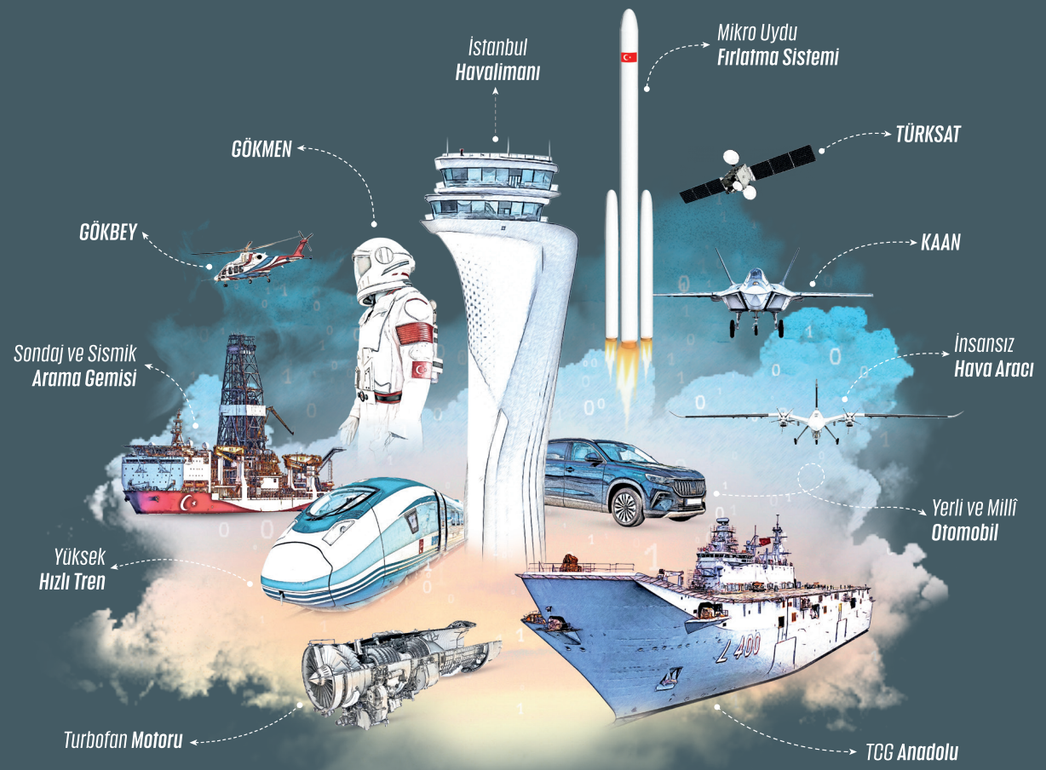
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

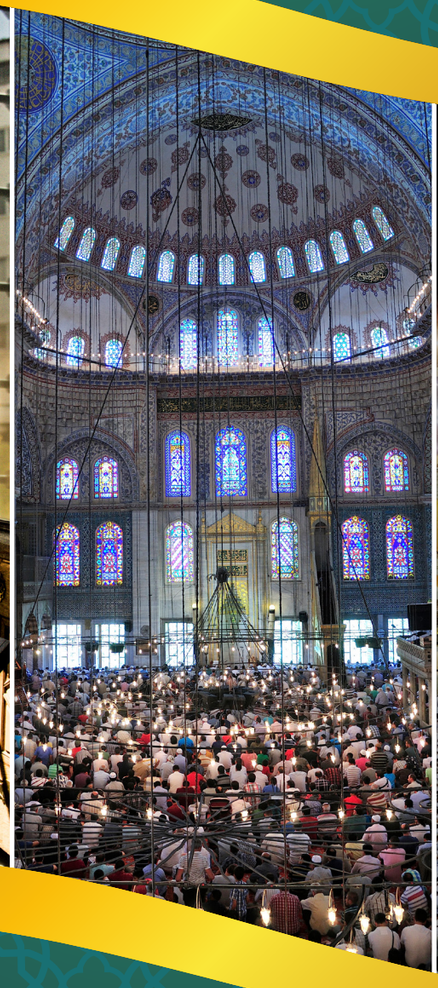
ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ
FIKIH
10. Sınıf
Ders Kitabı

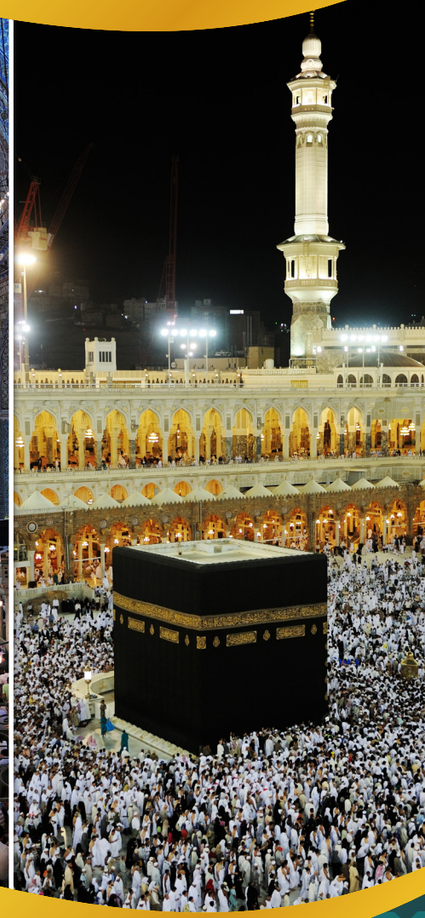
T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

FIKIH

10. SINIF

ORTAÖĞRETİM

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

FIKIH

10. Sınıf

Ders Kitabı

Yazarlar

Dr. Hüseyin ÇİNAR
Hatice KALENCİ
Merve KAZANCI
Sadettin NARMAN
Suheyla Nur TEKİN
Süleyman EMİROĞLU
Yusuf DEMİR

Ankara, 2026

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO ..... : 10287
DERS KİTAPLARI DİZİSİ NO ..... : 2280

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

Hazırlayanlar

Editör
Doç. Dr. Nail OKUYUCU

Dil Uzmanı
Serdar ÇAKIROĞLU

Görsel Tasarımcı
Sezgin ÖZTÜRK
Şaban TAŞTAN

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Murat ÖZBEY

Program Geliştirme Uzmanı
Sinan SEÇKİN
Talip AYDEMİR

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Sami KAYA

Rehberlik Uzmanı
Kenan PINARBAŞI

ISBN 978-975-11-8969-1

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 11.07.2025 tarih ve 136349583 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

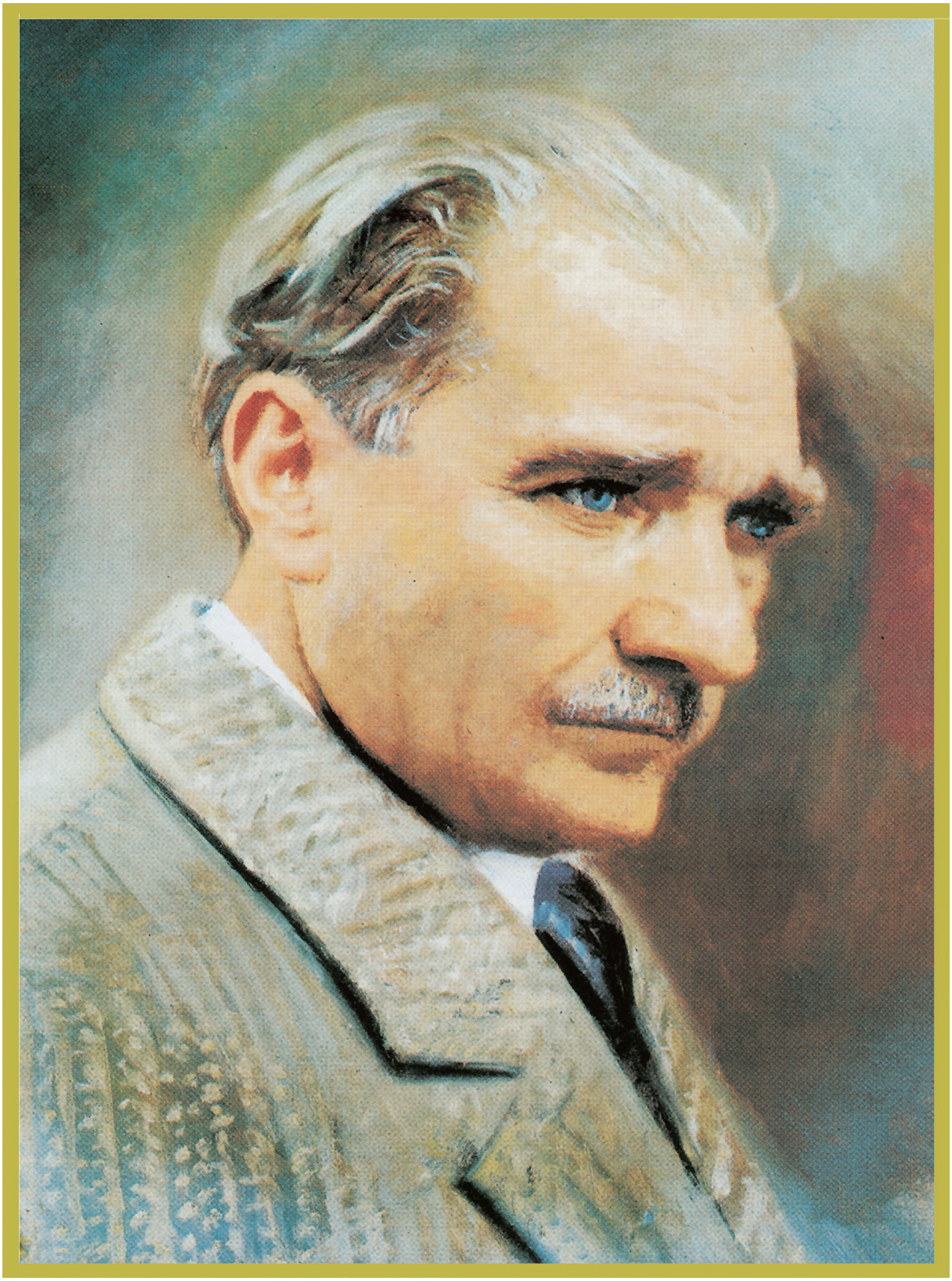
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da Ünite/Tema isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 8

1. ÜNİTE FIKIH İLMİ VE TARİHİ **12**

1.1. FIKIH VE FIKIH USULÜ 14
1.2. FIKIH İLMİNİN TEMEL İLKELERİ 18
1.3. FIKIH TARİHİ 22
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 38
1. ÜNİTE SONNOTLARI 45

2. ÜNİTE FIKHİ HÜKÜMLER VE DELİLLERİ **46**

2.1. FIKHİ HÜKÜMLER 48
2.2. FIKHİ HÜKÜMLERİN DELİLLERİ VE YÖNTEMLERİ 56
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 68
2. ÜNİTE SONNOTLARI 73

3. ÜNİTE İBADETLER **74**

3.1. NAMAZ 76
3.2. ORUÇ 88
3.3. ZEKÂT 96
3.4. HAC 101
3.5. CİHAT 108
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 116
3. ÜNİTE SONNOTLARI 122

4. ÜNİTE SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT **124**

4.1. AİLE HAYATI 126
4.2. EKONOMİK HAYAT 133
4.3. HELALLER VE HARAMLAR 144
4.4. İSLAM CEZA HUKUKU (UKUBAT) 160
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI 165
4. ÜNİTE SONNOTLARI 172

SÖZLÜK 174
KAYNAKÇA 178
CEVAP ANAHTARI KAREKODU 182
GÖRSEL VE GENEL AĞ KAYNAKÇASI 182
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI 183
TÜRK DÜNYASI HARİTASI 184

Kitabın Tanıtımı

Kitap genelinde kullanılan karekodları akıllı cihazlarla okutarak ya da kitabın dijital nüshasında karekod üzerine tıklayarak e-içeriklere ulaşabilirsiniz.

KİTAP GENELİNDE KULLANILAN SEMBOLLER VE AÇIKLAMALARI

- *"Üniteye Başlarken" alanı*
- *"Konuya Başlarken" alanı*
- *"Kontrol Noktası" alanı*
- *"Bağlantı Noktası" alanı*
- *Etkinliğin başladığı yer*
- *Etkinliğin bittiği yer*
- *Bireysel etkinlik*
- *Grup etkinliği*
- *Rehberli etkinlik*
- *Etkinliğin süresi*
- *Sonraki sayfada devam eden çalışma*
- *Önceki sayfadan devam eden çalışma*
- *Çalışmanın bittiği yer*

Kitabın Tanıtımı

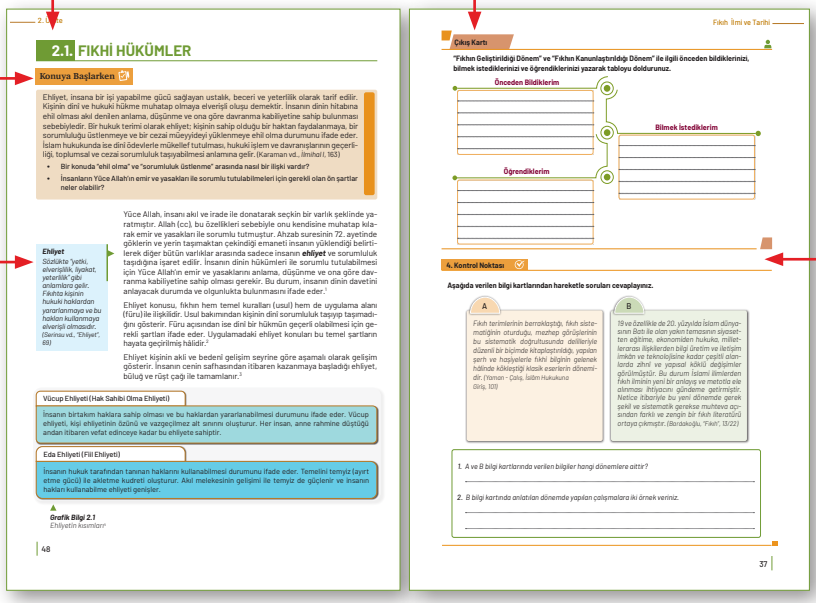
Konu başlığı

Süreç ölçmeye yönelik hazırlanmış "Çıkış Kartı" etkinliği

Derse hazırlık ve ön değerlendirme yapılması için hazırlanmış bölüm

Konuyla ilgili kelime anlamlarının verildiği bölüm

Süreç ölçmeye yönelik hazırlanmış "Kontrol Noktası" bölümü

İçeriği destekleyen bilgilerin yer aldığı e-içerik bölümü

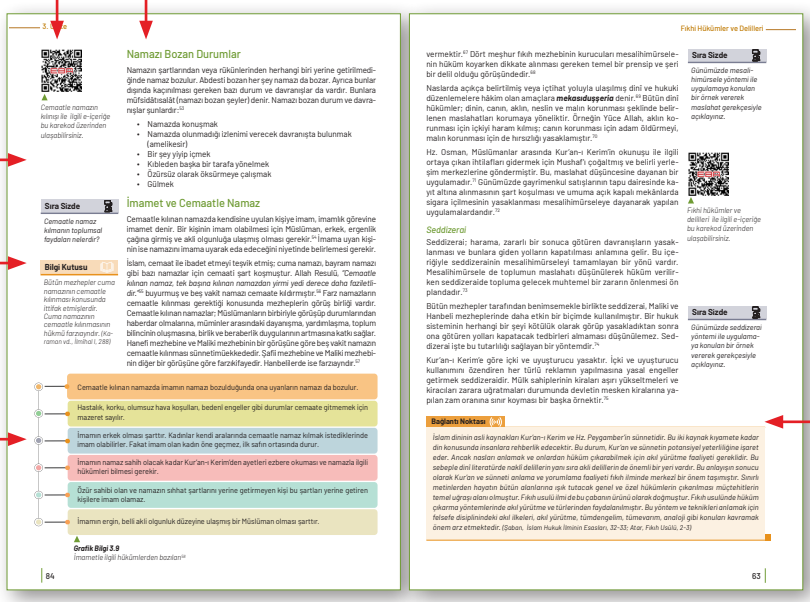
Konu alt başlığı

Öğrencilere görev verilen "Sıra Sizde" bölümü

İçeriği destekleyen görseller

İçeriği destekleyen bilgilerin yer aldığı grafik bilgiler

Disiplinler arası ilişkinin kurulduğu alan

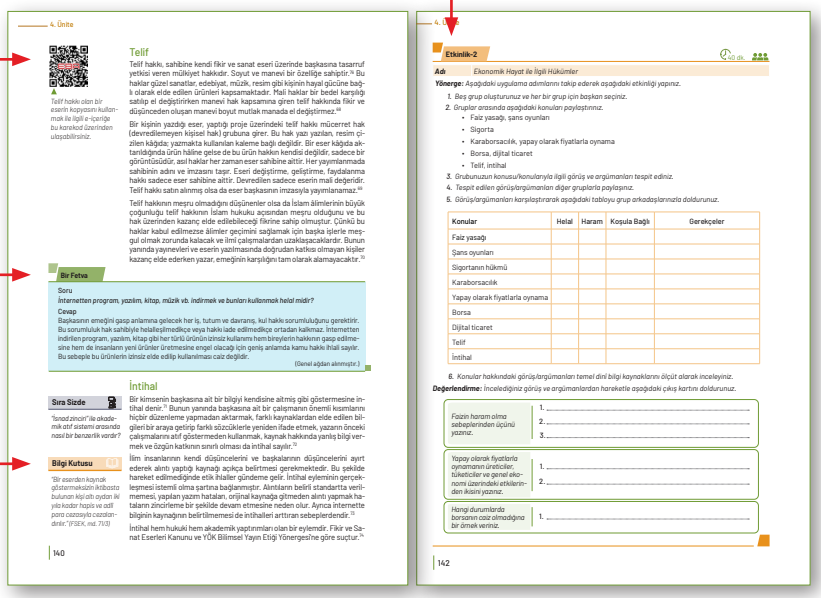
Kitabın Tanıtımı

Üniteye ait etkinlik görevi

Üniteye ait e-içerik bölümü

Bir fetva bölümü

Bilgi Kutusu bölümü

4. Ünite

Telif

Telif hakkı, sahibine kendi fikir ve sanat eseri üzerinde başkasına tasarruf yetkisi veren mülkiyet hakkıdır. Soyut ve manevî bir özelliğe sahiptir.[6] Bu haklar güzel sanatlar, edebiyat, müzik, resim gibi kişinin hayal gücüne bağlı olarak elde edilen ürünleri kapsamaktadır. Mali haklar bir bedel karşılığı satılıp el değiştirirken manevî hak kapsamına giren telif hakkında fikir ve düşünceden oluşan manevî boyut mutlak manada el değiştirmez.[68]

Telif hakkının meşru olmadığını düşünenler olsa da İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu telif hakkının İslam hukuku açısından meşru olduğunu ve bu hak üzerinden kazanç elde edilebileceği fikrine sahip olmuştur. Çünkü bu haklar kabul edilmezse âlimler geçimini sağlamak için başka işlerle meşgul olmak zorunda kalacak ve ilmî çalışmalardan uzaklaşacaklardır. Bunun yanında yayınevleri ve eserin yazılmasında doğrudan katkısı olmayan kişiler kazanç elde ederken yazar, emeğinin karşılığını tam olarak alamayacaktır.[70]

Telif hakkı olan bir eserin kopyasını kullanmak ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Bir Fetva

Soru
İnternetten program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?

Cevap
Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk hak sahibiyle helalleşilmedikçe veya hakkı iade edilmedikçe ortadan kalkmaz. İnternetten indirilen program, yazılım, kitap gibi her türlü ürünün izinsiz kullanımı hem bireylerin hakkının gasp edilmesine hem de insanların yeni ürünler üretmesine engel olacağı için geniş anlamda kamu hakkı ihlali sayılır. Bu sebeple bu ürünlerin izinsiz elde edilip kullanılması caiz değildir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

İntihal

Bir kimsenin başkasına ait bir bilgiyi kendisine aitmiş gibi göstermesine intihal denir.[71] Bunun yanında başkasına ait bir çalışmanın önemli kısımlarını hiçbir düzenleme yapmadan aktarmak, farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri bir araya getirip farklı sözcüklerle yeniden ifade etmek, yazarın önceki çalışmalarını atıf göstermeden kullanmak, kaynak hakkında yanlış bilgi vermek ve özgün katkının sınırlı olması da intihal sayılır.[72]

İlim insanlarının kendi düşüncelerini ve başkalarının düşüncelerini ayırt ederek alıntı yaptığı kaynağı açıkça belirtmesi gerekmektedir. Bu şekilde hareket edilmediğinde etik ihlaller gündeme gelir. İntihal eyleminin gerçekleşmesi istemli olma şartına bağlanmıştır. Alıntıların belirli standartta verilmemesi, yapılan yazım hataları, orijinal kaynağa gilmeden alıntı yapmak hataların zincirleme bir şekilde devam etmesine neden olur. Ayrıca internette bilginin kaynağının belirtilmemesi de intihalleri arttıran sebeplerdendir.[73]

İntihal hem hukuki hem akademik yaptırımları olan bir eylemdir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve YÖK Bilimsel Yayın Etiği Yönergesi'ne göre suçtur.[74]

Sıra Sizde

"İsnad zinciri" ile akademik atıf sistemi arasında nasıl bir benzerlik vardır?

Bilgi Kutusu

"Bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunan kişi,ch aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezasıyla cezalandırılır."(FSEK, md. 71/3)

140

4. Ünite

Etkinlik-2 40 dk.

Adı *Ekonomik Hayat ile İlgili Hükümler*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek aşağıdaki etkinliği yapınız.*

1. *Beş grup oluşturunuz ve her bir grup için başkan seçiniz.*
2. *Gruplar arasında aşağıdaki konuları paylaştırınız.*
   - Faiz yasağı, şans oyunları
   - Sigorta
   - Karaborsacılık, yapay olarak fiyatlarla oynama
   - Borsa, dijital ticaret
   - Telif, intihal
3. *Grubunuzun konusu/konularıyla ilgili görüş ve argümanları tespit ediniz.*
4. *Tespit edilen görüş/argümanları diğer gruplarla paylaşınız.*
5. *Görüş/argümanları karşılaştırarak aşağıdaki tabloyu grup arkadaşlarınızla doldurunuz.*

Konular	Helal	Haram	Koşula Bağlı	Gerekçeler
Faiz yasağı				
Şans oyunları				
Sigortanın hükmü				
Karaborsacılık				
Yapay olarak fiyatlarla oynama				
Borsa				
Dijital ticaret				
Telif				
İntihal				

6. *Konular hakkındaki görüş/argümanları temel dinî bilgi kaynaklarını ölçüt alarak inceleyiniz.*

Değerlendirme: *İncelediğiniz görüş ve argümanlardan hareketle aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.*

Faizin haram olma sebeplerinden üçünü yazınız.
1. .....
2. .....
3. .....

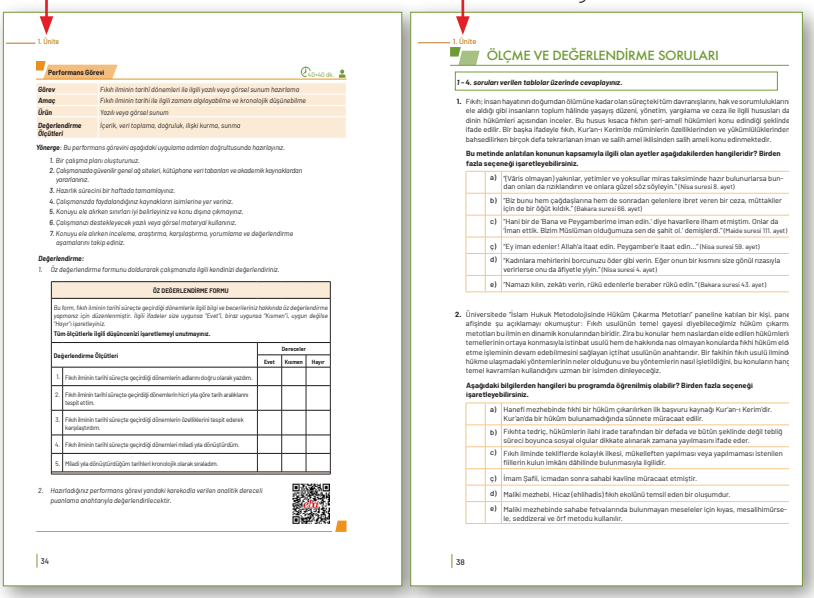
Yapay olarak fiyatlarla oynamanın üreticiler, tüketiciler ve genel ekonomi üzerindeki etkilerinden ikisini yazınız.
1. .....
2. .....

Hangi durumlarda borsanın caiz olmadığına bir örnek veriniz.
1. .....

142

Üniteye ait performans görevi

Ünite sonu ölçme ve değerlendirme bölümü

1. Ünite

Performans Görevi 40+40 dk.

Görev	*Fıkıh ilminin tarihî dönemleri ile ilgili yazılı veya görsel sunum hazırlama*
Amaç	*Fıkıh ilminin tarihî ile ilgili zamanı algılayabilme ve kronolojik düşünebilme*
Ürün	Yazılı veya görsel sunum
Değerlendirme Ölçütleri	İçerik, veri toplama, doğruluk, ilişki kurma, sunma

Yönerge: *Bu performans görevini aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda hazırlayınız.*

1. *Bir çalışma planı oluşturunuz.*
2. *Çalışmanızda güvenilir genel ağ siteleri, kütüphane veri tabanları ve akademik kaynaklardan yararlanınız.*
3. *Hazırlık sürecini bir haftada tamamlayınız.*
4. *Çalışmanızda faydalandığınız kaynakların isimlerine yer veriniz.*
5. *Konuyu ele alırken sınırları iyi belirleyiniz ve konu dışına çıkmayınız.*
6. *Çalışmanızı destekleyecek yazılı veya görsel materyal kullanınız.*
7. *Konuyu ele alırken inceleme, araştırma, karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme aşamalarını takip ediniz.*

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerle ilgili bilgi ve becerilerinizi hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

Değerlendirme Ölçütleri	Dereceler		
	Evet	Kısmen	Hayır
1. Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin adlarını doğru olarak yazdım.			
2. Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin hicrî yıla göre tarih aralıklarını tespit ettim.			
3. Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin özelliklerini tespit ederek karşılaştırdım.			
4. Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemleri miladî yıla dönüştürdüm.			
5. Miladî yıla dönüştürdüğüm tarihleri kronolojik olarak sıraladım.			

2. *Hazırladığınız performans görevi yandaki karekodda verilen analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

34

1. Ünite

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1 - 4. soruları verilen tablolar üzerinde cevaplayınız.

1. Fıkıh; insan hayatının doğumdan ölümüne kadar olan süreçtekitüm davranışlarını, hak ve sorumluluklarını ele aldığı gibi insanların toplum hâlinde yaşayış düzeni, yönetim, yargılama ve ceza ile ilgili hususları da dinin hükümleri açısından inceler. Bu hususa kısaca fıkhın şerî-amelî hükümleri konu edindiği şeklinde ifade edilir. Bir başka ifadeyle fıkıh, Kur'an-ı Kerim'de müminlerin özelliklerinden ve yükümlülüklerinden bahsedilirken birçok defa tekrarlanan iman ve salih amel ikilisinden salih amelî konu edinmektedir.

Bu metinde anlatılan konunun kapsamıyla ilgili olan ayetler aşağıdakilerden hangileridir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

a) "(Varis olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisa suresi 8. ayet)

b) "Biz bunu hem çağdaşlarına hem de sonradan gelenlere ibret veren bir ceza, müttakîler için de bir öğüt kıldık." (Bakara suresi 66. ayet)

c) "Hani bir de 'Bana ve Peygamberime iman edin.' diye havarilere ilham etmiştim. Onlar da 'İman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol.' demişlerdi." (Maide suresi 111. ayet)

ç) "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin..." (Nisa suresi 59. ayet)

d) "Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da afiyetle yiyin." (Nisa suresi 4. ayet)

e) "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (Bakara suresi 43. ayet)

2. Üniversitede "İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Çıkarma Metotları" paneline katılan bir kişi, panel afişinde şu açıklamayı okumuştur: Fıkıh usulünün temel gayesi diyebileceğimiz hüküm çıkarım metotları bu ilmin en dinamik konularından biridir. Zira bu konular hem naslardan elde edilen hükümlerin temellerinin ortaya konmasıyla istinbat usulü hem de hakkında nas olmayan konularda fıkhî hüküm elde etme işleminin devam edebilmesini sağlayan içtihat usulünün anahtarıdır. Bir fakihin fıkıh usulü ilminde hükme ulaşmadaki yöntemlerinin neler olduğunu ve bu yöntemlerin nasıl işletildiğini, bu konuların hanç temel kavramları kullandığını uzman bir isimden dinleyeceğiz.

Aşağıdaki bilgilerden hangileri bu programda öğrenilmiş olabilir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

a) Hanefî mezhebinde fıkhî bir hüküm çıkarılırken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.

b) Fıkhta tedriç, hükümlerin ilahî irade tarafından bir defada ve bütün şeklinde değil tebliğ süreci boyunca sosyal olgular dikkate alınarak zamana yayılmasını ifade eder.

c) Fıkıh ilminde tekliflerde kolaylık ilkesi, mükelleften yapılması veya yapılmaması istenilen fiillerin kulun imkânı dâhilinde bulunmasıyla ilgilidir.

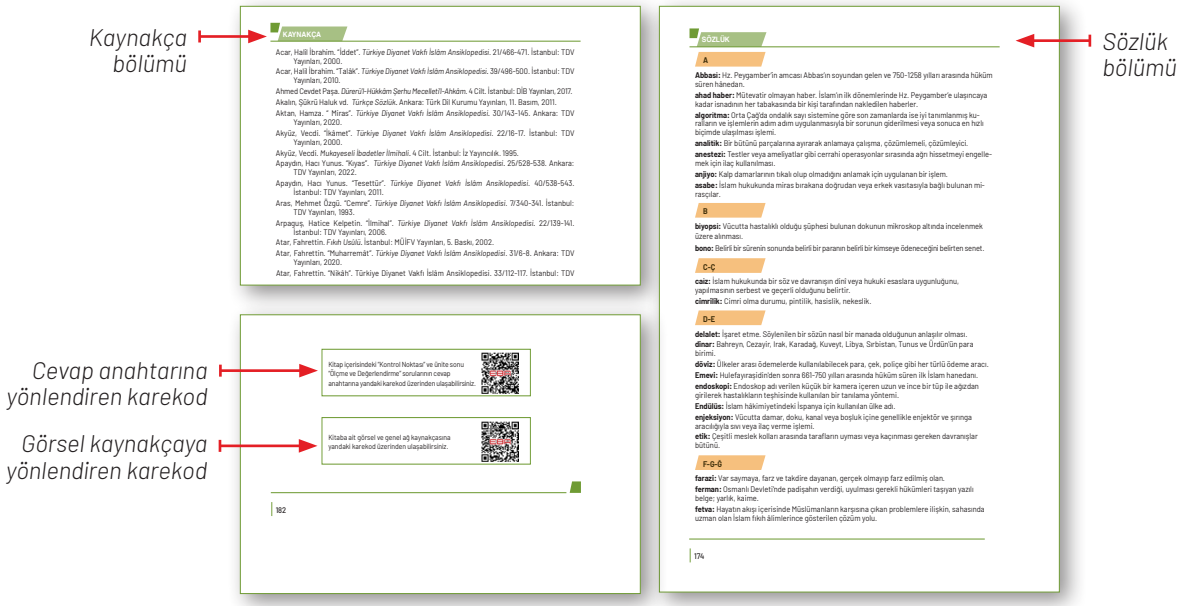
ç) İmam Şafiî, icmadan sonra sahabi kavline müracaat etmiştir.

d) Malikî mezhebi, Hicaz (ehlihadis) fıkıh ekolünü temsil eden bir oluşumdur.

e) Malikî mezhebinde sahabe fetvalarında bulunmayan meseleler için kıyas, mesalihimürsele, seddizerai ve örf metodu kullanılır.

38

Kitabın Tanıtımı

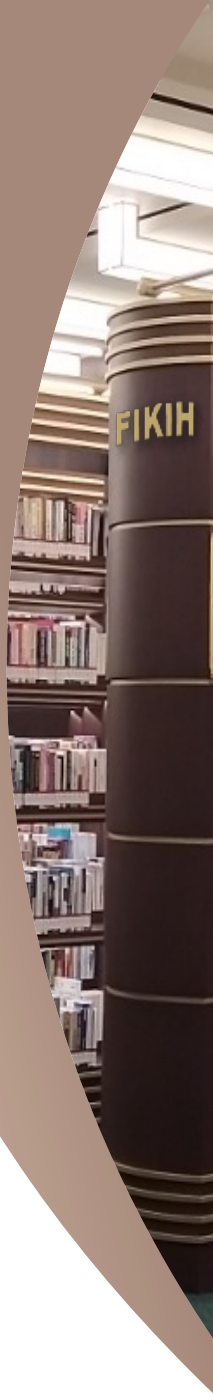
KISALTMALAR

as Aleyhisselam [Allah'ın (cc) selamı onun üzerine olsun.]
bk. Bakınız
b.y. basım yeri yok
cc Cellecelalüh (O'nun şanı yücedir.)
çev. Çeviren
DİB Diyanet İşleri Başkanlığı
FSEK Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
ed. Editör
haz. hazırlayan
Hz. Hazreti
İSAM İslam Eserleri Merkezi
md. madde
MEB Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİFV Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı
nşr. neşreden
ra Radıyallahüanh/radıyallahüanha [Allah (cc) ondan razı olsun.]
sav Sallallahü aleyhi vesellem [Allah'ın (cc) salat ve selamı onun üzerine olsun.]
TDV Türkiye Diyanet Vakfı
thk. tahkik eden
ts. tarihsiz
vd. ve diğerleri

Kitap genelinde

- kaynak gösteriminde İsnad atıf sisteminin sonnot şekli,
- başlık ve kavramların yazımında TTKB Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kavramları Yazım Kılavuzu,
- sure ve ayetlerin anlamlarında Diyanet İşleri Başkanlığının https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf erişim ağında yer alan Türkiye Diyanet Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Kur'an Yolu mealleri esas alınmıştır.

1. ÜNİTE FIKIH İLMİ VE TARİHİ

1.1. Fıkıh ve Fıkıh Usulü
1.2. Fıkıh İlminin Temel İlkeleri
1.3. Fıkıh Tarihi

▶ **Bu ünitede öğrenilecek kavramlar**

fakih	ilmihâl	müçtehit
fıkıh	Mecelle	usul
içtihat	mezhep	

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili kaynak kullanımını yönetebilmeyi,
- fıkıh ilminin temel ilkeleri ile ilgili argümanları irdeleyebilmeyi,
- fıkıh ilminin tarihi ile ilgili zamanı algılayabilme ve kronolojik düşünebilmeyi,
- fıkhi mezheplerin oluşumundan sonraki gelişmeleri özetleyebilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Üniteye Başlarken

İslami hükümlerin zamanı ve coğrafi şartları dikkate alarak herkesi kucaklaması İslam'ın evrenselliğinin bir gereğidir. Kolaylık dini olan İslam, bu özelliği sayesinde her zamana ve mekâna hitap edebilmektedir. Kişiler, ibadetleri yerine getirmekle yükümlü tutulurken her özel durum için mutlaka bir seçenek sunularak dinin işlevselliği korunmuştur. Günümüzde iyi şartlarda yapılan yolculuklar olduğu gibi iklim ve coğrafyanın zorluklarından dolayı ağır şartlarda yapılan yolculuklar da vardır. Ayrıca yolculukta ibadetlerle ilgili kolaylıkları kullanmanın sebep ve hikmeti zorluklardan ziyade yolculuğun bizzat kendisidir. Belli mesafedeki bir yolculuğa niyetlenen herkes bu kolaylıklardan yararlanma hakkına sahiptir. Hz. Peygamber'in uygulamalarında görüldüğü üzere dört rekâtlı farz namazların ikişer rekât olarak kılınması, mestler üzerine mesh müddetinin üç güne kadar uzatılması, ramazan orucunun kaza edilmek üzere sonraya bırakılmasına izin verilmesi gibi pek çok husus ibadetlerin uygulanışında yolculara tanınan kolaylıklardır. Zorunluluk hâllerinde abdest alırken sargıların üzerine mesh edilmesine müsaade edilmesi de mükelleflere tanınan kolaylıklardan biridir. Hz. Ali'den rivayet edilen "Bileklerimden biri kırılmıştı. Hz. Peygamber'e sordum, o da sargıların üzerine mesh etmemi emretti." hadisi bu duruma örnek gösterilebilir. (İbni Mace, "Taharet", 134; Nesai, "Taksiru's-salat", 1)

Fıkıh ilminin Müslümanların günlük yaşamda karşılaşabilecekleri olaylarla ilişkisi nasıl açıklanabilir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ünite karekodu

Ünite sunusu

1.1. FIKIH VE FIKIH USULÜ

Konuya Başlarken

"Usul olmadan vusul olmaz." sözü, bir sonuca ulaşmak için doğru yöntemi kullanmanın önemine vurgu yapar. Hedefe ulaşmak ve bir alanda ilerlemek için uygun yöntemlerden yararlanmak gerekir. Plansız ve bir yol haritası oluşturulmadan yapılan işlerde genellikle istenen sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Buna göre fıkıh ilminin usulünü bilmek ne işe yarar? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

"Derinlemesine anlamak, kavramak, tam bilgi sahibi olmak, kapalı bir şeyin künhüne/hakikatine vâkıf olmak" anlamlarına gelen ***fıkıh***; amelî meselelerin dinî hükümlerini bilmek demektir.[1] Fıkıh ilmi; ibadetler, muamelat, suç ve cezalar ile ilgili dinî hükümleri Kur'an ve sünnetteki delillere dayalı olarak ayrıntılı bir şekilde ele alır.[2] Fıkıh; insan hayatının doğumundan başlayarak ölümüne kadar olan süreçteki davranışlarını, hak ve sorumluluklarını konu edinir. Aynı zamanda insanların toplumsal yaşam düzenini, yönetim biçimlerini ve yargılama süreçlerini dinin hükümleri açısından inceler. Müslüman'ın fıkhi hükümleri bilmesi, İslam'ı doğru şekilde anlamasına ve dini günlük hayata aktararak Allah'ın (cc) rızasına uygun bir yaşam sürmesine yardımcı olur. Fıkıh ilmi günümüzde İslam hukuku olarak da isimlendirilir.[3]

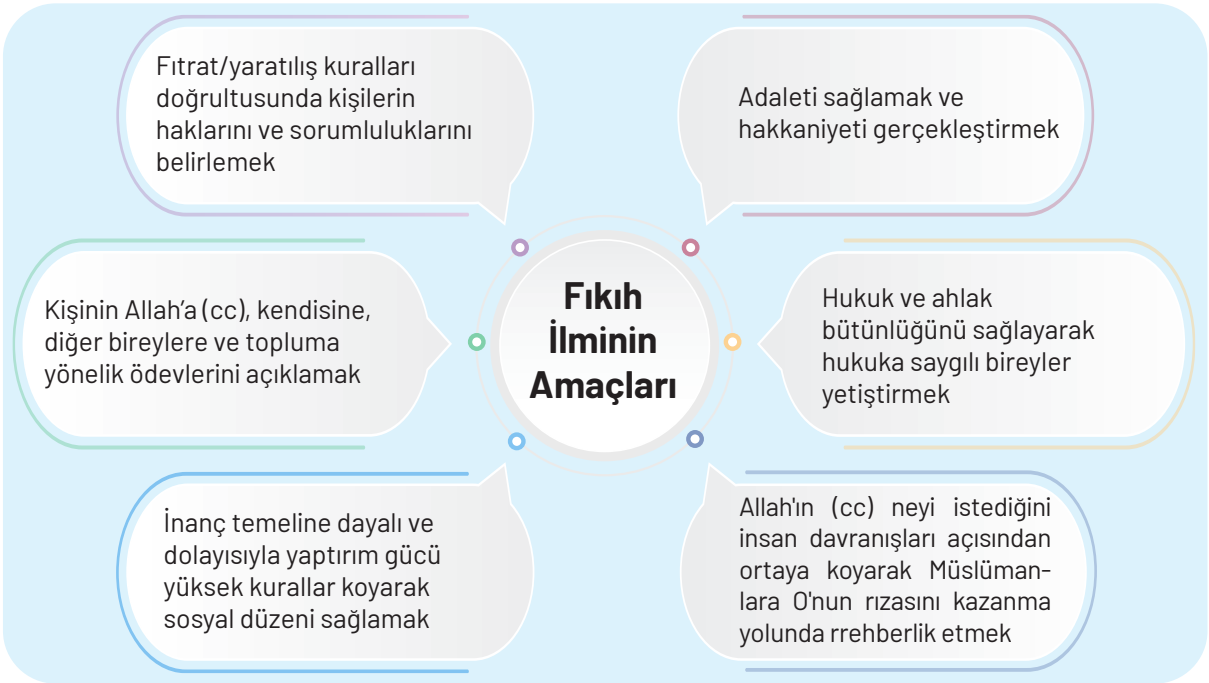
Fıkıh ilmi; günlük hayatta bireyin Allah (cc), kul, diğer bireyler ve toplum ile kurduğu hak ve yükümlülük ilişkisine ait kuralları konu edinir.[4] Fıkıh ilmini iyi bilen, bir konuyu derinden kavrayarak şeri hükümleri çıkarabilen, fıkhi bilgi üretebilme ve fetva verme kabiliyetine sahip olan kişiye ***fakih*** denir.[5] Hz. Peygamber'in *"Şeytana karşı bir fakih bin abidden (kendisini ibadete veren mümin) daha çetindir."* hadisi dini derinlemesine bir şekilde anlamanın ve hikmetini düşünerek kavramanın önemini ortaya koymaktadır.[6]

Fakihler; Kur'an-ı Kerim'i, sünneti, fıkıh ilminde belirlenen yöntem ve metotları kullanarak karşılaştıkları sorunlarla ilgili doğru bilgiyi üretmeye çalışırlar.

Fıkhın Temel Konuları

İbadat	İnsanın Allah'a (cc) kulluk etmek amacıyla yaptığı namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetlere ilişkin hükümler.
Muamelat	Ticaret, alışveriş türleri gibi insanlar arası ilişkiler ve günlük hayatla ilgili hükümler.
Münâkehat	Evlenme, boşanma, süt kardeşliği gibi aile kurumu ile ilgili hükümler.
Ukubat	Suçlar, cezalar ve cezaların uygulanma şekilleri ile ilgili hükümler.
Ferâiz	Miras ile ilgili hükümler.

Grafik Bilgi 1.1
Fıkhın temel konuları[7]

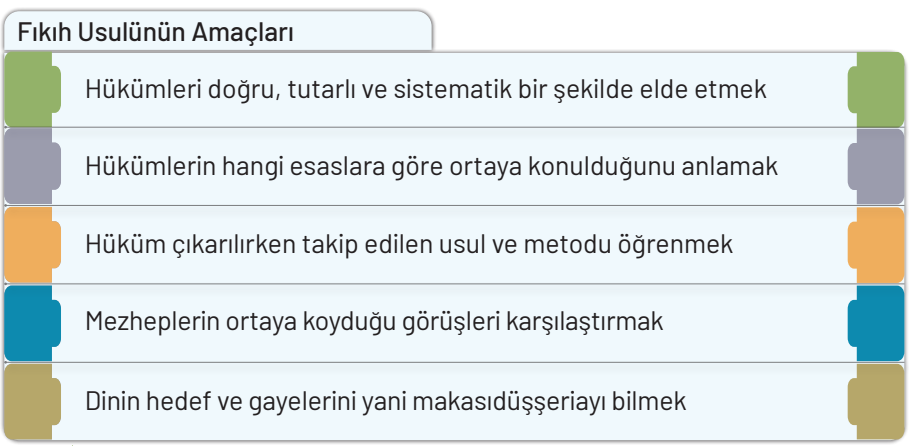
Grafik Bilgi 1.2
Fıkhın amaçları[8]

Fıkıh ilmi usul ve füru olmak üzere iki bölüme ayrılır. ***Usul,*** asl kelimesinin çoğuludur. Sözlükte temel, esas, kök, kaide, metot gibi anlamlara gelen usul; hüküm çıkarmaya yarayan kurallar ve yöntem bilgisidir.[9] Fıkıh ilminin diğer dalı olan füru ise belirli bir usul yoluyla delillerden elde edilen hükümleri sistematik bir şekilde inceleyen ve meseleleri ayrıntılı bir şekilde ele alan bilimin adıdır. Füru ile genellikle fıkıh kastedilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bazı konularda ayrıntılı bazı konularda genel hükümler verilmiştir. Bundan dolayı açık hüküm bulunmayan konularda çeşitli yöntemler kullanılarak hüküm çıkarma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın karşılanması için fıkıh usulü ilmi geliştirilmiştir. Fıkıh usulü, şeri ve amelî hükümleri çıkarmaya yarayan delil ve kuralları belirleyen ilim demektir ve fıkhın temelini oluşturur.[10]

Sıra Sizde

"Kem âlât ile kemâlât olmaz." sözünü fıkıh ve fıkıh usulü ilişkisi açısından yorumlayınız.

Grafik Bilgi 1.3
Fıkıh usulünün amaçları[11]

Sıra Sizde

Fıkıh usulünde "Nehiy, haramlık ifade eder." kuralı vardır. Bu kurala göre dinen yasaklanan bir davranış haram kabul edilir. Bu kurala dayanarak hangi hükümler çıkarılmış olabilir?

Fıkıh usulü âlimleri, delilleri bir bütün olarak ele alır ve kuralları tespit eder. Fıkıh âlimleri ise bu delil ve kurallara dayanarak hükümleri tek tek inceler ve şeri hükmün ne olduğunu belirler. Mesela "Aksine bir delil olmadıkça emirler gereklilik ifade ederler." cümlesi bir fıkıh usulü kuralıdır. Fıkıh âlimleri, fıkıh usulü âlimlerinin tespit ettiği bu kurala dayanarak hükümler çıkarır. Fıkıh âlimleri namaz kılmanın hükmünün ne olduğunu bilmek için **"Namazı kılın..."**[12] emrine bakarlar ve "Emirler gereklilik ifade eder." fıkıh usulü kuralına dayanarak namazın farz olduğu hükmüne varırlar.[13]

Etkinlik-1

30 dk.

Adı	*Adım Adım Öğreniyorum*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Öğretmen rehberliğinde iki grup oluşturunuz.*
2. *Fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili bilgilere ulaşabileceğiniz basılı ve dijital kaynakları öğretmen rehberliğinde tespit ediniz.*
3. *Tespit edilen kaynakları özelliklerine göre sınıflandırınız.*
4. *Fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili eserleri iki grup arasında paylaştırınız.*
5. *Her grubun kendi konusuyla ilgili eserleri incelemesini ve kaynakları sunacak şekilde hazırlanmasını sağlayınız.*
6. *Her grubun incelediği kaynaklardan fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili tanımları bulmasını sağlayınız.*
7. *Gruplar hazırlıklarını tamamladıktan sonra sunum yapınız.*
8. *Ulaşılan bilgiler ışığında fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili kaynakları karşılaştırınız.*
9. *Ulaştığınız bilgilerden hareketle fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili kaynakları zamanı etkili bir şekilde kullanarak içeriğine göre değerlendiriniz ve kısa bir metin yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle fıkıh ve fıkıh usulünün amaçlarını yazınız.*

Fıkhın amacı:

.....

.....

Fıkıh usulünün amacı:

.....

.....

1. Kontrol Noktası

A) Fıkıh ve fıkıh usulü konusu ile ilgili öğrendiklerinizi/düşüncelerinizi aşağıdaki yönergelere göre doldurunuz.

Hangi yeni bilgileri edindim?	.....
Hangi konuları anlamakta zorlandım?	.....
Öğrendiklerimden yola çıkarak sormak istediğim sorular nelerdir?	.....

B) Aşağıda verilen fıkıh tanımlarından hareketle soruları cevaplayınız.

Ebu Hanife: *Kişinin yararına ve zararına olan şeyleri bilmesidir.*
İmam Şafii: *Gündelik davranışlarla ilgili dinî hükümleri, sahip olunan bilgi ve yetkinlikle özel delillere dayanarak bilmektir.*
Mecelle: *Dinin şeri amelî meselelerini bilmektir.*

(Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 13-15)

1. Verilen fıkıh tanımları arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?

.....

.....

.....

2. Fıkıh ilmini bilmenin günlük hayattaki faydalarını yazınız.

.....

.....

.....

1.2. FIKIH İLMİNİN TEMEL İLKELERİ

Konuya Başlarken

Her bilim dalının kendine özgü ilkeleri olduğu göz önüne alındığında fıkıh ilminin temel ilkeleri neler olabilir?

Toplumların hukuk sistemlerinde çeşitli ilkeler vardır. Bir hukuk sistemi olarak fıkıh ilmine ait ilkeler, fıkhi konularla ilgili hüküm konulmasına yardımcı olmaktadır. Fıkıh ilminin hayatla iç içe olmasını sağlayan bu ilkelerin başında "Gelişmeye Açıklık" ilkesi gelir.

Gelişmeye Açıklık

Sıra Sizde

Hz. Peygamber Dönemi'nde karşılaşılmayan ancak günümüzde Müslümanların çözüm aradığı meselelerden birini örnek vererek açıklayınız.

İslam toplumu, Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra fetihlerle yeni kültürlerle tanışmıştır. Bu sosyal yapıda zamanın ilerlemesiyle beraber yeni şartlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan durumlar, hukuki anlamda çözülmesi gereken farklı problemleri de beraberinde getirmiştir.[14] Hukukun değiştirilemeyecek ilkelerinin yanında gelişen ve değişen hayatla uyumlu olmasını sağlayacak esnek bir yapıya da sahip olması gerekir. Fıkıh, hayatımızın kurallarını belirler. Allah'ın değişmeyen emirleri ile sürekli değişen hayatımız arasında bir köprü görevi üstlenerek günümüzde karşılaştığımız yeni sorunlara çözümler üretmemizi sağlar. Fıkıh ilminin gelişmeye açıklık ilkesi hayatın bütün alanlarını ilgilendiren problemlerle ilgili çözüm önerisine sahip olmasını sağlamaktadır. Fıkıh, dinamik yönü sebebiyle toplumsal düzenin sağlayıcısı, sürdürücüsü, koruyucusu işlevini devam ettirmektedir.[16]

Grafik Bilgi 1.4
Fıkıh ilminin temel ilkeleri[15]

Müslümanlar, karşılaşılan yeni problemlere Kur'an ve sünnette çözüm bulamadıklarında bu kaynaklardaki benzer hükümlerden yararlanarak İslam'ın hedeflediği uygun bir sonuca ulaşmaya çalışmışlardır. Fıkıh ilminin gelişmeye açıklık ilkesi, Hz. Peygamber Dönemi'nden itibaren değişen zaman ve şartlara göre İslam'ın güncel sorunlara çözüm üretebilmesini sağlamıştır. [17]

Tekliflerde Kolaylık

Sıra Sizde

Mecelle'nin mukaddime bölümünde yer alan külli kaidelerden "Meşakkat, teysîri celbeder." ilkesi neyi ifade etmektedir?

Teklif, bir işin yapılması ya da yapılmaması konusunda Allah'ın (cc), kullarını sorumlu tutması anlamına gelmektedir. Fıkıh ilminde tekliflerde kolaylık ilkesi, mükelleften (sorumlu olan kişiden) yerine getirmesi veya kaçınması istenen fiillerin onun gücü ve imkânları dâhilinde olmasıyla ilgilidir.[18] İslam'a göre hiçbir insan, gücünün üstünde bir şeyle yükümlü tutulamaz. "**Allah hiçbir kimseyi gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz..."**[19] ayetinde olduğu gibi birçok ayette Allah Teala'nın insanlara güçlerinin yetmeyeceği bir sorumluluk yüklemediği vurgulanmıştır.[20]

İslam hukukunda bütün teklifler kolaylık prensibine göre düzenlenmiştir.[21] Çeşitli durumlarda ortaya çıkan zorlukları gidermek için bazı hükümler hafifletilebilir veya değiştirilebilir. Hz. Peygamber *"Din kolaylıktır. Bir kişi takatinin üstünde ibadete kalkışırsa din karşısında aciz kalır. Bunun için aşırıya kaçmayın, dosdoğru yolu tutun..."*[22] buyurarak tekliflerde kolaylık ilkesine işaret etmiştir. Yolculukta farz namazların iki rekât kılınması, su bulunmadığında teyemmüm alınması ve ayakta duramayan kişinin namazını oturarak kılması hafifletilmiş hükümlere örnektir.[23] Kolaylık prensibi sadece ibadetlere mahsus değildir. Muamelat konularında da kolaylaştırma ilkesi gözetilmiştir. Buna örnek olarak zaruret hâlinde ve sınırlı olmak kaydıyla necis olan bazı şeylerin tedavi amacıyla kullanılmasına ya da şiddetli açlık durumlarında tüketilmesine izin verilmesi gösterilebilir.[24]

Bir Hadis

"Hz. Aişe şöyle buyurmuştur: 'Resulullah iki şey arasında tercih yapmak zorunda kaldığında kolay olanı tercih ederdi." (Buhari, "Hudud", 10)

Kamu Yararını Gözetmek

Kamu yararı; devletin gereksinimlerine cevap veren, topluma yarar sağlayan değerler bütününü ifade eden bir kavramdır.[25] İslam hukukunda "Toplumla ilgili düzenlemeler, maslahata bağlıdır." ilkesi gereğince hukuki karar ve uygulamaların kamu yararına uygun olması gerekmektedir.

Görsel 1.1
İstihdam sağladığı için toplumsal açıdan olumlu yönü olan bir fabrikanın halkın sağlığını tehlikeye atacak derecede çevreyi kirletip tahrip etmesi, faaliyetlerinin iptaline neden olabilir. Bu durum Mecelle'de "Zarar izale olunur." maddesi ile ifade edilmiştir.

Mülkiyet hakkı kişilere ait temel haklardan biridir. Fakat bireysel haklar, kamu yararı, sosyal adalet gibi unsurlar göz önüne alındığında sınırlandırılabilir. Örneğin İslam hukukunda kamu yararının gözetilmesi ilkesi doğrultusunda bir kişi, evinin atık suyunu yoldan geçenlere zarar verecek şekilde yola akıtamaz. Bahçesindeki ağaçların dallarını sokağa taşmayacak ve yayaların geçişini engellemeyecek şekilde budamalıdır. Bir işyeri sahibi, yayaları engelleyecek şekilde kaldırımı işgal edemez. Bu hükümlerin ortak amacı, sosyal ilişkilerde bireylere ve topluma zarar vermemek ve eğer bir zarar oluşmuşsa bunu gidermeyi öğretmektir. Kamu yararı ile fertlere ait menfaatler çatıştığında kamu yararı tercih edilir (*Görsel 1.1*). Ancak hak kaybına uğrayan kişilerin uğradıkları zararlar da devlet tarafından değerine uygun bir bedel ile karşılanır. Böylece kamu yararı ile kişisel haklar arasında bir denge kurulmuş olur.[26]

Helallerde Genişlik

Allah (cc) kâinatı ve onun nimetlerini insan için yaratmıştır.[27] Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin insan için yaratıldığı, insanın hizmetine verildiği birçok ayette vurgulanmıştır.[28] Ancak insanın bu nimetlerden yararlanması bazı esaslara bağlanmıştır. Bu esaslara uyulduğu takdirde eşyada aslolan ibahadır.[29] Bir şeyin helal olduğunun bilinmesi için doğrudan bir delilin bulunması zorunlu değildir. İslam'da hakkında herhangi bir yasak bulunmayan bütün durum, fiil ve nesneler ilke olarak helal sayılır. Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette yasaklanan hususlar açıkça belirtildiği için bunların dışında kalan her şeyin helal ve serbest olduğu anlaşılır.[30] Allah Teala **"Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar..."**[31] ayetinde temiz ve güzel olan her şeyi helal, zararlı ve çirkin şeyleri haram kıldığını bildirmektedir.[32]

İçki haram kılınmış, buna karşılık birçok içecek helal sayılmıştır. Aynı şekilde faiz yasaklanmış ancak alışveriş serbest bırakılmıştır. Bu durumlar, helallerde genişlik ilkesine örnek teşkil eder.[33] Bazı hayvanların eti haram kılınmışken evcil ya da yabani pek çok hayvanın etinin yenmesine izin verilmesi de bu ilkenin başka bir örneğidir.[34]

Adaletin Gözetilmesi

"Bir şeyi yerli yerince yapmak" diye tanımlanan adalet, herkese ve her şeye hak ettiği şekilde davranmak demektir.[35] Erdemli bir toplum oluşturmayı hedefleyen İslam'ın bu hedefe ulaşmak için önerdiği esasların başında adalet ilkesi gelmektedir. İslam, adaleti belli bir alanla sınırlandırmamış, gerekli olan her hususta bu ilkeye riayet edilmesini istemiştir.[36]

Sosyal, ekonomik ve hukuki açıdan adaletin gerçekleşmesi için toplumdaki her bireye belirli sorumluluklar düşmektedir. Bununla beraber idare ve yargı kurumlarını temsil eden kişiler daha büyük yükümlülüklerle karşı karşıyadır. Toplumdaki dirlik ve düzenin sağlanması öncelikle adil bir hukuk düzeninin olmasına bağlıdır.

Adil bir hukuk düzenini sağlayan hukuk kurallarının amacı adaleti tesis ederek herkese hakkını vermek, toplumda huzur ve güven ortamı oluşturmaktır. Adalet ilkesi hukuka bağlı kalmayı, eşitlik ve hakkaniyete uygun hareket etmeyi gerektirir.[37]

İslam'a göre adaleti sağlamak Müslüman toplumlar için önemli ideallerden biridir. Adil bir toplum ve düzenin önemi ve amacı ile ilgili pek çok ayet ve hadis bulunmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber *"Yönettikleri insanlara, ailelerine ve sorumlu oldukları kişilere karşı adaletli davrananlar; Allah katında nurdan minberler üzerinde ağırlanacaklardır."*[38] buyurarak adaletin önemine işaret etmiştir. Allah Teala, Hz. Peygamber'den insanlığa ilahi gerçekleri aktarmanın yanı sıra yaşadığı toplumda adaleti hâkim kılmasını da istemiştir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'e (sav) hitaben şöyle buyurulmaktadır: **"İşte bunun için sen çağrına devam et ve emrolunduğun gibi doğru çizgini sürdür. Onların arzularına uyma ve şöyle de: 'Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim ve bana aranızda adil davranmam emredildi...'"**[39]

Sıra Sizde

Mekke fethedildiğinde Kâbe kapısının anahtarını taşıma görevine Hz. Peygamber'in amcası Abbas (ra) talip oldu. Bunun üzerine "Allah, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder." (Nisa suresi 58. ayet) ayeti geldi ve anahtar yine uzun yıllardır bu görevi yapan Osman bin Talha'ya teslim edildi. (Razi, Tefsiru Fahru'r-Razi, 10/142) Verilen metne göre adaleti gözetme ilkesinden çıkardığınız sonuca uygun olarak günlük hayatınızdan bir örnek veriniz.

Etkinlik-2

35 dk.

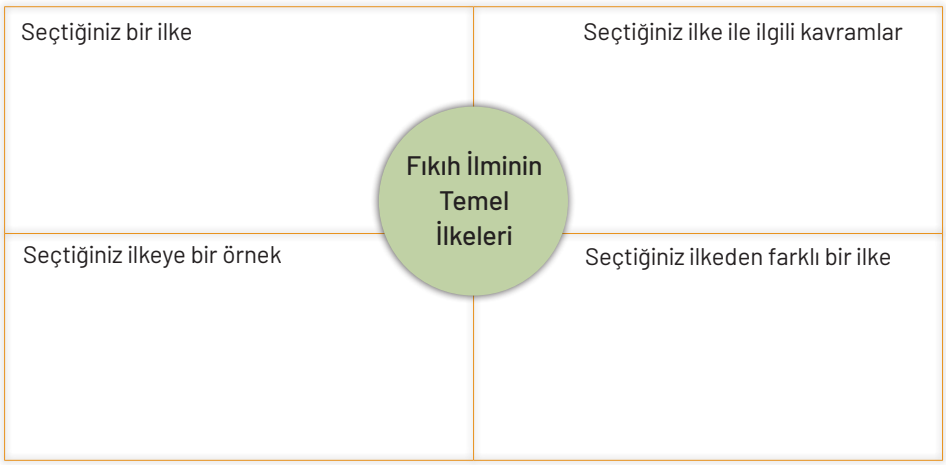
Adı	*Fıkıh İlminin Temel İlkelerini Tanıyorum*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Öğretmeninizin rehberliğinde dört grup oluşturarak birer grup sözcüsü seçiniz.*
2. *Gruplarınızda aşağıdaki ayetlerin fıkhın temel ilkelerinden hangileriyle ilgili olduğunu belirleyiniz.*

- *"Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı. Ama biri zorda kalırsa haksızlığa sapmadıkça ve sınırı aşmadıkça kendisine günah yoktur..." (Bakara suresi 173. ayet)*
- *"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutun, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Herhangi bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adaletsiz davranmaya itmesin. Adaletli olun; bu, takvaya daha uygundur..." (Maide suresi 8. ayet)*
- *"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin..." (Bakara suresi 168. ayet)*
- *"... Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde kaza etsin..." (Bakara suresi 185. ayet)*

3. *Gruplarınızda fıkhın temel ilkelerinin önemini bu ayetlerden hareketle yorumlayınız.*
4. *Gruplarınızda fıkhın temel ilkelerinden birini seçerek aşağıda verilen tabloyu doldurunuz.*

5. *Tablodan seçtiğiniz ilkeyi farklı bir ilke ile özellikleri bakımından karşılaştırınız.*
6. *Grup sözcüsü aracılığıyla hazırladığınız tabloyu sınıf arkadaşlarınıza sununuz.*

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle fıkıh ilminin temel ilkeleri ile ilgili aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.*

a) İslam hukukunda bütün teklifler kolaylık prensibine göre düzenlenmiştir. Çünkü .....

.....

b) Bir şeyin helal olduğunun bilinmesi için doğrudan bir delilin bulunması zorunlu değildir. Çünkü

.....

2. Kontrol Noktası

Fıkıh ilminin temel ilkeleriyle ilgili aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

Adaletin gözetilmesi ilkesinin sağladığı toplumsal yararlardan üç tanesini yazınız.	1. ..... 2. ..... 3. .....
Helallerde genişlik ilkesi ile ilgili günlük hayatınızdan iki örnek veriniz.	1. ..... 2. .....
Fıkhın temel ilkeleri ile ilgili bir kavram yazınız.	1. .....

1.3. FIKIH TARİHİ

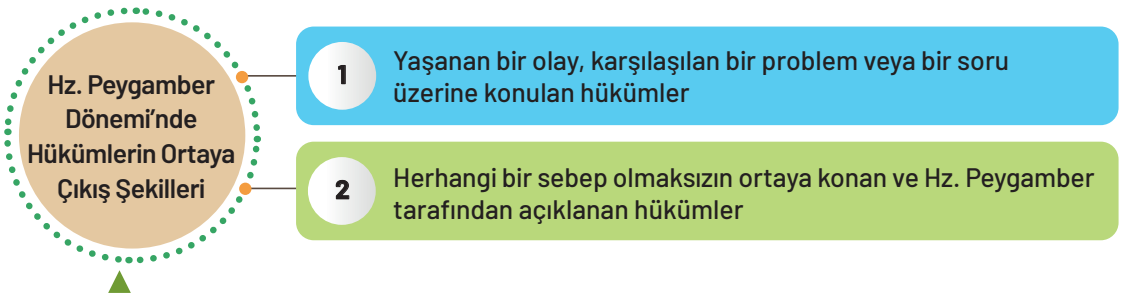
Konuya Başlarken

- "Bilim, birikimli bir biçimde ilerler." sözü ne ifade eder?
- Sizce Hz. Peygamber Dönemi'nin fıkıh ilminin oluşum sürecindeki rolü nedir?
- Fıkhın bir ilim olarak gelişmesinde etkili olan sebepler neler olabilir?
- Mezheplerin ortaya çıkışında rol oynayan etkenler nelerdir?

Fıkıh ilmi, İslam dininin bireysel ve toplumsal hayata ilişkin hükümlerini anlama, yorumlama ve uygulama çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Temelleri Hz. Muhammed (sav) döneminde nazil olan vahyin yönlendirdiği düzenlemelere dayanmaktadır. Bu miras sahabe ve tâbiin nesilleri aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılmıştır. Tarihsel süreç içinde değişen sosyal şartlar, ortaya çıkan yeni problemler ve farklı coğrafyalar fıkhın hem yöntem hem de içerik bakımından gelişmesini gerekli kılmıştır. Çağımıza kadar ilmihâl, hukuk, hukuk metodolojisi, ekonomi, siyaset gibi bilimler ve bu alanlarla ilgili kurumlar fıkıh ilminin kapsamı içinde değerlendirilmiştir.[40] Bu süreçte fıkıh ilmi, çeşitli dönemlerden geçerek sistematik bir yapıya kavuşmuş ve günümüze kadar canlılığını koruyan köklü bir ilim dalı hâline gelmiştir.

Hz. Peygamber Dönemi (... - H 11)

Hz. Peygamber Dönemi fıkıh dönemlerinin en önemlisidir. Hz. Peygamber'in teşri (hüküm koyma) faaliyetlerini Mekke Dönemi (M 610-622) ve Medine Dönemi (M 622-632) olarak ikiye ayırmak mümkündür.[41] Resulullah 610 yılında vahye muhatap olmuş, dini tebliğe başlamış ve 622 yılına kadar Mekke'de yaşamıştır. Kur'an-ı Kerim'in yaklaşık üçte biri bu süre içinde nazil olmuştur. Mekke'de gelen ayetler daha çok tevhit inancı, iyilik, güzel ahlak, ibadet, dualar gibi ferdî ve vicdani emirleri içine almaktadır. Bu dönemde nazil olan ayetlerde fıkhi hükümler hem azdır hem de genel konuları içermektedir.[42]

Grafik Bilgi 1.5
Hz. Peygamber Dönemi'nde hükümlerin ortaya çıkış şekilleri[43]

Medine, hicretle İslam davetinin merkezi olmuştur. Hukukla ilgili hükümler içeren ve İslam toplumunun hem ferdî hem sosyal hayatını düzenleyen ayetler bu devirde inmiştir. Hz. Muhammed (sav) Cebrail'den (as) aldığı vahiy ile Kur'an'ın mesajlarını insanlara tebliğ etmiş, açıklamış ve ayetlerdeki amelî hükümleri uygulayarak ümmetine örnek olmuştur. Ayrıca kendisi de dinî hükümler koymuştur. Medine Dönemi'nde yasama faaliyetleri daha çok sosyal hayata yönelerek ibadetler, cihat, aile, miras, ceza hukuku, muamelat ve uluslararası ilişkilerle ilgili ilkeler ortaya konulmuştur.[44]

Fıkhın kaynağı, vahiy ve Hz. Peygamber'in uygulamalarıdır.

Hz. Peygamber Dönemi'nde vahye dayanan hüküm koyma faaliyeti tamamlanmıştır. Fıkhın temel konuları belirlenmiş ve bu dönemdeki uygulamalar sonraki dönemlere de örnek olmuştur. Bu dönemde Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan "yaşanan bir fıkıh" vardır. Bütün konuları ayrıntılı şekilde ele alan bir fıkıh ilmi oluşmamıştır.

Bazı hükümler tedricîlik prensibine uygun olarak zamana yayılmıştır.

Tedriç, hükümlerin ilahi irade tarafından bir defada ve topluca değil tebliğ süreci boyunca beşerî ve sosyal şartlar dikkate alınarak aşamalı bir şekilde bildirilmesini ifade eder. Kur'an'ın ayetleri, ihtiyaç duyuldukça bölüm bölüm indirilmiştir. Sünnet de Allah Resulü tarafından peyderpey ortaya konmuştur. İçki ve faiz örneklerinde olduğu gibi kesin yasak konulmadan önce zararları vurgulanmış, daha sonra haram kılınmıştır. Hükümlerin yeri ve zamanı geldikçe konulması, insanların onları daha iyi öğrenmelerini ve benimsemelerini sağlar.[45]

Hükümlerde kolaylık ilkesi çokça uygulanmıştır.

Kolaylık yasama ve kuralları uygulamada insanın tabiatını, yaratılıştan gelen özelliklerini ve ihtiyaçlarını dikkate almaktır. Hastalık, yolculuk, yanılma, unutma gibi durumlar mazeret olarak kabul edilmiş; böyle durumlarda kolaylaştırıcı hükümler verilmiştir. İslam fıkhı bu özelliği ile hükümlerin uygulanmasındaki zorlukları kaldırarak insanlara dini sevdirmeyi amaçlamıştır.[46]

Bazı hükümler sonradan neshedilmiştir.

Belli bir zaman için konmuş olan hükmün zamanı gelince değiştirilmesi anlamına gelen nesih, bu dönemin bir başka özelliğidir. Bu dönemde daha önce verilmiş olan bazı hükümler ayet ve hadislere dayanarak yürürlükten kaldırılmıştır. Kıblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrilmesi buna örnek gösterilebilir. Neshin amacı, mükelleflerden güçlüğü kaldırmak ve tedriç yolunu tutmaktır. Belirli bir alışkanlığı olan topluma yeni bir sistemi yerleştirmek ancak bu usulle mümkündür. Nesih, sadece Hz. Peygamber devrine ait bir özelliktir.[47]

▲

Grafik Bilgi 1.6
Hz. Peygamber Dönemi fıkhının özellikleri

Sahabe Dönemi (H 11 - 40)

Sahabe Dönemi, Hz. Muhammed'in (sav) vefatından sonra başlayıp Dört Halife Dönemi ve Emeviler'in ilk zamanlarını kapsamaktadır.[48] Bu dönemde İslam toplumu, fetihler yoluyla çok hızlı büyümüş ve farklı kültürlerle karşılaşmıştır. Fethedilen bölgelerdeki farklı kültürlere sahip milletlerin İslam toplumuna uyumu ile ilgili problemler yeni çözüm arayışlarını da beraberinde getirmiştir.

Sahabe Dönemi'nin fıkıh ilmi açısından özel bir yeri vardır. Bu seçkin topluluk; vahyin indirilişine tanıklık etmiş, Hz. Peygamber'in hadislerinin söylendiği ortamlarda bulunmuş ve onun hayatını yakından gözlemleme fırsatı elde etmiştir. Bundan dolayı sahabenin olaylar karşısında ürettiği çözümler, uyguladıkları yöntemler ve esas aldıkları ilkeler sonraki devirler için belirleyici olmuştur.[49] Sahabe Dönemi'nde Kur'an-ı Kerim mushaf hâline getirilmiş ancak Hz. Peygamber'in hadisleri bir araya getirilmemiştir.[50]

Sahabe Dönemi'ndeki fıkıh, farazi meselelere değil yaşanan olaylara dayanır. Sahabiler, karşılaştıkları problemlerin çözümünde Kur'an'a ve sünnete başvurmuşlardır. Kur'an ve sünnette hüküm bulamadıkları durumlarda ise ***içtihat*** etmişlerdir. İçtihat faaliyetinde bulunan kişiye de ***müçtehit*** denir. Onların içtihadı daha çok şûra yoluyla olmuştur. Sahabiler, bu yöntemle hem hata ihtimalini en aza indirmeyi hem de aralarında ihtilaf söz konusu olduğunda ortak bir görüşe ulaşmayı hedeflemişlerdir. Sahabenin istişare sonucu ittifakla kabul ettiği görüş, daha sonraki dönemlerde sahabe icması olarak adlandırılmış ve fıkha kaynaklık etmiştir. Sahabenin uyguladığı bu yöntemle Kur'an, sünnet, icma ve içtihat olmak üzere fıkhın dört kaynağı oluşmuştur.[51]

İçtihat
Kur'an-ı Kerim ve hadislerden delil ve hüküm çıkarabilecek seviyedeki İslam fıkıh bilginlerinin hakkında bir emir veya yasak olmayan konularda Kur'an-ı Kerim ve sünnetten yeni hükümler çıkarmalarıdır. (bk. Serinsu vd., "İçtihat", 157)

Hz. Peygamber Dönemi'nden itibaren sahabe içerisinde fıkıh bilgisi ile öne çıkan ve fetva veren sahabiler vardır: Hz. Aişe, Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Hz. Ali, Muaz bin Cebel (ra), Zeyd bin Sabit (ra), Abdullah bin Ömer (ra), Abdullah bin Abbas (ra) ve Abdullah bin Mesud (ra) bu sahabilerden bazılarıdır.[52] Bu dönemde fıkıh ilmi tedvin edilmemiş ancak sahabenin fetva ve içtihatları günümüze kadar ulaşmıştır.[53] Hicri ikinci asrın başında ortaya çıkan fıkhi mezhepler, bu sahabilerin fetva ve içtihatlarından yararlanmıştır. Fakih sahabiler, fetva ve içtihatları ile daha sonraki dönemlerde oluşacak olan fıkıh mezheplerinin oluşumuna zemin hazırlamışlardır.[54]

Tâbiin Dönemi (H 40 - 132)

Tâbiin Dönemi, H 40 yılından yani Emevi Devleti'nin kuruluşundan başlar, H 132 yılına kadar devam eder.[55] Bu devrin başlangıcında sahabilerden bazıları hayattadır. Sahabiler vefat ettikten sonra tâbiin nesli onların yerini almıştır. Tâbiin Dönemi, İslam'ın ilk nesli olan sahabe ile mezhep imamları arasında köprü görevi görür. Fıkıh tarihinde önemli bir yere sahip olup fıkıh ilminin gelişme çağı olarak adlandırılır.[56]

Tâbiin Dönemi'nde fıkıh, sahabenin uyguladığı metot üzere devam etmiştir. Çünkü bu kuşakta yer alan tâbiin fıkhı sahabeden öğrenmiştir. Yani hükümlerin kaynağı Kur'an-ı Kerim, sünnet ve içtihattır. Bu dönemin ayırıcı özelliklerinden biri de Emevi Devleti'nin kuruluşuyla ortaya çıkan hilafet tartışmalarıdır. Bu tartışmalar İslam dünyasında Haricî, Şia, Ehlisünnet gibi ayrışmaların ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Bu siyasi oluşumlar fıkhi hükümlerde bazı ihtilafların oluşmasına sebep olmuştur.[57]

Bağlantı Noktası

İnsan topluluklarının yaşadığı ihtilafların arka planında tarihte yaşanan dinî, siyasi, ekonomik ve kültürel birtakım olaylar bulunur. "Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşanan dinî ve siyasi gelişmeler Müslümanlar arasında yaşanan ilk fikir ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır. Görüş ayrılıklarının temelinde yatan sebepler ancak tarih biliminin verileri ışığında ve sebep sonuç ilişkisi bağlamında incelendiğinde doğru anlaşılabilir. Çünkü tarih; toplumdaki sürekliliği, siyasal ve sosyal değişimleri, insanları etkileyen düşünce sistemlerini, kültürel ve ekonomik koşulları kaydeden bir bellek niteliğindedir. Fıkıh ilminin tarihî gelişim sürecini doğru anlamak için Hz. Muhammed (sav), Dört Halife, Emevi, Abbasi Dönemlerinde yaşanan siyasi, askerî, ilmî ve kültürel gelişmeleri bilmek önem arz etmektedir. (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Bu dönemde sınırların genişlemesi sebebiyle meseleler çeşitlenmiş ve yeni konular gündeme gelmiştir. Fakihlerin ortaya çıkan yeni problemlere çözüm üretirken ilmî birikimlerine göre Kur'an ve sünneti yorumlayarak içtihat etmeleri farklı görüşlerin doğmasına sebep olmuştur. Fukahanın farklı coğrafyalara dağılması sebebiyle Sahabe Dönemi'ndeki şûraya dayalı

içtihat uygulaması gerçekleşmemiştir. Ayrıca fakihlerin yaşadıkları bölgelerin örf ve adetlerinin farklı olması hükümlere de yansımış, değişik görüşlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.[58]

Tâbiin Dönemi'nde içtihat yöntemlerindeki farklılıklar belirginleşmiş ve buna bağlı olarak fıkıh okulları ortaya çıkmıştır. Yeni Müslüman olmuş toplumlarda İslam'ı bilen yönetici, hukukçu ve eğitmen ihtiyacı ortaya çıkınca bu şehirlere vali, kadı ve öğretmenler gönderilmiştir. Görevli olarak giden sahabe, buralarda eğitim halkaları oluşturarak Müslümanlara Kur'an ve sünneti öğretmeye başlamıştır. Bu faaliyetler sonucunda Hicaz (ehlihadis) ve Irak (ehlirey) ekolleri oluşmuştur. Bu ekolleşmede akıl yürütmeye verilen yer, hadis-sünnet rivayetlerini değerlendirme ölçütleri ve yaşanılan bölgenin özellikleri etkili olmuştur.[59]

Grafik Bilgi 1.7
Tâbiin Dönemi fıkıh ekolleri[60]

Hicaz (Ehlihadis) Ekolü	**Merkez:** Medine **Temsilci:** Said bin el-Müseyyeb (öl. 94/712), İmam Malik (öl. 179/795) **Yöntem:** Daha çok naslar ile yetinip zaruret olmadıkça reye başvurmazlar (Görüş bildirmezler.) Gerçek olaylar üzerinden fıkhi çalışmalar yaparlar.
Irak (Ehlirey) Ekolü	**Merkez:** Kufe **Temsilci:** İbrahim en-Nehai (öl. 95/713), İmam-ı Azam Ebu Hanife (öl. 150/767) **Yöntem:** İçtihatları daha çok rey ve kıyas (benzer durumdan hüküm çıkarma) esasına dayanır. Farazi (varsayıma dayanan) meseleler üzerinden de fıkhi çalışmalar yaparlar.

Mezheplerin Oluşum Dönemi (H 132 - 350)

Mezheplerin Oluşum Dönemi, yaklaşık olarak H 132 yılından başlayıp dördüncü asrın ortalarına kadar devam eder.[61] Abbasi Devleti'nin hüküm sürdüğü yılları kapsar. Bu dönem fıkıh ilminin tarihî süreci göz önünde bulundurulduğunda fıkhın altın çağı kabul edilmektedir.[62] Bu dönem, sahip olduğu bazı özellikler sebebiyle farklı şekillerde isimlendirilmiştir.

Mezhep
Bir müçtehidin dinin ayrıntılarına ilişkin konularda kendine özgü kural ve metotla meydana getirdiği görüşlerin bütünüdür. (bk. Serinsu vd., "mezhep", 238)

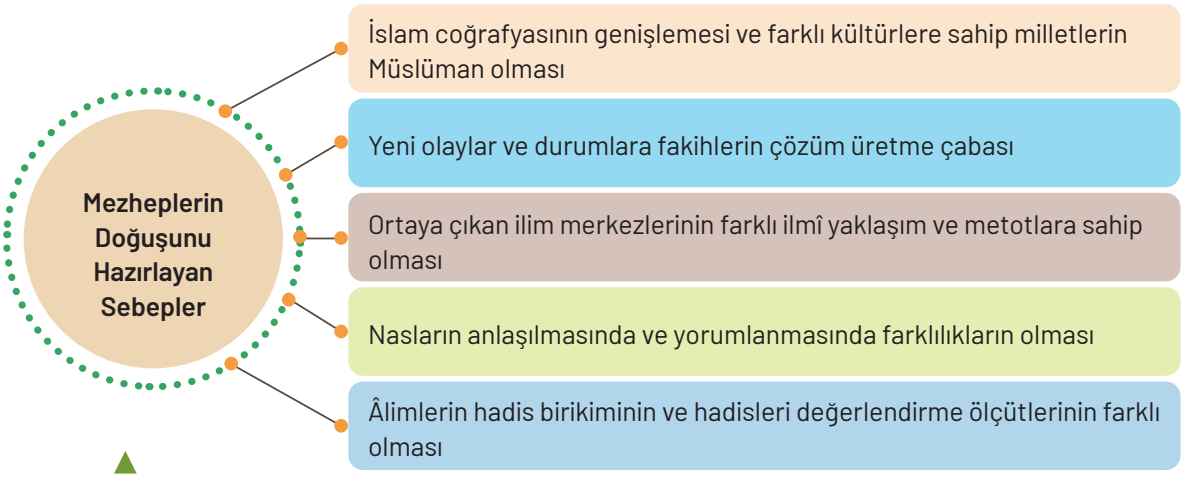
Fıkhın Yükseliş Devri	Bu devirde fıkıh büyük bir gelişme göstermiş ve olgunluk çağına ulaşmıştır.
Müçtehitler Devri	Bu dönemde büyük müçtehitler yetişmiştir.
Tedvin Devri	Fıkıh ilmi tedvin edilmiş, fıkıh ve fıkıh usulü ile ilgili eserler yazılmıştır.

Grafik Bilgi 1.8
Mezheplerin oluşum dönemine verilen diğer isimler ve bu isimlerin veriliş sebepleri

Bu dönemde sünnetin tedvin edilmesi ve sahih rivayetlerin zayıf olanlardan ayrılmış olması fıkhın gelişip olgunlaşmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Ayrıca hicri ikinci yüzyılın başlarından itibaren İslam coğrafyasının İspanya'dan Çin'e kadar genişlemesi ve değişik kültürlere sahip insanların Müslüman olması örflere göre farklı hükümlerin uygulanmasına sebep olmuştur.[63] Farazi meseleler üzerinden yürütülen fıkıh hareketi, bu dönemde eğitim-öğretim faaliyetleri ve fıkıh ekollerinin çalışmaları ile daha da gelişmiştir.[64]

Mezheplerin ortaya çıkması ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Bu dönemde günümüzde yaşayan büyük mezhepler oluşmuştur. İslam'ın ilk devirlerinde yetişen âlimlerin anlayış ve yorumları, dinin ilkeleri hakkındaki görüş ve düşünceleri kendi öğrencileri ile belli çevrelerce benimsenmeye başlanmış ve mezhepler doğmuştur.[65]

Grafik Bilgi 1.9
Mezheplerin doğuşunu hazırlayan sebeplerden bazıları[66]

Fıkhi Mezhepler

Mezhepler, kendilerine özgü yöntemlerle Kur'an ve sünnette açık hükmü belirlenmemiş meselelerin dinî hükmünü keşfetmeyi amaç edinmiş sistemli yapılardır.[67] Fıkhi meseleler üzerinde fikir yürüten ve çözüm üretmeye çalışan fakihlerin hiçbiri mezhep kurmak iddiasıyla ortaya çıkmamıştır. Bu fakihler, sosyal değişim ve gelişmenin ortaya çıkardığı yeni problemlere içtihat yoluyla çözüm önerileri sunmuşlardır. Onların bu öneri ve görüşleri toplumun ihtiyaçlarını giderdiği ölçüde kabul görmüştür. Böylece birbirinden farklı yaklaşım ve metotlara sahip fıkhi sistemler oluşmuştur. Bu fıkhi sistemler kurucu fakihlerin isimlerine dayandırılarak sonraki dönemlerde mezhep adını almıştır.

Günümüzde Müslümanlar arasında yaygın olan dört fıkhi mezhep Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli mezhepleridir. Bunların dışında İslam tarihinde başka mezhepler de ortaya çıkmıştır. Ancak bu mezheplerin bazılarının günümüzde mensubu kalmamıştır. Bununla birlikte onların yöntem ve düşünceleri fıkıh ilmi mirası içinde yerini almış, günümüzün fıkıh çalışmalarına zenginlik katmıştır.[68]

Hanefi Mezhebi

Hanefi mezhebi Kufe'de Hz. Ali ve Abdullah bin Mesud'un (ra) temelini attığı Irak (Ehlirey) fıkıh ekolünü temsil eden bir oluşumdur.[69] Rey tabiri, naslardan bağımsız düşünce anlamında değil belli bir metodoloji çerçevesinde nasları anlama ve yorumlamada akıl yürütmeye dayanarak bilgi üretme anlamına gelen bir kavramdır.

Kur'an ve sünnet bütün İslam hukukçularına göre hükümlerin asli kaynağıdır. Ancak Hanefi mezhebinde ahad haberlerin (tek kişi rivayeti) kabulü konusunda diğer mezheplere göre daha ağır şartlar ileri sürülmüştür. Bunun sebebi mezheplerin oluştuğu dönemlerde Irak bölgesinin farklı kültürel yapısından dolayı uydurma hadislere karşı tedbir alma ihtiyacıdır. Ayrıca Hanefi mezhebinde hüküm verilirken naslara aykırı olmayan örfler de dikkate alınmıştır.[70]

Sıra Sizde

"Her inen ayette Müslüman'ın uyması gereken bir hüküm vardır. Bu hüküm ya açıktır ya da onda gerçek hükmün yolunu gösteren bir delalet vardır. Açık bir hüküm mevcutsa buna uymak gerekir. Eğer açık bir hüküm mevcut değilse olayın hükmü içtihat ile tespit edilir..." (Şafii, er-Risale, 477)
Bu sözü içtihadın kapsamı ve sınırlılığı açısından yorumlayınız.

İmam Ebu Hanife ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Ebu Hanife (öl.150/767), fıkhi konuları içtihat şûrası veya fıkıh akademisi olarak nitelendirilebilecek geniş katılımlı ilmî toplantılarda müzakereye açar ve uzun süren tartışmalardan sonra ulaşılan hükmü öğrencileri kitaplaştırırdı. Hanefi mezhebi; İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin künyesine nispetle öğrencileri Ebu Yusuf (öl. 182/798), İmam Muhammed (öl. 189/804), İmam Züfer (öl. 158/775) gibi müçtehit öğrencilerinin onun görüşlerini sistemli hâle getirmesi sonucunda oluşmuştur.[71]

- Fıkhi bir hüküm çıkarılırken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
- Kur'an ve sünnette hükmü bulunamayan meselelerin çözümü için sahabe icmasına başvurulur.
- Sahabe icmasında bulunmayan meselelerde sahabenin söz ve uygulamalarına bakılır.
- Bu üç delilde çözümü bulunamayan meseleler için kıyas metodu (nas bulunmayan konularda benzerlik yoluyla hüküm çıkarma) kullanılır.
- Daha kuvvetli ve tercih edilebilir bir delil karşısında kıyastan vazgeçip istihsana başvurulur.

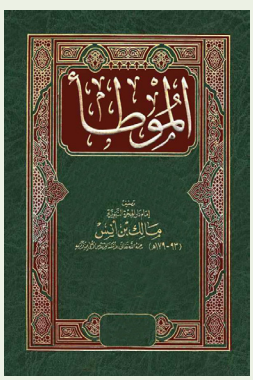
Grafik Bilgi 1.10
Hanefi mezhebinin hüküm çıkarma metotları[72]

Maliki Mezhebi

Maliki mezhebi, Medine'de İmam Malik'in (öl. 179/795) görüş ve fetvalarının benimsenmesiyle doğmuştur. İmam Malik Medine'de yaşamıştır. Mekke hariç başka bir şehre gitmemiştir. Onun fetvaları öğrencileri tarafından tedvin edilerek sistematik bir yapıya kavuşmuştur. Öğrencilerinin çeşitli bölgelere yaptıkları seyahatler sayesinde mezhebin görüşleri Irak'tan Endülüs'e kadar uzanan bir alana yayılmıştır. Maliki mezhebi, Hicaz (Ehlihadis) fıkıh ekolünü temsil eden bir oluşumdur. Malikilik; hakkında nas veya rivayet bulunmayan konularda kıyas, istihsan gibi yöntemleri de kullanmıştır.[73]

Maliki mezhebinin temel görüşleri İmam Malik'in ***el-Muvatta*** adlı eserine dayanır. Maliki mezhebinde Medine halkının uygulamalarının ayrı bir önemi vardır. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in hüküm ayetlerinin büyük çoğunluğu Medine'de inmiş ve ilk defa orada uygulanmıştır. Kur'an'ı açıklayan ayetlerin çoğu yine burada uygulanmış, bilgi ve kültür olarak nesilden nesile aktarılmıştır. Bu yönüyle Medine ehlinin uygulamaları Maliki mezhebinde mütevatir sünnet değerine sahip bir delil olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Medine ehlinin uygulamaları bununla uyumlu olmayan haberivahit ve kıyasa tercih edilmiştir.[74]

el-Muvatta
İlk fıkıh ve hadis kitabıdır. Bu eserde Hicazlıların rivayet ettikleri hadisler, sahabe ve tâbiin sözleri ve Medine'deki hukuki uygulamalar fıkıh bölümlerine göre düzenlenmiştir.

İmam Malik ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

- Bir mesele hakkında fıkhi hüküm çıkarılırken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
- Kur'an ve sünnette hükmü bulunamayan meselelerin çözümü için icmaya başvurulur.
- İcmadan sonra Medinelilerin uygulamalarına bakılır.
- Hüküm bulunamadığı takdirde sahabilerin söz ve fetvalarına müracaat edilir.
- Sahabe fetvalarında bulunamayan meseleler için kıyas, mesalihimürsele (kamu yararı), seddizerai (zararlı sonuca götürecek yolu kapatmak) ve örf metodu kullanılır.

Grafik Bilgi 1.11
Maliki mezhebinin hüküm çıkarma metotları[75]

Şafii Mezhebi

İmam Şafii ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

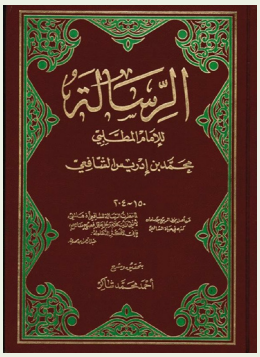
Şafii mezhebi, ortaya koyduğu usul ve kaideler bakımından hadis ve rey ekollerinin sentezi kabul edilmektedir. Şafii mezhebinde Kitap ve mütevatir sünnet deliller sıralamasında diğer mezheplerde olduğu gibi önce gelir. Ancak İmam Şafii (öl. 204/820) sünneti kabul konusunda Hanefi ve Malikilere göre farklı bir yaklaşım sergilemiştir. O, ahad sünnetin (haberivahit) kabulü için ravilerin adalet ve zabt itibarıyla güvenilir olmasını yeterli görmüştür. Ravisi güvenilir bir haberivahidi kıyasa tercih etmiştir. İstihsan, maslahat ve Medine halkının uygulamalarını subjektif olduğu ve sünneti terke yol açabileceği endişesiyle kabul etmemiştir.[76]

- Fıkhi bir hüküm ortaya konulurken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
- Kur'an ve sünnette hükmü bulunamayan meselelerin çözümünde icmaya başvurulur.
- İcmadan sonra sahabi kavline müracaat edilir.
- Sahabi kavlinde bir hüküm bulunamadığı takdirde kıyasa başvurulur.
- Sahabe fetvalarında bulunmayan meseleler için örf metodu kullanılır.

Grafik Bilgi 1.12
Şafii mezhebinin hüküm çıkarma metotları[77]

İmam Şafii, günümüze ulaşan ilk fıkıh usulü eserinin yazarı olması sebebiyle fıkıh tarihinde önemli bir yere sahiptir. O, fıkıh usulü ilminin esaslarını ***er-Risale*** adlı eseriyle yazıya dökmüştür. Irak'ta ortaya koyduğu görüşlerinin önemli bir kısmını Mısır'a gelince değiştirdiği için onun görüşleri eski ve yeni olarak iki dönemde ele alınmıştır. Bu sebeple İmam Şafii'nin belirli konularda eski (kadim) ve yeni (cedid) olmak üzere farklı görüşleriyle karşılaşmak mümkündür. Eski görüşleri Kitabü'l-Hücce adlı eserinde bulunurken yeni görüşleri ise Kitabü'l-Ümm adlı eserinde yer almaktadır.[78]

er-Risale
İmam Şafii'ye fıkıh tarihinde müstesna bir konum kazandıran ve İslami ilimlerin temel ilkeleri ile felsefesini ortaya koyan eserdir.

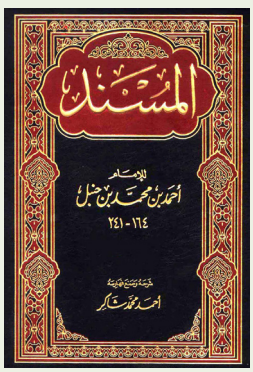

Hanbeli Mezhebi

Hanbeli mezhebi, ehlihadis ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olan Ahmed bin Hanbel'in (öl. 241/855) ismine nispet edilmiştir. O, fıkhi görüşlerini yazmadığı gibi başkalarının da bu görüşleri yazmasını istememiştir. Ahmed bin Hanbel'in görüşleri, öğrencileri tarafından derlenmiştir. Bu derlemeler vefatından sonra da devam etmiş ve bu fıkhi birikim Hanbeli mezhebi olarak isimlendirilmiştir.[79] Hanbeli mezhebinin fıkhı; rey ve kıyastan çok hadislere, sahabe ve tâbiin fetvalarına dayanır. Hanbeli fakihler, farazi meselelerden büyük ölçüde kaçınmıştır. Nas tarafından yasaklanmamış uygulamaların serbest sayılması anlamına gelen maslahat, Hanbeli mezhebinde nasla çelişmemek şartıyla hükümlerde belirleyici bir ilke olarak kabul edilmiştir.[80]

Bağdat'ta İmam Şafii'den fıkıh eğitimi alan Ahmed bin Hanbel, hadis ilminde otorite bir isim olarak kabul edilmiştir. Hanbeli mezhebinin fıkıh usulü temel olarak hadislere dayanır. Ahmed bin Hanbel, topladığı hadisleri ***el-Müsned*** adını verdiği eserinde bir araya getirmiştir. Bu hadisler onun güvenilir ravilerden yaptığı rivayetlerin bir özetidir.[81]

el-Müsned
Hadisleri, sahabe sözlerini içeren ve Hanbeli mezhebinin en temel kaynaklarından biri olan Ahmed bin Hanbel'in eseridir.

- Fıkhi bir hüküm çıkarılırken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da o konuda bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
- Kur'an ve sünnette hükmü bulunamayan meselelerin çözümünde sahabe ve tâbiinin ittifakla kabul ettiği görüşlere başvurulur.
- Sahabe ve tâbiinin görüşlerinde bulunmayan meselelerin çözümünde mürsel ve zayıf hadislere (kuvvet derecesi düşük rivayetler) bakılır.
- Kıyas, zaruri durumlarda başvurulan bir delil olarak kabul edilir.
- Bu delillerden birisiyle hükme ulaşılamamışsa istishab (daha önce var olan bir hukuki durumun aksi sabit oluncaya kadar devam ettiğinin kabul edilmesi), istihsan (özel duruma göre hüküm verme), mesalihimürsele ve seddizerai devreye girer.

Grafik Bilgi 1.13
Hanbeli mezhebinin hüküm çıkarma metotları[82]

İmam Ahmed bin Hanbel ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Bu dört mezhebin dışında İslam dünyasında varlığını sürdüren mezheplerden biri de Caferiliktir. Caferilik, İmam Cafer Sadık'ın (öl. 148/765) görüşlerini esas alan Şia'nın yaygın olan en büyük koludur. On iki imamı kabul ettiklerinden dolayı İsnaaşeriye, imamlara inanmayı imanın şartları arasında gördükleri için İmamiye olarak da anılırlar.[83] Caferilik, kaynak ve yöntem açısından dört sünni mezhepten farklı bir yol izlemiştir. Caferi mezhebinde Kitap ve sünnet delil olarak kabul edilir. Bu mezhepte kendi imamlarının tefsiri geçerli kaynak olup başkalarının tefsirlerine itibar edilmez. Sünnet olarak sadece ehlibeyt ve belli sahabiler yoluyla gelen rivayetlere itibar edilmiş, icma ve kıyas delil olarak kabul edilmemiştir.[84]

Etkinlik-3

35 dk.

Adı	*Tarihin İzinde*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Fıkıh ilminin tarihi süreçte geçirdiği dönemlerin adlarını yazınız.*
2. *Dönemlerin hicri yıla göre tarih aralıklarını tespit ediniz.*
3. *Aşağıda verilen bilgilerden yararlanarak fıkıh ilminin dönemlerinin tarih aralıklarını miladi yıla çeviriniz.*

   Hicri takvimin başlangıcının miladi 622 yılı olması sebebiyle hicri ve miladi takvimler arasında 622 yıl fark bulunmaktadır. Hicri takvim ayın hareketlerini, miladi takvim ise güneşin hareketlerini esas almaktadır. Bu sebeple miladi yıl hicri yıla göre on bir gün daha fazla sürer. Bu bilgilere göre hicri-miladi tarihlerin birbirine çevrilmesi ile ilgili aşağıdaki formüllerden yararlanılabilir.

Hicri Yılın Miladi Yıla Çevrilmesi	Örnek	Miladi Yılın Hicri Yıla Çevrilmesi	Örnek
Hicri yılı 33'e bölünüz. Çıkan sayıyı hicri yıldan çıkarınız. Çıkan sayıyı 622 ile toplayınız.	*1420 : 33 = 43.03 (=43)* *1420 - 43 = 1377* *1377 + 622 = 1999*	*Miladi yıldan 621 rakamını çıkarınız. Çıkan sayıyı 33'e bölünüz. Bölümü çıkan sayı ile toplayınız.*	*1999 - 621 = 1378* *1378 : 33 = 41.75 (=42)* *1378+ 42 = 1420*

4. *Dönüştürdüğünüz tarihleri kronolojik olarak sıralayınız.*

.....	.....	.....	.....

Değerlendirme: *İçinde bulunduğunuz tarihi bu esaslara dikkat ederek hicri tarihe dönüştürünüz.*

Mezhepler arasındaki görüş ayrılıkları, öze ve esasa ilişkin olmayıp ana noktalar sabit kalmak kaydıyla delil ve yönteme bağlı olarak ortaya çıkan farklılıklardır. İslam düşünce tarihinde bu tür ihtilaflar yerilmemiş tam aksine bir rahmet olarak görülmüştür. Bir Müslüman'ın ihtiyaç duyduğunda ya da bir zorunluluk söz konusu olduğunda benimsediği mezhebin dışında diğer mezheplerin fıkhi hükümlerinden yararlanabilmesi bu rahmetin sunduğu bir kolaylıktır.[85] İslam kültür ve medeniyet tarihi incelendiğinde görülür ki temel ilkelerden ayrılmayan samimi düşünce, içtihat ve yorum farklılıkları İslam için yararlı olmuş; ona esneklik kazandırmıştır. İslamiyet'in değişik toplum ve çevrelerde yayılmasına katkı sağlamış; İslami hükümlerin zaman, mekân ve şartlara göre uygulanmasında kolaylık sağlamıştır.[86]

Mezhepler, Müslümanların İslam'ı her çağda anlama ve yaşama arzularının doğal bir sonucudur. Hem insanın doğası hem de dinin her dönemde yeniden anlaşılma gerekliliği nedeniyle ortaya çıkan görüş farklılıkları bir zenginliktir. Ancak bu görüş farklılıkları taassuba dönüştüğü zaman insanların birbirlerini anlamalarını güçleştiren ciddi engeller hâline gelebilmektedir.[87] Ebu Hanife, İmam Malik gibi büyük âlimler kendilerinin körü körüne taklit edilmesini istememişlerdir. Ebu Hanife "Bu, benim elde edebildiğim reylerin en iyisidir. Bundan daha iyisini bulan olursa onu kabul ederiz." İmam Malik de "Ben bir beşerim, hata da ederim isabet de. Rey ve içtihadımı inceleyin, Kitap ve sünnete uyan her sözümü alın, onlara uymayan sözlerimi de terk edin." demiştir.[88]

Dini öğrenme ve yaşama hususunda dinin temel kaynaklarına ulaşabilenler için bir mezhebe bağlanma zorunluluğu yoktur. Ancak her müminin İslam'ın temel kaynaklarından hareketle fıkhi hüküm çıkarabilecek yetkinlikte olamayacağı da açıktır. Bu nedenle toplumun kendisine öğretilen dinî bilgilere uyması bir gerekliliktir. Bu durum, mezheplerin toplumda bir zemin oluşturmasını ve mezheplerin halk kitlelerince benimsenmesini kolaylaştırmıştır.[89]

Etkinlik-4

35 dk.

Adı	*Birlikte Yaşama Sanatı*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Aşağıdaki metni okuyunuz.*

   Mezhepler dinin kendisi değildir. Dinin anlaşılma biçimi ile ilgili kültürel benzerlik ve farklılıklar sonucu ortaya çıkmış beşerî oluşumlardır. Toplumsal yapı içerisinde kültürel benzerlik ve farklılıkların oluşması, dinin birçok sebebe bağlı olarak farklı yorumlanması insanın yapısının sonucudur. Her insanın bu farklı yorumlardan birini benimseme, kendi inancına ve mezhebine göre yaşama hakkı vardır. Bu, İslam'ın insanlara tanıdığı fikir ve vicdan hürriyetinin bir sonucudur. Her Müslüman, kendi mezhebini veya din anlayışını doğru bulabilir ve ona özel bir değer atfedebilir. Ancak diğer mezhepleri de dinin bir yorumu olarak kabul etmeli, onların görüşlerine ve mensuplarına saygı göstermeli ve onları din dışı saymamalıdır. İslam, hiç kimsenin inancı veya mezhebi nedeniyle onurunu zedeleyen söz ve davranışlara maruz kalmasını istemez. Bu sebeple farklı mezheplere mensup Müslümanların birbirine karşı anlayışlı olmaları ve empati kurmaları beklenir. (bk. Ahmet Bağlıoğlu, "Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri", 75-89)

2. *Beş grup oluşturunuz.*
3. *Aşağıdaki soruları grup arkadaşlarınızla cevaplayınız.*
   - *Farklı inançlara mensup insanlarla bir arada yaşarken başkalarının onurunu zedeleyecek söz ve davranışlardan kaçınmanın faydaları nelerdir?*
   - *Farklı kültür ve inançlara sahip insanlara saygı göstermek neden önemlidir?*
   - *Farklı mezheplere mensup insanlarla bir arada yaşarken dikkat edilecek hususlar nelerdir?*
   - *Size göre farklı mezhep ve görüşlerin ortaya çıkmasının İslam medeniyetinin gelişmesine katkıları nelerdir?*
4. *Verdiğiniz cevapları diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle aşağıdaki cümleyi tamamlayınız.*

Tarihte farklı inanç, kültür ve mezheplere sahip toplumların bir arada yaşadığı Kudüs, Kurtuba, Saraybosna gibi şehirler İslam coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Çünkü .....

.....

.....

Etkinlik-5

40 dk.

Adı	*Fıkıh Tarihine Yolculuk*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Dört grup oluşturunuz.*
2. *Hz. Peygamber Dönemi, Sahabe Dönemi, Tâbiin Dönemi ve Mezheplerin Oluşum Dönemi adlarında dört istasyon oluşturunuz.*
3. *Her bir gruba bir istasyon seçiniz.*
4. *Her grupta kılavuzluk yapacak ve oluşturulan ürünleri toplayacak bir başkan belirleyiniz.*
5. *Arkadaşlarınızın haklarına saygı göstererek ve belirlenen kurallar çerçevesinde bu etkinliğe aktif bir şekilde katılım sağlayınız.*
6. *Etkinlik süresince arkadaşlarınızı dinleyerek onların duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine imkân tanıyınız.*
7. *Grup olarak bir istasyonda beş dakika çalışınız ve süre bitiminde bir sonraki istasyona geçerek çalışmaya devam ediniz.*
8. *Etkinlik boyunca grup olarak bütün istasyonlarda görev alınız ve önceki grubun bıraktığı yerden çalışmaları sürdürünüz.*
9. *İstasyonlar olarak fıkıh ilminin tarihî dönemlerinin ayırt edici özelliklerini belirleyiniz.*
10. *Fıkıh ilminin tarihî dönemlerinin özelliklerini inceleyerek bu dönemlerin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırınız. Bu dönemlere ilişkin çıkarımlarda bulununuz.*
11. *Elde ettiğiniz bilgileri aşağıdaki karşılaştırma tablosunda uygun alanlara yazarak başkan aracılığıyla sınıfta paylaşınız.*

Fıkıh İlminin Tarihî Dönemleri	Özellikler	Benzerlikler	Farklılıklar
Hz. Peygamber Dönemi			
Sahabe Dönemi			
Tâbiin Dönemi			
Mezheplerin Oluşum Dönemi			

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle fıkıh ilminin tarihî dönemleri ile ilgili aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.*

1. Hz. Peygamber Dönemi fıkhının belirleyici üç temel özelliği vardır. Bunlar .....

.....

2. Sahabe Dönemi'nin fıkıh ilmi açısından özel bir yeri vardır. Çünkü .....

.....

3. Tâbiin Dönemi'nde içtihat yöntemlerindeki farklılıklar belirginleşmiş ve buna bağlı olarak fıkıh okulları ortaya çıkmıştır. Çünkü .....

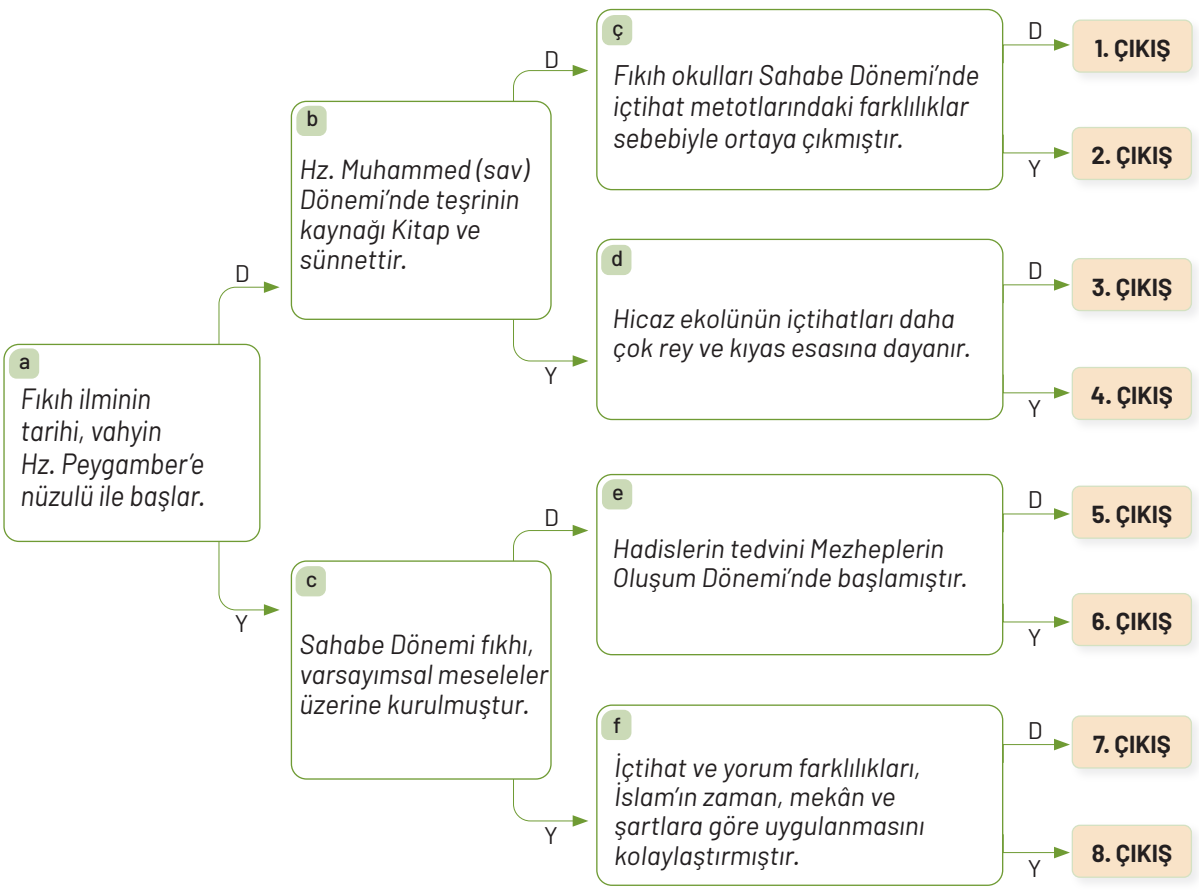
.....

4. Mezheplerin Oluşum Dönemi fıkıh ilminin altın çağı olarak kabul edilmektedir. Çünkü .....

.....

3. Kontrol Noktası

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğu (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

Performans Görevi

40+40 dk.

Görev	*Fıkıh ilminin tarihî dönemleri ile ilgili yazılı veya görsel sunum hazırlama*
Amaç	*Fıkıh ilminin tarihi ile ilgili zamanı algılayabilme ve kronolojik düşünebilme*
Ürün	*Yazılı veya görsel sunum*
Değerlendirme Ölçütleri	*İçerik, veri toplama, doğruluk, ilişki kurma, sunma*

***Yönerge**: Bu performans görevini aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda hazırlayınız.*

1. *Bir çalışma planı oluşturunuz.*
2. *Çalışmanızda güvenilir genel ağ siteleri, kütüphane veri tabanları ve akademik kaynaklardan yararlanınız.*
3. *Hazırlık sürecini bir haftada tamamlayınız.*
4. *Çalışmanızda faydalandığınız kaynakların isimlerine yer veriniz.*
5. *Konuyu ele alırken sınırları iyi belirleyiniz ve konu dışına çıkmayınız.*
6. *Çalışmanızı destekleyecek yazılı veya görsel materyal kullanınız.*
7. *Konuyu ele alırken inceleme, araştırma, karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme aşamalarını takip ediniz.*

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerle ilgili bilgi ve becerileriniz hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

	Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin adlarını doğru olarak yazdım.			
2.	Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin hicri yıla göre tarih aralıklarını tespit ettim.			
3.	Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemlerin özelliklerini tespit ederek karşılaştırdım.			
4.	Fıkıh ilminin tarihî süreçte geçirdiği dönemleri miladi yıla dönüştürdüm.			
5.	Miladi yıla dönüştürdüğüm tarihleri kronolojik olarak sıraladım.			

2. *Hazırladığınız performans görevi yandaki karekodla verilen analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

Fıkıh Birikiminin Geliştirildiği Dönem

Mezheplerin ortaya çıkmasının ardından İslam dünyasında fıkıh alanında bir istikrar dönemi başlamıştır. Bununla birlikte bu dönemde müçtehit imamların yöntemlerinden yararlanılarak mezheplerin usul ve ilkelerini ortaya koyan usul ve füru kitapları yazılmıştır. Bu gelişmelerle mezhepler kurumsal bir yapı kazanmıştır. Bu dönemde fıkıh ile ilgili meseleler mevcut mezheplerin görüşlerine dayalı olarak çözülmeye çalışılmıştır. Fıkhın belli konuları ***ilmihâl*** adı verilen müstakil kitaplarda ele alınmıştır.

İlmihâl
İnanç, ibadet, muamelat (günlük yaşayış), ahlak gibi konuları içeren eserlere denir. (Arpaguş, "İlmihal", 22/139)

- Usul çalışmalarına önem verilmiş ve fıkıh konularının çözümünde bu usullere bağlı kalınmıştır.
- Fıkhın genel kuralları belirlenerek kavaidi külliye eserleri yazılmıştır.
- Ortaya çıkan yeni meseleler hakkında mezheplerin bakış açısı ile eserler kaleme alınmıştır.
- Mezhep imamlarının sebep bildirmeden verdiği fetvalar için sebep ve illetleri tespit eden eserler yazılmıştır.
- Mezheplerin görüşlerini içeren temel kitaplar ve bunları genişçe açıklayan şerhler ve haşiyeler yazılmıştır.
- Halkın ihtiyaç duyduğu konularda müstakil fetva kitapları kaleme alınmıştır.
- Devletin hukuk sistemi ile ilgili kanunnameler ve fermanlar çıkarılmıştır.
- Mahkemelerde verilen hükümlerin kayıtlara geçirilmesiyle şeriye sicilleri oluşturulmuştur.

Grafik Bilgi 1.14
Fıkıh Birikiminin Geliştirildiği Dönem'de yapılan çalışmalardan bazıları

Fıkhın Kanunlaştırıldığı Dönem

Kanunlaştırma, hukukun belli bir alanıyla ilgili kuralları kanun şeklinde derlenmesine demektir. Bu anlamda fıkhın kanunlaştırılması ile ilgili çalışmalar Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarında başlamıştır. 1869-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın başkanlığındaki bir heyet tarafından hazırlanan ve ilk bölümü 1869'da yürürlüğe giren ***Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*** ile kanunlaştırma döneminin ilk adımı atılmıştır. Böylece fıkıh tarihinde ilk defa bütünüyle şeri hukuka dayalı, devlet iradesiyle yürürlüğe sokulan ve mahkemelerde uygulanan bir kanunname hazırlanmıştır.[90]

Mecelle, mukaddime ve on altı bölümden oluşur. İçerisinde 1.851 madde bulunmaktadır. Yüz maddeden oluşan mukaddimede fıkhın tanımının yapıldığı birinci madde ile birlikte doksan dokuz genel kaide vardır. Hanefi fıkhı esas alınarak hazırlanan Mecelle borçlar, eşya ve yargılama hukuku ile ilgili hükümler içerir. 1869'dan 1929'a kadar yürürlükte kalmış olup hem Osmanlı'da hem de diğer İslam ülkelerinde hazırlanan kanunlara öncülük ve örneklik etmiştir.[91]

Mecelle'den sonra 1888'de Mısır'da Kadri Paşa tarafından hazırlanan Mürşidü'l-Hayrân, 1917'de Osmanlı'da aile hukuku ile ilgili hükümlerini içeren ve birden fazla mezhebin içtihatlarına dayanarak hazırlanan Hukuk-ı Aile Kararnamesi de dönemin diğer çalışmalarındandır.[92] 20. yüzyıla gelindiğinde

Mecelle
Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra da bazı İslam ülkelerinde belirli sürelerle yürürlükte kalmış ve üzerine birçok şerh yazılmıştır.

Mecelle ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik şartlarının getirdiği yeni problemlere cevap bulma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durum belli bir mezhebe bağlı kalmadan bütün meşru görüşlerden istifade edilerek yeni içtihatlarla çözüm üretmeyi gerekli hâle getirmiştir. Günümüzde dünyanın her yerinde birçok üniversite ve araştırma merkezinde İslam fıkhının usulü, fürûu, tarihi ve felsefesiyle ilgili akademik düzeyde çalışmalar yapılmaktadır. Bunun yanı sıra yeni fıkhi problemlere çözüm üretebilmek için 1982'de İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde İslam Fıkıh Akademisi kurulmuştur.[93]

Diyanetin fıkhi meseleleri ele aldığı sayfanın tanıtımı ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Diyanet İşleri Başkanlığının dinî konulardaki en yüksek karar ve danışma organı olan Din İşleri Yüksek Kurulu, ülkemizde fıkhi sorunlara da çözümler üreten bir kurumdur. Bünyesinde bulundurduğu birçok uzmanlık komisyonu ile çalıştaylar, kongreler, konferanslar, güncel dinî meseleleri müzakere ve istişare toplantıları düzenlemektedir. Uluslararası Hicri Takvim Birliği Kongresi, Uluslararası Namaz Vakitleri Kongresi ve İslam İktisadı Konferansı Diyanet İşleri Başkanlığının yürüttüğü bu faaliyetlerin birer örneğidir.

Etkinlik-6

40 dk.

Adı	*Dünden Bugüne Fıkıh*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *İki grup oluşturunuz ve her gruba birer sözcü belirleyiniz.*
2. *Fıkhın Geliştirildiği Dönem ve Kanunlaştırıldığı Dönem konularını iki grup arasında paylaşınız.*
3. *Her grubun seçtiği dönemle ilgili fıkhi anlayış, çalışmalar ve ortaya çıkan eserlerle ilgili bilgi edinmesini sağlayınız.*
4. *Edindiğiniz bilgilerden yararlanarak dönemlerle ilgili değerlendirme yapınız ve belirlenen zamanı etkili kullanarak bilgi kartı hazırlayınız.*
5. *Grup sözcüsü aracılığıyla edindiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda elde ettiğiniz bilgilerden hareketle aşağıdaki tabloyu doldurunuz.*

	Benzerlikler	Farklılıklar
Fıkhın Geliştirildiği Dönem		
Fıkhın Kanunlaştırıldığı Dönem		

Çıkış Kartı

"Fıkhın Geliştirildiği Dönem" ve "Fıkhın Kanunlaştırıldığı Dönem" ile ilgili önceden bildiklerinizi, bilmek istediklerinizi ve öğrendiklerinizi yazarak tabloyu doldurunuz.

Önceden Bildiklerim

Bilmek İstediklerim

Öğrendiklerim

4. Kontrol Noktası

Aşağıda verilen bilgi kartlarından hareketle soruları cevaplayınız.

A

Fıkıh terimlerinin berraklaştığı, fıkıh sistematiğinin oturduğu, mezhep görüşlerinin bu sistematik doğrultusunda delilleriyle düzenli bir biçimde kitaplaştırıldığı, yapılan şerh ve haşiyelerle fıkhi bilginin gelenek hâlinde kökleştiği klasik eserlerin dönemidir. (Yaman - Çalış, İslâm Hukukuna Giriş, 101)

B

19 ve özellikle de 20. yüzyılda İslam dünyasının Batı ile olan yakın temasının siyasetten eğitime, ekonomiden hukuka, milletlerarası ilişkilerden bilgi üretim ve iletişim imkân ve teknolojisine kadar çeşitli alanlarda zihnî ve yapısal köklü değişimler görülmüştür. Bu durum İslami ilimlerden fıkıh ilminin yeni bir anlayış ve metotla ele alınması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Netice itibariyle bu yeni dönemde gerek şekil ve sistematik gerekse muhteva açısından farklı ve zengin bir fıkıh literatürü ortaya çıkmıştır. (Bardakoğlu, "Fıkıh", 13/22)

1. *A ve B bilgi kartlarında verilen bilgiler hangi dönemlere aittir?*

2. *B bilgi kartında anlatılan dönemde yapılan çalışmalara iki örnek veriniz.*

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1 - 4. soruları verilen tablolar üzerinde cevaplayınız.

1. Fıkıh; insan hayatının doğumdan ölümüne kadar olan süreçteki tüm davranışlarını, hak ve sorumluluklarını ele aldığı gibi insanların toplum hâlinde yaşayış düzeni, yönetim, yargılama ve ceza ile ilgili hususları da dinin hükümleri açısından inceler. Bu husus kısaca fıkhın şeri-amelî hükümleri konu edindiği şeklinde ifade edilir. Bir başka ifadeyle fıkıh, Kur'an-ı Kerim'de müminlerin özelliklerinden ve yükümlülüklerinden bahsedilirken birçok defa tekrarlanan iman ve salih amel ikilisinden salih ameli konu edinmektedir.

Bu metinde anlatılan konunun kapsamıyla ilgili olan ayetler aşağıdakilerden hangileridir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

	a)	"(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisa suresi 8. ayet)
	b)	"Biz bunu hem çağdaşlarına hem de sonradan gelenlere ibret veren bir ceza, müttakiler için de bir öğüt kıldık." (Bakara suresi 66. ayet)
	c)	"Hani bir de 'Bana ve Peygamberime iman edin.' diye havarilere ilham etmiştim. Onlar da 'İman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol.' demişlerdi." (Maide suresi 111. ayet)
	ç)	"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin..." (Nisa suresi 59. ayet)
	d)	"Kadınlara mehirlerini borcunuzu öder gibi verin. Eğer onun bir kısmını size gönül rızasıyla verirlerse onu da âfiyetle yiyin." (Nisa suresi 4. ayet)
	e)	"Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (Bakara suresi 43. ayet)

2. Üniversitede "İslam Hukuk Metodolojisinde Hüküm Çıkarma Metotları" paneline katılan bir kişi, panel afişinde şu açıklamayı okumuştur: Fıkıh usulünün temel gayesi diyebileceğimiz hüküm çıkarma metotları bu ilmin en dinamik konularından biridir. Zira bu konular hem naslardan elde edilen hükümlerin temellerinin ortaya konmasıyla istinbat usulü hem de hakkında nas olmayan konularda fıkhi hüküm elde etme işleminin devam edebilmesini sağlayan içtihat usulünün anahtarıdır. Bir fakihin fıkıh usulü ilminde hükme ulaşmadaki yöntemlerinin neler olduğunu ve bu yöntemlerin nasıl işletildiğini, bu konuların hangi temel kavramları kullandığını uzman bir isimden dinleyeceğiz.

Aşağıdaki bilgilerden hangileri bu programda öğrenilmiş olabilir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

	a)	Hanefi mezhebinde fıkhi bir hüküm çıkarılırken ilk başvuru kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
	b)	Fıkıhta tedriç, hükümlerin ilahi irade tarafından bir defada ve bütün şeklinde değil tebliğ süreci boyunca sosyal olgular dikkate alınarak zamana yayılmasını ifade eder.
	c)	Fıkıh ilminde tekliflerde kolaylık ilkesi, mükelleften yapılması veya yapılmaması istenilen fiillerin kulun imkânı dâhilinde bulunmasıyla ilgilidir.
	ç)	İmam Şafii, icmadan sonra sahabi kavline müracaat etmiştir.
	d)	Maliki mezhebi, Hicaz (ehlihadis) fıkıh ekolünü temsil eden bir oluşumdur.
	e)	Maliki mezhebinde sahabe fetvalarında bulunmayan meseleler için kıyas, mesalihimürsele, seddizerai ve örf metodu kullanılır.

3. Aşağıdaki tabloda fıkhın temel ilkeleri ile ilgili çeşitli örnekler verilmiştir. Verilen örneklerin fıkhın temel ilkelerinden hangilerine ait olduğunu ilgili alanlara yazınız.

	Örnekler	Fıkıh İlminin Temel İlkeleri
a)	Necis olan şeylerin tedavi amacıyla kullanılmasının caiz olması	
b)	Temiz olan her yerde namaz kılınabilmesi	
c)	Çevreye verdiği zararlar göz önünde bulundurularak fabrikanın faaliyetlerinin askıya alınması	
ç)	Toplumda önemli görevlerin liyakat sahibi kişilere verilmesi	
d)	Yara ve sargı üzerine meshedilmesi	
e)	Günümüzde ortaya çıkan fıkhi meselelerde içtihat yapılması	

4. Aşağıdaki metinlerde fıkıh tarihinin hangi dönemleriyle ilgili bilgi verildiğini altlarındaki boş bırakılan yerlere yazınız.

I. Metin

Bu devir, fıkıh dönemlerinin en önemlisidir. Çünkü vahye dayanan veya vahyin denetimi altında gerçekleşen yasama ve uygulama bu dönem içinde tamamlanmış, dolayısıyla bu devir daha sonraki dönemlere de kaynak ve örnek olmuştur. Fıkhın usul ve füru kısımlarının ayrı birer ilim dalı hâline gelmesi daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiş olmakla beraber gerek usulün gerekse füruun temelleri bu devirde atılmıştır. Ayet ve hadisler hayatın her alanında bazen genel ilkeler, bazen de özel ve ayrıntılı hükümler getirerek sonraki dönemlere ölçü ve örnek olabilecek yeterli açıklamayı yapmıştır.

.....

II. Metin

Bu dönem diğer dönemler gibi fıkhın oluşum çağında önemli bir yer tutar. Emeviler devri hilafetin saltanata dönüşmüş olması sebebiyle siyaset-fıkıh ilişkisi bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde sınırların genişlemesi sebebiyle meseleler çeşitlenmiş ve yeni konular gündeme gelmiştir. Fakihlerin ortaya çıkan yeni problemlere çözüm üretirken bilgi ve birikimlerine göre Kur'an ve sünneti yorumlayarak içtihat etmeleri, farklı görüşlerin doğmasında etkili olmuştur. Fukahanın farklı coğrafyalara dağılması şûraya dayalı içtihat uygulamasını mümkün kılmamıştır. Ayrıca fakihlerin yaşadıkları yörelerin örf ve adetlerinin farklı olması sebebiyle örfe bağlı hükümlerde farklılıklar meydana gelmiştir.

.....

5 - 7. soruları aşağıda verilen tabloya göre cevaplayınız.

5. Aşağıda verilen tabloda boş bırakılan yerleri doldurunuz.

	Eser	Müellif	Temsil Ettiği Mezhep
a)	el-Muvatta	.....	.....
b)	.....	Ahmed bin Hanbel	.....
c)	.....	.....	Şafii Mezhebi

6. Tabloda yer alan mezheplerin ortaya çıkış sebeplerinden iki tanesini yazınız.

.....

.....

7. a bölümündeki eserin müellifini ve müellifinin temsil ettiği mezhebi yazınız.

.....

8. c bölümünde verilen mezhebin kurucusunu bularak eser hakkında kısaca bilgi veriniz.

.....

.....

.....

9 - 11. soruları tabloda verilen bilgilere göre cevaplayınız.

a)	Ortaya çıkan yeni meseleler hakkında mezheplerin bakış açısı ile eserler kaleme alınmıştır.
b)	Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye kaleme alınmıştır.
c)	Usul çalışmalarına önem verilmiş ve fıkıh konularının çözümünde bu usullere bağlı kalınmıştır.
ç)	Fıkhın genel kuralları belirlenerek kavaidi külliye eserleri yazılmıştır.
d)	1982'de İslam İşbirliği Teşkilatı bünyesinde İslam Fıkıh Akademisi kurulmuştur.
e)	Mısır'da Kadri Paşa tarafından Mürşidü'l-Hayran hazırlanmıştır.
f)	Halkın ihtiyaç duyduğu konularda müstakil fetva kitapları yazılmıştır.

9. b, d ve e maddeleri fıkıh tarihinde hangi döneme aittir?

.....

10. b maddesi ile ilgili iki özellik yazınız.

.....

.....

11. a, c, ç ve f maddelerinin ait olduğu döneme ait iki özellik yazınız.

.....

.....

12 - 13. soruları verilen tabloya göre cevaplayınız.

12. Aşağıdaki tabloda tanımı verilen kavramların neler olduğunu altlarına yazınız.

a. Hükümlerin ilahi irade tarafından tebliğ süreci boyunca beşerî ve sosyal olgular dikkate alınarak zamana yayılması.	b. Belli bir zaman için konmuş olan hükmün zamanı gelince değiştirilmesi.	c. Yasama ve kuralları uygulamada insanın tabiatının, yaratılıştan gelen özelliklerinin ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması.
.....	.....	.....

13. Bu kavramların fıkıh tarihinde önem kazandığı dönem hakkında kısaca bilgi veriniz.

.....

.....

14 - 17. soruların cevaplarını altlarında verilen boş alanlara yazınız.

Aşağıda İslam tarihinde gerçekleşen bazı örnek olay ve durumlar verilmiştir.

- Hz. Muhammed (sav), satıcıya zulüm olur endişesiyle ticari mallara fiyat sınırlandırılmasının konulması için yapılan müracaatı reddetmiş ve "Bir kimseye zulmetmiş olarak Allah'a (cc) kavuşmak istemiyorum." (Ebu Davud, "Büyu", 49) buyurmuştu. Tâbiinden bazı âlimlerin bu hükmü aynen kabul etmelerine karşılık Said bin Müseyyeb, Rebia bin Ebu Abdirrahman, Yahya bin Said el-Ensari gibi tâbiin âlimleri kendi devirlerinde ortaya çıkan iktisadi, ticari ve ahlaki durumu göz önünde bulundurarak ticari mallara fiyat sınırı koymayı caiz görmüşlerdir.
- Kadı Şurayh, bir mahkemede dükkânı yanan çamaşırcıya müşterinin çamaşır bedellerini ödemesi gerektiğine hükmetmiş fakat buna itiraz edilince "Şayet müşterinin evi yanmış olsaydı sen ücret almaktan vazgeçecek miydin?" diye cevap vermiştir.

- Hz. Peygamber, ayetler ile karışır endişesi ile hadislerin yazılmasını yasaklamıştı. FakatTâbiin Devri'nde böyle bir endişe söz konusu olmadığı ve hadislerin tedvini zaruri görüldüğü için kaybolmasından korkulan hadislerin toplanma işi ile İmam Zühri görevlendirilmişti.

(Yavuz, *Hanefi Mezhebinde İctihad Felsefesi*, 60)

14. Bu metnin müellifinin metinde vurgulamak istediği yöntemi kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

15 - 16. soruları aşağıdaki bilgilerden yararlanarak cevaplayınız.

Ashabdan Semüre bin Cündeb'in (ra) Medineli bir Müslüman'ın bahçesinde yeni dikilmiş bir hurma ağacı vardı. Semüre, o hurma ağacının bakımıyla ilgilenmek için bahçeye girip çıkıyordu. Ancak bahçede ailesiyle yaşayan bahçe sahibi bir zaman sonra Semüre'nin bahçesine bu şekilde girip çıkmasından rahatsız olmuştu. Semüre'den bu hurmayı kendisine satmasını istediğinde o, bu teklifi kabul etmemiş; bu defa bahçe sahibi ağacı oradan söküp başka bir bahçeye götürmesini teklif etmişti. Semüre bunu da reddetti. Bunun üzerine bahçe sahibi Hz. Peygamber'e gidip durumu anlattı. Hz. Peygamber de öncelikle Semüre'ye bu ağacı bahçe sahibine satmasını, daha sonra da ağacı bahçeden başka bir yere taşımasını teklif etti. Semüre her iki teklifi de reddedince Hz. Peygamber "Onu bu bahçenin sahibine bağışla, karşılığında sana şu kadar sevap var." tavsiyesinde bulundu. Semüre yine kabul etmeyince Allah Resulü "Sen zarar göreceksin!" dedi ve bahçe sahibine de Semüre'nin hurmasını sökmesini söyledi.

(Görmez vd., *Hadislerle İslam*, 5/100)

15. Bu metin, fıkhın temel ilkelerinden hangisiyle ilgili olabilir?

.....

16. Bu olayda Semüre bin Cündeb'in tutumu nasıl olmalıydı? Sebepleri ile beraber açıklayınız.

.....

.....

.....

17. Aşağıdaki soruyu verilen bilgi ve haritaya göre cevaplayınız.

950 yılında Abbasi Devleti'nde yaşayan bir müçtehit, harita üzerinde verilen güzergâhı takip ederek Mekke şehrinden Bağdat şehrine rıhle (ilim yolculuğu) yapmıştır.

Buna göre bu müçtehit, haritadaki Mekke şehrinden Bağdat şehrine ulaştığında içtihat yöntemleriyle ilgili ne gibi farklılıklarla karşılaşabilir?

.....

.....

.....

18 - 22. soruların cevaplarını işaretleyiniz.

18. Fıkıh ilmi iki kısma ayrılmaktadır: Şeri delillerden elde edilen hükümleri sistematik bir şekilde inceleyen ve meseleleri ayrıntılı bir şekilde ele alan kısmı (1) - - - - olarak isimlendirilmektedir. Genellikle bu kavram ile fıkıh kastedilmektedir. Fıkıh ilminin diğer dalı olan (2)- - - - ise asl kelimesinin çoğuludur. Sözlükte temel, esas, kök, kaide, metot gibi anlamlara gelen bu kavram hüküm çıkarmada kullanılan kurallar ve yöntem bilgisidir.

Bu metindeki boş alanlara aşağıdaki kavramlardan hangileri getirilmelidir?

	1	2
A)	fakih	muamelat
B)	füru	ukubat
C)	füru	usul
D)	ibadet	ferâiz
E)	usul	delil

19.

A	B
Kufe'de Hz. Ali ve Abdullah bin Mesud'un (ra) temelini attığı Irak (ehlirey) fıkıh ekolünü temsil eden bir oluşumdur. "Rey" tabiri, naslardan bağımsız düşünce anlamında değil belli bir metodoloji çerçevesinde nasları anlama ve yorumlamada akli delillere dayanarak bilgi üretme anlamına gelen bir kavramdır. Kur'an ve sünnet, bütün İslam hukukçularına göre hükümlerin asli kaynağıdır. Ancak bu mezhepte ahad haberlerin kabulü konusunda diğer mezheplere göre daha ağır şartlar ileri sürülmüştür.	Ahad sünnetin kabulü için ravilerin adalet ve zabt itibarıyla güvenilir olmasının yeterli görüldüğü mezhepte sünneti kabul konusunda Hanefi ve Malikilere göre farklı bir yaklaşım sergilenmiştir. Ravisi güvenilir olan bir haberivahid, kıyasa tercih edilerek istihsan, maslahat ve Medine halkının uygulamaları gibi yöntemler subjektif bulunmaları ve sünnetin terk edilmesine yol açabilecekleri endişesiyle kabul edilmemiştir. Mezhebin kendisine nispet edildiği imam, fıkıh usulü ilminin esaslarını er-Risale adlı eseriyle yazıya dökmüştür.

Aşağıdakilerden hangisi tabloda özellikleri verilen iki mezhebin hüküm çıkarma metotlarındaki ortak noktalardan biridir?

A) Sahabe fetvalarında bulunmayan meseleler için örf metodu kullanılır.
B) Daha kuvvetli ve tercih edilebilir bir delil karşısında kıyastan vazgeçip istihsana başvurulur.
C) İcmadan sonra sahabi kavline müracaat edilir.
D) Fıkhi bir hüküm ortaya konulurken Kur'an'da bir hüküm bulunamadığında sünnete müracaat edilir.
E) Kur'an ve sünnette hükmü bulunamayan meselelerin çözümünde icmaya başvurulur.

20. Dinin helal ve haram kıldığı sorumlulukları ve hakları öğreterek kişinin Allah'ın (cc) rızasına uygun bir hayat yaşamasını, böylece dünya ve ahirette O'nun rahmet ve mağfiretine erişmesini sağlamaktır. Fıkıh; bireysel düzeyde kişinin Allah (cc) ve kul haklarına riayet etmesini, haksızlık yapmamasını, helal sınırlar içinde kalmasını temin ederken toplum düzeyinde ise adaletin yerine getirilmesini hedefler. Fıkhın önemli bir işlevi, şeri hükümleri ve Hz. Peygamber'in örnekliğini hayatın bütün alanlarına nüfuz edecek şekilde işlemektir. Ayrıca ortaya çıkan yeni sosyal şartları dinin hükümleri çerçevesinde yorumlayarak şekillendirmek, dönüştürmek ve kötülüğe götüren yönleri tespit ederek yeryüzünde ıslahı, yani iyilik ve huzuru yaymada yol göstermektir.

Bu metne verilebilecek en uygun başlık aşağıdakilerden hangisidir?

A) Fıkhın Amaçları
B) Fıkıh Tarihi
C) Fıkhın Temel İlkeleri
D) Fıkıh Usulü
E) Fıkhın Diğer İlimlerle İlişkisi

21.

- Mukaddime ve on altı bölümden oluşan bu eserde 1.851 madde vardır.
- Mukaddime bölümü yüz maddeden oluşmaktadır.
- Hanefi fıkhı esas alınarak hazırlanan bu eserde borçlar, eşya ve yargılama hukuku ile ilgili hükümler bulunur.
- 1869'dan 1929'a kadar yürürlükte kalan eser, Osmanlı'da ve diğer İslam ülkelerinde hazırlanan kanunlara öncülük etmiştir.

Yukarıda özellikleri verilen eser hangisidir?

A) Hukuk-ı Aile Kararnamesi
B) Kitabü'l-Hücce
C) Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye
D) Mecmau'l-Fıkhi'l-İslamî
E) Mürşidü'l- Hayrân

22. Şia'nın yaygın ve en büyük kolu olan bu mezhepte - - - - kurucu imam olarak kabul edilir. On iki imamı benimsedikleri için İsnaaşeriye olarak adlandırılan bu grup, imamlara inanmayı imanın şartları arasında saydıkları için İmamiye ismiyle de anılır. Caferilik, kaynak ve yöntem açısından dört sünni mezhepten ayrılarak farklı bir yol izlemiştir. Caferi mezhebinde kitap ve sünnet delil olarak kabul edilir. Bu mezhepte kendi imamlarının tefsiri geçerlidir, diğer tefsirlere itibar edilmez. Sünnet olarak sadece ehlibeyt ve belli kişiler yoluyla gelen rivayetlere itibar edilmiş, icma ve kıyas delil kabul edilmemiştir.

Bu metinde boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

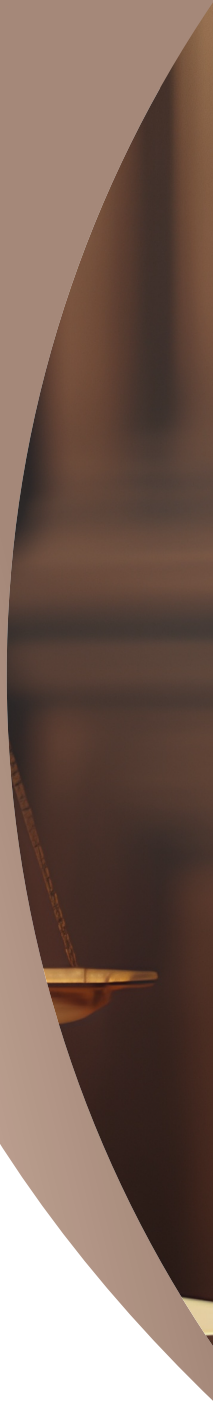
A) Ahmed bin Hanbel
B) Ebu Hanife
C) İmam Cafer Sadık
D) İmam Malik
E) İmam Şafii

Üniteyle ilgili daha fazla soruya bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

1. ÜNİTE SONNOTLARI

1 Bilmen, "Fıkıh", 74.
2 Erdoğan, "Fıkıh", 144.
3 Başaoğlu vd., "Fıkıh", 3/56.
4 Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 24.
5 Erdoğan, "Fakih", 134; İsfehanî, "Fıkıh", 804.
6 Tirmizi, "İlim", 19.
7 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 16.
8 Yaman-Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 23.
9 Molla Hüsrev, *Fıkıh Usûlü*, 62.
10 Karakaya, *Fıkıh Usûlü*, 35.
11 Yaman-Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 23.
12 Bakara suresi 110. ayet.
13 Karakaya, *Fıkıh Usûlü*, 35.
14 Karaman, "Fıkıh", 13/1-14.
15 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 141-158.
16 Yaman-Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 30.
17 Yaman-Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 30.
18 Başoğlu vd., "Teklif", 8/78.
19 Bakara suresi 286. ayet.
20 bk. Bakara suresi 283. ayet, Enam suresi 152. ayet.
21 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 155.
22 Buhari, "İman", 29.
23 Nisa suresi 101. ayet; Nesai, "Salât", 3; İbni Mace, "İkâmet", 139.
24 Bakara suresi 173. ayet.
25 Parlatır vd., "Kamu Yararı", 2/1181.
26 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 60.
27 Bakara suresi 29. ayet.
28 Casiye suresi 13. ayet, Bakara suresi 29. ayet.
29 Ahmed Cevdet Paşa, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, 1/55.
30 Erdoğan, "Halâl", 174.
31 Araf suresi 157. ayet.
32 bk. Maide suresi 4. ayet.
33 bk. Bakara suresi 219. ayet.
34 bk. Maide suresi 1. ayet.
35 Isfahani, "Adl", 325.
36 bk. Nisa suresi 135. ayet; Kahraman, *Fıkıh Usûlü*, 81.
37 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 23-25.
38 Nesai, "Âdâbü'l-kudât", 1.
39 Şûra suresi 15. ayet.
40 Karaman, "Fıkıh", 13/1.
41 Karaman, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi*, 37.
42 Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, 37; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 22.
43 Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku-1*, 43.
44 Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, 37; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 22; Atar, *Fıkıh Usûlü*, 346.
45 Türcan, "Tedrîc", 40/265; Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 144; Atar, *Fıkıh Usûlü* , 346-347.
46 Karaman, "Fıkıh", 13/4.
47 Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku-1*, 44; Atar, *Fıkıh Usûlü*, 348.
48 Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, 45.
49 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 152.
50 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 155.
51 Atar, *Fıkıh Usûlü*, 347-349.
52 Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku-1*, 48.
53 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 155.
54 Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 47.
55 Atar, *Fıkıh Usûlü*, 353.
56 Atar, *Fıkıh Usûlü*, 355.
57 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 156.
58 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 156.
59 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 43-45; Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 81.
60 Keskioğlu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, 95.
61 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 44-45.
62 Atar, *Fıkıh Usûlü*, 361; Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 159.
63 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 160-161.
64 Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku-1*, 55.
65 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 39.
66 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 160-161; Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, 59-60.
67 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 171.
68 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 45.
69 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 171.
70 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 173; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 47-48.
71 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 173; Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 89.
72 Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Huhuku-1*, 63; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 47.
73 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 91-92; Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 48-49.
74 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 92.
75 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 48; Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 92.
76 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 178; Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 50; Atar, *Fıkıh Usulü*, 409-410.
77 Atar, *Fıkıh Usulü*, 410; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri -I*, 56.
78 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 178.
79 Ebu Zehra, *İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*, 428-429.
80 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 95; bk. Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 178.
81 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 59; Ebu Zehra, *İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*, 411-412.
82 Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, 87-88; Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 96.
83 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 50.
84 Atar, *Fıkıh Usulü*, 416.
85 Köse, *İslâm Hukukuna Giriş*, 207.
86 Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 40.
87 Bağlıoğlu, "Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri", 91.
88 Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 150.
89 Topaloğlu - Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, "Mezhep", 216; Şener, *İslâm Hukuku Dersleri I*, 41.
90 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 105.
91 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 104.
92 Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 61.
93 Yaman - Çalış, *İslâm Hukukuna Giriş*, 108.

2. ÜNİTE FIKHİ HÜKÜMLER VE DELİLLERİ

2.1. Fıkhi Hükümler
2.2. Fıkhi Hükümlerin Delilleri ve Yöntemleri

▶ **Bu ünitede öğrenilecek kavramlar**

edilleişeriyye	mekasiduşşeria
ehliyet	mükellef
hüküm	nas
maslahat	

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- fıkhi hükümlerle ilgili dinî kavramları ayırt edebilmeyi,
- fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili dinî kavramları bağlamına uygun kullanabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Üniteye Başlarken

İbadetler ve ibadetlerin yerine getiriliş biçimleri ile ilgili hükümler Kur'an-ı Kerim ve sünnette yer almaktadır. İslam dini, ilke olarak ibadetlerin yerine getirilmesinde kişileri güçleri nispetinde sorumlu tutmuştur. Güçlerini aşan veya sıkıntıya yol açan durumlarda ise kolaylaştırıcı hükümler getirmiştir. Yolculuk sebebiyle ramazan orucunu tutamayan kimselerin orucunu daha sonra kaza edebilmeleri İslam'ın bu genel ilkesinden kaynaklanan bir hükümdür. Bakara suresinin 184. ayetinde seferî olan bir kişinin oruç ibadetini nasıl yerine getireceği ile ilgili şöyle buyrulmuştur: "Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar... Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." Hz. Peygamber de ramazan ayında yolculuğa çıkan kişinin bu yolculuk sebebiyle orucunu tutmayabileceğini belirtmiştir. (Buhari, "Savm", 34; Müslim, "Sıyam", 88)

İbadetlerin yerine getirilişi ile ilgili İslam'ın getirdiği kolaylaştırıcı hükümler Müslümanlara nasıl rehberlik edebilir?

Ünite karekodu

Ünite sunusu

2.1. FIKHİ HÜKÜMLER

Konuya Başlarken

Ehliyet, insana bir işi yapabilme gücü sağlayan ustalık, beceri ve yeterlilik olarak tarif edilir. Kişinin dinî ve hukuki hükme muhatap olmaya elverişli oluşu demektir. İnsanın dinin hitabına ehil olması akıl denilen anlama, düşünme ve ona göre davranma kabiliyetine sahip bulunması sebebiyledir. Bir hukuk terimi olarak ehliyet; kişinin sahip olduğu bir haktan faydalanmaya, bir sorumluluğu üstlenmeye ve bir cezai müeyyideyi yüklenmeye ehil olma durumunu ifade eder. İslam hukukunda ise dinî ödevlerle mükellef tutulması, hukuki işlem ve davranışlarının geçerliliği, toplumsal ve cezai sorumluluk taşıyabilmesi anlamına gelir. (Karaman vd., *İlmihal I*, 163)

- **Bir konuda "ehil olma" ve "sorumluluk üstlenme" arasında nasıl bir ilişki vardır?**
- **İnsanların Yüce Allah'ın emir ve yasakları ile sorumlu tutulabilmeleri için gerekli olan ön şartlar neler olabilir?**

Ehliyet
Sözlükte "yetki, elverişlilik, liyakat, yeterlilik" gibi anlamlara gelir. Fıkıhta kişinin hukuki haklardan yararlanmaya ve bu hakları kullanmaya elverişli olmasıdır. (Serinsu vd., "Ehliyet", 69)

Yüce Allah, insanı akıl ve irade ile donatarak seçkin bir varlık şeklinde yaratmıştır. Allah (cc), bu özellikleri sebebiyle onu kendisine muhatap kılarak emir ve yasakları ile sorumlu tutmuştur. Ahzab suresinin 72. ayetinde göklerin ve yerin taşımaktan çekindiği emaneti insanın yüklendiği belirtilerek diğer bütün varlıklar arasında sadece insanın ***ehliyet*** ve sorumluluk taşıdığına işaret edilir. İnsanın dinin hükümleri ile sorumlu tutulabilmesi için Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını anlama, düşünme ve ona göre davranma kabiliyetine sahip olması gerekir. Bu durum, insanın dinin davetini anlayacak durumda ve olgunlukta bulunmasını ifade eder.[1]

Ehliyet konusu, fıkhın hem temel kuralları (usul) hem de uygulama alanı (füru) ile ilişkilidir. Usul bakımından kişinin dinî sorumluluk taşıyıp taşımadığını gösterir. Füru açısından ise dinî bir hükmün geçerli olabilmesi için gerekli şartları ifade eder. Uygulamadaki ehliyet konuları bu temel şartların hayata geçirilmiş hâlidir.[2]

Ehliyet kişinin akli ve bedenî gelişim seyrine göre aşamalı olarak gelişim gösterir. İnsanın cenin safhasından itibaren kazanmaya başladığı ehliyet, büluğ ve rüşt çağı ile tamamlanır.[3]

Vücup Ehliyeti (Hak Sahibi Olma Ehliyeti)

İnsanın birtakım haklara sahip olması ve bu haklardan yararlanabilmesi durumunu ifade eder. Vücup ehliyeti, kişi ehliyetinin özünü ve vazgeçilmez alt sınırını oluşturur. Her insan, anne rahmine düştüğü andan itibaren vefat edinceye kadar bu ehliyete sahiptir.

Eda Ehliyeti (Fiil Ehliyeti)

İnsanın hukuk tarafından tanınan haklarını kullanabilmesi durumunu ifade eder. Temelini temyiz (ayırt etme gücü) ile akletme kudreti oluşturur. Akıl melekesinin gelişimi ile temyiz de güçlenir ve insanın hakları kullanabilme ehliyeti genişler.

Grafik Bilgi 2.1
Ehliyetin kısımları[4]

Ehliyet sahibi bir kimseye din tarafından yöneltilen emir ve yasaklara teklif denir. Teklif "kişiyi bir şeyi yapmakla yükümlü tutmak" demektir.[5] Akıl ve fizik bakımından gelişimini tamamlayan bir insan, Allah'ın (cc) emir ve yasaklarından sorumludur.[6] Kişinin ***mükellef*** sayılabilmesi için kendisine yöneltilen hitabı anlayıp yerine getirebilecek güçte bulunması gerekir. Mükellefiyetin şartı kişinin temyiz kudretine sahip olarak büluğa ermesidir.[7]

Hüküm, mantık ilminde iki nesne ve fikir arasında kurulan bağlantıyı ve kuralı ifade eder. Fıkıh ilminde ise gerek vahiy gerekse içtihat kaynaklı olsun bir konudaki hukuki değer yargısını, kuralı ve nitelendirmeyi belirtir.[8] Fıkıh ilmi çerçevesinde ***hüküm***, mükellefin yapması veya kaçınması gereken davranışlarına ilişkin dinî-hukuki değer yargılarını ifade eder. Bu değer yargıları, Allah'ın (cc) ve Hz. Muhammed'in (sav) buyruklarının bir sonucudur.[9]

Fıkıh usulünde hüküm koyma yetkisine sahip asıl merci şâri kavramı ile ifade edilir. Kanun koyucu anlamına gelen bu kavram hem Allah (cc) hem de Hz. Peygamber için kullanılır. Allah (cc) için kullanıldığında din gönderen, helal ve haramı belirleyen anlamını taşır. Hz. Peygamber için ise Allah'ın (cc) hükümlerini tebliğ eden, açıklayan, doğrudan nas bulunmayan konularda O'nun izni ve gözetimiyle hükümler koyan anlamında kullanılır.[10] Allah'ın (cc) ve Hz. Peygamber'in hükümleri Müslümanlar için bağlayıcıdır.[11] Ahzab suresinin 36. ayetinde şöyle buyrulmuştur: **"Allah ve Resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'ın ve Resulü'nün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."**

Mükellef

Akli dengesi yerinde, ergenlik çağına ulaşmış, dinin emir ve yasakları karşısında sorumlu tutulan kişi. (Serinsu vd., "Mükellef", 258)

Hüküm

Allah'ın (cc) sorumluluk çağına gelmiş insanların inanç, ibadet, ahlak ve davranışlarına dair "yapınız" veya "yapmayınız" şeklindeki emirleri, yasakları. (Serinsu vd., "Hüküm", 148)

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Kavramları Sıralıyorum*

Yönerge: *Aşağıdaki metni okuyunuz ve uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

Ehliyet, mükellef ve hüküm kavramlarının birbirleri ile nedensel ve mantıksal ilişkisi vardır. Bu ilişkinin mahiyetini anlamak için kavramların anlamlarını tahlil etmek gerekir. Ehliyet, kişinin insan olması ve hayatta bulunmasıyla başlayan; büluğ ve rüşt çağına ulaşmasıyla her türlü haklardan faydalanabilme ve eylemlerinden sorumluluk üstlenmesi durumunu ifade eder. Ehliyet, insanlarda var olduğu kabul edilen ve kişinin hukuken veya dinen sorumlu olmasını gerektiren özellik olarak tanımlanır. İnsanın akıl, ruh ve beden gelişimine uygun olarak şekillenen bu özellik sayesinde kişi öncelikle haklardan yararlanma imkânına sahip olur. Bu gelişime bağlı olarak insanın bazı hukuki tasarrufları geçerli hâle gelir. Sonuç olarak insan dinî ve toplumsal sorumluluklara muhatap (mükellef) olur. Din tarafından yöneltilen emir ve yasaklarla yükümlü tutulur. Fiil ve tasarruflarının sorumluluğunu üstlenerek cezai sorumluluk taşımaya ehil hâle gelir. Ehliyet sahibi olmak, mükellefiyetin ön şartıdır. Mükellefin dinî hükümlerle yükümlü tutulabilmesi için öncelikle ehliyet sahibi olması gerekir. Kişi ehliyet sahibi olmadan mükellef olamaz. *(Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)*

1. *Ehliyet, mükellef ve hüküm kavramları arasındaki ilişkiyi nedensel ve mantıksal olarak açıklayınız.*

.....

.....

2. *Bu kavramlar arasındaki ilişkiden hareketle bu kavramları hiyerarşik olarak sıralayınız.*

.....	.....	.....

Değerlendirme: *"İnsanın mükellefiyeti ehliyeti ile sınırlıdır." ifadesi ne anlama gelmektedir? Açıklayınız.*

.....

.....

İslam dininin insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak üzere getirdiği kuralların bütününe şeri hükümler veya ilahi hükümler denir. Şeri hüküm; mükelleflerin fiilleriyle ilgili olarak Kur'an, sünnet, icma, kıyas gibi delillerden çıkarılan hükümlerdir. Bu hükümler konuları itibariyle itikadi, amelî ve ahlaki olmak üzere üç ana gruba ayrılır.

İtikadi Hükümler	Dinî hükümlerin temelini oluşturur. Bu hükümlerle akait ve kelam ilimleri ilgilenir.
Amelî Hükümler	Mükellefin ibadetler ve muamelatla ilgili sorumluluklarını düzenleyen kuralları konu edinir. Bu konularla fıkıh ilmi ilgilenir.
Ahlaki Hükümler	İnsanların birbirleriyle ve diğer canlılarla olan ilişkilerini geliştirip nefsin eğitilmesini hedefleyen hükümlerdir. Ahlak ve tasavvuf ilimlerinin ana konusunu teşkil eder.

Grafik Bilgi 2.2
Şeri hükümlerin kısımları[12]

Teklifî Hükümler: Efalimükellefin

Efalimükellefin ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Teklifî hüküm, şâriin mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi; onu yapıp yapmama arasında serbest bırakması demektir. Bu hükümlere kendilerinde insana yüklenen sorumluluklar bulunduğundan dolayı teklifî hüküm denilmiştir. Şâriin mükelleflerden talebi bazen kesin ve bağlayıcı şekilde bazen de kesin ve bağlayıcı olmayan şekilde olabilir. Ayrıca bu emir ve yasağı bildiren deliller, sübut ve delalet (delilin varlığı ve işaret ettiği anlam) yönünden de bazı farklılıklar gösterebilir. Bu duruma bağlı olarak fıkıh literatüründe teklifî hükümler esasen vacip, mendup, mübah, mekruh ve haram şeklinde beş hüküm olarak ele alınır. Bunlardan vacip ve mendup yapılması gerekenleri, haram ve mekruh ise yapılmaması gerekenleri ifade eder. Mübah ise iki gruba da dahil olmayıp yapılması veya terk edilmesi yönünde herhangi bir dinî yükümlülüğün bulunmadığı fiil ve durumu ifade eder.[13] Hanefiler ise bu hükümleri farz, vacip, sünnet, mendup/müstehap, mübah, mekruh ve haram olarak yediye ayırırlar.[14]

Teklifî Hükmün Kısımları	Açıklama	Hüküm
İcap	Şâriin bir şeyin yapılmasını kesin bir şekilde talep etmesidir.	Vacip (Farz ve Vacip)
Nedb	Yapılması istenen fiile ilişkin talebin kesin olmaması durumudur.	Mendup (Sünnet)
İbaha	Şâriin bir fiilin işlenip işlenmemesini mükellefin seçimine bırakmasıdır.	Mübah
Kerahet	Terki istenilen fiile ilişkin talebin kesin olmaması hâlidir.	Mekruh
Tahrim	Şâriin bir şeyin terkini kesin bir şekilde istemesidir.	Haram

Grafik Bilgi 2.3
Efalimükellefin[15]

Farz/Vacip

Fıkıh ilminde vacip, fakihlerin çoğunluğuna göre kesin bir delille ve kesin bir surette yapılması istenen dinî yükümlülüğü ifade eder. Hanefiler ise bunu farz ve vacip şeklinde iki kademede ele almayı uygun görürler. Mükellefften yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde istenen fiillere farz denir. Farz için beş vakit namaz, ramazan orucu, zekât ve hac ibadeti örnek verilebilir.[16] Bunların farz oluşu hakkında muhkem ayetler olduğu gibi mütevatir ve meşhur sünnet de bulunmaktadır. Bu sebeple farzların mutlaka yapılması gerekir. Yapana sevap, yapmayana ceza verilir; kati delil ile sabit olduğu için inkâr eden kâfir olur.[17]

Farzıayn: Şâriin her bir mükellefin ayrı ayrı ifa etmesini istediği mükellefiyetlerdir. Aksine bir delil olmadıkça şâriin emirleri o fiilin farzıayn olduğuna delalet eder. Namaz, oruç, hac, zekât gibi temel ibadetler böyledir. Yerine getirenler Allah'ın (cc) emrine itaat etmiş, sorumluluktan kurtulmuş ve sevap kazanmış olur. Mazeretsiz terk edilmesi ise dinen sorumluluk doğurur. Bu sebeple yerine getirmeyenler günahkâr olur. Farzıayn olan bir hükmü inkâr etmek ise kişiyi dinden çıkarır.

Farzıkifaye: Müslümanların bireysel değil de toplum olarak sorumlu oldukları mükellefiyetlerdir. Cenaze namazının kılınması, cihat, ilimle meşguliyet ve şahitlik bunlara örnek verilebilir. Bu görevleri toplumun bir kesimi yerine getirince diğerlerinden sorumluluk kalkar. Hiç kimse yerine getirmezse bütün Müslümanlar vebal altında kalır. Yerine getirenler Allah'ın (cc) emrine itaat etmiş, sorumluluktan kurtulmuş ve sevap kazanmış olur. Mazeretsiz terk edilmesi ise dinen sorumluluk doğurur. Bu sebeple yerine getirmeyenler günahkâr olur. Farzıayn olan bir hükmü inkâr etmek ise kişiyi dinden çıkarır.

Grafik Bilgi 2.4
Farzın kısımları[18]

Allah'ın (cc) ve Hz. Peygamber'in Müslümanlardan bağlayıcı bir şekilde istediği ancak bu bağlayıcılığın zannî delil ile sabit olduğu fiiller vacip olarak adlandırılır. Vitir ve bayram namazlarını kılmak, kurban kesmek ve namazlarda Fatiha suresini okumak bu kapsamdadır. Çünkü bu ibadetler zannî delil ile sabit olmuştur. Hanefiler, amel yönünden bağlayıcılığını dikkate alarak vacibe amelî farz da demişlerdir.[19]

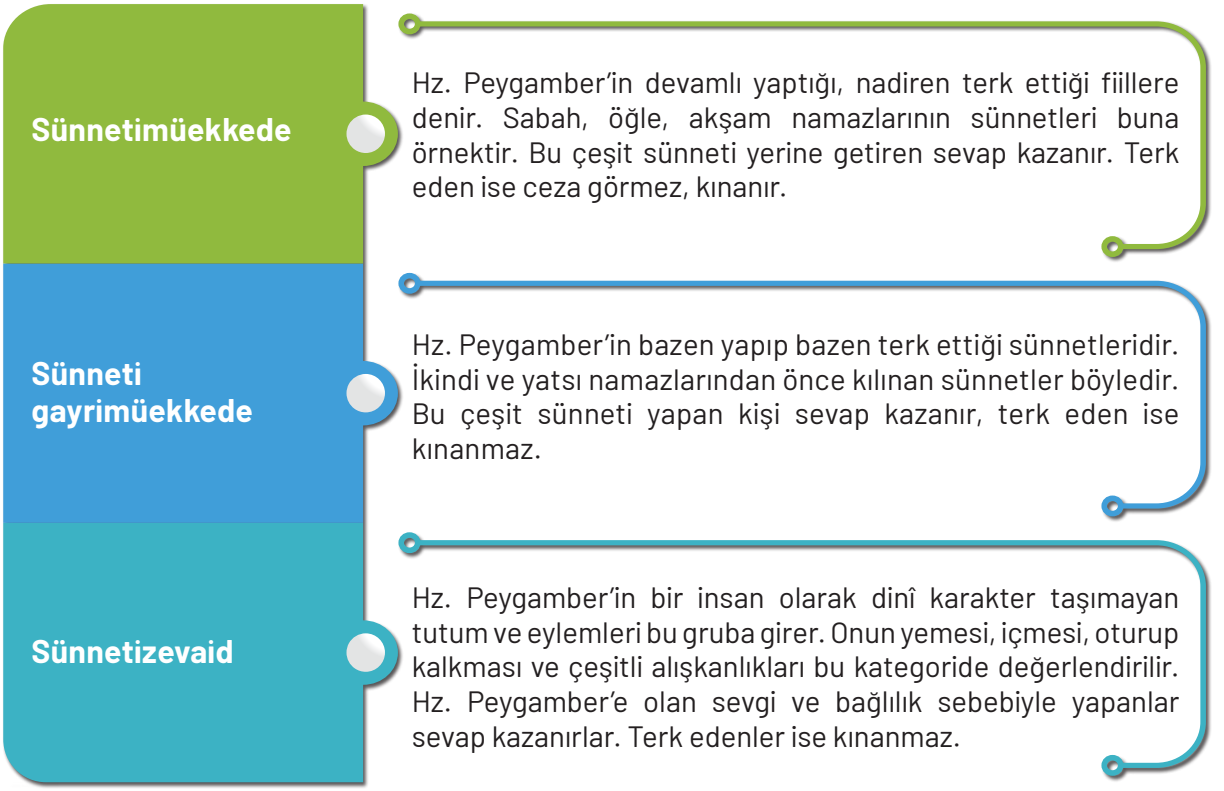
Mendup/Sünnet

Mendup; teşvik edilen, yapılması kesin olmayan bir şekilde istenen yani farz ve vacip olmayan davranışların genel adıdır. Hanefi fıkhında farz ve vacip dışında yapılması uygun görülen davranışlar sünnet olarak değerlendirilir. Diğer mezheplerde ise mendup, bir bağlayıcılık söz konusu olmaksızın yapılması istenen şey olarak tanımlanır. Mendup çerçevesine giren eylemlerin yapılmasında sevap vardır, terk edilmesinde ise günah yoktur.[20]

Fıkıh ilminde Allah Resulü'nün sünneti, mendup kavramı içinde ele alınır. Sünnet, farz ve vacip kapsamı dışında kalan; Hz. Peygamber'in tavsiye ve örnek olma niteliğini taşıyan söz, fiil ve takrirlerinin genel adıdır.[21]

Bilgi Kutusu

Şeri deliller hem doğruluğunu gösterdiği bilginin kesinlik değeri hem de kaynaktan bize kadar geliş şekli, lafızlarının anlama delaletinde farklı yorum imkânı sunması açısından kati ve zannî olarak ikiye ayrılır. Kendisinden şeri bir hükmün açıkça anlaşıldığı ve başka türlü anlaşılmasının doğru olmayacağı delillere kati; dolaylı şekilde hüküm bildiren, yorum ve izaha muhtaç olanlara da zannî delil denir. (Başoğlu vd., "Delil", 2/193)

Grafik Bilgi 2.5
Sünnetin kısımları[22]

Mübah

Şâriin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı, helal veya günah olduğu belirtilmemiş olan fiillere mübah denir. Mübah için caiz ve helal kavramları da kullanılır. Mübahların alanı oldukça geniştir. Haramlık, istisnai bir durumdur. Bu sebeple mübahlar teker teker sayılmaz ama haram olan fiiller ayrı ayrı belirtilir. Mübahların yapılmasında sevap, terki hâlinde de günah yoktur. Bununla beraber mübah olan şeylerin niyetle sevaba dönüştürülmesi mümkündür. Bir kimsenin cihada hazırlık amacıyla spor yapması buna örnek gösterilebilir.[23]

Sıra Sizde

"Eşyada aslolan ibahadır." genel kuralı neyi ifade etmektedir?

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Buluyorum, Yazıyorum*

Yönerge: *Aşağıdaki metni okuyunuz ve uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

Mükelleflerin yapıp yapmama hususunda serbest bırakıldığı davranışlar mübah kavramıyla ifade edilir. Ancak bir fiilin kural olarak mübah olması, o fiilin sürekli ve ölçüsüz şekilde işlenmesi veya terk edilmesinin de mübah olduğu anlamına gelmez. Örneğin kişinin dilediği zamanda istediği yemek çeşitlerinden yemesi mübahtır. Fakat bu konuda ölçüsüz davranması bu fiilin mübahlık vasfını ortadan kaldırabilir. İnsan aşırı beslenir veya açlık grevi yaparsa bu fiil mübah olmaktan çıkar ve mübahlık durumu yerini mekruh, haram gibi dinî hükümlere bırakır. Mübah olan alanlarda yetkili mercilerin düzenleme yapma yetkisi de vardır. Mübah olan fiillerle ilgili olarak kamu otoritesi gerektiğinde sınırlandırma yoluna gidebilir. Bu yaklaşım, İslam'ın ferdî ve sosyal hayatı bir düzen ve bütünlük içinde ele almasının; kişinin kendine, toplumuna ve Rabb'ine karşı olan ödevlerini birbiriyle irtibatlandırmasının; hayatın bütün yön ve ayrıntılarına dinî, ahlaki hatta estetik bir anlam kazandırmasının sonucudur.
(bk. Karaman vd., İlmihal I, 170-171; Köse, İslam Hukukuna Giriş, 87)

1. *Hiçbir öğrenci dışarıda kalmayacak şekilde beş gruba ayrılınız ve birer grup sözcüsü belirleyiniz.*
2. *Her bir grup için fıkhi açıdan mübah olan avlanma, sokağa çıkma, eğlence, gezip dolaşma ve uyuma eylemlerinden birini seçiniz.*
3. *Grup arkadaşlarınızla seçtiğiniz eylemi aşağıdaki tabloda verilen başlıklar açısından değerlendiriniz. Bu sırada tüm grup üyelerinin fikir belirtmesini sağlayınız ve fikirlerinizi not ediniz.*
4. *Elde ettiğiniz sonuçları tablonun ilk satırına kaydediniz.*
5. *Grup sözcüsü aracılığıyla yazdıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.*
6. *Diğer grupların ele aldığı eylemi ve ulaştıkları sonuçları tablodaki diğer satırlara kaydediniz.*

Mübah olan fiil	Mübahlığı ortadan kaldıran durum	Mübahlığı ortadan kaldıran gerekçe

Değerlendirme: *Bu etkinlikten elde ettğiniz bilgilerden hareketle İslam'ın mübah alanlarda tasarrufta bulunma hususundaki bakış açısını ortaya koyan bir çarpıcı ifade yazınız.*

Mekruh

Sözlükte "hoşlanılmayan şey" anlamına gelen mekruh, Hanefiler dışındaki cumhura göre şâriin yapılmamasını kesin olmayan bir şekilde istediği fiil ve davranışlara denir. Hanefiler ise tıpkı farz ile vacip ayrımında olduğu gibi terke dair delilin niteliğine göre bir ayrım yapmışlardır. Hanefiler, yasağı bildiren delilin yoruma açık olması ve kesinlik ifade etmemesi sebebiyle mekruhu "şâriin zannî bir delille yapılmamasını istediği şey" şeklinde tanımlamışlar ve iki grupta değerlendirmişlerdir.[24]

Tahrimen mekruh

Şâriin zannî delil ile mükelleflerden bir şeyin terk edilmesini kesin ve bağlayıcı şekilde istediği eylemlerdir. Pazarlığı devam eden bir mala müşteri olmak bu konuya örnek olarak verilebilir. Bu tür eylemleri yapmaktan kaçınmak gerekir. Yapanlar günahkâr olurlar, inkârı küfrü gerektirmez. Hanefiler dışındaki fukahaya göre bu tür eylemler haram grubundadır.

Tenzihen mekruh

Şâriin bir şeyin terkini kesin ve bağlayıcı olmayan şekilde istediği eylemlerdir. Soğan, sarımsak gibi kokulu yiyecekler yedikten sonra camiye gitmek bu konuya örnektir. Bu fiili terk eden övülür, sevap kazanır. Ancak yapan ceza görmez, kınanmaz. Diğer mezheplerin mekruh anlayışı budur.

Grafik Bilgi 2.6
Mekruhun kısımları[25]

Bilgi Kutusu

Normal şartlar altında herkes için konulmuş hükümlere azimet denir. Örneğin bütün farz ibadetler azimettir. Ayrıca haramlar da azimet kapsamındadır. Bir mazeret sebebiyle özel ve geçici olmak üzere konulmuş hükümlere de ruhsat denir. Örneğin bir kişinin ramazan ayında yolculuk sırasında oruç tutmayıp kazaya bırakması ruhsattır. (Erdoğan, Fıkıh İlmine Giriş, 73-74)

Haram

"Yasaklanan şey" anlamına gelen haram, şâriin yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir üslupla yasakladığı fiillere denir. Bir şeyin haram hükmü alabilmesi için terkine yönelik delilin hem sübut hem de delalet açısından kesinlik arz etmesi gerekir. Bu da sıhhati konusunda şüphe içermeyen ve manaya delaleti de açık olan Kur'an ayetleri ve mütevatir sünnet ile sabit olur.[26] Kesin ve bağlayıcı bir nehye dayandığı için haramdan mutlaka kaçınılması gerekir. Haramdan kaçınıp onu terk eden sevap alır ve Allah'ın (cc) rızasını kazanır. Zaruret ve ikrah gibi dinen geçerli bir mazerete dayanmaksızın haramı işleyen kimse ise günaha girer ve cezayı hak eder. Haramı inkâr eden kişi dinden çıkar.[27]

Bir şeyin haram kılınmasının sebebi, onda zararlı bir durumun bulunmasıdır. Yüce Allah neyi haram kıldıysa mutlaka onun zararlı bir yönü vardır, neyi de helal kıldıysa onun faydalı bir yönü vardır. Haramlar; haram kılınan fiil veya nesnenin mahiyeti, delilinin kuvveti ve yasaklanan şeyin içeriği itibariyle çeşitli kısımlara ayrılır. Yasaklanan fiil veya nesnenin mahiyeti bakımından "haram liaynihi" ve "haram ligayrihi" olmak üzere iki kısımda incelenir.[28]

Haram liaynihi (Doğrudan haram)	Kendi özündeki bir zarar veya kötülük sebebiyle aslen haram olan fiillerdir. Zina etmek, yalan söylemek, içki içmek ve uyuşturucu madde kullanmak bu tür harama örnek verilebilir.
Haram ligayrihi (Dolaylı haram)	Aslı itibariyle meşru ve helal olduğu hâlde bir başka şey sebebiyle haram hâle gelen eylemlerdir. Örneğin özü ve aslı itibariyle oruç meşrudur ama bayram günlerinde oruç tutmak haramdır.

Grafik Bilgi 2.7
Haramın kısımları[29]

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Dünden Bugüne Fıkıh*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Öğretmeninizin rehberliğinde belirlediğiniz fıkıh usulü ile ilgili basılı/dijital kaynaklardan efalimükellefin kapsamındaki kavramları tespit ediniz.*
2. *Aşağıdaki tabloda tanımı verilen kavramları belirleyerek ilgili sütuna yazınız.*

Tanım	Kavram
Şâriin yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir üslupla yasakladığı fiillerdir.	
Mükelleften yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde istenen fiillere denir.	
Şâriin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan tarzda istediği fiil ve davranışlara denir.	
Şâriin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı, helal kılındığı veya günah olduğu belirtilmemiş olan fiillere denir.	
Farz ve vacip kavramı dışında kalan Hz. Peygamber'in tavsiye ve örnek olma niteliğini taşıyan söz, fiil ve takrirlerinin genel adıdır.	
Allah'ın (cc) ve Hz. Peygamber'in Müslümanlardan bağlayıcı bir şekilde istediği ancak bu bağlayıcılığın zannî delil ile sabit olduğu fiiller olarak adlandırılır.	
Yapılması kesin olmayan bir şekilde istenen başka bir deyişle farz ve vacip olmayan davranışların genel adıdır.	

3. *Tespit ettiğiniz kavramların fıkıh usulündeki yerini araştırarak çıkarımlarınızı belirlenen zamanda yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

4. *Aşağıda verilen efalimükellefine dair örneklerin ilişkili oldukları kavramları belirleyerek tabloda işaretleyiniz.*

Efalimükellefine Dair Amelî Örnekler	Farz	Vacip	Sünnet	Mübah	Haram	Mekruh
Vitir namazı kılmak						
Ramazan orucu tutmak						
Bayram günlerinde oruç tutmak						
Soğan, sarımsak yiyip camiye gitmek						
Teravih namazı kılmak						
Yemeğin çeşidini ve vaktini seçmek						

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle aşağıdaki cümleyi tamamlayınız.*

Efalimükellefin ile ilgili kavramların bilinmesi önemlidir. Çünkü .....

.....

.....

1. Kontrol Noktası

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere verilen kelimelerden uygun olanları yazınız.

azimet	eda	haram liaynihi	haram ligayrihi
kınama	ruhsat	rüşt	vücup

1. Fıkıhta aslen haram olan haram çeşidine ..... denir.
2. Sünnetimüekkedeyi terk edene ..... vardır.
3. Yolcu olan birinin oruç tutmaması ..... olarak değerlendirilir.
4. Kişinin ehliyet sahibi olması ..... çağı ile sona erer.
5. İnsanın fıkıh tarafından tanınan haklarını kullanabilmesine ..... ehliyeti denir.

2.2. FIKHİ HÜKÜMLERİN DELİLLERİ VE YÖNTEMLERİ

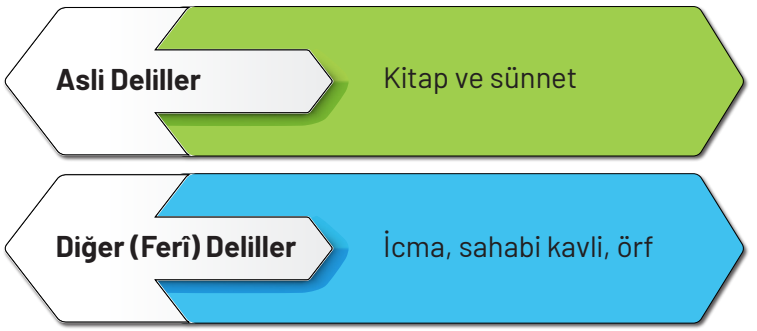
Konuya Başlarken

- Müslümanların günlük hayatta karşılaştıkları fıkhi meseleler neler olabilir?
- Günlük hayatta karşılaşılan fıkhi problemlerin çözümünde yararlanılabilecek kaynaklar neler olabilir?

Fıkhi Hükümlerin Delilleri

Nas
Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir konu hakkındaki açık hüküm ve bunu gösteren sözler. İslami ilimlerde ayetlere ve hadislere verilen genel addır. (Serinsu vd., "Nass", 275)

Fıkıh ilmi fert ve toplum hayatını düzenlemeye ilişkin ilke ve amaçlar doğrultusunda hükümler ortaya koyar. Bu hükümler bir delile ya da kaynağa dayanır. Fıkıhta belirli ve meşru delillere dayanmadan dinî bir hüküm verilemez. Fıkhi hükümlerin delilleri denildiğinde bu hükümlerin çıkarıldığı deliller ve dayandığı kaynaklar anlaşılır. Fıkıhta delil genelde "fıkhi bir hükmün dinî dayanağı" (edilleişeriye) anlamında kullanılır. Hem dinî hükümlerin asli kaynağı olan Kur'an ve sünnet hem de ***naslarla*** çözümü beklenen olaylar arasında bağ kurmayı ve naslardan olayı aydınlatacak bir sonuç çıkarmayı hedefleyen metotlar delil olarak adlandırılır.[30] Hükümlerin çıkarıldığı asıl kaynak olması sebebiyle Kitap ve sünnete asli delil, hüküm elde etmek için kullanılan diğer delillere de ferî delil denir.

Grafik Bilgi 2.8
Fıkhi hükümlerin delilleri

Kitap

Kitap kavramı ile kastedilen Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an, bütün delillerin aslı ve hükümlerin ana kaynağıdır. Dinin amelî hayata ilişkin hüküm ve delillerini konu edinen fıkıh usulünde kaynaklar hiyerarşisinin başında yer alır.[31] Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'e (sav) Arapça olarak indirilmiş, mushaflarda yazılı olan, tevatür ile nakledilmiş, okunması ile ibadet edilen Allah'ın (cc) mucize kelamıdır.[32]

Bir Ayet

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitap'ı hak ile indirdik..." (Nisa suresi 105. ayet)

Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar bozulmadan ulaştığı konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Âlimler, Kur'an'ın bu özelliğini "Kur'an'ın sübutu katidir." cümlesi ile dile getirirler. Bu sebeple ayetlerle açık bir şekilde belirlenmiş hükümler kesin ve bağlayıcıdır. Bu konuda bütün mezhepler aynı görüştedir. Bununla birlikte Kur'an'ın bazı kelime ve cümleleri farklı anlamlara ya da yorumlara açık olabilir.[33]

Müslüman'ın tüm hayatını düzenleyen bir rehber olan Kur'an-ı Kerim'de ana hatlarıyla iman, ibadet, muamelat ve ahlaka dair konular yer alır. Kur'an'ın hükümleri açıklama biçimini genel olarak iki kısımda özetlemek mümkündür.

İcmali Hükümler (Genel olarak açıklanan)

Kur'an-ı Kerim'in hükümleri açıklama biçimi çoğunlukla genel niteliktedir, ayrıntılı olanlar ise azdır. Örneğin namaz, zekât ve hac ibadetleri Kur'an ayetleriyle farz kılınmıştır. Ancak Kur'an'da namazın nasıl kılınacağı, zekâtın hangi mallardan verileceği, miktarı ve haccın nasıl yapılacağı konusunda ayrıntılı açıklamalar bulunmaz. Bu konularda başvurulacak temel kaynak ise sünnettir.

Tafsili Hükümler (Ayrıntılı olarak açıklanan)

Kur'an-ı Kerim'de bazı hükümler ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Miras konusu ile ilgili hükümler, evlenilmesi yasak olan şahıslar Kur'an'da detaylı olarak ele alınmıştır. Bu hükümler sübutu ve delaleti kati olan naslarla açıklandığı için herhangi bir değişiklik söz konusu olamaz.

Grafik Bilgi 2.9
Kur'an-ı Kerim'in hükümleri açıklama biçimleri[34]

Kur'an-ı Kerim son ilahi kitaptır ve evrenseldir. Bir başka ifade ile Kur'an'ın mesajları kıyamete kadar bütün zamanlar, coğrafyalar ve insanlar için geçerlidir. Kur'an'ın herhangi bir hükmünü değerlendirirken hem hükümlerin kendi sistem bütünlüğü içindeki yerine hem de uygulanma şartlarına bakmak gerekir.[35] Âlimler Kur'an'ın hükümlerini doğru anlayabilmek için bağlayıcı bazı temel ilkeler ortaya koymuşlardır.

- Kur'an'ı kendi iç bütünlüğünde ele alıp parçacı yaklaşımlardan uzak durmak
- Ayetlerin nüzul sıralamasını bilmek
- Ayetlerin nüzul sebebini bilmek ve ayetlerin açıklamasını yalnızca bu sebeplerle sınırlamamak
- Ayetlerin sahih sünnetle bağlantısını tespit etmek
- Ayetlerin geldiği ortam ve şartları doğru analiz etmek

Grafik Bilgi 2.10
Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin anlaşılmasında bazı ilkeler[36]

Sünnet

Hz. Muhammed'in (sav) söz, fiil ve takrirlerinin (onaylarının) bütünü olarak tanımlanan sünnet; fıkıh usulünün ikinci delilidir. Hz. Peygamber, Kur'an'ı insanlığa duyurup açıklamakla görevlidir.[37] Kur'an-ı Kerim'in Allah'a (cc) ve Resulü'ne itaati emreden birçok ayeti[38] gibi **"Allah Resulü'nde sizin için en güzel örnek vardır..."**[39] ayeti de sünnetin delil oluşunu gösterir. Ayrıca bu

Bir Ayet

"Hayır! Rabb'ine ant olsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar." (Nisa suresi 65. ayet)

ayetler Hz. Peygamber'in ümmetini ilgilendiren söz ve yaşantısının kaybolmayıp kayıt altına alındığını da gösterir. Çünkü tanınmayan bir kişiye itaat edilemeyeceği gibi bilinmeyen davranışın da örnekliği olmaz.[40]

İslam âlimleri, Hz. Muhammed'in (sav) peygamber sıfatıyla söylediği sözler ve yaptığı fiiller ile devlet başkanı ya da toplumun bir ferdi olarak söyledikleri ve yaptıkları arasında bir ayrım yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Hz. Peygamber'in davranışlarının hangi sıfatına dayandığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in insan olması sebebiyle dinî hükümleri ilgilendiren sünneti ile dünyevi ve beşerî uygulamalarını ayırt etmenin sünnetin doğru anlaşılması için önemli bir yöntem olduğunu kabul etmişlerdir.[41]

Sünnetihüda	Hz. Peygamber'in hidayet ve irşat amacı taşıyan dinî nitelikteki söz, fiil ve onaylarını ifade eder. Fıkıhta delil olan sünnet budur.
Sünnetizevaid	Hz. Peygamber'in bir insan olarak sergilediği dinî karakter taşımayan tutum ve eylemleridir. Onun yemesi, içmesi, oturup kalkması, giyinmesi ve çeşitli alışkanlıkları bu kategoride değerlendirilir. Hz. Peygamber'e olan sevgi ve bağlılık sebebiyle yapanlar sevap kazanırlar.

Grafik Bilgi 2.11
Delil olma bakımından sünnetin kısımları[42]

Delil olabilmesi bakımından sünnetin tespit edilmesi önemlidir. Bu tespitte sünnetleri rivayet yoluyla nesilden nesile aktaran sahabe, tâbiin ve tebeuttâbiin önemli bir yeri vardır. Hadis âlimleri, Hz. Peygamber'den rivayet yoluyla gelen sünnetlerin ona ait olup olmadığını tespit etmek için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Bu yöntemler çerçevesinde Hz. Peygamber'in sünneti, rivayet edilişi bakımından sıhhat derecelerine göre sınıflandırılmıştır.

Mütevatir	Her üç nesilde yalan üzere birleşmeleri mümkün olmayan toplulukların birbirlerinden naklettikleri sünnettir. Mütevatir sünnetle amel etmek farzdır. Onu inkâr eden kâfir olur.
Meşhur	Sahabe Dönemi'nde tevatür derecesine ulaşmamış olmakla birlikte sonraki iki nesilde bu özellikteki toplulukların rivayet ettikleri sünnettir. Kesinliğe yakın derecede güvenilir bilgi verir.
Ahad	Üç nesilde ravi sayısının tevatür derecesine ulaşmadığı sünnettir. Kesin bilgi olmayıp zan ifade eder. Bu sebeple itikadi hükümlerde delil olmaz ancak şartlarını taşıyorsa amelî hükümlerde delil olabilir.

Grafik Bilgi 2.12
Hanefilere göre sünnetin rivayet bakımından sınıflandırılması[43]

Bağlantı Noktası

İslam âlimleri, Kur'an ve sünneti İslam'ın birbirinden ayrılmaz temel iki başvuru kaynağı olarak değerlendirmiş ve dini bu iki kaynak üzerinden anlamaya çalışmışlardır. Fıkhi deliller sıralamasında teorik olarak Kur'an'dan sonra gelse de sünnetin uygulamada Kur'an ile vazgeçilmez bir bütünlüğü vardır. Nitekim ibadetlerin farziyeti Kur'an-ı Kerim'de bildirilirken uygulamalarla ilgili detaylar sünnetle belirlenmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki emir ve yasaklar Hz. Peygamber'in beyanı, rehberliği ve örnek yaşantısı ile açıklığa kavuşmuştur. Hz. Peygamber'in ibadet kastıyla yaptıkları bağlayıcıdır. Hadis ve sünnetin hem bireysel ve toplumsal hem de evrensel ve tarihsel yönü dikkate alınmalıdır.

Teyit (Pekiştirmek)	Ayetlerde yer alan bazı hükümlerin sünnet tarafından teyit edilmesidir. Örneğin faiz Kur'an'da yasaklanmıştır. Bu hüküm sünnet tarafından da teyit edilmiştir.
Tebyin (Açıklamak)	Kur'an'da mücmel (kapalı/öz) olarak yer alan bir hükmün sünnet tarafından açıklanmasıdır. Örneğin namaz, oruç, zekât, hac gibi temel ibadetlerin nasıl yapılacağı sünnet tarafından ortaya konulmuştur.
Takyit-Tahsis (Sınırlandırmak)	Kur'an'da hükmü genel olarak yer alan bazı konuların sünnet tarafından çerçevesinin sınırlandırılmasıdır. Örneğin kendiliğinden ölen (murdar) hayvanın etini haram kılan ayetin hükmü sünnet tarafından sınırlandırılarak deniz hayvanları bu hükmün dışında tutulmuştur.
Teşri (Hüküm koymak)	Kur'an'ın hiç temas etmediği konularda sünnetin yeni bir hüküm koymasıdır. Örneğin ninenin mirastan pay alacağı ile ilgili hüküm sünnette yer alır.

Grafik Bilgi 2.13
Sünnetin Kur'an'ı açıklama şekilleri[44]

İcma

İcma; bir işi yapmaya kesin kararlı olmak, azmetmek, görüş birliğine varmak gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise Hz. Peygamber'in vefatından sonraki dönemde müçtehitlerin dinî bir konunun hükmü hakkında görüş birliği içinde olmalarıdır.[45]

- Dinî bir hüküm hakkında olması
- Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleşmesi
- Görüş bildirenlerin Müslüman ve müçtehit olması
- O dönemdeki müçtehitlerin tamamının ya da çoğunun aynı görüşte olması

Grafik Bilgi 2.14
İcmanın gerçekleşme şartları[46]

Sıra Sizde

"Yolun doğrusu kendine apaçık belli olduktan sonra Resulullah'a karşı çıkan ve müminlerin yolundan başkasını izleyen kimseyi saptığı yönde bırakırız ve onu cehenneme atarız..." (Nisa suresi 115. ayet)
Verilen ayeti icmaya kaynaklık etmesi açısından yorumlayınız.

Delil sıralamasında Kur'an ve sünnetten sonra icma gelir. İcmanın fikrî temelleri Kur'an'ın şûra ile ilgili emrine[47] ve Resulullah'ın uygulamalarına dayanmaktadır. Hz. Peygamber İslam'ın şûra prensibini uygulayarak sahabeye de şûra ve istişare fikrini kazandırmıştır.[48] İslam âlimleri Resulullah'ın *"Ümmetim asla yanlışta ve sapkınlıkta birleşmez. Bundan dolayı (Müslümanlar arasında) ihtilaf gördüğünüzde çoğunluğa uyun."*[49] hadisini icmanın delili olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte icma, kaynaklık değerini daha çok ümmetin kendisini belirleyici ve sabitleyici bir delil olarak görmesinden almaktadır. Bu özelliği de Sahabe Dönemi'nde belirginleşmiştir. Hz. Peygamber'in ibadet esasları ile ilgili uygulamaları sahabe icması vasıtasıyla sonraki nesillere ulaşmıştır.[50] Hz. Ebu Bekir Dönemi'nde Kur'an-ı Kerim'in mushaf hâline getirilmesi ve Hz. Osman Dönemi'nde cuma günü iki ezan (biri dış, diğeri iç) okunması sahabe icmasına örnektir.

Sarih icma	Müçtehitlerin bir meselenin hükmü ile ilgili görüşlerini tek tek açıklaması suretiyle ortaya çıkan fikir birliğidir.
Sükûti icma	Herhangi bir meselede bir veya birkaç müçtehidin görüş belirttikten sonra diğer müçtehitlerin itiraz etmeyip bu görüş karşısında sessiz kalmalarıdır.

Grafik Bilgi 2.15
Meydana geliş şekli bakımından icmanın çeşitleri[51]

Fıkıh ilminde icma fikrinin ortaya çıkışı Sahabe Dönemi'nde başlayıp müçtehit imamlar asrına kadar tedricî olarak gelişmiştir. Sahabe Dönemi'nde gerçekleşen icmayı tespit etme hususunda herhangi bir güçlük yoktur. Sonraki dönemlerde müçtehitler genişlemekte olan İslam dünyasına dağıldıkları için icmayı tespit etme güçlüğü ortaya çıkmıştır. Bu sebeple bazı fakihler icmanın meydana gelmesinin imkânsız olduğunu söylemişlerdir. Günümüzde haberleşme vasıtalarının gelişmiş olması sebebiyle icmanın daha da kolay gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür.[52]

Sahabi Kavli

Sıra Sizde

"Sahabenin ittifak ettiğine uyarız, ihtilaf ettiği hususlarda ise içlerinden birini seçer alırız ve sözlerinin dışına çıkmayız." (Bağdadî, Târihu Bağdat, 15/504)
Ebu Hanife'nin bu sözünden hareketle sahabe uygulamalarının fıkıh ilmindeki önemini yorumlayınız.

Fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre sahabi, Hz. Peygamber'e iman etmiş ve arkadaş denilecek ölçüde uzun süre onunla bulunmuş kimseye denir. Hz. Peygamber'in eğitim ve terbiyesinden geçtikleri, onun yasa koyma ve hüküm verme yöntemini yakından izledikleri ve dini sonraki nesillere aktaran topluluk oldukları için bazı müçtehitler onların içtihatlarına özel önem vermişlerdir.[53] Yüce Allah, Tevbe suresinin 100. ayetinde **"İslam'ı ilk önce kabul eden muhacirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır..."** buyurarak sahabeyi övmüştür. Hz. Peygamber de *"Ümmetimin en hayırlısı, benim zamanında bulunanlardır. Sonra onlara yakın olanlar, sonra da onlara yakın olanlardır."*[54] buyurarak sahabenin faziletini ortaya koymuştur.

Sahabi kavlinin rey ve içtihat ile kavranamayacak konularda delil olduğunu bütün âlimler kabul eder. Çünkü sahabi kavlinin Hz. Peygamber'den duyulan bir bilgiye dayanmış olması muhtemeldir. Bu da bir nevi sünnet sayılır. Rey ve içtihada dayanan sahabi kavlinin sonraki nesiller için bağlayıcı bir delil olup olmayacağı hususunda ise ihtilaf vardır.[55]

Örf

Bilinen, tanınan, yadırganmayan anlamındaki örf; daha çok toplumda yerleşmiş davranış şekilleri ve dildeki yerleşik kullanım biçimlerini ifade eden bir terimdir.[56] Kur'an-ı Kerim'de bazı yükümlülüklerin ölçüsünün belirlenmesinde örfe itibar edilmesi istenmiştir. Nafakanın tespit edilmesi,[57] boşanmış kadınlara verilecek malın miktarı[58] buna örnektir. Fakihlere göre bir toplumdaki örf ve âdetlerin geçerliliği için onun yaygın olması, nasların lafzına ve İslam hukukunun temel ilkelerine aykırı düşmemesi gerekir.[59] Günümüzde satın alınan bir beyaz eşyanın bayi tarafından eve teslim edilmesi veya kombiyi teknik servisin kurup çalıştırmasından sonra teslim edilmiş sayılması örfe örnek olarak zikredilebilir.

Sıra Sizde

Mecelle'nin mukaddime bölümünde yer alan külli kaidelerden "Örf ile tayin nas ile tayin gibidir." ilkesi neyi ifade etmektedir?

Fıkhi Hükümlerin Yöntemleri

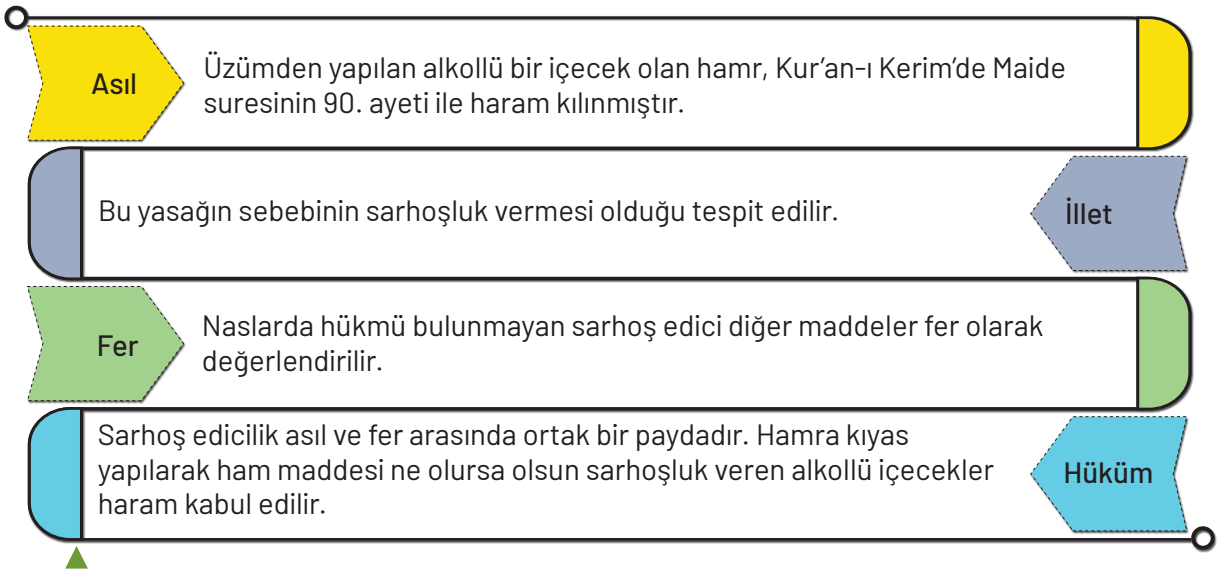
Fıkhın kaynaklarında hükmü açıklanmış olan örnek çözümlerden hareketle daha sonra meydana gelen olayların hükümlerini ortaya çıkarmada başvurulan yöntemler vardır. Bu yöntemlerle yapılan şey şâriin göndermiş olduğu hükümlerden hareketle hakkında nas olmayana ulaşmayı sağlamaktır.[60]

Kur'an ve sünnette bulunan temel ilkeler karşılaşılan yeni problemlere çözümler üretme potansiyeline sahiptir. İslam, her bir olaya dair ayrı hüküm koymak yerine, farklı zaman ve durumlarda karşılaşılabilecek meseleleri çözmeye yönelik kapsamlı ilke ve esaslar ortaya koymuştur. Fıkıh ilminde içtihat, bu ilkelerden hareketle akıl yürütme yoluyla farklı çözümler üretme çabasıdır. Müçtehitler, karşılaşılan yeni problemlere çözüm üretmek için bazen nasları yorumlamışlar bazen de naslardaki temel amaç ve ilkelere ters düşmeyen kıyas, istihsan, maslahat gibi yöntemlere başvurmuşlardır.[61]

Kıyas

Hüküm çıkarma yöntemleri içinde en çok bilinen ve kullanılanı kıyastır. Kıyas; hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak özellik ve benzerliğe dayanarak Kur'an veya sünnette hükmü belirtilen bir meseleye göre belirlemeye denir.[62]

Kıyasın uygulanma yöntemi şöyledir: Hükmü Kur'an ve sünnet tarafından belirlenmiş bir mesele ele alınır. Buna "asıl" denir. Bu hükmün hangi sebebe dayandığı tespit edilir. Buna da "illet" denir. Nasta hükmü bulunmayan ve karşı karşıya bulunduğumuz yeni meseleye ise "fer" denir. Eğer asıl ile fer arasında ortak bir illet oluşturulabilirse bu durumda asıl için nas ile sabit olmuş olan hüküm fer için de verilir.[63]

Grafik Bilgi 2.16
Kıyas metodu ile hüküm verme örneği

Edilleişeriyye
Fıkıh ilminde dinî deliller anlamına gelir. Bu deliller İslam fıkhının dört ana kaynağı olan Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Bunlara "edilleiasliyye" ve "edilleierbaa" da denir. (Erdoğan, "edillei asliye", 113)

Edilleişeriyyeden biri olan kıyas, İslam hukuk sisteminde önemli bir yere sahiptir. Kıyas; sınırlı sayıda olan naslardan, sınırsız olay ve durumlara hüküm çıkarabilmek için kullanılan bir yöntemdir. Çünkü naslar belli sayıda iken hayatta karşılaşılan meseleler ise sınırsızdır. Bu nedenle nasların delalet ettiği anlam alanları kıyas yoluyla genişletilmelidir. Aksi hâlde hakkında hüküm bulunmayan pek çok sorunla karşılaşmak hayatı oldukça güçleştirir.[64]

İstihsan

Müçtehitler bazı konularda açık kıyasa veya genel kurala göre vermeleri gereken hükümden vazgeçip konunun özelliğine uygun başka bir hüküm bulma yoluna gitmişlerdir. Nas, icma, maslahat, örf ya da zaruret gibi özel gerekçelere dayanarak yapılan bu hüküm çıkarma yöntemine istihsan denir. İstihsan, Ebu Hanife ve İmam Malik'in sık sık başvurduğu bir yöntemdir.[65]

Hz. Peygamber'in uygulamalarında bu yöntemin izlerini bulmak mümkündür. Örneğin Resulullah genel bir kural olarak mevcut olmayan bir şeyin satışını yasaklamıştır. Ancak ihtiyaç sebebiyle Medine'de örf hâline gelmiş selem akdine (peşin para-vadeli teslim şeklindeki alışverişe) onay vermiştir. Bu uygulamada Hz. Peygamber toplumun ihtiyaçlarını ve yerleşik örfü göz önünde bulundurarak genel kuraldan vazgeçmiş, mübah olan mal ve hizmetler için bu alışverişi istihsan yoluyla meşru kabul etmiştir.[66]

Mesalihimürsele

Dinin getirdiği bütün hükümler insanların yararına olan şeyleri emreder, zararına olanları da yasaklar. Bu hükümlerin konuluş amacı kulların maslahatını sağlamaktır. ***Maslahat*** faydalı olanı almak, zararlı olanı ortadan kaldırmak/engellemek demektir. Maslahatın çoğulu mesalihtir. Mesalihimürsele; hakkında ayet, hadis, icma, kıyas gibi bir delil bulunmayan ve İslam dininin ruhuna uygun olan faydalı şeylere göre hüküm

vermektir.[67] Dört meşhur fıkıh mezhebinin kurucuları mesalihimürselenin hüküm koyarken dikkate alınması gereken temel bir prensip ve şeri bir delil olduğu görüşündedir.[68]

Naslarda açıkça belirtilmiş veya içtihat yoluyla ulaşılmış dinî ve hukuki düzenlemelere hâkim olan amaçlara ***mekasıduşşeria*** denir.[69] Bütün dinî hükümler; dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması şeklinde belirlenen maslahatları korumaya yöneliktir. Örneğin Yüce Allah, aklın korunması için içkiyi haram kılmış; canın korunması için adam öldürmeyi, malın korunması için de hırsızlığı yasaklamıştır.[70]

Hz. Osman, Müslümanlar arasında Kur'an-ı Kerim'in okunuşu ile ilgili ortaya çıkan ihtilafları gidermek için Mushaf'ı çoğaltmış ve belirli yerleşim merkezlerine göndermiştir. Bu, maslahat düşüncesine dayanan bir uygulamadır.[71] Günümüzde gayrimenkul satışlarının tapu dairesinde kayıt altına alınmasının şart koşulması ve umuma açık kapalı mekânlarda sigara içilmesinin yasaklanması mesalihimürseleye dayanarak yapılan uygulamalardandır.[72]

Sıra Sizde

Günümüzde mesalihimürsele yöntemi ile uygulamaya konulan bir örnek vererek maslahat gerekçesiyle açıklayınız.

Fıkhi hükümler ve delilleri ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Seddizerai

Seddizerai; harama, zararlı bir sonuca götüren davranışların yasaklanması ve bunlara giden yolların kapatılması anlamına gelir. Bu içeriğiyle seddizerainin mesalihimürseleyi tamamlayan bir yönü vardır. Mesalihimürsele de toplumun maslahatı düşünülerek hüküm verilirken seddizeraide topluma gelecek muhtemel bir zararın önlenmesi ön plandadır.[73]

Bütün mezhepler tarafından benimsemekle birlikte seddizerai, Maliki ve Hanbeli mezheplerinde daha etkin bir biçimde kullanılmıştır. Bir hukuk sisteminin herhangi bir şeyi kötülük olarak görüp yasakladıktan sonra ona götüren yolları kapatacak tedbirleri almaması düşünülemez. Seddizerai işte bu tutarlılığı sağlayan bir yöntemdir.[74]

Kur'an-ı Kerim'e göre içki ve uyuşturucu yasaktır. İçki ve uyuşturucu kullanımını özendiren her türlü reklamın yapılmasına yasal engeller getirmek seddizeraidir. Mülk sahiplerinin kiraları aşırı yükseltmeleri ve kiracıları zarara uğratmaları durumunda devletin mesken kiralarına yapılan zam oranına sınır koyması bir başka örnektir.[75]

Sıra Sizde

Günümüzde seddizerai yöntemi ile uygulamaya konulan bir örnek vererek gerekçesiyle açıklayınız.

Bağlantı Noktası

İslam dininin asli kaynakları Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Bu iki kaynak kıyamete kadar din konusunda insanlara rehberlik edecektir. Bu durum, Kur'an ve sünnetin potansiyel yeterliliğine işaret eder. Ancak nasları anlamak ve onlardan hüküm çıkarabilmek için akıl yürütme faaliyeti gereklidir. Bu sebeple dinî literatürde naklî delillerin yanı sıra akli delillerin de önemli bir yeri vardır. Bu anlayışın sonucu olarak Kur'an ve sünneti anlama ve yorumlama faaliyeti fıkıh ilminde merkezî bir önem taşımıştır. Sınırlı metinlerden hayatın bütün alanlarına ışık tutacak genel ve özel hükümlerin çıkarılması müçtehitlerin temel uğraşı alanı olmuştur. Fıkıh usulü ilmi de bu çabanın ürünü olarak doğmuştur. Fıkıh usulünde hüküm çıkarma yöntemlerinde akıl yürütme ve türlerinden faydalanılmıştır. Bu yöntem ve teknikleri anlamak için felsefe disiplinindeki akıl ilkeleri, akıl yürütme, tümdengelim, tümevarım, analoji gibi konuları kavramak önem arz etmektedir. (Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 32-33; Atar, Fıkıh Usûlü, 2-3)

Etkinlik-4

40 dk.

Adı	*Fıkhi Meselelere Çözüm Buluyoruz*

Yönerge: *Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

1. *Dört gruba ayrılınız ve her gruba birer sözcü belirleyiniz.*
2. *Aşağıdaki fıkhi hükümlerin delilleri ve fıkhi hükümlerin yöntemleri ile ilgili örnek olaylardan birer tane seçiniz.*

	Fıkhi Hükümlerin Delilleri ile İlgili Örnek Olaylar/Durumlar	Delil (Kavram)
1	*Hz. Peygamber genç sahabi Muaz bin Cebel'i Yemen'e vali olarak göndereceği zaman aralarında şöyle bir konuşma geçer:* – *Sana bir dava geldiğinde nasıl hüküm vereceksin?* – *Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim.* – *O konuda Allah'ın kitabında bir hüküm bulamazsan?* – *Resulullah'ın sünneti ile karar vereceğim.* – *Resulullah'ın sünnetinde de yoksa?* – *Kendi görüşümle içtihat ederek bir karara varacak ve ona göre hüküm vereceğim.* *Bunun üzerine Hz. Peygamber "Resulü'nün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamdolsun." buyurdu. (Ebu Davud, "Akdiye", 11; Tirmizi, "Ahkâm", 3)*	
2	*Bir baba kızına yeminini bozduğunu söyler ve bu yeminin kefaretini nasıl ödeyeceğini sorar. "Yemin kefareti nasıl yerine getirilir?" sorusunun cevabını öğrenmek için Diyanet İşleri Başkanlığının ALO 190 fetva hattını ararlar. Telefondaki yetkili bu sorunun cevabına https://kurul.diyanet.gov.tr/ genel ağ adresinden ulaşabileceklerini ifade eder. Kızı belirtilen genel ağ adresine girerek Din İşleri Yüksek Kurulunun ilgili fetvasını babasına okur. Fetva metni aşağıdaki gibidir.* *"Her ne şekilde olursa olsun, geçerli olan bir yemini bozan kimsenin yemin kefareti ödemesi gerekir. Yüce Allah, bu kefaretin nasıl yerine getirileceğini ve sıralamasını Maide suresinin 89. ayetinde bildirmiştir. Yemin kefareti sırasıyla on fakire birer fitre (fıtır sadakası) miktarı veya bir fakire on ayrı günde her gün birer fitre miktarı para vermek veya on yoksulu sabah akşam doyurmak ya da giydirmektir. Buna gücü yetmeyenlerin ise ara vermeden üç gün oruç tutmaları gerekir." (Genel ağdan alınmıştır.)*	
3	*"Hz. Ömer Dönemi'nde Müslümanlar Irak ve Şam Bölgesini fethedince bazı sahabiler, fethedilen arazinin Kur'an'da belirtildiği ve Hz. Peygamber'in uygulamasında olduğu gibi savaşa katılanlar arasında paylaştırılması gerektiğini savundular. Diğer bir grup sahabe ise bu arazinin mücahitlere dağıtılmamasını, Müslümanların ortak malı hâline getirilmesini ve arazinin sahiplerine bırakılarak onlardan vergi alınmasını istediler. Onlar bu vergilerle memur ve asker maaşlarının ödenmesini, muhtaçların ihtiyaçlarının giderilmesini uygun görüyorlardı. Fethedilen arazinin paylaştırılması gerektiği görüşünde olanlar, Hz. Ömer'e 'Sen Allah'ın (cc) bize verdiği hakkı savaşa katılmayan insanlar ve onların henüz ortada olmayan çocukları ve torunları için mi vakfedeceksin?' diye sorduklarında Hz. Ömer 'Sonradan gelen Müslümanların hâli ne olacak? Araziyi taksim edilmiş ve babadan oğula intikal eden bir mülk olarak bulacaklar! Hayır, bu isabetli bir görüş değil!' şeklinde cevap verdi. Hz. Ömer bu konuyu karşı görüşte olan kişilerle uzun süre tartıştı. Sonunda onlar da çoğunluğun görüşünü kabul ettiler. Böylece Müslümanların yararı göz önünde tutularak bu konuda sahabe arasında görüş birliği sağlanmış oldu." (Şaban, İslam Hukuk İlminin Esasları, 122-123)*	

4	*Hz. Ömer halife iken kendisine Bizans sınırında görev yapan gümrük memurları tarafından bir mektup gönderilmiştir. Bu mektupta görevliler özetle Bizans ülkesinden İslam beldelerine Bizanslı tüccarların geldiğini ve bu tüccarlardan ne kadar gümrük vergisi alacaklarını bilemediklerini ifade etmişlerdir. Gümrük memurları mektubun sonunda da "Bu tüccarlardan ne kadar gümrük alacağımıza dair emirlerinizi bekliyoruz." diye yazmışlardır. Bu mektuptan iki ülke arasında henüz herhangi bir gümrük anlaşması yapılmadığı anlaşılmaktadır. Hz. Ömer "Onlar bizim tüccarlarımızdan ne kadar gümrük alıyorlarsa siz de onların tüccarlarından aynı miktarda gümrük alınız." şeklinde bir mektup göndererek problemi çözmüştür. (Kıyıcı, İslâm Hukukunda Örf ve Âdet, 127)*	

	Fıkhi Hükümlerin Yöntemleri ile İlgili Örnek Olaylar/Durumlar	Yöntem (Kavram)
a	*Cüheyne kabilesinden bir kadın Resulullah'a gelerek "Annem haccetmeyi adamıştı fakat haccedemeden vefat etti. Ben onun yerine haccedebilir miyim?" diye sordu. Hz. Peygamber de ona "Evet, annenin yerine haccet." dedikten sonra kadının tereddüdünü gidermek için ona şu soruyu yöneltti: "Eğer annenin bir borcu olsaydı bu borcu öderdin, değil mi?" Kadın "evet" cevabını verince Resulullah "O hâlde Allah'a karşı olan borcu ödeyin! Şüphe yok ki Allah, hakkı ödenmeye en layık olandır!" buyurdu. (Buhari, "Cezâü's-sayd", 22)*	
b	*Ağustos ayında evlenecek olan bir çift, ev eşyalarını almak için aileleri ile nisan ayında alışverişe çıkarlar. Ağustos ayında teslim edilmek koşulu ile beyaz eşya bayisinden buzdolabı, çamaşır makinesi ve bulaşık makinesini parasını peşin ödeyerek satın alırlar. Mağazalarda oturacakları evin ölçülerine uygun mobilya bulamadıkları için yatak odası takımının ve oturma grubunun parasını peşin ödeyip sipariş verirler. Yaptıkları bu alışverişin dinen caiz olup olmadığı sorusu akıllarına takılır. İlçe müftülüğüne giderek bu alışverişin hükmünü sorarlar. İlçe müftüsü, Kur'an'da bu konu ile ilgili açık bir hüküm bulunmadığını ancak Hz. Peygamber'in satılan malın cinsi, miktarı, nitelikleri belli olmak şartıyla özel bazı gerekçelere dayanarak ve insanların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bu tür alışverişlere izin verdiğini ifade eder.*	
c	*Tarih hicretin ikinci senesi, Zilhicce ayının onunu göstermekteydi. Hz. Peygamber, Medine'de ashabıyla ilk kez Kurban Bayramı kutlayacaktı. Belki de ilk Kurban Bayramı olduğundan o gün Medine'ye dışarıdan birçok misafir gelmişti. O sene kıtlık vardı, gelenlerin çoğu aç ve yoksuldu. Bu yoksulların doyurulmaları gerekiyordu. Onların bu durumunu dikkate alan Hz. Muhammed (sav), kurban etlerinin misafirlere ikram edilerek üç gün içerisinde tüketilmesi talimatını verdi. Hatta kurban etlerinin üç günden sonra sahipleri tarafından yenilmesini yasakladı. Böylece aç ve muhtaç kardeşlerinin bayramı tam anlamıyla yaşamalarını sağladı. Ertesi yıl sahabeden bazıları söz konusu uygulamanın devam edip etmeyeceğini sordu. Resulullah "Daha önce size, kurban etlerini üç günden fazla saklamamanızı emretmiştim. Ancak artık Allah size bolluk ve genişlik nasip etti. Bu nedenle, şimdi kurban etlerinden hem yiyebilir hem sadaka olarak verebilir hem de dilediğiniz kadarını kendiniz için saklayabilirsiniz." buyurdu. (Görmez vd., Hadislerle İslâm, 2/513, 515)*	
ç	*Hz. Peygamber, hediyeleşmeyi tavsiye etmiştir. Ancak yetkili makamlarda bulunan kişilerin bu göreve gelmeden önce aralarında hediyeleşme âdeti olmayan kişilerden her ne ad altında olursa olsun hediye ve bağış kabul etmeleri caiz değildir. Çünkü bu durum, kişinin bulunduğu makamı kullanarak menfaat elde etmesine sebep olur ve rüşvet olarak değerlendirilir. Resulullah, zekât toplamakla görevlendirdiği memurunun hediye aldığını işittiğinde; "Benim gönderdiğim bir görevliye ne oluyor ki 'Bu zekât malıdır, bu da bana hediye edilmiştir.' demektedir! Bu kişi babasının evinde oturup kalsa acaba kendisine hediye verilir miydi? Allah'a yemin ederim ki sizden biriniz o zekât malından bir şey alırsa kıyamet gününe o malı boynunda taşıyarak gelecektir." buyurarak (Müslim, "İmâre", 26; Buhari, "Eymân", 3) kişinin yetkili bir makamda bulunmasından dolayı hediye almasının caiz olmadığını ifade etmiştir.*	

3. *Seçtiğiniz örnek olay/durumların fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemlerinden hangi kavram ile ilgili olduğunu tespit ederek karşılarına yazınız.*
4. *Tespit ettiğiniz fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili kavramlar arasında nasıl bir ilişki vardır? Etki altında kalmadan duygu ve düşüncelerinizi açıklayınız.*
5. *Ulaştığınız çıkarımlarla ilgili duygu ve düşüncelerinizi diğer gruplarla paylaşınız.*
6. *Fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili kavramların benzerliklerini ve farklılıklarını aşağıdaki tabloya yazınız.*

	Benzerlikler	Farklılıklar
Fıkhi Hükümlerin Delilleri (Seçtiğiniz delil)		
Fıkhi Hükümlerin Yöntemleri (Seçtiğiniz yöntem)		

7. *Seçtiğiniz fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili kavramları içeren bir senaryo oluşturunuz ve diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.*

Fıkhi hükümlere ulaşmak için çeşitli deliller ve yöntemler kullanılır. Çünkü .....

.....

.....

2. Kontrol Noktası

Aşağıdaki kutucuklarda fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili kavramlar verilmiştir. Size yöneltilen soruları kutucuklardaki harfleri kullanarak cevaplayınız. Aynı kutucuğu birden fazla soruya cevap olacak şekilde kullanabilirsiniz.

a icma	b istihsan	c kıyas
ç Kitap	d mesalihimürsele	e örf
f sahabi kavli	g seddizerai	ğ sünnet

1. Fıkhi hükümlerin delillerinden edilleierbaa içinde yer alanlar hangileridir?

   .....

2. Fıkhi hükümlerin asli kaynakları hangileridir?

   .....

3. Fıkhi hükümlerin yöntemleri hangileridir?

   .....

4. Fıkhi hükümlerin diğer (feri) kaynakları hangileridir?

   .....

Performans Görevi

40+40 dk.

Görev	*Fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili fıkıh usulü eserlerini/ansiklopedi maddelerini veya konu ile ilgili araştırma makalelerini inceleme*
Amaç	*Fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili dinî kavramları bağlamına uygun kullanabilme*
Ürün	*Yazılı veya görsel sunum*
Değerlendirme Ölçütleri	*İçerik, veri toplama, doğruluk, ilişki kurma*

Yönerge: *Bu performans görevini aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda hazırlayınız.*

1. *Bir çalışma planı oluşturunuz.*
2. *Çalışmanızda fıkıh usulü kitapları, dergi, makale, ansiklopedi, genel ağ gibi kaynaklardan yararlanınız.*
3. *Hazırlık sürecini bir haftada tamamlayınız.*
4. *Çalışmanızda faydalandığınız kaynakların isimlerine yer veriniz.*
5. *Konuyu ele alırken sınırları iyi belirleyiniz ve konu dışına çıkmayınız. Çalışmanızı destekleyecek yazılı veya görsel materyal kullanınız.*
6. *Konuyu ele alırken inceleme, araştırma, karşılaştırma, yorumlama ve değerlendirme aşamalarını takip ediniz.*

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form; fıkıh usulü eserlerini, ansiklopedi maddelerini ve araştırma makalelerini inceleyerek fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili bilgilerinizi tespit etmek için hazırlanmıştır. Aşağıda verilen ifadeler bu bilgileriniz hakkında değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

	Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Hakkında araştırma ve inceleme yapacağım fıkhi hükümlerin delillerini ve yöntemlerini belirledim.			
2.	Fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri ile ilgili inceleyeceğim fıkıh usulü eserlerini, ansiklopedi maddelerini ve araştırma makalelerini tespit ettim.			
3.	Belirlediğim fıkıh usulü eserlerini, ansiklopedi maddelerini ve araştırma makalelerini inceleyerek fıkhi hükümlerin delil ve yöntemleri ile ilgili veri topladım.			
4.	Topladığım verilerden hareketle fıkhi hükümlerin delilleri ve yöntemleri arasında ilişki kurdum.			

2. *Hazırladığınız performans görevi yandaki karekodla verilen analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1 - 4. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Kelime ilişkilendirme testi, konuyla ilgili belirlenen kelimenin öğrencide oluşturduğu çağrışımları inceleyen bir tekniktir. Sınıfta bu tekniği uygulayan bir öğretmen, tahtaya yazdığı bir kavram ile ilgili öğrencilerden aşağıda verilen kelime ilişkilendirme tablosunu doldurmalarını istemiştir.

İlgili Kavramlar	Örnek Cümleler
Haram	.....
Mendup	.....
Mübah	.....
Sünnet	.....
Vacip	.....

1. Tabloda verilenlerden yararlanarak öğretmenin tahtaya yazdığı kavramı belirleyiniz ve bu kavramı kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

2. Tabloda verilen kavramları kullanarak "Örnek Cümleler" başlığının altındaki alanlara birer cümle yazınız.

3. Yükümlülük çağındaki her Müslüman, günde beş vakit namazı kılmakla, erkekler ise ayrıca cuma namazını eda etmekle sorumludur. Cenaze namazı ise bazı Müslümanların kılmasıyla diğer Müslümanların üzerinden yükümlülüğün kalktığı namazdır.

Verilen metinde anlatılan teklifî hükümleri belirleyerek kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

4. Aşağıda verilen ayetlerin hangi teklifî hükümleri içerdiğini verilen boşluklara yazınız.

a)	"... Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının..." (Haşr suresi 7. ayet)	
b)	"Resulullah'a itaat eden Allah'a itaat etmiş olur, yüz çevirenlere gelince seni onlara bekçi olarak göndermedik." (Nisa suresi 80. ayet)	
c)	"Bütün bunların kötülüğü, Rabb'inin katında istenmeyen şeyler olmasıdır." (İsra suresi 38. ayet)	
ç)	"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (Maide suresi 190. ayet)	
d)	"Şimdi sen Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes!" (Kevser suresi 2. ayet)	

5 - 7. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Bir öğretmen, mezheplere göre efalimükellefin konusunu işledikten sonra öğrencilerine içinde teklifî hükümleri yazdığı kâğıtları karışık hâlde dağıtmıştır. Kâğıtları açan öğrenciler, teklifî hükümleri tanımlayarak arkadaşlarının bu hükümleri tahmin etmesini istemiştir.

1. Öğrenci: Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhebine göre yapılması teşvik edilen davranışlardandır.
2. Öğrenci: İslam âlimlerinin çoğunluğu, bu terimle Hanefilerin farz adını verdiği hükmü kasteder.
3. Öğrenci: Dört mezhepte de serbest bırakılan davranışlar olarak isimlendirilir.
4. Öğrenci: Hanefi mezhebinde terk edilmesi zorunlu davranışlar olarak isimlendirilir.

5. Buna göre 1 ve 3. öğrencilerin tanımladığı teklifî hükümler nelerdir?

.....

6. 2. öğrencinin tanımladığı hükme bir örnek veriniz.

.....

7. 4. öğrencinin tanımladığı teklifî hükümleri kısaca açıklayınız.

.....

8 - 9. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Aşağıda fıkhi hükümlerin yöntemlerinden birine ait bir örnek verilmiştir.

a)	Üzümden yapılan alkollü bir içecek olan hamr, Kur'an-ı Kerim'de haram kılınmıştır.	
b)	Bu yasağın sebebinin sarhoşluk vermesi olduğu tespit edilir.	
c)	Naslarda hükmü bulunmayan diğer alkollü maddelerin sarhoşluk verici özelliği vardır.	
ç)	Ham maddesi ne olursa olsun, sarhoşluk veren alkollü içecekler haram kabul edilmiştir.	

8. Tabloda verilen önermelerin yanlarındaki boşluklara ilgili önermelerin isimlerini yazınız.

9. Tablodan hareketle fıkhi hükümlerin yöntemlerinden hangisinin olduğunu yazınız.

.....

10 - 12. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Aşağıda teklifî hükmün kısımları ve hükümleri verilmiştir. Tabloya ise bu hükümler ve kısımlarının açıklamaları yapılmıştır.

Farz ve Vacip – Haram - İbaha - İcap – Kerahat – Mekruh - Mübah – Nedb - Sünnet - Tahrim

Teklifî Hükmün Kısımları	Açıklama	Hüküm
a)	Şâriin bir şeyin yapılmasını kesin bir şekilde talep etmesidir.	e)
b)	Yapılması istenen fiile ilişkin talebin kesin olmaması durumudur.	f)
c)	Şâriin bir fiilin işlenip işlenmemesini mükellefin seçimine bırakmasıdır.	g)
ç)	Terki istenilen fiile ilişkin talebin kesin olmaması hâlidir.	ğ)
d)	Şâriin bir şeyin terkini kesin bir şekilde istemesidir.	h)

10. Verilen bilgilere göre a, b, c, ç, d, e, f, g, ğ, h boşluklarına hangi kavramlar yerleştirilmelidir?

.....

11. e, g ve h boşluklarına gelecek kavramlara bir örnek veriniz.

.....

12. b, c, d ve ğ boşluklarına gelecek kavramları kısaca tanımlayınız.

.....

.....

13 - 15. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Efalimükellefine dair amelî örnekleri işleyen bir öğretmen dersin sonunda verilen tablo yardımıyla öğrencilerin bilgi ve becerilerini ölçmüştür. Aşağıda bir öğrencinin cevapladığı tablo bulunmaktadır. Her sorunun cevabı 5 puan olarak değerlendirilmiştir.

		Amelî Örnekler	Farz	Vacip	Sünnet	Mübah	Haram	Mekruh
a)	5 puan	Kurban kesmek		X				
b)	5 puan	Beş vakit namaz kılmak		X				
c)	5 puan	Yalan söylemek					X	
ç)	5 puan	Soğan, sarımsak yiyerek camiye gitmek				X		
d)	5 puan	İsraf						X
e)	5 puan	Pazarlığı devam eden bir mala müşteri olmak					X	

13. Bu amelî örnekleri Hanefi mezhebine göre cevaplayan bir öğrencinin 30 tam puan alabilmesi için hangi cevapları değiştirmesi gerekir?

.....

14. Hangi örneklerin Hanefi mezhebine göre yanlış olduğunu yazınız.

.....

.....

15. Hangi örneklerin Şafi mezhebine göre yanlış olduğunu yazınız.

.....

.....

16 ve 17. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Aşağıda fıkhi hükümlerin yöntemleriyle ilgili çeşitli örnekler verilmiştir.

a)	Nitelikleri belirlenen vadeli malın peşin bedelle satılmasına selem akdi denir. Bu akdin caiz olması için malın cinsi, miktarı, nitelikleri belli olmalıdır. Malın teslim tarihi ve yeri, teslimi masraf gerektiriyorsa bunun bedeli belirtilmelidir. Ayrıca satışı yapılan malın faydalanılması mübah olan bir şey olması gerekir.
b)	Hz. Ömer, ramazan ayında insanlara teravih namazını kıldırması için bir imam tayin etmiştir. Böylece teravih namazı imamın yönlendirilmesiyle doğru kılınmış ve öğrenilmiştir.
c)	Mülk sahiplerinin kiraları aşırı yükselterek kiracıları zarara uğratmaları hâlinde devlet, mesken kiralarına yapılan zam oranına sınır koyabilir.

16. Buna göre b maddesinde fıkhi hükümlerin yöntemlerinden hangisi örneklendirilmiştir?

A) İcma
B) Kıyas
C) Örf
D) Sahabe kavli
E) Seddizerai

17. Verilen bilgilere göre a ve c maddesinde örneklenen yöntemlerle ilgili bu bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) a maddesinde örneklenen yöntemde toplumun ihtiyaçları ve yerleşik örfü dikkate alınabilir.
B) c maddesinde örneklenen yöntemde topluma gelecek muhtemel bir zararın önlenmesi ön plandadır.
C) c maddesinde örneklenen yöntemi ağırlıklı olarak Hanefi mezhebi kullanmıştır.
D) a maddesinde örneklenen yöntem Ebu Hanife ve İmam Malik'in sık sık başvurduğu bir yöntemdir.
E) c maddesinde örneklenen yöntem kötülüğe götüren yolların kapatılması ile ilgilidir.

18 - 20. soruların cevaplarını işaretleyiniz.

18. Kur'an'da düşmana karşı cihat emredilmekle birlikte, bazı durumlarda Müslümanların topluca savaşa çıkmaları uygun görülmemiştir. Tevbe suresinin 122. ayetinde toplumun dinî konularda bilgilendirilmesi ve irşat edilmesi amacıyla bir grubun savaşta geri kalması istenmiştir. Bu, her Müslüman'ın aynı anda cephede bulunmasının toplumun manevi rehberliğini zayıflatabileceği endişesiyle alınmış bir tedbirdir.

Verilen metinde fıkhi hükümlerin yöntemlerinden hangisi vurgulanmaktadır?

A) İcma
B) Kıyas
C) Örf
D) Sahabi kavli
E) Seddizerai

19. Hz. Peygamber'in devamlı yaptığı ve nadiren terk ettiği fiillere sünnetimüekkede denir. Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri buna örnektir. Hz. Peygamber'in bazen yapıp bazen terk ettiği sünnetler ise sünneti gayrimüekkede olarak isimlendirilir. İkindi ve yatsı namazlarından önce kılınan sünnetler böyledir. Sünnetizevaid ise Hz. Peygamber'in bir insan olarak dinî karakter taşımayan tutum ve eylemlerini kapsar. Onun yemesi, içmesi, oturup kalkması ve çeşitli alışkanlıkları bu kategoride değerlendirilir.

Bu metinde verilen kavram, efalimükellefinden hangisinin kapsamında yer alır?

A) Farz
B) Haram
C) Mendup
D) Mübah
E) Vacip

20. Aşağıda teklifî hükümlerle ilgili bazı tanımlar verilmiştir.

- Şâriin zannî delil ile mükelleflerden bir şeyin terkedilmesini kesin ve bağlayıcı şekilde istediği eylemlerdir.
- Şâriin bir şeyin terkini kesin ve bağlayıcı olmayan şekilde istediği eylemlerdir.
- Kendi özündeki bir zarar veya kötülük sebebiyle aslen haram olan fiillerdir.
- Aslı itibariyle meşru ve helal olduğu hâlde bir başka şey sebebiyle haram hâle gelen eylemlerdir.

Buna göre aşağıdaki kavramlardan hangisinin tanımı verilmemiştir.

A) Haram liaynihi
B) Haram ligayrihi
C) Sünneti gayrimüekkede
D) Tahrimen mekruh
E) Tenzihen mekruh

Üniteyle ilgili daha fazla soruya bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE SONNOTLARI

1. Bardakoğlu, "Ehliyet", 10/534.
2. Bardakoğlu vd., "Ehliyet", 10/534.
3. Bardakoğlu, "Ehliyet", 10/534.
4. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 99.
5. İsfehani, "klf", 438-439.
6. Serinsu vd., "Mükellef", 258.
7. Sinanoğlu, "Teklif", 40/385.
8. Bayanunı, "Hüküm", 18/466.
9. Yaman - Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 203.
10. Serinsu vd., "Şari", 337.
11. bk. Nisa suresi 59. ayet, Araf suresi 157. ayet.
12. Karaman vd., *İlmihal I*, 163.
13. Karaman vd., *İlmihal I*, 160.
14. Karaman vd., *İlmihal I*, 164, 170; Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 204.
15. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 226-227; Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Hukuku-1*, 135-137.
16. Karaman vd., *İlmihal I*, 164.
17. Zuhayli, *Fıkıh Usulü*, 133-134.
18. Karaman vd., *İlmihal I*, 166.
19. Karaman vd., *İlmihal I*, 166-167.
20. Karaman vd., *İlmihal I*, 167; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 85.
21. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 71.
22. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 99.
23. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 72-73; Karaman vd., *İlmihal I*, 170.
24. Yaman - Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 207; Atar, *Fıkıh Usûlü*, 128.
25. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 87.
26. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 68.
27. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 209-210.
28. Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 50; Koca, "Haram", 16/101.
29. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 209; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 86.
30. Bardakoğlu, "Kitap", 26/122.
31. Bardakoğlu, "Kitap", 26/122.
32. Serinsu vd., "Kur'an-ı Kerim", 209-210; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 51.
33. Yaman - Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 42.
34. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 64-65; Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 88-89.
35. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 123.
36. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 124.
37. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 44.
38. Al-i İmran suresi 31. ayet; Nisa Suresi 80. ayet; Maide suresi 92. ayet.
39. Ahzab suresi 21. ayet.
40. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 125.
41. Karaman vd., *İlmihal I*, 145-146; Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 44.
42. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 44-45; Erdoğan, *Vahiy- Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, 260-261.
43. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 125; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 76-78.
44. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 109-110.
45. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 104-105.
46. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 104-106.
47. Al-i İmran suresi 159. ayet.
48. Dönmez, "İcma", 21/418.
49. İbni Mace, "Fiten", 8.
50. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 46-47.
51. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 106.
52. Karaman, *Anahatlarıyla İslâm Huhuku-1*, 121.
53. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 48.
54. Müslim, "Fezailü's-Sahabe", 213.
55. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 214-215.
56. Yaman - Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 50.
57. bk. Bakara suresi 233. ayet.
58. bk. Bakara suresi 241. ayet.
59. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 125; Karaman vd., *İlmihal I*, 145-146.
60. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 120.
61. Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 21-26.
62. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 52; Apaydın, "Kıyas", 25/528.
63. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 121.
64. Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 124-125.
65. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 181-182; Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 225.
66. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 183.
67. Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 125; Serinsu vd., "Mesalihimürsele", 233.
68. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 171.
69. Boynukalın, "Makasıdüşşeria", 27/423.
70. Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi*, 238-239.
71. Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 174.
72. Zuhayli, *Fıkıh Usulü*, 105; Erdoğan, *Fıkıh İlmine Giriş*, 131.
73. Karaman vd., *İlmihal I*, 154; Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 58.
74. Yaman – Çalış, *İslam Hukukuna Giriş*, 58.
75. Serinsu vd., "Seddizerai", 325; Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 207.

3. ÜNİTE İBADETLER

3.1. Namaz
3.2. Oruç
3.3. Zekât
3.4. Hac
3.5. Cihat

▶ **Bu ünitede öğrenilecek kavramlar**

emir bilmaruf nehiy anilmünker	nisap
kurban	tadilierkân
nafile	tebliğ

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- namaz ibadetini usulüne uygun olarak tatbik edebilmeyi,
- oruç ile ilgili deneyimleri yansıtabilmeyi,
- zekâtın hükümlerini sentezleyebilmeyi,
- haccın hükümleri ile ilgili kaynak kullanımını yönetebilmeyi,
- cihatla ilgili bilgilere ulaşmak için temel kaynakları kullanabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Üniteye Başlarken

Aşağıda namaz ile ilgili çeşitli hükümler verilmiştir.

- Hadesten taharet
- İstikbalikıble
- Namazda Fatiha suresini okumak
- Secdelerde üçer defa "Sübhâne rabbiyelalâ" demek
- Namazların ilk ve son oturuşlarında Tahiyyat'ı okumak

Verilen hükümleri bilmek namaz ibadetinin devamlılığı için neden önemlidir?

Ünite karekodu

Ünite sunusu

3.1. NAMAZ

Konuya Başlarken

Aşağıdaki soruları verilen ayetler ve hadisten yararlanarak cevaplayınız.

"İman edip iyi işler yapan, namaz kılan ve zekât verenler var ya onların mükâfatları Rableri katındadır. Onlara korku yoktur, onlar üzüntü de çekmezler." (Bakara suresi 277. ayet)

"Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için ne hayır yaparsanız onu Allah katında bulursunuz. Şüphesiz Allah yaptıklarınızı eksiksiz görür." (Bakara suresi 110. ayet)

"Kıyamet günü kulun hesaba çekileceği ilk ameli namazıdır. Eğer namazı doğru ve güzel ise başarmış ve kurtulmuştur. Eğer eksik ve yanlış ise ziyan etmiş, hüsrana uğramıştır. Eğer farzlarında bir eksiklik varsa Allah Teala şöyle buyurur: Bakın bakalım! Kulumun nafile namazı var mı? Böylece namazındaki eksiklikler nafilelerle giderilir. Diğer amellerinden de buna göre hesaba çekilir." (Tirmizi, "Salat", 190)

- **Bu ayetler ve hadiste namazla ilgili hangi hususlara vurgu yapılmaktadır?**
- **Namazın İslam'daki yeri ve önemi hakkında neler biliyorsunuz?**

Görsel 3.1
İslam'da farz kılınan ilk ibadet olan namaz, Allah'ı (cc) anmanın ve O'na şükretmenin bir göstergesidir.

Kur'an'da namazın karşılığı olarak kullanılan salat "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise tekbirle başlayıp selamla sona eren, kendine özel şartları bulunan, bedenle yapılan bir ibadettir.[1]

İmandan sonra İslam'ın en önemli sorumluluklarından biri olan namaz; akıllı, ergenlik çağına ulaşmış erkek ve kadın her Müslüman'a farzdır. Kur'an-ı Kerim'de diğer ibadetlere göre namaz emrine daha fazla yer verilmiştir. Namaz kılanlar Allah (cc) katında övülmüş, kılmayanlar ise yerilmiştir. Ayrıca Kur'an'da önceki ümmetlerin de namaz kılmakla emrolundukları bildirilmiştir.[2]

Yüce Allah, insanı eşrefimahlukat olarak yaratmış ve ona sorumluluklar vermiştir. İnsanın yaratılış gayesi; Allah'ın (cc) emirlerine uymak, yasaklarından kaçınmak ve O'na ibadet etmektir. İbadet, saygının en ileri derecesidir. Allah Teala, **"Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin..."**[3] ayetiyle Müslümanlara zorluklar karşısında nasıl davranmaları gerektiği hakkında bilgi vermiştir. Allah Resulü *"... Namaz dinin direğidir..."*[4] buyurmuş ve Allah'ın (cc) en çok beğendiği amelin vaktinde kılınan namaz olduğunu bildirmiştir.[5]

Günde beş defa kılınan namaz; insana varlık amacını hatırlatan, kulu Allah'a (cc) yaklaştıran ve kötülüklerden koruyan bir ibadettir *(Görsel 3.1)*. Namaz, farz kılınan ilk ibadettir ve büyük bir önem taşır. Belirli durumlarda zekât, hac gibi ibadetlerin terkine izin verilirken namazın tamamen kılınmamasına izin verilmemiş; savaş, hastalık gibi zor koşullarda bile şartları kolaylaştırılarak ibadetin yerine getirilmesi istenmiştir.[6]

Namaz ile günde beş defa Rabb'inin huzuruna çıkan insan, kötü özelliklerinden sıyrılır ve olumlu özelliklerini arttırmak için çaba gösterir.

Yüce Allah **"Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı özenle kıl. Kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten meneder. Allah'ı anmak her şey-**

den önemlidir. Allah yaptıklarınızı bilir."[7] buyurmuştur. Allah Resulü *"(Kıyamet gününde) kulun ilk önce hesaba çekileceği şey, namazdır."*[8] hadisiyle de namazın önemini açıklamaktadır *(Görsel 3.2)*.

Görsel 3.2
"Kulun Rabb'ine en yakın olduğu yer secde hâlidir. Öyleyse secdede iken çokça dua edin." (Müslim, "Salat", 215)

Namazla İlgili Hükümler

Namaz ibadetini doğru ve tam bir şekilde ifa edebilmek için farz, vacip ve sünnetlerinin yerine getirilmesi gerekir.

Namazın Farzları

Bir namazın geçerli olabilmesi için yerine getirilmesi gereken şart ve rükünler vardır. Bunlar, altısı içindeki ve altısı dışındaki farzlar olmak üzere toplam on iki tanedir. Dışındaki farzlara şart, içindeki farzlara rükun denir.

Namazın Farzları

Namazın Şartları

- Hadesten Taharet
- Necasetten Taharet
- Setriavret
- İstikbalikıble
- Vakit
- Niyet

Namazın Rükünleri

- İftitah Tekbiri
- Kıyam
- Kıraat
- Rükû
- Secde
- Kadeiahire

Grafik Bilgi 3.1
Namazın farzları

Namazın Şartları

Namazın dışındaki farzlar namazdan önce ve namaza hazırlık amacıyla yapılır. Namazın şartları olarak adlandırılır.[9]

Hadesten taharet

Temizlik, ***taharet*** kavramıyla ifade edilir. Taharet, abdest veya gusül ile sağlanır. Abdest ve gusül; su ile yapılan, maddi temizlenmenin yanı sıra manevi temizlenme özelliği de olan hükmi temizliktir. Suyu temin etme veya kullanma imkânı bulunmayan durumlarda ise teyemmüm yapılır. İstisnai durumlarda başvurulan teyemmüm, sembolik bir işlemdir.[10] Hadesten taharet namaz kılmak için gerekli olan manevi temizlik hâlinin sağlanmasıdır.

Taharet
Necaset denilen maddi kir veya hades denilen manevi pisliğin giderilmesidir. (Erdoğan, "Taharet", 534)

Abdest

Abdest, bazı ibadetleri yapmadan önce uygulanan dinî bir temizliktir.[11] Bu temizlikte, vücudun belli bölümleri belirli bir sıraya göre yıkanır ya da mesh edilir. Maide suresinin 6. ayetinde şöyle buyurulmuştur: **"Ey iman edenler! Namaz kılacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başınızı mesh edin ve ayaklarınızı topuklarınıza kadar (yıkayın)..."** Ayette belirtilen hususlar bütün mezheplerde farzdır. Şafii mezhebine göre abdestin farzlarına niyet etmek ve sıraya uymak (tertip) da eklenir.[12]

Abdestin alınışı ile ilgili e-içeriğe yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Gusül

Niyet ederek ağız ve burun dâhil olmak üzere tüm vücudun kuru yer kalmayacak şekilde temiz suyla yıkanmasıdır. Cünüplük, nifas ve hayız hâllerinde gusül almak gereklidir.[13] Dört mezhebe göre ağza su almak (mazmaza), burna su çekmek (istinşak) ve bütün vücudu yıkamak farzdır. Ayrıca niyet etmek Şafii, Maliki ve Hanbeli mezhebine göre farz; Hanefi mezhebine göre sünnettir.[14]

Gusül abdesti ile ilgili e-içeriğe yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Teyemmüm

Su bulunmadığı veya bulunduğu hâlde kullanılamayan durumlarda temiz toprak veya toprak cinsinden bir maddeye elleri sürüp yüzün ve iki kolun mesh edilmesi ile teyemmüm yapılır.[15] Bunlara ek olarak Şafii ve Hanbelilere göre tertip de farzdır. Hanefi ve Malikilere göre ise sünnettir.[16]

Teyemmüm ile ilgili e-içeriğe yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Grafik Bilgi 3.2
Hükmi temizlik çeşitleri

Necasetten taharet

Vücudun, elbisenin ve namaz kılınacak yerin kan, idrar gibi dinen pis sayılan maddi kirlerden temizlenmesidir. Üzerinde namaza engel olacak kadar pislik bulunan elbiseyle, bilmeyerek namaz kılan biri, bu durumu öğrendikten sonra namazını tekrar kılmalıdır.[17] Hanefi ve Şafii mezhebine göre necasetin giderilmesi farz, Malikilere göre sünnetimüekkededir.[18]

Setriavret

Namazda ve namaz dışında dinen örtülmesi gereken yerleri örtmek demektir. Kadınların el, ayak ve yüz hariç tüm vücudu, erkeklerin ise göbek ile diz kapağı arasını namazda örtmesi gerekir.[19]

İstikbalikıble

Namaz kılarken kıbleye (Kâbe'ye) yönelmektir. Namaz kılan kişi kıbleye yönelmezse namazı sahih olmaz. Yüce Allah **"... Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin..."**[20] buyurmuştur.

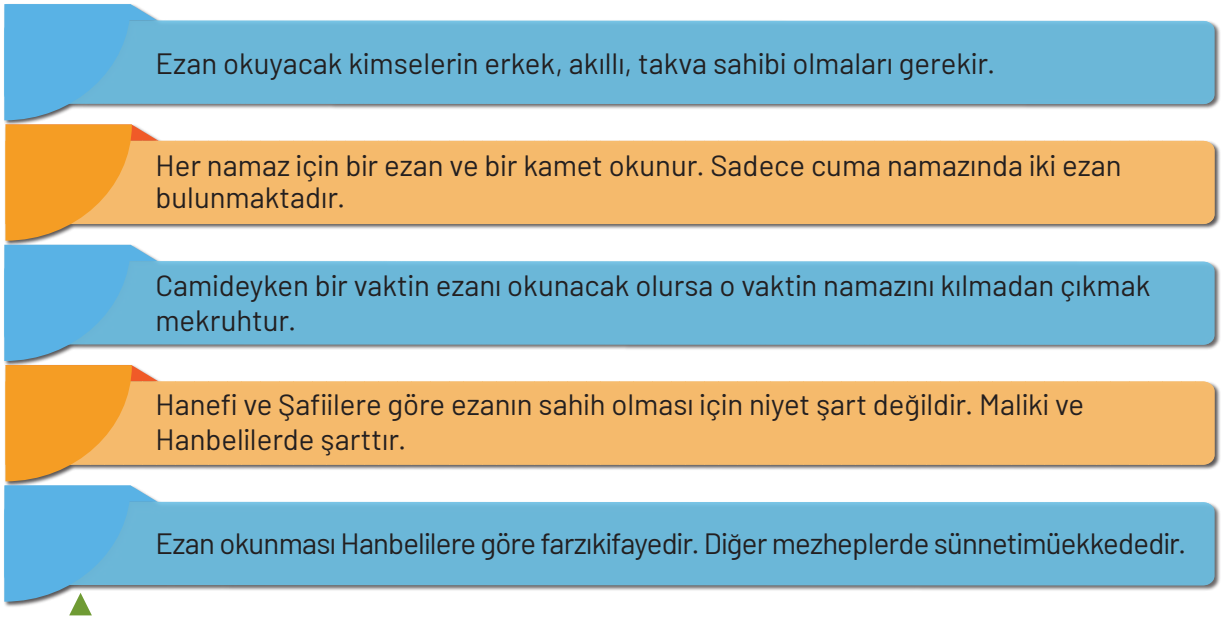
Vakit

Vakit, her namazı kendi zaman dilimi içerisinde kılmaktır. Allah (cc), **"... Çünkü namaz müminler üzerine vakitleri belli bir farzdır."**[21] ayetinde namazı emretmiş, müminlerin bu emri yerine getirmesini istemiştir. Cebrail (as), Allah Resulü'ne gelerek namazın ilk vaktinde ve son vaktinde olmak üzere iki gün imamlık yapmış, namaz vakitlerini öğretmiştir.[22] Hz. Peygamber de ashabına namaz vakitlerini uygulamalı olarak öğretmiştir.[23]

Vakti girmeden kılınan namaz geçerli olmayacağı gibi vakti geçtikten sonra kılınan namaz da eda edilmiş olmaz.[24] Günde beş defa, belirli vakitlerde kılınan namaz, kişinin hayatını düzene sokar ve disiplinli olmasına yardımcı olur. Namaz vakitlerinin girmesi ezan ile duyurulur. Namaz, Mekke'de farz kılınmıştır ancak ezan hicretten sonra Medine'de okunmaya başlamıştır. Ezanla; namaz vaktinin girdiği, Allah'ın (cc) büyüklüğü, Hz. Muhammed'in (sav) Allah'ın (cc) elçisi ve namazın kurtuluş olduğu ilan edilmektedir. Erkekler yalnız başına veya cemaatle namaz kılacakları zaman ***kamet*** getirir.[25]

Ezan ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kamet
Farz namazlardan önce namazın başlamak üzere olduğunu duyurmak anlamına gelir.
(Akyüz, "İkâmet", 22/16)

Grafik Bilgi 3.3
Ezan ile ilgili hususlardan bazıları[26]

Dünyanın her yerinde namaz vakitlerinin başlangıcı ve sonu farklıdır. Yerkürenin Güneş karşısındaki konumu ve kendi etrafında dönüşüyle namaz vakitleri oluştuğu düşünüldüğünde günde beş defa okunan ezan yeryüzünde kesintisiz bir şekilde devam eder.[27]

Bir Fetva

Soru

Vakitlerin oluşmadığı yerlerde namazlar nasıl kılınır?

Cevap

Vakit şartı bazı bölgelerde örneğin kutuplarda tam olarak oluşmaz. Ancak bu bölgelerde yaşayan Müslümanlar da namaz ibadetiyle yükümlüdür. İslam âlimlerinin çoğunluğuna göre bu bölgelerde namaz vakitleri takdir yoluyla belirlenir, en yakın bölgedeki vakitler esas alınarak ya da uygun başka yöntemlerle namaz kılınır. Hz. Peygamber'in kıyamete yakın vakitlerin somut olarak belirlenemediği zamanda namazların takdir ederek kılınması gerektiğini belirtmesi (Müslim, "Fiten ve Eşrâtu's-sâat", 110) bu görüşü desteklemektedir. Belirtilen hadis, vakitlerin oluşmamasının namazı ortadan kaldırmayacağını; vakit oluşmayan bölge ve zamanlarda namazların takdiri vakitlerle kılınması gerektiğini ifade etmektedir. Sonuç olarak ilahi hitap, Hz. Peygamber'in sünneti ve amelî tevatür gereği bütün Müslümanlar, bir günde (24 saatte) 5 vakit namazla mükelleftirler.

(DİB, *Fetvalar*, 120-121)

Namaz kılmak için uygun olmayan vakitler vardır. Bu vakitlerde namaz kılmak mekruhtur. Mekruh vakitlerin bazısında hiçbir namaz kılınmaz, bir kısmında ise nafile namaz kılınmaz ancak farz namaz ve kaza namazı kılınabilir. ***Nafile,*** farz ve vacip dışında sevap kazanmak amacıyla yapılan ve Hz. Peygamber'in de yaptığı ibadetler ve davranışlardır.[28]

Grafik Bilgi 3.4
Namaz kılınmayan vakitler[29]

Niyet

Hangi namazın kılınacağına karar vermek ve Allah (cc) rızası için namaz kılmayı istemektir. Niyetin kalp ile yapılması esastır ve dil ile söylenmesi şart değildir. Fakat dil ile de söylemek çoğunluğa göre müstehaptır. Malikilere göre ise dil ile söylemek caiz olsa da söylenmemesi daha iyidir. Cemaatle namaz kılırken imama uyulduğunda da niyet edilmesi gerekir.[30]

Namazın Rükünleri

Namazın geçerli olması için farzlarının eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Bu farzlara namazın rükünleri denir.[31]

İftitah tekbiri

İftitah kelimesi sözlükte başlamak, kapıyı açıp girmek anlamlarına gelir. İftitah tekbiri (tahrîme) ise namaza başlarken Allahüekber diyerek tekbir almaktır.[32]

Kıyam

İftitah tekbiri alacak ve her rekâtta Kur'an'dan okunması gereken asgari miktarı okuyacak kadar ayakta durmaktır. Bütün mezheplerde farzdır. Hasta veya ayakta duramayan kişi gücü yettiği şekilde kılar.[33]

Kıraat

Kıyam esnasında Kur'an okumaktır. Hanefîlere göre iki rekâtlı farz, sünnet ve nafile namazlarda üç kısa ayet kadar bir kıraat yapmak, buna denk bir ayet veya sure okumak farzdır. Diğer üç mezhepte kıraatin en az miktarı her rekâtta Fatiha suresini okumaktır.[34]

Rükû

Rükû, eller diz kapaklarına değecek şekilde öne eğilmektir. Hz. Peygamber'in uygulamasına en uygun rükû şekli sırt ve başın düz bir hat oluşturacak biçimde eğilmesidir. Rükûda ve rükûdan doğrulduktan sonra secdeye gitmeden önce vücut uzuvları sakin oluncaya kadar bir süre beklemek, tadilierkânın bir parçasıdır. Bu bekleme Ebu Yusuf'a ve Hanefi mezhebi dışındaki üç mezhebe göre farz, Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e göre ise vaciptir. Bu bekleyişin asgari süresi,"Sübhâne rabbiyel azîm" diyecek kadar durmaktır.[35]

Secde

Secde de sözlükte itaat, teslimiyet ve tevazu içinde eğilmek, yere kapanmak, yüzü yere sürmek anlamlarına gelir. Namazın her rekâtında belirli uzuvları yere veya yere bitişik bir zemine koyarak iki defa secde etmek, namazın rükünlerinden biridir.[36] Hz. Peygamber "Secde, kulun Rabb'ine en yakın olduğu andır." buyurmuştur.[37] Allah Resulü secdenin yapılış şeklini şöyle açıklamıştır: "Yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum. Bunlar; alın, iki el, iki diz ve iki ayağın parmak uçlarıdır."[38]

Sehiv Secdesi	Namazlardaki farzların tehiri (sonraya bırakılması) ile vaciplerin terk ve tehirinin sehven olması durumunda meydana gelen eksiklik, fazlalık veya yanlışlıkları gidermek için sehiv secdesi yapılır. Sehiv secdesi yapmak Hanefilerde vacip, Şafii ve Malikilerde sünnettir. Hz. Peygamber insan olmanın doğal bir sonucu olarak namaz sırasında oluşabilecek bazı hataların sehiv secdesi ile giderilebileceğini belirtmiş, ashabına örnek uygulamalar göstermiştir.[39] *Sehiv secdesi ile ilgili e-içeriğe yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.*
Tilavet Secdesi	Kur'an'da Allah'a (cc) secde etmeyi teşvik eden, secde edenleri öven ve secde etmeyenleri kınayan ayetler vardır. Bu ayetlerin on dört tanesinin okunması veya dinlenmesi hâlinde Hz. Peygamber secde etmiş ve secde edilmesini emretmiştir. Hanefilere göre vacip, diğer üç mezhebe göre ise sünnettir.[40] *Tilavet secdesi ile ilgili e-içeriğe yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.*

Grafik Bilgi 3.5
Secde çeşitleri

Kadeiahire

Namazların son rekâtında belirli bir süre oturmaktır. Bu süre Hanefilerde Tahiyyat duasını okuyacak kadar, Şafii ve Hanbelilerde teşehhüt miktarına ek olarak Hz. Peygamber'e salavat (Allahümme salli alâ Muhammed) etirecek kadardır. Malikilerde ise farz olan, selam cümlesini söyleyecek kadar oturmaktır.[41]

Tadilierkân

Namazın kıyam, rükû, secde gibi rükünlerini hakkıyla, acele etmeden, usulüne uygun bir şekilde yerine getirmeye ***tadilierkân*** denir.[42] Tadîlierkâna riayet eden bir kişi rükünleri doğru ve tam bir şekilde yerine getirmiş olur. Tadili erkân özellikle rükû, rükûdan doğrulma, secde ve iki secde arasındaki oturuşlarda söz konusudur. Ayrıca namazın rükünleri arasında tertibe dikkat etmek gerekir. Hanefilere göre tertibe dikkat etmek vacip, diğer üç mezhebe göre farzdır.[43]

Etkinlik-1

20 dk.

Adı	*Adım Adım Namaz*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Öğretmen rehberliğinde üç grup oluşturunuz.*
2. *Namazın kılınışının süreç ve kurallarını grup arkadaşlarınızla açıklayınız.*
3. *Aşağıdaki soruları grup arkadaşlarınızla cevaplandırınız.*
   - *Bir rekât namaz kılarken namazın hangi rükünleri yerine getirilmiş olur?*
   - *Selam vermek namazın hangi rüknünden sonra yerine getirilir?*
   - *Namazın kılınışındaki süreç ve kurallara dair mezhepler arasındaki farklılıklar nelerdir?*
4. *Verdiğiniz cevapları diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle aşağıdaki cümleyi tamamlayınız. Müslüman'ın namaz kılmadan önce maddi ve manevi kirlerden arınması gerekir.*

Çünkü .....

.....

Namazın Vacipleri

Hanefilere göre vacip olan söz ve fiiller diğer mezheplere göre farz ya da sünnet olabilmektedir. Namazın vacipleri bilerek terk edilirse namaz yeniden kılınmalı, bilmeden (sehven) terk edilirse sehiv secdesi yapılmalıdır.[44]

Allahüekber sözü ile başlamak	Sehiv secdesi yapılmasını gerektiren bir fiilde bulunulmuşsa sehiv secdesi yapmak
Fatiha'yı zammı sureden önce okumak	Nafile ve vacip namazların her rekâtında, farz namazların ilk iki rekâtında Fatiha suresini okumak. Bu çoğunluğa göre farzdır.
Farz olan kıraati ilk iki rekâtta yerine getirmek	Farz olan fiilleri sırasına uygun şekilde yerine getirmek
Secdede alın ile burnu da yere koymak	Farz olan fiili geciktirmemek
Üç ve dört rekâtlı namazlarda ikinci rekâtın sonunda oturmak (kadeiula)	Kıraatin açıktan okunduğu namazlarda açıktan, gizli okunduğu namazlarda gizli okumak
Namazların ilk ve son oturuşunda Tahiyyat duasını okumak	Tadilierkâna uymak
Namazın sonunda sağ ve sol tarafa selam vermek	Namazdayken secde ayeti okunmuşsa tilavet secdesi yapmak

Grafik Bilgi 3.6
Namazın vacipleri[45]

Namazın Sünnetleri

Sünneti yerine getirmek sevaptır. Namazın sünnetleri namazın vaciplerini tamamlar, namazdaki kusurları telafiye ve sevaba vesile olur. Sünnetlere uymak ve devam etmek Hz. Peygamber'e muhabbetin bir göstergesi sayılır.[46]

Ezan okumak ve kamet getirmek	Fatiha suresinden sonra âmin demek (Şafii ve Hanbelilere göre açık kıraatli namazlarda açıktan, gizli kıraatli namazlarda gizliden uygulanır.)[50]
İftitah tekbiri için elleri kulak hizasına kaldırmak (Kadınlar ellerini omuz hizasına kadar kaldırır.)	Rükûda dizleri dik tutarak açık ellerle dizleri kavramak. (Kadınlar dizlerini hafif bükerek ellerini dizleri üzerine koyar.)
Kıyamdayken ayakların arasında mesafe bırakmak (Bunun ölçüsü Hanefilerde dört parmak, Şafiilerde bir karıştır.)[47]	Rükûda üç defa "sübhâne rabbiyelazîm" demek, rükûdan doğrulurken "semiallahü limen hamideh" demek
Kıyamda sağ eli sol elinin üzerine koyarak göbek altında elleri bağlamak (Kadınlar göğüs üstünde elleri bağlar.)	Rükû ve secde yaparken tekbir getirmek
Sübhaneke duasını okumak (Malikilere göre mekruh, diğer üç mezhebe göre sünnettir.)[48]	Secdelerde üçer defa "Sübhâne rabbiyelalâ" demek
Besmele çekmek (Hanefi ve Hanbelilere göre sünnet, Şafiilere göre farz, Malikilere göre mekruhtur.)[49]	Teşehhütlerde "lâ ilâhe" derken sağ elinin şahadet parmağını yukarı kaldırıp "illallâh" derken indirmek

Grafik Bilgi 3.7
Namazın sünnetlerinden bazıları[51]

Namazın Mekruhları

Müslüman'ın namaz kılarken namazın farz, vacip ve sünnetlerini en iyi şekilde yerine getirmesi; namaza aykırı davranışlardan da kaçınması gerekir. Namazda yapılması hoş karşılanmayan davranışlardır.

Zihni meşgul edecek yerlerde namaz kılmak
Elbise, vücut veya namaz kılınan yerde, namazın geçerliliğini bozmayacak miktarda necaset varken namaz kılmak
Kıyam, rükû ve secde aralarındaki tekbir ve zikirleri kendi yerinden sonraya bırakmak (Hanefi ve Şafiilere göre mekruhtur. Hanbelilere göre kasıtlı ise namaz bozulur; unutulduysa sehiv secdesi gerekir.)
Kıraati rükûda tamamlamak (Dört mezhebe göre sureyi rükûda tamamlamak mekruhtur. Fatiha'yı rükûda tamamlamak üç mezhebe göre namazı bozar, Hanefilere göre ise tahrimen mekruhtur.)
Farz namazlardan sonra sürekli belirli surenin okunması
Dişler arasında kalmış ve yutulması namazı bozmayacak miktardaki yiyecek kırıntısını yutmak (Nohut tanesi büyüklüğünde olursa namaz bozulur.)
Kıraatte Kur'an'daki surelerin sıralamasına uymamak
Farz namazlarda iki rekâtta aynı sureyi okumak
Cemaatle namaz kılınırken imamdan önce rükûya veya secdeye gitmek ya da ondan önce rükû veya secdeden doğrulmak

Grafik Bilgi 3.8
Namazın mekruhlarından bazıları[52]

Cemaatle namazın kılınışı ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Namazı Bozan Durumlar

Namazın şartlarından veya rükünlerinden herhangi biri yerine getirilmediğinde namaz bozulur. Abdesti bozan her şey namazı da bozar. Ayrıca bunlar dışında kaçınılması gereken bazı durum ve davranışlar da vardır. Bunlara müfsidâtısalât (namazı bozan şeyler) denir. Namazı bozan durum ve davranışlar şunlardır:[53]

- Namazda konuşmak
- Namazda olunmadığı izlenimi verecek davranışta bulunmak (amelikesir)
- Bir şey yiyip içmek
- Kıbleden başka bir tarafa yönelmek
- Özürsüz olarak öksürmeye çalışmak
- Gülmek

Sıra Sizde

Cemaatle namaz kılmanın toplumsal faydaları nelerdir?

İmamet ve Cemaatle Namaz

Cemaatle kılınan namazda kendisine uyulan kişiye imam, imamlık görevine imamet denir. Bir kişinin imam olabilmesi için Müslüman, erkek, ergenlik çağına girmiş ve akli olgunluğa ulaşmış olması gerekir.[54] İmama uyan kişinin ise namazını imama uyarak eda edeceğini niyetinde belirlemesi gerekir.

Bilgi Kutusu

Bütün mezhepler cuma namazının cemaatle kılınması konusunda ittifak etmişlerdir. Cuma namazının cemaatle kılınmasının hükmü farzıayndır. (Karaman vd., İlmihal I, 288)

İslam, cemaat ile ibadet etmeyi teşvik etmiş; cuma namazı, bayram namazı gibi bazı namazlar için cemaati şart koşmuştur. Allah Resulü, *"Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir."*[55] buyurmuş ve beş vakit namazı cemaate kıldırmıştır.[56] Farz namazların cemaatle kılınması gerektiği konusunda mezheplerin görüş birliği vardır. Cemaatle kılınan namazlar; Müslümanların birbiriyle görüşüp durumlarından haberdar olmalarına, müminler arasındaki dayanışma, yardımlaşma, toplum bilincinin oluşmasına, birlik ve beraberlik duygularının artmasına katkı sağlar. Hanefi mezhebine ve Maliki mezhebinin bir görüşüne göre beş vakit namazın cemaatle kılınması sünnetimüekkededir. Şafii mezhebine ve Maliki mezhebinin diğer bir görüşüne göre farzıkifayedir. Hanbelilerde ise farzıayndır.[57]

- Cemaatle kılınan namazda imamın namazı bozulduğunda ona uyanların namazı da bozulur.
- Hastalık, korku, olumsuz hava koşulları, bedenî engeller gibi durumlar cemaate gitmemek için mazeret sayılır.
- İmamın erkek olması şarttır. Kadınlar kendi aralarında cemaatle namaz kılmak istediklerinde imam olabilirler. Fakat imam olan kadın öne geçmez, ilk safın ortasında durur.
- İmamın namaz sahih olacak kadar Kur'an-ı Kerim'den ayetleri ezbere okuması ve namazla ilgili hükümleri bilmesi gerekir.
- Özür sahibi olan ve namazın sıhhat şartlarını yerine getirmeyen kişi bu şartları yerine getiren kişilere imam olamaz.
- İmamın ergin, belli akli olgunluk düzeyine ulaşmış bir Müslüman olması şarttır.

Grafik Bilgi 3.9
İmametle ilgili hükümlerden bazıları[58]

Özel Durumlarda Namaz

Namaz, her durumda yerine getirilmesi gereken bir ibadettir. Hastalık, yolculuk gibi özel durumlarda namaz kılmada bazı kolaylıklar sağlanmış ancak tamamen terk edilmesine izin verilmemiştir. Hastanın namazı, fiziksel gücü ve hastalığın şiddeti göz önünde bulundurularak eda etmesine imkân tanınmıştır. Aynı şekilde herhangi bir sebeple yolculuk hâlinde bulunanlar için de dört rekâtlık farz namazların kısaltarak iki rekât olarak kılınmasına izin verilmiştir.[59]

Cem, öğle ile ikindi namazlarının öğle vaktinde (cemitakdim); akşam ile yatsı namazlarının da yatsı vaktinde (cemitehir) birlikte kılınmalarını ifade eder. Bazı mezheplerde geçerli bir mazeretin olması durumunda namazlar birleştirilerek kılınabilir. Örneğin seferde olmak, doktorun ameliyattayken namaz kılamaması buna örnektir.[60]

Kadınların fizyolojik yapılarından kaynaklanan hayız, nifas gibi hâller de özel durumlar kapsamındadır. Bu hâller devam ettiği sürece namaz ibadetinden muaftırlar. Ergenlik dönemine giren kadınlarda düzenli aralıklarla devam eden kanamaya hayız, doğumdan sonra bir süre devam eden kanamaya nifas (lohusalık) denir. Bu durumlarda kılınmayan namazların kaza yükümlülüğü yoktur.[61]

Hayız ve nifas dışında kalan ve genellikle bir hastalık sebebiyle gelen kanamaya ise istihaze (özür kanı) denir. Bu durum sadece abdesti bozan bir mazeret hâlidir, hayız ve nifas sayılmaz. Tanınan ruhsatla ibadetlerine devam eder. Her bir namaz için ayrı ayrı abdest alarak namazlar eda edilir.[62]

Namaz Çeşitleri

Hanefi mezhebine göre namaz; farz, vacip ve nafile olmak üzere üçe ayrılır. Farz namazlar, Kur'an-ı Kerim'de kesin bir şekilde kılınması emredilen namazlardır. Farzıayn ve farzıkifaye olarak ikiye ayrılır. Farzıayn, her Müslüman'ın yerine getirmekle yükümlü olduğu namazları; farzıkifaye ise bir grubun kılmasıyla diğerlerinden sorumluluğun kalktığı namazı ifade eder.[63]

Nafile namazlar; farz namazlarla birlikte kılınan sünnetler ve teheccüt, tahiyyatülmescit gibi farzlara bağlı olmayan namazlar olarak ikiye ayrılır. Farz namazlarla birlikte kılınan namazlar, Hz. Peygamber'in devam edip etmeme durumuna göre sünnetimüekkede ve sünneti gayrimüekkede olarak ikiye ayrılır. Sabah namazının sünneti, öğle namazının ilk ve son sünneti ile akşam ve yatsı namazlarının farzından sonra kılınan sünnetler farz namazlarla birlikte düzenli olarak kılınan ve sünnetimüekkede olarak isimlendirilen namazlardır. İkindi ve yatsı namazının farzından önce kılınan sünnet namazlar ise sünneti gayrimüekkededir.[64]

Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre farz ve sünnet namazların dışında rükû ve secdesi bulunmayan, tekbirle başlayıp selamla biten cenaze namazı da ayrı bir namaz türü olarak kabul edilir. Hanefilerde ise cenaze namazı farz namazlar içinde yer alır. Ayrıca Hanbeli ve Maliki mezheplerinde yalnızca secdeden oluşan tilavet secdesi de namaz çeşidi olarak kabul edilir.[65]

Namaz Çeşitleri	Mezheplere Göre Hükümleri
Beş vakit namaz	Bütün mezhepler arasında beş vakit namazın farz olduğu konusunda ittifak vardır. Hükmü farzıayndır.[66]
Cuma namazı	Şartları taşıyan kişilere farz olduğuna bütün mezhepler ittifak etmiştir. Hükmü farzıayndır.[67]
Cenaze namazı	Bütün mezheplere göre cenaze namazının hükmü farzıkifayedir.[68]
Bayram namazı	Hanefilere göre vacip, Maliki ve Şafiilere göre sünnetimüekkededir. Hanbelilere göre cuma namazı kılması şart olan kişilerin bayram namazı kılmasının hükmü farzıkifayedir.[69]
Vitir namazı	Ebu Hanife'ye göre vacip; Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve diğer mezhep imamlarına göre sünnettir.[70]
Teravih namazı	Hanefi, Şafii, Hanbeli ve Malikilerin bazılarına göre sünnetimüekkededir.[71]

Grafik Bilgi 3.10
Namaz çeşitlerinden bazıları

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Namaz Kılmayı Öğreniyorum*

Yönerge: *Yandaki karekodda bulunan videoyu izleyiniz ve verilen uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

1. *Beş grup oluşturunuz ve her bir grup için başkan seçiniz.*
2. *Başkanların namazdan önce yapılması gereken hazırlıkları yerine getirerek namazın kılınışını öğretmen rehberliğinde usulüne uygun tatbik edilmesini sağlayınız.*
3. *Grubunuzla bir araya gelerek arkadaşlarınızın namazın kılınışını usulüne uygun tatbik etmesine rehberlik ediniz.*
4. *Aşağıda verilen ifadelerin Hanefi mezhebine göre hükmünü tespit ederek grup arkadaşlarınızla tabloyu doldurunuz.*

İfadeler	Farz	Vacip	Sünnet
Namaza "Allahüekber" ile başlamak			
İftitah tekbiri için elleri kaldırmak			
Rükûda "Sübhâne rabbiyelazîm" demek			
Kadeiahire			
Kıyam			
Vakit			

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU				
Bu form, namazı usulune uygun şekilde tatbik edebilme becerileriniz hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz. **Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.**				
Değerlendirme Ölçütleri		**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Yönergedeki uygulama adımlarını takip ederek hareket ettim.			
2.	Namazın farzlarını yerine getirdim.			
3.	Namazın vaciplerini yerine getirdim			
4.	Namazın sünnetlerini yerine getirdim.			

1. Kontrol Noktası

Aşağıdaki kutucuklarda namaz ile ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Kutucuklardaki harfleri ilgili soruların altına yazarak soruları cevaplayınız. Aynı harfi birden fazla cevap için kullanabilirsiniz.

a Ağza su almak	b Tüm vücudu yıkamak	c Hadesten taharet	ç İftitah tekbiri
d Kadeiahire	e Kıraat	f Kıyam	g Necasetten taharet
ğ Niyet	h Tertip	ı Vakit	i Burna su çekmek

1. **Namazın şartlarıyla ilgili kavramlar hangileridir?**

.....

2. **Namazın rükünleriyle ilgili kavramlar hangileridir?**

.....

3. **Gusül ile ilgili verilen uygulama adımlarından hangileri tüm mezheplere göre farzdır?**

.....

4. **Gusül ile ilgili uygulama adımlarından hangileri Hanefi mezhebine göre sünnettir?**

.....

5. **Temizlikle ilgili olan kavramlar hangileridir?**

.....

3.2. ORUÇ

Konuya Başlarken

"Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı..." (Bakara suresi 183. ayet)

"Bir kişi İslam'ın ne olduğunu sorunca Peygamber Efendimiz ile arasında şöyle bir konuşma geçer:
- Günde beş vakit namaz kılmaktır.
- Kılmam gereken başka namaz var mı?
- Hayır, ama nafile kılabilirsin. Bir de ramazan ayında oruç tutmaktır..." (Müslim, "İman", 8)

- **Yukarıda verilen ayet ve hadis sizce orucun hangi hükmüne işaret ediyor olabilir?**
- **Oruç tutarken yaşadıklarınızı ve hissettiklerinizi gözden geçirerek aşağıdaki duygu panosunu doldurunuz.**

Orucu ilk tuttuğunuzda ne hissettiniz?	Ramazan ayı sizde nasıl duygular uyandırıyor?	İftar saatinde hissettiğiniz duyguları kısaca anlatınız.

Bir Hadis

"Hilali gördüğünüzde oruç tutunuz ve yine hilali gördüğünüzde iftar ediniz. Eğer hava kapalı olursa hesapla belirleyin." (Müslim, "Siyâm", 2)

Sözlükte "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak" anlamına gelen oruç, terim olarak tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder.[72] "Oruca başlama, orucun başlangıç anı" manasına gelen imsak, oruç tutulan süre içinde kişinin kendini oruç yasaklarına karşı tutması anlamındadır. Vakti gelince orucu açmaya başka bir deyişle orucu sonlandırmaya iftar adı verilir.[73]

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve değerine vurgu yapılan tek ay oruç tutmanın farz olduğu ramazan ayıdır. Ramazan orucuna, ayın giriş hilalinin görülmesiyle başlanır, çıkış hilalini görünce de oruca son verilir ve bayram yapılır.[74] Ayın giriş hilalinin görülmesi rüyetihilal olarak adlandırılır. Günümüzde ayın bu hareketleri gözlemevleri vasıtasıyla önceden tespit edilmekte, ramazan ayının başlangıcı ve bitişi takvime bakılarak bilinebilmektedir. Orucun farz kılındığını bildiren ayetlerin hemen ardından ramazanın insanlara doğru yolu gösteren Kur'an'ın indirildiği ay olduğu belirtilir ve bu aya ulaşanların oruç tutması emredilir. Kur'an-ı Kerim'de ramazan ayının önemi şöyle vurgulanmaktadır: **"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır. Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun..."**[75] Ramazanda Kur'an'ı çokça okumak ve tefekkür etmek her zamankinden daha faziletlidir. Hz. Peygamber'in Cebrail (as) ile olası hataları önlemek ve doğru okunuşları öğretmek maksadıyla mukabele uygulaması Kur'an'a daha fazla önem verilmesini sağlayan bu aya mahsus güzel uygulamalardandır.

Oruç ibadeti, Müslüman'ın nefsine karşı direnmesini ve disiplinli olmasını tecrübe etmesi için önemli bir vesiledir. Oruç sadece yiyip içmekten değil bütün kötü davranış ve düşüncelerden insanı uzaklaştıran manevi bir arınma aracıdır. Oruç; bir sabır sınavıdır. İnsan oruçlu iken önünde duran yemeğe elini uzatmaz, kötü söz söylemez, oruçlu olduğu sürece açlığa, susuzluğa sabreder ve her türlü günahtan uzak durmaya gayret eder. Bundan dolayı da Allah Resulü *"Oruç, sabrın yarısıdır."*[76] buyurur.

Orucun insanın Allah'a (cc) karşı daha saygılı olmasını sağladığı ve onu günah işlemekten korumayı hedeflediği Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı."**[77] Hz. Peygamber de İslam dininin dayandığı beş temelden birinin ramazan orucunu tutmak olduğunu bildirmiştir.[78] Bir başka hadiste ise Hz. Peygamber *"Kim farz olduğuna inanarak ve sevabını Allah'tan umarak ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları affedilir."*[79] buyurarak orucun önemini vurgulamaktadır.

Sıra Sizde

"Yalan konuşmayı bırakamayan, yanlış davranışlardan kaçınmayan kişinin aç ve susuz kalmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur." (Buhari, "Savm", 8) ***hadisini orucun amaçları açısından yorumlayınız.***

Görsel 3.3

"Oruçlunun iki sevinci vardır: Biri iftar ettiği vakit, diğeri de Allah'a kavuştuğu zamandır." (Buhari, "Savm", 9)

Oruç kişinin nefsani isteklerini azaltır ve onu sahip olduğu potansiyeli yararlı işlerde değerlendirmeye yönlendirir. İnsanın helal olan fiilleri bile kendi iradesiyle işlemekten vazgeçtiği oruç ibadetinde zina, hırsızlık, yalan söyleme, gıybet etme gibi hem Allah'ın (cc) emirlerine aykırı olan hem de kul haklarını ihlal eden davranışlardan uzak durması gereklidir. Nitekim Allah Resulü, orucun insanı günahlardan koruyucu özelliğini *"Oruç bir kalkandır."*[80] hadisiyle ifade etmiştir. Hz. Peygamber, orucun sadece yeme ve içmeden uzak kalmakla değil kötü davranışları terk etmekle makbul olacağına da dikkat çekmiştir.[81] Amacı ve kurallarına uygun tutulan orucun mutlaka kişinin davranışlarına olumlu yansımaları olur.

Bütün bir günü aç ve susuz geçiren kişi iftar vakti yaklaşırken sahip olduğu nimetleri daha iyi fark eder *(Görsel 3.3)*. Mevcut imkânların gerçekte bir güç ve övünç kaynağı olmadığını ve neticede kendisinin de her an elindeki imkânlardan mahrum kalabilecek âciz bir varlık olduğunu daha iyi anlar. Oruç kişiye sorumluluk bilinci kazandırdığından insanın Allah'a (cc), kendisine, ailesine, içinde yaşadığı topluma, başka insanlara ve çevreye karşı sorumlu bir varlık olduğunu kavramasına yardımcı olur. Böylece bireysel gibi görünen bu ibadetin sosyal yönü ve etkileri doğal bir süreç içinde kendini gösterir.

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Oruç da Acıkır*

Yönerge: *Aşağıdaki metni okuyarak ve uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.*

"Oruç hiç gecikmeden, yolunu şaşırmadan, tam saatinde, dinç ve genç, tarihin dinamizmini de özünde gaybın bir üfleyişi gibi taşıyarak geldi. Mademki geldi, onu iyi tanımak gerek. Oruç, boş bir çerçeve olarak veya bir mevsim gibi sadece tabiatın bir parçası olarak gelmedi. Tarihin bir parçası olarak geldi. Dolu geldi. Kendindekini boşaltacak. Giderken de dolu gidecek. Dolu gitmeli. Her yılın orucu büyük oruç kitabına sabırla ve meleklerin üslubuyla işlenmiş bir sayfa, bir yaprak gibi eklenir.

...

Siz sanmayın ki oruçta yalnız siz susar, siz acıkırsınız. Oruç da susar, oruç da acıkır. Çünkü oruç da canlıdır sizin gibi. Hatta sizden fazla.

...

Evet, oruç da susar, oruç da acıkır. Ve orucun da iftarı vardır. Oruç müminin kalbinde iftar eder. Onun sofrasında işte saydığımız, göğe mahsus yiyecekler bulunur. Oruç geldi, ondan bize ölümsüz bir şeyler katılacak demektir. Yalnız insan orucu özlemez, oruç da insanı özler. Oruç, insana acıkır ve koşarak gelir. Oruç geldi, öyleyse oruca yemek taşımalı, su sunmalı, orucun lambasını yakmalı, örtüler atmalı üzerine ki geldiğinden daha zengin gitsin. Verdiğinden daha çok alsın. Yanına gideceği eski oruçlara katacağı, söyleyeceği çok şeyler bulunsun. Çağımız Müslümanlarının portresini eski çağ müminlerinin portrelerinin yanına çizecek ya, bizim öyle bir portremizi çizsin ki ileride gün olur ki o portreyi bize gösterirler; utanmayalım o zaman ondan. Oruç geldi, ondan bize ölümsüz bir şeyler katılacak demektir. Giderken, bizden de ona ölümsüzleşecek birkaç şey katılmalı." (Sezai Karakoç, Günlük Yazılar, II, Sütun, 9)

1. *Beşer kişilik gruplar oluşturunuz.*
2. *Grubunuzdaki üyelerin birbirini göreceği şekilde oturma düzeni sağlayınız.*
3. *Aşağıdaki sorularla ilgili grubunuzdaki tüm üyelerin görüşlerini alınız.*
   - *Oruç ibadeti insanı düşünce, duygu ve davranışlarında kontrollü olma yönünden nasıl geliştirebilir?*
   - *Oruçlu bir kişinin gün içerisindeki güzel davranışları neler olabilir?*
   - *Bu metinden hareketle orucun önemiyle ilgili hangi çıkarımlarda bulunulabilir?*
4. *Verilen cevapları diğer gruplarla paylaşınız.*

Değerlendirme: *Elde ettiğiniz bilgilerden hareketle orucun manevi ve sosyal faydalarını anlatan çarpıcı ifade yazınız.*

.....

.....

Oruç Çeşitleri

Hanefi mezhebinde oruç; farz, vacip ve nafile olarak ayrılır. Diğer mezheplerden farklı olarak vacip hükmünün eklendiği bu ayrım, Hanefi mezhebinin dinen yapılması gerekli olan şeyleri farz ve vacip şeklinde ikiye ayırması sebebiyle olmuştur. Farz olan ramazan orucunun yanı sıra tutulması emredilen veya tavsiye edilen başka oruçlar da bulunmaktadır. Buna karşılık bazı günlerde oruç tutmak yasaklanmış, kimi zamanlarda ise oruç tutmak hoş görülmemiştir. Bu sebeple İslam âlimleri tutulan oruçları hükümlerine göre sınıflandırmışlardır.[82]

Farz Oruçlar

Ramazan orucu tüm mezheplere göre farz oruçtur. Hanefi mezhebinde ramazanda geçerli bir mazeret olmaksızın orucunu bozan kişinin hem kaza hem kefaret etmesi gerekir. Ramazan orucunun kazası istenilen mübah günlerde tutulabilir. Ancak kazaya kalan orucu mümkün olan en kısa zamanda tutmaya çalışmak gerekir.

Vacip Oruçlar

Oruç tutmayı adayan bir kişinin bu adağını yerine getirmesi vaciptir. Başlanmış olan nafile bir orucun bozulması hâlinde bu orucu kaza etmek de Hanefi mezhebine göre vaciptir. Şafii mezhebine göre ise bu oruçları kaza etmek gerekmez.

Nafile Oruçlar

Kişilerin sevap kazanmak için kendi istekleriyle tuttukları oruçlardır. Nafile oruçlar, oruç tutmanın yasaklanmadığı bütün zamanlarda tutulabilir. Ancak bazı günlerde oruç tutmak daha faziletli görülmüştür. Hz. Peygamber'in sıklıkla oruç tuttuğu günlerde tutulan bu nafile oruçlar "sünnet" veya "mendup" olarak adlandırılmaktadır. Pazartesi ve perşembe günleri, arife günü, kamerî ayların 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutmak bu grupta yer almaktadır.

Haram ve Mekruh Oruçlar

Oruç tutmanın emredildiği ve tavsiye edildiği günler olduğu gibi oruç tutmanın yasaklandığı günler vardır. Hanefi mezhebine göre Ramazan Bayramı'nın birinci, Kurban Bayramı'nın da bütün günlerinde oruç tutmak tahrimen mekruhtur. Şafii mezhebine göre Ramazan Bayramı'nın birinci günü ile Kurban Bayramı'nın bütün günlerinde tutulan oruçlar haramdır ve geçersiz kabul edilir.

▲

Grafik Bilgi 3.11

Hükmüne göre oruç çeşitleri[83]

Orucun Şartları

İslam'da ibadetlerin yerine getirilebilmesi için çeşitli şartlar bulunur. Bir kişinin oruç tutmakla yükümlü olabilmesi için de vücup şartları, eda şartları ve sıhhat şartlarının sağlanması gerekir.

Orucun geçerli olabilmesi için niyet edilmesi gereklidir. Niyetin geçerli olması için sözlü olarak ifade edilmesi zorunlu değildir. Ancak bu iradenin sözlü olarak telaffuz edilmesi müstehaptır. Oruç tutmak amacıyla sahur yemeği yemek de oruca niyet kabul edilir. Farz ve nafile oruçların hükümleri ile ilgili Hanefi ve Şafii mezhepleri arasında çeşitli farklılıklar vardır. Hanefi mezhebine göre ramazan orucu, nafile oruç ve günü belirlenmiş adak orucu için akşamdan başlayarak oruç tutulacak günün kuşluk vakti çıkana kadar niyet edilebilir. Şafii mezhebine göre ise farz orucun niyeti imsak vaktine kadardır. Sonraya bırakılamaz. Nafile olarak tutulan oruçlar için gündüz öğle namazı vakti olan zeval vaktine kadar niyet edilebilir. Bu niyetin geçerli olabilmesi için imsak vaktinden sonra orucu bozan bir eylem yapılmamış olması gerekir.[84]

	Vücup Şartları	Eda Şartları	Sıhhat Şartları
Hanefi Mezhebi	• Müslüman olmak • Akıl sağlığının yerinde olması • Ergenlik çağına ulaşmak	• Sağlıklı olmak • Yolcu olmamak	• Niyet etmek • Kadının hayız veya nifas döneminde olmaması
Şafii Mezhebi	• Müslüman olmak • Akıl sağlığının yerinde olması • Ergenlik çağına ulaşmak • Fiziki şartlar ve din bakımından oruç tutmaya muktedir olmak	• Şafii mezhebine göre orucun şartları, vücup ve sıhhat şartları olmak üzere iki kısma ayrılır.	• Mümeyyiz olmak • Oruç tutulan vaktin oruca müsait olması • Kadının hayız veya nifas döneminde olmaması
Maliki Mezhebi	• Ergenlik çağına ulaşmak • Oruç tutmaya muktedir olmak	• Akıl sağlığının yerinde olması • Kadının hayız veya nifas döneminde olmaması	• Oruç tutulan vaktin oruca müsait olması • Niyet
Hanbeli Mezhebi	• Müslüman olmak • Ergenlik çağına ulaşmak • Oruç tutmaya muktedir olmak	• Niyet • Kadının hayız veya nifas döneminde olmaması	• Mümeyyiz olmak • Akıl sağlığının yerinde olması

▲ ***Grafik Bilgi 3.12***
Mezheplere göre orucun şartları[85]

Orucun Hükümleri

Bilgi Kutusu

İtikaf, ibadete açık olan bir mescitte, kişinin Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için ramazanın son on gününde ibadet niyetiyle kalmasıdır. Hz. Peygamber her ramazan ayının son on günü, mescitte itikafa çekilirdi. İtikaf yapan kişinin zorunlu ihtiyaçları dışında itikaf süresince camiden çıkmaması gerekir.
(Serinsu vd., "itikaf", 185)

Ramazan ayında özürsüz olarak oruç tutmamak büyük günahlardandır. Müslüman bir kişinin mazeretsiz olarak orucu terk etmesi düşünülemez. Ramazan ayında mazeretsiz olarak orucu bozmak kefareti gerektirir. Kefaret; kasten bozulan ramazan orucunun yerine altmış gün peş peşe oruç tutmak, bu mümkün değilse altmış fakiri doyurmaktır. Bozulan bir orucun başka bir zamanda tutulmasına ise kaza denir. Kefaret gerektirmeyecek şekilde orucunu bozan kişinin yiyip içmeye devam etmesi hâlinde de kefaret gerekmez.[86] Oruç tutmaya gücü yetmeyen yaşlı ve hasta kimseler ise ramazan ayının her günü için birer fidye verirler. Fidyenin tutarı fitre kadardır. Fitre, ramazan ayında fakirlere verilen bir sadakadır. Bütün mezheplere göre fitrenin Hz. Peygamber'in uygulamasına binaen bayram namazına gitmeden önce verilmesi müstehaptır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in hadislerinde ifade edilen yoksulların ihtiyaçlarının giderilmesi amacına uygun olarak fitrenin bayramdan bir-iki gün önce verilmesi teşvik edilmiştir. Fitrenin bayramın birinci gününden (güneşin batışından) sonraya bırakılması ise caiz değildir; ancak zamanında ödenmemiş olmasından dolayı fitre yükümlülüğü sona ermez. Dinî ölçülere göre zengin olan kişinin kendisinin ve ergenlik çağına gelmemiş çocuklarının fitrelerini vermesi vaciptir.[87]

Orucu Bozup Kefareti Gerektiren Durumlar	• Bilerek bir şey yemek, içmek veya cinsel ilişkide bulunmak
Orucu Bozup Yalnız Kaza Gerektiren Durumlar	• Ramazan dışında bir orucu kasıtlı olarak veya bir özür sebebiyle bozmak • Sigara dumanını bilerek içine çekmek • Oruçluya gıda verici enjeksiyon, serum takılması ve kan verilmesi • İftar vakti gelmediği hâlde geldiğini zannederek orucunu açmak • İmsak vakti geçtiği hâlde geçmediğini zannederek yiyip içmeye devam etmek • Başkasının zorlaması ile orucu bozmak • Ağza giren kar, yağmur ya da dolu tanesinin hata ile yutulması • Abdest alırken ağza ve burna verilen suyun hata ile yutulması • Kendi isteği ile zorlayarak ağız dolusu kusmak • Su almaksızın deva veya gıda veren bir hapı yutmak • Unutarak yiyip içtikten sonra orucunun bozulmuş olduğu zannıyla günün geri kalan kısmında yeme içmeye devam etmek • Orucu bozan şeyleri bir başkasının zorlaması ile yapmak
Orucu Bozmayan Durumlar	• Oruçlu olduğunu unutarak bir şey yemek veya içmek (Hatırlandığında hemen yeme içme bırakılır ve oruca devam edilir.) • Cünüp olarak oruca başlayıp gusül abdestini imsak vaktinden sonraya bırakmak • Ağızdaki tükürüğü yutmak • Dişlerin arasında kalan nohut tanesinden küçük artığı yutmak • Tedavi maksadıyla, gıda niteliği taşımayan ve keyif verici olmayan iğne vurdurmak, astım hastalarının sprey kullanması, göz, kulak ve burun damlası kullanmak, idrar kanalına ilaç akıtmak, kan aldırmak, anjiyo ve biyopsi yaptırmak • Güzel koku kullanmak, merhem veya krem sürmek, serinlemek amacıyla banyo yapmak • İstemeden ağız dolusundan bile fazla kusmak

Grafik Bilgi 3.13

Orucu bozan ve bozmayan durumlardan bazıları[88]

Ağızdan alınacak hap, şurup, pastil gibi ilaçlar; gıda ve tedavi amaçlı olmayan enjeksiyon yaptırmak, hastaya serum veya kan verilmesi, gıda içerikli sıvıların bağırsaklara verilmesi veya orucu bozacak kadar su emilecek şekilde lavman yapılması; su, yağ vb. gıda özelliği taşıyan başka bir maddenin vücuda girmesi durumunda endoskopi ve kolonoskopi yaptırmak orucu bozmaktadır. Ayrıca bölgesel ve genel anestezi, kulak zarı delik olduğu hâlde orucu bozacak kadar suyun mideye ulaşması durumunda kulak yıkatmak, periton diyaliz ve damara serum verilerek yapılan hemodiyaliz de orucu bozmaktadır. Ancak tedavi amaçlı enjeksiyonlar, kulak zarında delik bulunmayanların kulak yıkatması, dil altı hap kullanma; idrar kanalını görüntüleme; su, yağ vb. gıda özelliği taşıyan başka bir maddenin vücuda girmemesi kaydıyla endoskopi, kolonoskopi yaptırma, ultrason çektirme, lokal anestezi uygulama, fitil kullanma, suyun bağırsaklara verilmesinden sonra bekletilmeyip bağırsakların hemen temizlenmesi kaydıyla lavman yaptırma, hastaya herhangi bir sıvı maddesi verilmeden hemodiyaliz yaptırma ve vücuda ilaçlı bant yapıştırmak orucu bozmaz.[89]

Etkinlik-4

40 dk.

Adı Aktarıyorum

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Altı gruba ayrılınız.*
2. *Aşağıda verilen konuları gruplar arasında paylaşınız.*
   - *Orucun Önemi*
   - *Orucun Faydaları*
   - *Oruçta İrade ve Sabır*
   - *Orucun Hükümleri*
   - *Oruç Çeşitleri*
   - *Orucun Şartları*
3. *Aşağıdaki örnekten yola çıkarak siz de seçtiğiniz konuyla ilgili RAFT tekniğini kullanarak bir metin yazınız.*

	Rol (Kim olarak yazıyorsun?)	**Seyirci (Kime yazıyorsun?)**	**Format (Ne türde yazıyorsun?)**	**Tema (Hangi konuda yazıyorsun?)**
Örnek	*Bilim insanı*	*Dergi okurları*	*Makale*	*Sürdürülebilir kalkınma*
	Rol (Kim olarak yazıyorsun?)	**Seyirci (Kime yazıyorsun?)**	**Format (Ne türde yazıyorsun?)**	**Tema (Hangi konuda yazıyorsun?)**

4. *Hazırladığınız metni sınıfta diğer gruplara sununuz.*

Değerlendirme: *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, orucun önemi ve hükümleri ile ilgili elde ettiğiniz bilgileriniz hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

	Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Orucun önemini kısaca açıklayabildim.			
2.	Oruç ve sabır arasındaki ilişkiyi açıklayabildim.			
3.	Oruç ve irade arasındaki ilişkiyi açıklayabildim.			
4.	Orucun faydaları hakkında kısaca bilgi verebildim.			
5.	Metni yazarken yazım kurallarına ve noktalama işaretlerine uydum.			
6.	Bu çalışma sayesinde orucun önemine dair bakış açım gelişti.			

2. Kontrol Noktası

Aşağıda orucun hükümleriyle ilgili ayetler verilmiştir.

> *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksulu doyuracak miktarda fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."* (Bakara suresi 183-184. ayetler)

1. Bu ayetlerde orucun hangi hükümlerine vurgu yapılmaktadır?

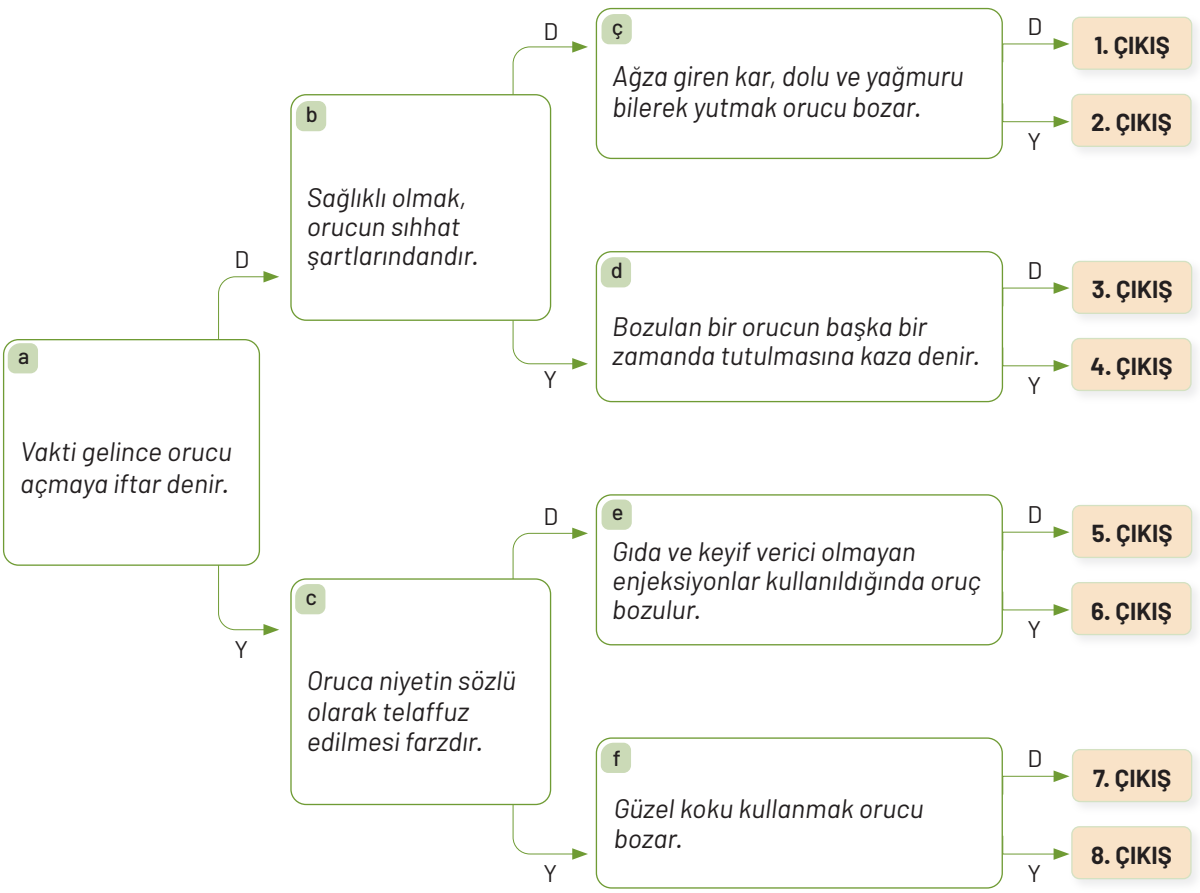
.....

.....

.....

.....

2. Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğu (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

3.3. ZEKÂT

Konuya Başlarken

Hz. Peygamber, Muaz bin Cebel'i (ra) Yemen'e gönderirken şöyle buyurmuştur: "... Allah'ın zenginlerinden alınıp fakirlerine verilmek üzere mallarına zekâtı farz kıldığını onlara bildir." (Buhari, "Zekât", 1)

"Üzerinden bir yıl geçmeyen mal zekâta tabi değildir." (İbni Mace, "Zekât", 5)

"Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde onda bir, el emeği ile sulananlarda ise yirmide bir oranında zekât vardır." (Buhari, "Zekât", 55)

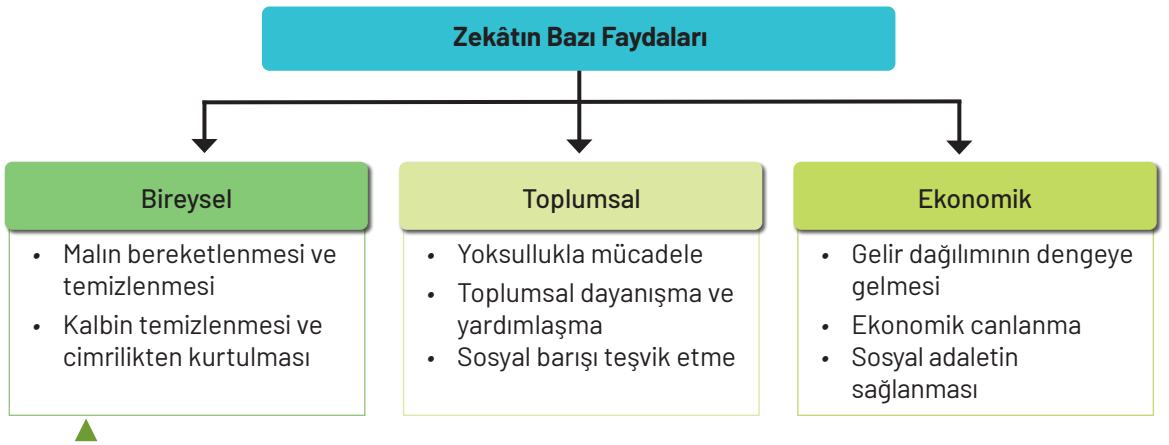
- **Yukarıda verilen hadisler sizce zekâtın hangi hükümlerine işaret ediyor olabilir?**
- **Zekâtın birey ve toplum açısından önemi nedir?**

Bir Ayet

"Hâlbuki onlara, dini Allah'a has kılıp hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namazı kılmaları ve zekâtı vermeleri emredilmişti. İşte bu dosdoğru dindir." (Beyyine suresi 5. ayet)

Geçmişten günümüze kadar hemen her toplumda gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle fakir ve zengin sınıflar ortaya çıkmış, bu da toplumsal farklılaşmalara yol açmıştır. İslam, bu meseleyi sistemli bir şekilde çözmek üzere tedricî olarak zekât ve sadaka ile ilgili hükümler ortaya koymuştur.

İslam, Mekke Dönemi'nden itibaren ihtiyaç sahiplerinin problemlerine çözüm sunmaya başlamıştır. Bu dönemde inen ayetlerde yoksulları doyurmak, gözetmek, onlara giyecek ve barınak temin etmek teşvik edilmiştir. Medine Dönemi'nde ise İslam toplumunun oluşmasıyla bu yardımlar kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Zekât, hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır.[90] "Artma, arıtma, övgü ve bereket" anlamlarına gelen zekât; dinen zengin sayılan Müslümanların malından belli bir miktarı Kur'an'da belirtilen sınıflara karşılıksız olarak vermesidir.[91] Kur'an'da zekât emri "namaz kılın, zekâtı verin" şeklinde namazla birlikte birçok yerde tekrarlanmıştır.[92] Hz. Peygamber ise "*İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Bunlar; Allah'tan başka ilah olmadığını ve Hz. Muhammed'in (sav) O'nun elçisi olduğunu kabul etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve ramazan orucu tutmaktır.*"[93] buyurarak zekâtın dindeki yerini belirtmiştir. Bununla birlikte ayet ve hadislerde zekâtın kimlere verilebileceği, hangi mallardan ne kadar verilmesi gerektiği ve zekâtı kimlerin toplayıp dağıtacağı ile ilgili bilgiler geniş bir şekilde yer almıştır.[94]

Grafik Bilgi 3.14
Zekâtın bazı faydaları

Allah'ın (cc) emri olduğu için samimiyetle yerine getirilmesi gereken bir ibadet olan zekâtın bireyde ve toplumda dinî ve ahlaki değerleri yüceltme, sosyal yapıyı güçlendirme, ekonomik hayata canlılık kazandırma gibi birçok yararı vardır. **"Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al!..."**[95] ayetinde ifade edildiği üzere fakirin hakkı olan zekâtı vermek, kişinin maddi ve manevi varlığını temizleme ve arıtmayı sağlar. İnsanları cimrilik hastalığından, aşırı mal hırsından kurtarır; insanlara cömertlik ve kendi kazancından bir pay verebilme, verilen nimete yine kendi cinsinden şükredebilme özelliği kazandırır. Toplumda ise sosyal dayanışmayı güçlendirir, ihtiyaç sahiplerine ulaşmayı sağlayarak kardeşlik duygularını besler, fakirin onurunu incitmeden onun duygu ve düşüncelerini hissederek yardım edilmesini sağlar.

Bir Hadis

"Sadaka vermek, suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları yok eder."
(Tirmizi, "Cum'a", 79)

Sadaka

Allah'ın (cc) hoşnutluğunu kazanmak için ihtiyaç sahiplerine karşılıksız yapılan harcama ve yardımlara infak denir. Sıdk (doğruluk), sadakat (özden bağlılık, samimiyet) ve sadık (dürüst ve samimi olan kişi) kelimeleriyle aynı kökten gelen "sadaka", bu kavramların ifade ettiği tüm davranışları kapsar.[96] İbadet niyetiyle sadaka veren kimse Rabb'ine karşı, malından veren varlıklı kişi muhtaçlara karşı, evinin ihtiyaçlarını karşılayan kişi ise eşine ve çocuklarına karşı yardımseverliğini, sadakatini, samimiyetini ve iyi niyetini göstermektedir *(Görsel 3.4)*.

Görsel 3.4
Zekât, sadaka ve infak; paylaşmanın, yardımlaşmanın ve toplumsal dayanışmanın temelidir.

Hz. Muhammed (sav) bir hadisinde sadaka vermenin önemini ve kapsamını şöyle ifade etmiştir: *"Güneşin doğduğu her gün, insanın bütün eklemleri için sadaka vermesi gerekir. İki kişinin arasını düzeltmen sadakadır. Bir kimsenin bineğine binmesine veya eşyasını ona yüklemesine yardımcı olman sadakadır. Güzel söz de sadakadır. Namaza giderken attığın her adım sadakadır. Yoldaki rahatsızlık veren şeyleri kaldırman sadakadır."*[97]

Zekât ile İlgili Hükümler

Zekâtın farz olması için birtakım şartların gerçekleşmiş olması gerekir. Bu şartlar; zekât verecek kişi, zekât verilecek mallar ve zekâtın geçerliliği ile ilgilidir. Zekâtın farz olmasının temel sebebi kişinin asli ihtiyaçları (havaiciasliyye) dışında kalan zekâta tabi mallarının belirli bir miktara ulaşmasıdır. Bunun en alt sınırına ***nisap*** denir.[98] Nisap miktarı, mal varlığının türüne göre değişmektedir. Hangi mallardan ne kadar ve ne oranda zekât verileceği Hz. Peygamber tarafından açıklanmıştır.[99]

"Onda bir" anlamına gelen Arapça "uşr" kelimesinin Türkçeleşmiş şekli olan "öşür", fıkıhta toprak ürünlerinden alınan zekâtı ifade eder. Yüce Allah **"... Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşrünü) verin..."**[100] buyurmuştur. Toprak ürünlerinde bir yıl geçme şartı yoktur. Yıl içinde aynı topraktan yapılan her hasatta elde edilen ürünün zekâtı verilmelidir.

Zekâta Tabi Mallar	Nisap Miktarı	Zekât Oranı
Altın, gümüş, nakit para, hisse senetleri ve ticaret malları	• Altın; yirmi miskal (80,18 g) • Gümüş: iki yüz dirhem (595 g) • Para, dövizler ve ticaret mallarının değeri 80,18 g altın değerine ulaştığında	1/40 veya %2,5
Koyun ve keçi	40 adet	40-120 arası için 1 koyun veya keçi
Sığır ve manda	30 adet	30-40 arası için iki yaşında 1 dana
Deve	5 adet	1 koyun veya keçi
Toprak ürünleri	5 vesk	Toprak; emek sarf edilmeden yağmur, nehir, dere, ırmak ve kanallar ile sulanıyorsa 1/10; motor veya ücretle alınan su ile sulanıyorsa 1/20
Madenler ve defineler	-	Kamu arazisinden ve şahsa ait araziden çıkarılanlarda 1/5

Grafik Bilgi 3.15

Zekâta tabi mallar, nisap miktarları ve zekât oranları[101]

Altın ve gümüş Hanefi mezhebine göre yatırım aracı olarak kabul edildiği için para gibi değerli sayılır. Bu nedenle kadınların zinet ve süs eşyaları başta olmak üzere külçe, tablo gibi her çeşit altın veya gümüş eşya zekâta tabidir. Ancak inci, zümrüt, yakut gibi değerli taşlardan yapılmış süs eşyaları, para gibi değerlendirilmediği ve ticaret malı sayılmadığı sürece zekâta tabi tutulmazlar. Şafii mezhebine göre ise kadınların süs amaçlı kullandığı altın ve gümüş takılar zekâta tabi değildir. Ancak erkeklerin sahip olduğu altın ve gümüş mücevherlerin zekâta tabi olduğu konusunda İslam âlimleri arasında icma vardır.[102]

Bir Fetva

Soru

Yetimlere yardım kampanyası düzenleyen bir kuruluşa bu amaçla yapılan bağış, zekât yerine geçer mi?

Cevap

Bir çocuğun yetim veya öksüz olması zekât ve fitre alması için tek başına yeterli bir sebep değildir. Zekât ve fitre, fakir olan yetim veya öksüz çocuklara verilebilir. Asıl olan zekâtı kişinin kendisinin vermesidir. Bununla birlikte zekât vekil aracılığıyla da yerine ulaştırılabilir. Bu sebeple zekât ve fıtır sadakalarını ayrı bir fonda toplayan ve her bakımdan güvenilir olan kurum ve kuruluşlara fakir olan yetimlere temlik etmek üzere vekâleten zekât ve fıtır sadakası verilebilir. Ancak yetimlere yardım kampanyası düzenleyen kuruluş, kampanyada toplanan parayı zekât hükümlerine uygun olarak dağıtacağını ilan ve taahhüt etmedikçe böyle bir kampanyaya para yatırmakla zekât ödenmiş olmaz.

(Genel ağdan alınmıştır.)

	Zekâtın Farz Olması İçin Gereken Şartlar
Zekât verecek mükellefte aranan şartlar	• Müslüman olmak • Hür olmak • Akıllı ve ergen olmak Hanefilere göre zengin de olsa ergenlik çağına ulaşmamış çocukların mallarından zekât verilmez. Ancak sahip oldukları tarım arazilerinden elde edilen mahsuller için zekât gerekir. Şafii mezhebinde ise zekât vermek için akıllı ve ergen olmak şart değildir, zekât vermesi gereken çocuk ve mecnunlar (aklı başında olmayan) için bu görevi onlar adına velileri yerine getirir.
Zekât verilecek malda aranan şartlar	• **Tam mülkiyet:** Zekât verecek kişinin zekâtını vereceği mala tam olarak sahip olması ve onu istediği gibi kullanabilmesi gerekir. • **Nema:** Malın artan cinsten olması gerekir. Hayvanlar yavrulama, toprak ürünleri büyüme ve artma ile ticaret malları ise günlük hayatta alınıp satılabilen malların fiyatlarının artmasıyla çoğalırlar. • **Havaiciasliyye:** Yeme, içme, barınma, sağlık, iş ve meslek edinme, seyahat, dinlenme, eğitim gibi ihtiyaçların toplumun genel ekonomik seviyesine göre lüks ve aşırılıktan uzak bir şekilde karşılanması temel ihtiyaç olarak kabul edilir. • **Nisap:** Artıcı özellikte ve asli ihtiyaç dışındaki mallar belirli bir miktara ulaştığında zekâta tabi olur. • **Havelanülhavl:** Zekâta tabi bir malın üzerinden bir kamerî yılın geçmesidir. Fakihlerin çoğunluğu altın, gümüş, ticari mallar ve hayvanlarda bunu şart koşarlar. Toprak mahsullerinin zekâtı hasat zamanı ödeneceği için bu şart aranmaz. • **Borç karşılığı olmama:** Zekâtı verilecek malın borç karşılığı olmaması gerekir. Hanefi fakihlerine göre ticaret malının zekâtı hesaplanırken borçlar çıkarılır. Zekâtı da ayni yahut nakdî olarak verilebilir. Şafiilere göre borç, zekâtı etkilemez. Mevcut malın zekâtı borç dikkate alınmadan hesaplanır.
Zekâtın sıhhat şartları	• **Niyet:** Allah'ın (cc) emrine itaat edilerek yerine getirilen bir ibadet olması sebebiyle mükellefin ibadet bilincine sahip olması ve niyet etmesi gerekir. Hanefi ve Şafii mezheplerine göre zekât verirken niyetin ödeme anında yapılması gerekir. Ancak ödeme parça parça yapılıyorsa zekât borcunun hesaplandığı anda niyet etmek de yeterlidir. • **Temlik:** Zekât olarak verilecek mal veya parayı zekât alacak kişinin mülkiyetine geçirmek demektir.

Zekâtın Verileceği Yerler ve Kişiler	Zekât Verilemeyecek Kişiler
• Fakirler • Düşkünler • Zekât toplama işinde çalışanlar • Kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar (müellefeikulub) • Köleler • Borçlular • Allah (cc) yolunda olanlar • Yolcular	• Anne, baba, dede ve nine • Oğul, oğulun çocukları, kız, kızın çocukları ve bu çocuklardan dünyaya gelenler • Eş • Müslüman olmayanlar • Zengin kişiler (temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olanlar) • Babası zengin olan ve henüz ergenlik çağına ulaşmamış çocuklar

▲

Grafik Bilgi 3.16

Zekât ile ilgili hükümler ve zekâtın verileceği yerler[103]

Bağlantı Noktası

Nisap miktarına ilk kez sahip olan kişinin zekâtla yükümlü olabilmesi için bu birikimin nisaba ulaştığı andan itibaren üzerinden bir tam kamerî yılın (354 gün) geçmesi gerekir. Bu sürenin sonunda ilgili zekât yılı içerisinde ödenecek borçlar düşülür, alacaklar eklenir. Elde edilen meblağ 80,18 gram altın değerine eşit ya da daha fazlaysa bu tutarın tamamı zekâta tâbidir ve kişi artık zekât vermekle yükümlü olur.

Örneğin altın, gümüş, nakit para, hisse senetleri ve ticaret mallarının zekâtı kırkta bir (1/40) oranında verilir. Bu oran, %2,5'e karşılık gelir. (Karaman vd., İlmihal I, 439-449)

Örnek zekât hesaplamaları için yandaki karekodu kullanabilirsiniz.

Etkinlik-5

40 dk.

Adı	*İnfak Etmenin Hikmetleri*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Beş grup oluşturunuz.*
2. *Zekât ile ilgili hükümleri öğretmen rehberliğinde tespit ediniz.*
3. *Grup içinde "Zekâtın hükümleri ile zekâtın bireysel, toplumsal ve ekonomik faydaları arasında nasıl bir ilişki vardır?" sorusuna cevap arayınız. Bu aşamada grup üyelerinin tamamının fikir belirtmesini sağlayınız ve birbirinizin fikirlerini not ediniz.*
4. *Ortaya konan fikirleri grup olarak gözden geçiriniz. Fikir tekrarlarını ya da konuyla ilgili olmayan fikirleri ayıklayınız. Benzer fikirler varsa birleştiriniz. Anlaşılmayan fikirleri açıklığa kavuşturunuz.*
5. *Grup olarak seçtiğiniz fikri sözcü aracılığıyla diğer gruplara sununuz.*
6. *Her grubun belirlediği fikri tahtaya yazınız ve bu fikirleri sınıfça tartışınız.*
7. *Etkinlik sonunda tahtaya yazılan fikirlerden hareketle zekâtın bireysel, toplumsal, ekonomik faydaları ve insana hangi değerleri kattığı hakkında kısa bir metin yazınız.*

.....

.....

.....

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda grubunuzla zekâtın bireysel, toplumsal ve ekonomik faydalarıyla ilgili bir çarpıcı ifade hazırlayınız.*

3. Kontrol Noktası

Zekâtın farz olması için gereken şartları yazınız ve bunlardan birini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3.4. HAC

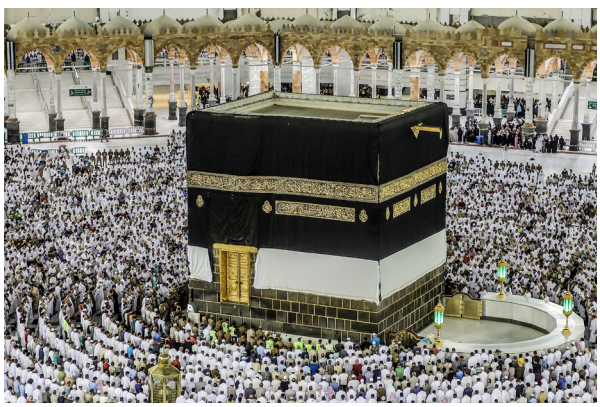
Konuya Başlarken

Hac, İslam'ın beş temel şartından biridir ve İslam'ın evrenselliğini yansıtır. Bu ibadet, müminlerin ırk, renk, cinsiyet, dil, ülke ve kültür farkı gözetmeksizin kardeşlik ve eşitlik içinde bir araya gelmesini sağlar. Hac, bembeyaz giysiler içinde ahiretteki mahşeri hatırlatan, aynı kıyafetle toplumsal statü ayrımını ortadan kaldırarak "ben"liği yıkıp "biz"i öne çıkaran; şeytan taşlama, tavaf, say gibi temsilî görevlerin ifa edildiği bir ibadettir. İhrama girdikten sonra helal olan bazı şeylerin haram kılınmasıyla irade ve sabır eğitiminin yapıldığı, ihlas ve samimiyetin doruk noktasına çıktığı bir ibadettir. (Karagöz vd., *Hac İlmihali*, 22)

Bu metinde hac ile ilgili hüküm ve hikmetlerden hangilerine değinilmiştir?

Hac; özel şartlarla, belirli bir vakitte, birtakım ibadetleri yerine getirmek için Allah Teala'nın evini (Kâbe'yi) ve civarındaki belirli kutsal yerleri ziyaret etmektir.[104] Hac, kişinin hem malı ile hem de bedeni ile yaptığı bir ibadettir. Cahiliye Dönemi'nde şirk inançlarıyla bozulmuş olan hac ibadeti, Hz. Muhammed'in (sav) zamanında tevhit esaslarına göre yeniden düzenlenmiştir. Allah Resulü hicretin onuncu yılında Veda Haccı'nı gerçekleştirdiğinde hac ibadetine dair uygulamaları Müslümanlara öğretmiştir.[105]

Bütün mezheplere göre naslarda belirlenen şartları taşıyan her Müslüman'ın İslam'ın temel esaslarından biri olan hac ibadetini yerine getirmesi farzdır. Haccın farziyeti Kitap, sünnet ve icma ile sabittir.[106] Yüce Allah **"Orada apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."**[107] buyurmuştur. Hz. Peygamber de *"Ey insanlar! Size hac farz kılınmıştır. Haccı eda ediniz."*[108] hadisinde haccın İslam'ın temel esaslarından biri olduğunu bildirmiştir.

▲ ***Görsel 3.5***

Hac ibadeti ile dünyanın çeşitli yerlerinden gelen farklı renk, ırk, kültür, sosyal ve ekonomik duruma sahip milyonlarca Müslüman, kardeş olduklarını idrak eder.

Hac ibadetinin maddi, manevi, bireysel ve toplumsal pek çok yönü bulunmaktadır (*Görsel 3.5*). Bir taraftan Allah'a (cc), peygamberlere, ahirete iman gibi inanç esaslarını pekiştirirken diğer taraftan Müslüman'ın sabır, kardeşlik, fedakârlık gibi ahlaki özellikleri kazanmasını sağlar. Bu ibadet sayesinde dünyadaki Müslümanlar bir araya gelir, ümmet bilinci oluşur ve Müslümanların dinî aidiyet duygusu gelişir.[109]

Hac ibadeti için gereken şartları taşıyan ancak hastalık veya yaşlılık gibi sebeplerle hacca gidemeyen bir kişi, kendisinin yerine bir başkasını vekil göndererek hac ibadetini ifa edebilir. Bu şekilde hacca başkasını göndermeye bedel haccı denir.[110]

Hac mevsimi dışında ihramlı olarak Kâbe'yi tavaf edip say yaptıktan sonra tıraş olarak ihramdan çıkmak suretiyle yapılan ibadete umre denir.[111] Hac ömürde bir defa farzdır. Umre ise Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre sünnetimüekkede, Şafii ve Maliki mezheplerine göre farzıayndır. Umre, hac günleri dışında her zaman ve senede birden fazla yapılabilir. Umrede vakfe, şeytan taşlama ve kurban kesme yoktur.[112]

Haccın Şartları

Her ibadetin farz olması ve geçerli sayılması için bazı şartların yerine getirilmesi gerekir. Bu durum hac ibadeti için de geçerlidir. Hac ibadetiyle sorumlu olabilmek için yükümlülük şartlarının; bu ibadetin yerine getirilebilmesi için eda şartlarının; yapılan haccın sahih olması için de geçerlilik şartlarının bulunması gerekir.

Haccın Şartları			
Yükümlülük Şartları		Müslüman olmak	Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre şarttır.
		Ergenlik çağına gelmiş olmak	Ergenlik çağına girmemiş çocuklara hac farz değildir.
		Akıllı olmak	Dört mezhebe göre farz olma şartıdır.
		Hür olmak	Günümüzde bu şart her bakımdan karar verebilecek durumda olma anlamına gelir.
		Haccın farz olduğunu bilmek	İhtida eden bir kişi, haccın farz olduğunu bilmediği müddetçe hac ile mükellef olmaz.
		Gerekli mali imkâna sahip olmak	Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre şarttır.
Eda Şartları	Genel Şartlar	Sağlıklı olmak	Hanefi ve Maliki mezhebine göre şarttır. Hanefilerden İmam Yusuf ile İmam Muhammed'e, Şafii ve Hanbelilere göre yükümlülük şartları gerçekleşirse hastalığı olanlar yerine vekil göndermelidir.
		Geçici bir engelin bulunmaması	Hapiste olan veya devletçe hacca gitmesi önlenen kişilere hac farz değildir.
		Yol güvenliğinin bulunması	Hanefi ve Hanbelilerde eda şartı, Şafii ve Malikilerde yükümlülük şartıdır.
	Kadınlara Özel Şartlar	Yanında eşinin veya mahreminin bulunması	Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre seferilik hükümlerinin uygulandığı bir mesafeden hacca gidecek kadının yanında kocasının veya mahreminin bulunması şarttır. Şafiilerde güvenilir en az iki kadından oluşan grupla gidilebilir. Malikilere göre kadın mahremi olmadan hac yapabilir.
		İddet bekliyor olmaması	Hanefilere göre boşanmış veya kocası ölmüş bir kadının iddet süresini (dört ay on gün) tamamlamış olması haccın eda şartlarındandır. Diğer mezheplere göre yükümlülük şartıdır.
Geçerlilik Şartları		İhrama girmek	Hanefilere göre şart, diğer mezheplere göre rükündür.
		Haccı belirli vakitlerde yapmak	İhrama girmenin, Arafat'ta vakfede bulunmanın ve ziyaret tavafının belirlenen vakitlerde yapılması şarttır.
		Haccı belirli mekânlarda yapmak	Haccın farzlarını ve vaciplerini özel mekânlarda yapmak gerekir. Örneğin farz olan vakfeyi Arafat'ta, tavafı Kâbe'de, şeytan taşlamayı Mina'da yapmak şarttır.

Grafik Bilgi 3.17
Haccın şartları[113]

Hac Çeşitleri

Hac hükümleri bakımından farz, vacip ve nafile olmak üzere üçe ayrılır. Hac ibadetiyle yükümlü olan kişinin ömründe bir defa hacca gitmesi farzdır. Yükümlü olmadığı hâlde haccetmeyi adayan bir kişinin adağını yerine getirmesi vacip olur. Hanefilere göre diğer ibadetlerde olduğu gibi başlandıktan sonra bozulan nafile haccın kazası da vaciptir. Farz ve vacip haccın dışında Allah'ın (cc) rızasını kazanmak amacıyla yapılan hac ise nafiledir. Hac; hacdan önce umre yapılıp yapılmamasına ve umre ile haccın aynı ya da farklı ihramla gerçekleştirilmesine göre ise ifrad, temettü ve kıran haccı olarak üçe ayrılır.[114]

Hüküm Bakımından Hac Çeşitleri
Farz
Vacip
Nafile

Grafik Bilgi 3.18
Hüküm bakımından Hac çeşitleri[115]

Yapılma Şekli Bakımından Hac Çeşitleri
İfrad Haccı (Yalnızca hac)
Temettü Haccı (Ayrı ihramla yapılan umre ve hac)
Kıran Haccı (Aynı ihramla yapılan umre ve hac)

Grafik Bilgi 3.19
Yapılma şekli bakımından Hac çeşitleri[115]

Haccın Hükümleri

Hac esnasında yapılan Kâbe'yi tavaf, Arafat'ta vakfe, Safa ile Merve arasında say, ihram giyme gibi hacca ait görevlerin hepsine menasik denir.[116]

Haccın Farzları

Haccın farzları yerine getirilmediğinde hac ibadeti sahih olmaz. Bu durumda kişinin hac ibadetini tekrar yapması gerekir.

Hacdaki Uygulamalar		Hanefi	Şafii	Maliki	Hanbeli
İhrama girmek		Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Şart
Arafat'ta vakfe		Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün
Ziyaret tavafı	Dört şavt	Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün
	Üç şavt	Vacip	Farz	Farz	Farz
Say		Vacip	Farz/Rükün	Farz/Rükün	Farz/Rükün
Saçları tıraş		Vacip	Rükün	Vacip	Vacip

Grafik Bilgi 3.20
Mezheplere göre haccın farzları[117]

Telbiye ve ihram ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

İhram, hac veya umreye niyet eden kişinin diğer zamanlarda yapılması helal olan davranışları kendisine haram kılmasına denir.[118] Hanefi mezhebine göre ihrama girmenin niyet ve telbiye olmak üzere iki rüknü vardır. Diğer üç mezhebe göre ihrama girmiş olmak için niyet yeterlidir.[119] Hac veya umre yapacak kişilerin ihrama girdiği Mekke çevresinde bulunan yerlere mikat denir.[120] Hz. Peygamber tarafından belirlenen mikat yerleri; Zülhuleyfe, Zatu Irk, Cuhfe, Karn ve Yelemlem'dir.[121] Hac ile ilgili uygulamalar yapılıp tıraş olduktan sonra ihramdan çıkılır.[122] Şafii mezhebine göre tıraş olmak haccın rükünlerinden biridir.[123]

İhrama giren hacı adayları, ihramdan çıkıncaya kadar bazı yasaklara uymak zorundadır. Bunlara ihram yasakları denir. Bu yasakların ihlal edilmesi durumunda hac veya umreyi kaza etme, kurban kesme, sadaka verme, oruç tutma gibi cezalar vardır.

- Tıraş olmak, vücudun herhangi bir yerinden kıl koparmak, tırnak kesmek
- Süslenme amacıyla saç, sakal ve bıyıkları boyamak, makyaj malzemesi kullanmak, koku sürmek ve kokulu sabun kullanmak
- Erkekler için dikişli elbise ve iç çamaşırı türü giyim eşyası giymek, başı ve yüzü örtmek, eldiven, çorap giymek
- Cinsel ilişki ve buna yöneltecek davranışlarda bulunmak
- Avlanmak, avlanana yardım etmek

Grafik Bilgi 3.21
İhram yasaklarından bazıları[124]

Görsel 3.6
"Hac Arafat'tır."
(Tirmizi, "Tefsîr", 3)

Vakfe, hac badetini yerine getiren kişinin belirli bir vakitte Arafat ve Müzdelife'de belirli bir süre durmasını ifade eder.[125] Arafat'ta vakfe *(Görsel 3.6)* haccın rüknü olduğu için terk edilirse hac ibadeti yerine getirilmiş olmaz.[126]

Tavaf, hac veya umrede Kâbe'yi sol tarafa alarak onun etrafında yedi defa dönmektir. Bu yedi dönüşe tavaf, her bir dönüşe ise şavt denir. Başlarken Hacerülesved selamlanır. Hacerülesved hizasına her gelişte taş öpülür, elle dokunulur ya da mümkün değilse eller kaldırılarak ona selam verilir; bu davranış istilam olarak adlandırılır. Arafat'tan sonra yerine getirilen ziyaret tavafı farzdır.[127] Hanefi mezhebinde yedi şavttan en az dördünü tamamlamak farz kabul edilir; eksik kalan kısım cezayı gerektirir ancak tavaf geçerlidir. Diğer üç mezhepte ise yedi şavtın tamamı yapılmadıkça tavaf geçerli sayılmaz.[128]

Haccın Vacipleri

Haccın vaciplerinin terk edilmesi haccı geçersiz kılmaz fakat bu durum tahrimen mekruh sayılır ve ceza gerekir.[129]

- Say yapılması
- Vakfe yapılması (Müzdelife)
- Cemrelere taş atılması
- Saçın tıraş edilmesi
- Veda tavafının yapılması (Mekke dışında yaşayan kişiler için)

Grafik Bilgi 3.22
Hanefilere göre haccın vacipleri[130]

Say, Safa ve Merve tepeleri arasında Safa'dan başlanarak usulüne uygun şekilde gidip gelmeye denir. Merve'ye üç, Safa'ya dört defa gidilir.[131] Hanefi mezhebine göre vacip, diğer üç mezhebe göre farz ve rükündür.[132]

Müzdelife, hac ibadeti sırasında hacıların vakfe yapmak üzere geceyi geçirdikleri Arafat ile Mina arasındaki yerdir.[133] Müzdelife vakfesi, Arafat'taki vakfeden sonra yapılır. Arife Günü'nü bayram gününe bağlayan gece burada geçirilir. Akşam ve yatsı namazı birleştirilerek cemitehir ile kılınır. Sabah namazından sonra hava aydınlanıncaya kadar beklenerek vakfe tamamlanır.[134]

Görsel 3.7
Mina; şeytan taşlama, kurban kesme gibi hac ibadetlerinin yapıldığı yerdir. (Şener, "Mina", 30/96)

Müzdelife'deki vakfeden sonra Mina'ya gidilir. Mina, Mekke ile Müzdelife arasında harem sınırları içerisinde bulunur *(Görsel 3.7)*. Mina'da önce cemrelere taş atılır, ardından kurban kesilir, son olarak tıraş olunur.[135]

Mina'da cemre denen yerlerde şeytan taşlanır. Cemre, hacıların Kurban Bayramı günlerinde Mina'da attıkları küçük taşların her birini ve bu taşların atıldığı üç ayrı yeri ifade eder.[136]

Hedy kurbanlarının Mina'da kesilmesi sünnettir.[137] Hediye anlamına gelen hedy, hac ve umre esnasında kurban edilen hayvan demektir.[138] Temettü veya kıran haccına niyet eden hacıların kendilerine aynı mevsimde hem hac hem de umre nasip olduğu için şükür hedyi kesmeleri vaciptir.[139] Bu kurbanın Harem Bölgesi içinde kesilmesi gerekir.[140]

Udhiyye ***kurban***ı, Harem Bölgesi dışında zengin kabul edilen Müslümanların zilhiccenin on, onbir ve onikinci günleri yani Kurban Bayramı'nın ilk üç günü ibadet maksadıyla kestiği kurbandır. Udhiyye kurbanı Şafii mezhebine göre bayramın dördüncü günü de kesilebilir. Kurban kesmek Hanefi mezhebine göre vacip, diğer mezheplere göre sünnettir.[141]

Hacıların ihramdan çıkmaları için şeytan taşlamadan sonra tıraş olması veya saçlarını kısaltması gerekir. Üç mezhebe göre tıraş olmak vacip, Şafii mezhebine göre rükündür. Şafiilere göre ihramdan çıkma, hacda şeytan taşlama ile; umrede ise say ile olur.[142]

Kurban
Allah'a (cc) yaklaşmak için şükran ifadesi olarak ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. (Serinsu vd., "Kurban", 387)

Hac ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Veda tavafı, Mekke dışından gelen hacıların Kâbe'ye veda etmek amacıyla yaptıkları tavaftır. Veda tavafı Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezhebine göre vacip, Maliki mezhebine göre sünnettir.[143]

Haccın Sünnetleri

Haccın sünnetlerini yerine getirmek sevabı artırır. Mazeretsiz bir şekilde sünnetler terk edildiğinde maddi ceza gerekmez fakat sünneti terk etmek mekruhtur.[144] Haccın sünnetlerinden bazıları şunlardır:[145]

- İhram için temizlik amacıyla gusül veya namaz abdesti almak
- İki rekât ihram namazı kılmak
- İhram giydikten sonra sonra telbiyede bulunmak
- Telbiyeden sonra Resulullah'a salatüselamda bulunmak
- Salatüselamdan sonra Allah Teala'ya dua etmek
- Kudüm tavafı yapmak (Mekke dışından gelen hacı adaylarının Kâbe'yi selamlamak için yaptıkları ilk tavaf)
- Hac hutbelerini okumak
- Medine'ye giderek Resulullah'ın kabrini ziyaret etmek

8 Zilhicce	İhrama girilir.
	Arafat'a gidilir ve gece orada kalınır.
9 Zilhicce (Arife Günü)	Okunan hutbeden sonra öğle ve ikindi namazları öğle vaktinde birleştirilerek cemitakdim ile kılınır.
	Öğle namazından sonra Arafat vakfesi ve duası yapılır.
9 Zilhicce (Arife Gecesi)	Müzdelife'ye gidilir ve şeytan taşlamak üzere taş toplanır.
	Akşam ve yatsı namazları, yatsı namazı vaktinde birleştirilerek cemitehir ile kılınır.
	Müzdelife vakfesi yapılır.
10 Zilhicce (Bayramın birinci günü)	Güneş doğduktan sonra Mina'ya gidilir.
	Büyük şeytan denilen Akabe Cemresi'ne yedi taş atılır.
	Hacıların kurbanları kesilir.
	Tıraş olup ihramdan çıkılır.
	Ziyaret tavafı yapılır.
	Ziyaret tavafı sonrası say yapılır.
	Geri kalan taşlamalar için tekrar Mina'ya dönülür.
11-12 Zilhicce (Bayramın 2 ve 3. günü)	Her iki gün öğle vaktinden sonra sırayla küçük, orta ve büyük (Akabe) cemrelere yedişer taş atılır.
	Mekke'ye dönülür.
14 Zilhicce (Bayramın 4. günü)	Veda tavafı bayramın dördüncü günü veya sonraki günlerde Mekke'den ayrılmadan önce yapılır.

Grafik Bilgi 3.23
Haccın yapılışı[146]

Etkinlik-5

30 dk.

Adı	*Birlikte Öğren*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Dört gruba ayrılınız.*
2. *Grup içinde haccın farzları, vacipleri, sünnetleri, toplumsal ve bireysel faydaları konularını paylaşınız.*
3. *Hac konusu ile ilgili bilgilere ulaşabileceğiniz dijital veya basılı kaynakları öğretmen rehberliğinde tespit ediniz.*
4. *Tespit edilen kaynakları özelliklerine göre sınıflandırınız.*
5. *Haccın farzları, vacipleri, sünnetleri, toplumsal ve bireysel faydaları ile ilgili bilgileri tespit ettiğiniz kaynaklardan bulunuz.*
6. *Bulduğunuz bilgileri grup içinde tartışınız.*
7. *Her gruptaki haccın farzları, vacipleri, sünnetleri, toplumsal ve bireysel faydaları konularını araştıran öğrenciler olarak bir araya geliniz ve uzmanlık grupları oluşturunuz.*
8. *Yeni grubunuzla haccın hükümleri ile toplumsal ve bireysel faydalarına ilişkin önemli noktaları belirleyiniz ve dinî kaynakları karşılaştırınız.*
9. *Eski grubunuza dönerek uzmanlık grubunda elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınıza anlatınız.*
10. *Etkinlikten hareketle dinî kaynakları değerlendirerek aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.*

Hac ile ilgili ayetleri inceleyerek dikkatinizi çeken üç özellik/konu yazınız.	1. ..... 2. ..... 3. .....
Hac ile ilgili dinî kaynakları incelediğinizde dikkatinizi çeken iki hususu yazınız.	1. ..... 2. .....
Hac konusuyla ilgili merak ettiğiniz hususlardan bir tanesini yazınız.	1. .....

Değerlendirme: *Haccın farzları, vacipleri, sünnetleri, toplumsal ve bireysel faydaları ile ilgili bilgi kartları hazırlayınız.*

4. Kontrol Noktası

Aşağıda hac ibadetine ait çeşitli kavramlar ve bu kavramlara ait tanımlar verilmiştir. Karışık olarak verilen kavramları ait oldukları tanımların yanına yazınız.

Cemre - Hedy - İhram - Kudüm tavafı – Mikat – Mina – Müzdelife – Say - Veda tavafı

	a)	Mekke ile Müzdelife arasında harem sınırları içerisinde bulunan yer.
	b)	Safa ve Merve tepeleri arasında usulüne uygun olarak gidip gelme işlemi.
	c)	Mekke dışından gelen hacı adaylarının Kâbe'yi selamlamak için yaptıkları tavaf.
	ç)	Hac ibadeti sırasında hacıların vakfe yapmak üzere geceyi geçirdikleri Arafat ile Mina arasındaki yer.
	d)	Temettü veya kıran haccına niyet eden hacıların kendilerine aynı mevsimde hem hac hem de umre nasip olduğu için kesilmesi vacip olan kurban.
	e)	Hacıların Kurban Bayramı günlerinde Mina'da attıkları küçük taşların her biri ve bu taşların atıldığı üç ayrı yer.

3.5. CİHAT

Konuya Başlarken

"... Peygamber ve beraberindeki müminler mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. İyi ve güzel şeylerin her türlüsü onların olacaktır, gerçek kurtuluşa erenler de onlardır." (Tevbe suresi 88. ayet)

"Ey iman edenler! Sizi elem verici azaptan kurtaracak bir ticareti size göstereyim mi? Allah'a ve Resulü'ne iman edersiniz, Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihat edersiniz. Bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır." (Saf suresi 10-11. ayetler)

Aşağıdaki soruları verilen ayetlerden yararlanarak cevaplayınız.

- **Mal ve can ile yapılabilecek cihada örnek olarak neler verilebilir?**
- **Cihat denince aklınıza neler gelmektedir?**

Sıra Sizde

İslam'a göre korunması gereken değerler (din, can, akıl, nesil, mal) ile cihat kavramı arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?

Cihat, Arapçada "güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak" manasındaki cehd kökünden türemiştir.[147] Hayatın gayesi olarak Yüce Allah'a kulluk etme, Allah (cc) ve Resul'ünün koyduğu ölçülerin fert ve toplum hayatına uygulanmaya çalışılmasıdır.[148] Bununla birlikte İslam'ı diğer insanlara tebliğ etme, İslam ülkesini ve Müslümanları her türlü tehlike ve saldırılara karşı savunarak gerektiğinde düşmanla savaşmak gibi birçok anlam taşımaktadır.[149] Kişinin ihlas ile Allah'ın (cc) emirlerini yerine getirip koyduğu yasaklardan sakınması ve sorumluluklarını hakkıyla yapıp nefsini terbiye etmek için uğraşması da cihattır.[150]

Mazlumlara yardım etme, Kur'an'ın mesajlarını duyurma, insanların gönlünü kazanma, nefsi arındırma, dinin yaşanmasının önündeki engelleri kaldırma gibi amaçlarla yapılacak her türlü çalışma cihadın hedeflerini oluşturur.[151]

Günümüzde cihat kelimesinin anlamı daraltılarak yalnızca savaşla ilişkilendirilmiş ve asıl anlamından uzaklaştırılmıştır. Oysa İslam literatüründe cihat, savaş anlamına gelmenin yanında bireysel ve toplumsal gelişim için gösterilen her türlü çabayı da kapsar. Savaş kavramını ifade etmek için İslam literatüründe genellikle harp ve kıtal kelimeleri kullanılmaktadır.

Düşmanla savaş anlamına gelen cihat, barış zamanında farzıkifayedir.[152] Bir grup Müslüman'ın bunu yerine getirmesiyle diğerleri sorumluluktan kurtulur. Fakat seferberliği gerektiren bir tehlike ve saldırı hâlinde bu yükümlülük her ferdin ayrı ayrı sorumlu tutulduğu farzıayna dönüşür.[153] Yüce Allah bu hususta **"... Allah yolunda mallarınızla ve canlarınızla cihat edersiniz. Bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."**[154] buyurmuştur.

Dinin sağlıklı bir biçimde tebliği için maddi güç ve düşmana karşı ordu hazırlamak yeterli değildir. İslam'ın hedeflediği medeniyete ilim ve irfan ile ulaşılabilir. Müslümanlar, kendilerini aydınlatacak ve gerekli durumlarda uyaracak derin bilgi sahibi kimseler yetiştirmelidir *(Görsel 3.8)*.

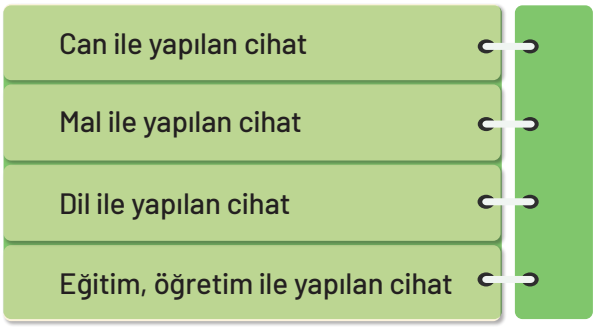
Görsel 3.8
"İlim öğrenmek kadın erkek bütün Müslümanlara farzdır." (İbni Mace, "Mukaddime", 17)

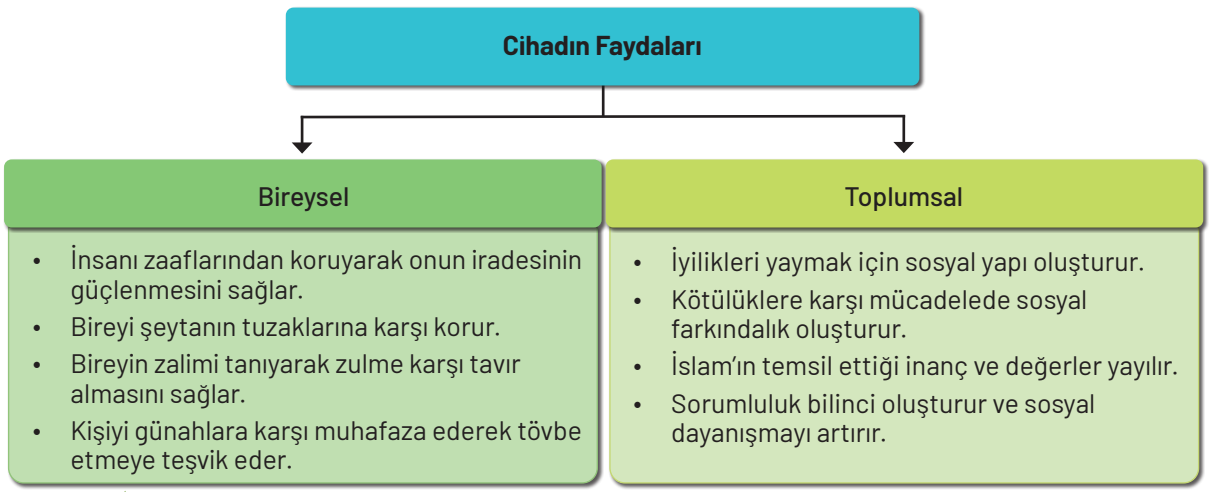
Hem dinin doğru anlaşılması hem de İslam medeniyetinin ilerlemesi için ilim adamlarının yetiştirilmesine gereken önem verilmelidir.[155] **"... Müminlerin hepsinin toptan savaşa çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup dinde yeterli bilgi sahibi olmaya çalışmak ve seferden dönen toplulukları uyarmak üzere geride kalmalıdır..."**[156] ayetinde savaşla birlikte ilmî faaliyetlerin devam ettirilmesinin önemi vurgulanmıştır.

Cihat; sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere birçok boyutu olan bir ibadettir. Bu anlamda her Müslüman'ın elinden gelen çabayı göstermesi dünyayı daha yaşanılır hâle getirecektir. Cihat; Müslümanın canını ve malını koruması, vatanını savunması ve değerlerini muhafaza etmesi suretiyle hayatının tüm evrelerinde ifa ettiği kapsamlı bir ibadettir.

Müslümanlar mallarıyla, canlarıyla, bilgileriyle ve örnek yaşayışlarıyla cihat ibadetini yerine getirmekle mükelleftir. Bu görev yerine getirildiğinde cihadın bireysel ve toplumsal birçok faydası ortaya çıkar.

Grafik Bilgi 3.24
Cihadın çeşitleri[157]

Grafik Bilgi 3.25
Cihadın bireysel ve toplumsal faydalarından bazıları

Cihat ile İlgili Temel Kavramlar

Kelimeler ve kavramlar, insan düşüncesinin şekillenmesinde ve anlam dünyasının inşasında en temel araçlar arasında yer alır. Bu yönüyle hem ilmî birikimin aktarılmasında hem de sağlıklı bir iletişimin kurulmasında hayati bir rol üstlenirler. Ancak zamanla, toplumsal, kültürel ve tarihsel süreçlerin etkisiyle bazı kelimeler anlam daralması, genişlemesi ya da kaymasına maruz kalabilir. Bu bağlamda cihat kavramı da tarihsel süreç içerisinde anlam daralmasına uğrayan terimlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Günümüzde özellikle çeşitli ideolojik yaklaşımların ve medyatik söylemlerin etkisiyle 'cihat' kavramı çoğunlukla yalnızca savaş (kıtal) ile özdeşleştirilmiş ve bu yönüyle sınırlandırılmıştır. Oysa İslam düşüncesinde cihat, çok daha geniş ve derin bir içeriğe sahip olup tebliğ, davet, emir bilmaruf nehiy anilmünker ve kıtal kavramlarını kapsamaktadır.

Bir Hadis

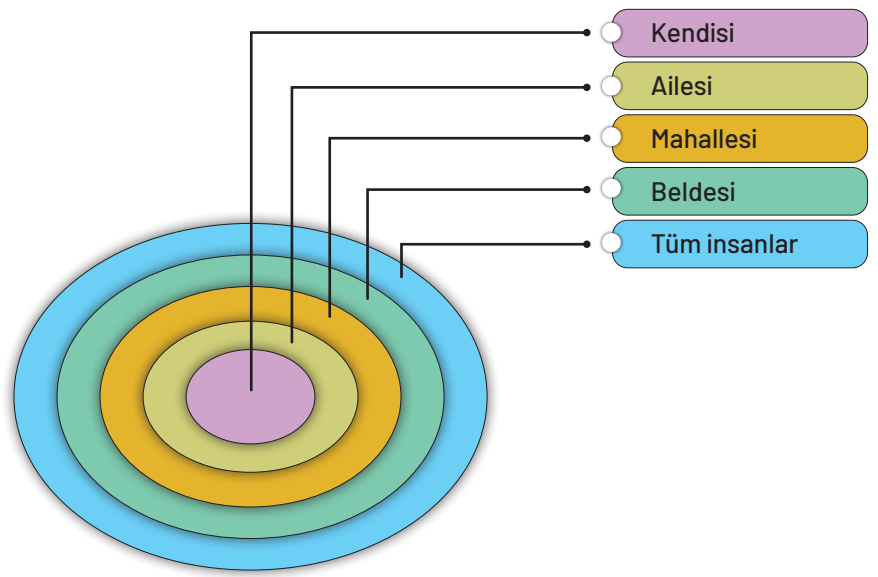
"... Allah'a yemin ederim ki Allah Teala'nın senin sebebinle bir tek kişiye hidayet verip doğru yola iletmesi, senin için kızıl develerin olmasından çok daha hayırlıdır." (Buhari, "Fezâilü's-sahabe", 9)

Davet ve Tebliğ

Ayetlerde davet; hayra, Allah (cc) yoluna, esenliğe, imana ve İslam'a çağrı anlamlarında kullanılmıştır.[158] İnsanlar muhatap oldukları daveti kabul ettiğinde tebliğ aşamasına geçilir. Tebliğ, İslam'a ve İslam esaslarının uygulanmasına çağrıdır. **"Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış..."**[159] ayetinde vurgulandığı üzere tebliğ, peygamberlerin vahiy yoluyla aldıkları bilgileri insanlara ulaştırmasıdır. İslam'ı tebliğ etmek peygamberin görevlerinden olduğu gibi Müslümanların da görevleri arasındadır. Bu yönüyle insanları İslam'a davet etmek, bu daveti kabul edene dini anlatmak, açıklamak ve örnekler sunmak cihattır. Sahabe, dini yeryüzüne yaymak ve hakkı hâkim kılmak için ulaşabildikleri her noktaya davet ve tebliğ amacıyla gitmiş, birçok insanın hidayetine vesile olmuştur. Bu sayede İslam birçok bölgeye yayılmıştır.

Emir bilmaruf nehiy anilmünker

Emir bilmaruf nehiy anilmünker, iyiliği tavsiye ve teşvik etme ile kötülükten sakındırma ve uzaklaştırma anlamında kullanılır.[160] İslam'da farzıkifaye hükmünde bir sorumluluktur. Ancak toplumda hiç kimse bu görevi yerine getirmezse farzıayn olarak herkes sorumlu olur. Bu sorumlulukla ilgili Al-i İmran suresinin 104. ayetinde **"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir."** buyrulmuştur. Hz. Peygamber de kişinin mümin kardeşine nasihat etmesini emir bilmaruf nehiy anilmünker kapsamında değerlendirerek şöyle buyurmuştur: *"Bu canı bu tende tutan Allah'a yemin ederim ki ya iyiliği emrederek teşvik edip kötülükten sakındırırsınız ya da Allah size bir ceza gönderir de O'na dua edersiniz ama O, duanıza karşılık vermez."*[161] Emir bilmaruf nehiy anilmünker bireysel düzeyde başlayıp genişleyerek topluma yayılan bir sorumluluk alanıdır.[162]

Grafik Bilgi 3.26
Emir bilmaruf nehiy anilmünkerin adımları

Yüce Allah, iyiliklerin terk edilip kötülüklerin yaygınlaştığı dönemlerde peygamberler ve ilahi kitaplar göndererek onları hak yola davet etmiştir. Tarihte zaman zaman toplumsal bozulmalar yaşanmış ancak bu durumlarda peygamberler, tebliğ ve davet görevlerini yerine getirerek toplumda iyiliğin yaygınlaşması için kararlılıkla mücadele etmişlerdir. Bu bağlamda,

Hz. Muhammed'in (sav) emir ve yasakları, tavsiye ve uyarıları genel anlamda emir bilmaruf nehiy anilmünker olarak değerlendirilebilir.[163] Hz. Peygamber hem bireysel hem de toplumsal alanda iyiliği hâkim kılmak, kötülükleri ortadan kaldırmak için örnek bir mücadele sergilemiştir. Bu ilahi görevi üstlenen ümmet ise Kur'an-ı Kerim'de **"Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarsınız..."**[164] ayetiyle övgüye mazhar olmuş ve bu görevle teşvik edilmiştir.

İslam'a göre bireysel ve toplumsal huzuru tehdit eden; iftira, dedikodu, yalan, hırsızlık, gasp, inkâr gibi davranışlar münker olarak tanımlanmış ve kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bu tür davranışlara karşı mücadele etmek ve toplumda iyiliği yaygınlaştırmak, Müslümanların temel sorumluluklarından biridir.

"Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi..."[165] ayeti, insanlara yaklaşımda merhamet ve yumuşaklığın önemini vurgular. Bununla beraber iyiliği tavsiye edip kötülükten uzaklaştırmaya çalışırken kullanılan üslubun etkili olduğunu gösterir.

Cihat ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kıtal

Din ve değerler uğrunda yapılan mücadeleyi ifade etmek için kullanılan ve savaş anlamına gelen kıtal; Kur'an-ı Kerim'de Müslümanlar ile müşrikler arasında yapılan savaş anlamında kullanılmıştır.[166] Bazı hadislerde vurgulandığı üzere Müslüman, düşmanla karşılaşmayı temenni etmez ancak karşı karşıya gelince cepheden kaçmaz.[167] Hz. Peygamber'in hayatında bu tür cihadın örneklerinden bazıları Bedir, Uhud, Hendek Savaşları ve Mekke'nin Fethi'dir.

İslam, istila ve sömürü için yapılan savaşları meşru görmemiş, savaşa ancak Müslümanların can ve mal güvenliğini sağlamak, hak ve hürriyetlerini korumak amacıyla başvurulacağını hükme bağlamıştır.[168] Hz. Peygamber savaş esnasında mabet, hastane gibi askerî olmayan yapılara zarar verilmesini ve kadın, çocuk, yaşlı, din adamları gibi sivil kimselerin öldürülmesini yasaklamış, savaş açmayanlarla savaşmanın meşru olmadığını belirtmiştir.[169]

Şehadet

Şehadet, tanıklık, yüksek bir ülkü uğrunda ölme, şehit olma anlamlarına gelir.[170] Allah (cc) yolunda veya O'nun korunmasını emrettiği kutsal değerler uğruna ölmeye denir *(Görsel 3.9)*. Şahit olan, tanıklık eden, kesin bir haberi

Görsel 3.9

Çanakkale; din, vatan ve tüm kutsal değerler uğruna canını veren şehitlerin yazdığı eşsiz bir kahramanlık destanıdır. Bu uğurda toprağa düşenleri anmak için yapılan Şehitler Abidesi, Anadolu insanının Millî Mücadele Dönemi'nde bağımsızlık ve özgürlük için verdiği cihadın simgesidir. (Şehitler Abidesi, Çanakkale)

veren anlamındaki şehit; İslam'ın tüm insanlığa ulaştırılması ve bu esnada ortaya çıkan engelleri kaldırırken Allah (cc) yolunda ölen veya öldürülen Müslüman'a denir. Şehitlik Allah (cc) yolunda veya kutsal kabul edilen din, vatan, namus, mal ve can güvenliği için cihat ederken öldürülen müminlerin özel sıfatıdır.[171]

Yüce Allah Bakara suresinin 154. ayetinde şehitler hakkında şöyle buyurmuştur: **"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz."**

İslam'ın yayılması uğrunda gösterilen her türlü gayret ve faaliyet ilayıkelimetullah olarak isimlendirilir.[172] Savaşa gidip büyük yararlılıklar gösteren ve sağ olarak dönen kişilere ise gazi denir.[173]

Çıkış Kartı

İslam, mücahit sahabilerin davet ve tebliğ faaliyetleri sayesinde Mekke'den Medine'ye, oradan da Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Horasan erenleri, şehadet aşkıyla yola çıkan mücahitler ve bu uğurda canlarını feda eden şehitler sayesinde İslam, doğudan batıya kadar ulaşmıştır. Cihat ruhu ve verilen mücadeleler sayesinde 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu Türk-İslam yurdu hâline gelmiş ve bu topraklar bir İslam beldesine dönüşmüştür. Türkler, Anadolu'yu kalıcı olarak Türk yurdu yaparken İslam'daki cihat anlayışıyla batıya seferler düzenlemiş ve Balkanlar da İslam'la tanışmıştır. Son yüzyılda ise bu ruh, Anadolu'yu işgale gelenlere karşı Çanakkale'de Mehmetçik'in destansı mücadelesiyle yeniden can bulmuştur. Bu mücadele, Nurettin Topçu'nun sözleriyle şöyle tarif edilmiştir: "Harp, Türk için ziyafetti. Ölmek saadetti; yaşamak da şerefti: Her ikisi de gazilik; biri dünya öbürü ahiret gaziliği. Bir harpte şehitlik ideali, mest edici bir rüya, gazilik is gelecek bir harpte şehitliğin müjdecisi idi... Çanakkale'de ölen babaların ruhu, istiklal harbinde ölecek oğullarına mukaddes bir vasiyet bırakıyordu: 'Büyük cihadı milletin vicdanında yapmayı unutma!'" (Nurettin Topçu, Büyük Fetih, 102-103) Bu cihat ruhu, özellikle İslam medeniyetinin izlerini Anadolu'dan silmek isteyenlere karşı Kurtuluş Savaşı'nda yeniden dirilmiş ve büyük zaferin kazanılmasında etkili olmuştur. Aynı inançla hareket eden Anadolu halkı, son kırk yılda terörle mücadelede binlerce vatan evladını şehit vermiş, pek çok insan da gazilik onuruna erişmiştir. Bu ruh, 15 Temmuz 2016'da da harekete geçmiş, 255 vatan evladı gözünü kırpmadan şehit olmuş, pek çok kişi de gazilikle şereflenmiştir.

Verilen metne göre aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

3 *Bu metinden çıkarılabilecek mesajlardan üç tanesini yazınız.*

- .....
- .....
- .....

2 *Ülkenin bağımsızlığı için yapılan fedakârlıklardan iki tanesini yazınız.*

- .....
- .....

1 *Anadolu insanını harekete geçiren etmenlerden bir tanesini yazınız.*

- .....

Etkinlik-6

40 dk.

Adı	*Ayet ve Hadislere Göre Cihat*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Sınıfınızda iki grup oluşturunuz.*
2. *Öğretmen rehberliğinde güvenilir Kur'an- Kerim mealleri ve hadis kaynaklarını tespit ediniz.*
3. *Belirlenen kaynakları bir gruba mealler diğer gruba hadis kaynakları olacak şekilde paylaştırınız.*
4. *Paylaşımınıza göre cihat ile ilgili beş ayet veya beş hadis bulunuz.*
5. *Bulduğunuz ayet ve hadislerde geçen cihat ile ilgili kavramları belirleyiniz.*
6. *Ayet ve hadisleri konusuna ve içerdikleri kavramlara göre sınıflandırınız.*
7. *Sınıflandırdığınız kavramları aşağıdaki tabloya yazarak kavram ile ilgili bir ayet veya hadis yazınız.*

İlgili Konular / Kavramlar	**Tespit Edilen Ayet veya Hadisler**
	.....
	.....
	.....
	.....
	.....

8. *Tabloya yazdığınız bilgileri diğer grupla paylaşınız.*
9. *Paylaşımlardan hareketle cihat ve önemi ile ilgili çıkarımlarda bulununuz.*
10. *Yaptığınız çıkarımlardan hareketle kısa bir metin yazınız.*

.....

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme: *Etkinlik sonunda ulaştığınız bilgilerden hareketle aşağıdaki ifadeyi tamamlayınız.*

Cihat sadece savaştan ibaret değildir. Çünkü .....

.....

.....

5. Kontrol Noktası

1. Aşağıda cihat ile ilgili ayet ve hadisler verilmiştir.

- *"Rabb'inin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et, onlarla en güzel yöntemle mücadele et. Kuşkusuz senin Rabb'in, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir. (Nahl suresi 125. ayet)*
- *"Kim bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse kalbiyle düzeltme cihetine gitsin ki bu imanın en zayıf derecesidir." (Müslim, "İman", 78)*
- *"Her kim Allah yolunda savaşacak bir askeri (savaş için) donatırsa kendisi de savaşmış gibi olur. Kim de Allah yolunda savaşa çıkan gazinin ailesine göz kulak olursa o da savaşmış gibi olur." (Buhari, "Cihad", 38)*
- *"İki göz vardır ki cehennem ateşi onlara dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz." (Tirmizi, "Fezâilü'l-cihad", 12)*

Bu ayet ve hadislerden hareketle aşağıdaki ifadelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" kutucuğunu işaretleyiniz.

	İfadeler	D	Y
1.	Cihat, belirli usul ve esaslara uygun şekilde hikmetli ve güzel bir dille yapılmalıdır.		
2.	Cihat hem bireysel hem de toplumsal sorumluluk olarak yerine getirilmelidir.		
3.	Cihadın en alt halkasını sadece din görevlileri yerine getirir.		
4.	Her Müslüman'ın gücü ve imkânı nispetinde cihatla ilgili sorumlulukları vardır.		
5.	Cihat görevini ihmal etmek sadece bireyin sorumluluğudur.		

2. Müslümanlar, mallarıyla, canlarıyla ve örnek hayatlarıyla cihat görevini yerine getirmekle sorumludur. Bu görev ifa edildiğinde hem birey hem de toplum için pek çok fayda ortaya çıkar.

Aşağıdaki tabloya cihadın bireysel ve toplumsal faydalarından üçer tane yazınız.

Cihadın Faydaları	
Bireysel	Toplumsal

3. "... Allah'a yemin ederim ki, Allah Teala'nın senin sebebinle bir tek kişiye hidayet verip doğru yola iletmesi senin için kızıl develerin olmasından çok daha hayırlıdır." (Buhari, "Fezâilü's-sahabe", 9)

Verilen hadisi emir bilmaruf nehiy anilmünker kapsamında kısaca yorumlayınız.

.....

.....

.....

Performans Görevi

40+40 dk.

Görev	*İbadetlerin günlük yaşam içindeki yeri ve insanları nasıl etkilediği üzerine köşe yazısı yazma*
Amaç	*İbadetlerin günlük yaşam içindeki yerini ve insanları nasıl etkilediğini fark edebilme*
Ürün	*Köşe yazısı*
Değerlendirme Ölçütleri	*Veri toplama, ilişki kurma, içerik, çözümleme, yorumlama*

Yönerge: *Bu performans görevini aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda hazırlayınız.*

1. *Bir çalışma planı oluşturunuz.*
2. *Çalışmanızda dergi, makale, ansiklopedi, geçerli ve güvenilir genel ağ gibi kaynaklardan yararlanınız.*
3. *Hazırlık sürecini bir haftada tamamlayınız.*
4. *Çalışmanızda faydalandığınız kaynakların isimlerine yer veriniz.*
5. *Konuyu ele alırken sınırları iyi belirleyiniz ve konu dışına çıkmayınız.*
6. *Konuyu ele alırken veri toplama, ilişki kurma, içerik, çözümleme, yorumlama ve değerlendirme aşamalarını takip ediniz.*
7. *Köşe yazısının içeriğini oluştururken günlük hayattan örnekler ve karşılaştırmalardan yararlanabilirsiniz.*

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, İbadetlerin günlük yaşam içindeki yeri ve insanları nasıl etkilediği üzerine köşe yazısı yazma ile ilgili bilgi ve becerileriniz hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

	Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Konu ile ilgili güvenilir kaynaklardan araştırma yaparak köşe yazımı içerik açısından zenginleştirdim.			
2.	Yazımı giriş, gelişme ve sonuç bölümleriyle düzenli ve anlamlı bir yapıya kavuşturdum.			
3.	Yazımda dil bilgisi, imla kuralları ve noktalama işaretlerine dikkat ettim.			
4.	Konuyu açık, anlaşılır ve etkili bir dille ifade ettim.			
5.	Yazımda günlük yaşamdan örnekler ve karşılaştırmalara yer vererek içeriği somutlaştırdım.			
6.	Konu ile ilgili yorum, çözümleme ve değerlendirme yaparak düşünceyi derinleştirdim.			
7.	Kaynakları doğru şekilde belirtip bilimsel etik kurallarına uygun davrandım.			

2. *Hazırladığınız performans görevi yandaki karekodla verilen analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1 - 2. soruları tabloda verilen hadislerden yola çıkarak cevaplayınız.

1.	"Biriniz cumadan bir gün evvel veya bir gün sonra da oruç tutmadıkça sadece cuma günü oruç tutmasın." (Buhari, "Savm", 63)	
2.	"İslam beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek, Kâbe'yi haccetmek ve ramazan orucunu tutmak." (Müslim, "İman", 21)	
3.	"Resulullah ayın on üç, on dört ve on beşine denk gelen günlerde oruç tutmamızı bize tavsiye etti." (Müslim, "Sıyam", 194)	
4.	"Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan muharrem ayında (tutulan oruçtur). Farz namazdan sonra en faziletli namaz ise gece namazıdır." (Müslim, "Sıyam", 202)	

1. Yukarıdaki hadislerde işaret edilen oruç çeşitlerini bularak karşılarındaki boşluklara yazınız.

2. 1 numaralı hadiste işaret edilen oruç çeşidi hakkında kısaca bilgi veriniz.

.....

.....

3 ve 4. soruları, aşağıda verilen durumları inceleyerek ve orucu bozma-bozmama durumlarına göre sınıflandırarak cevaplayınız.

a)	Oruçluya gıda verici enjeksiyon, serum takılması ve kan verilmesi
b)	Ağza giren kar, dolu ve yağmuru farkında olmadan yutmak
c)	Güneşin battığını zannederek iftar etmek
ç)	Su almaksızın deva veya gıda veren bir ilacı yutmak
d)	Astım hastalarının sprey (püskürtücü) ilaç kullanması
e)	Bölgesel ve genel anestezi yaptırmak
f)	İmsak vakti geçtiği hâlde geçmediğini zannederek yiyip içmeye devam etmek
g)	Ağza giren kar, dolu ve yağmuru bilerek yutmak

I-	II-	III- .....

3. Orucu bozup bozmama durumlarını kutucukların üzerindeki I, II ve III numaralı boşluklara hükümlerine göre sınıflandırarak yazınız.

4. Verilen durumları kutucuklara orucu bozup bozmama durumlarına göre yerleştiriniz.

5. Ramazan ayı, Müslümanlara Allah'ın (cc) emirleri karşısında sorumluluk bilincine ve takvaya erişme fırsatı sunmaktadır. Böylece toplumsal dayanışma ve paylaşma şuurunu aşılayarak bir anlamda "irade eğitimi" vermek suretiyle müminlere kişilik kazandırıyor, "kâmil bir mümin" olmanın yollarını gösteriyordu. Ramazan sözcük olarak "yaz sonunda yağıp yeryüzünü tozlardan temizleyen yağmur" manasında "er-ramzâ" kelimesinden alınmıştır. Bu yağmur, yeryüzünü nasıl temizleyip yıkarsa ramazan ayı da müminleri günah kirlerinden öylece temizler. İslam ile yepyeni anlamlara kavuşan ramazan kelimesi mübarek bir zaman dilimini tam bir huzur iklimini çağrıştırır. Ramazan ayı boyunca Müslümanlar, toplum olarak ibadet yoğunluğu ve heyecanı içinde olurlar. Çünkü ramazan; ilmin, inancın, ibadetin, ahlakın, dayanışmanın, kardeşliğin daha da olgunlaştırılabilmesi için Müslümanlara ikram edilmiş bereketli bir eğitim mevsimidir. Müslüman bu zaman diliminde Rabb'iyle, kardeşleriyle ve nefsiyle olan ilişkilerini gözden geçirir; gece gündüz tam bir ay süren yoğun bir eğitim faaliyetinden güçlenerek, arınarak çıkar. (Görmez vd., *Hadislerle İslam*, 2/394)

Bu metin, aşağıdaki tabloda verilen ayet ve hadislerden hangileriyle desteklenebilir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

	a)	"... Öyle ise sizden ramazan ayını idrak edenler onda oruç tutsun. Kim, o anda hasta veya yolcu olursa (tutamadığı günler sayısınca) başka günlerde tamamlasın..." (Bakara suresi 185. ayet)
	b)	"Şüphesiz, biz onu (Kur'an'ı) Kadir Gecesi'nde indirdik. Kadir Gecesi'nin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir Gecesi bin aydan daha hayırlıdır." (Kadir suresi 1-3. ayetler)
	c)	"Ramazan ayı size geldi. Yüce Allah bu ayda size oruç tutmayı farz kıldı. Bu ayda cennet kapıları açılır, cehennem kapıları ise kapanır... " (Nesai, "Sıyam", 5)
	ç)	"Kim inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları bağışlanır." (Buhari, "İman", 28)
	d)	"Ramazan ayından sonra en kıymetli oruç Allah'ın ayı olan muharrem ayında tutulan oruçtur." (Tirmizi, "Savm", 40)
	e)	"Sizden biriniz unutarak bir şey yer veya içerse orucunu tamamlasın. Çünkü onu Allah yedirmiş ve içirmiştir." (Buhari, "Savm", 26)

6 ve 7. soruları verilen öncüllere göre cevaplayınız.

6. "Ey iman edenler! Sizden öncekilerin üzerine yazıldığı gibi sakınasınız diye sizin üzerinize de sayılı günlerde oruç yazıldı. İçinizden hasta veya yolcu olan, başka günlerde sayısınca tutar. Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir. Bir iyiliği mecbur olmadan yapan için bu (yaptığı) iyidir. Ama orucu tutmanız -bilirseniz- sizin için daha hayırlıdır." (Bakara suresi 183-184. ayetler)

Yukarıda verilen ayetlerde bazı kavramları ifade eden bölümlerin altı çizilmiştir. Altı çizilen bölümlerde ifade edilen kavramları ve bu kavramların hükümlerini kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

.....

7. Din İşleri Yüksek Kurulu, 30.01.2019 tarihinde Kurul Başkanı başkanlığında toplandı.

KARAR

"Hac, İslam'ın beş temel esasından biri olup hem bedenî hem de mali yönü bulunan bir ibadettir. Hac ibadeti sağlık, mali yeterlilik ve yol emniyeti yönünden haccetme imkânına sahip, hür, akıl sağlığı yerinde ve ergenlik çağına ermiş her Müslüman'a farzdır. Haccın kimlere farz olduğunu bildiren Al-i İmran suresinin 97. ayetindeki "istitâat/güç yetirebilme" şartının beden sağlığını da kapsadığını ifade eden İmam Ebu Hanife ile İmam Malik, hac ile ilgili diğer şartları taşıdığı hâlde sağlığı elvermeyen ve bedenî güce sahip olmayan kişilere haccın farz olmadığı kanaatindedir."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Din İşleri Yüksek Kurulunda verilen bu cevap için sorulabilecek iki soru yazınız.

.....

.....

8 - 10. soruları aşağıda verilen metne göre cevaplayınız.

Bir öğretmen, dinî ve hükmi temizlik çeşitleri konusu ile ilgili yaptığı etkinliğin değerlendirme aşamasında öğrencilerine çeşitli sorular sormuş ve öğrencilerden aşağıdaki cevapları almıştır:

1. öğrenci: Bu temizlik çeşidinde yüzü yıkamak dört mezhebe göre farzdır.
2. öğrenci: Her iki temizlik çeşidinde de niyet etmek Hanefi mezhebine göre sünnet, diğer mezheplere göre farzdır.
3. öğrenci: Bu temizlik çeşidinde elleri ve yüzü mesh etmek dört mezhebe göre farzdır.

8. 1. öğrencinin cevap verdiği temizlik çeşidinin farzlarını Hanefi mezhebine göre yazınız.

.....

9. 2. öğrencinin cevap verdiği temizlik çeşitleri ne olabilir?

.....

10. 3. öğrencinin cevap verdiği temizlik çeşidini kısaca anlatınız.

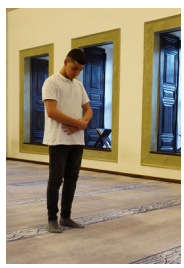
.....

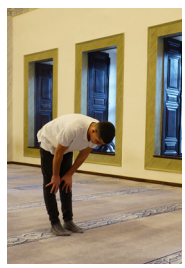
.....

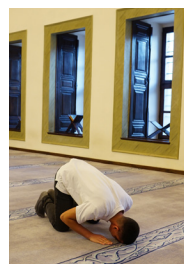
11 - 14. soruları aşağıda verilen görsellere göre cevaplayınız.

Aşağıda namaz ibadeti ile ilgili görseller verilmiştir.

1

2

3

4

11. 1 numaralı görsel namazın hangi rüknüdür?

.....

12. 2 numaralı görseldeki rüknü açıklayınız.

.....

13. 3 numaralı görseldeki rüknün hükmünü yazınız.

.....

14. Namaz esnasında 4 numaralı görseldeki rükün yapılmazsa namazın sıhhati ne olur?

.....

15 – 16. soruları aşağıda verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Aşağıda Ankara'ya ait namaz vakitlerini gösteren bir tablo verilmiştir.

İmsak	Güneş	Öğle	İkindi	Akşam	Yatsı
05.30	06.53	13.03	16.23	19.02	20.20

15. Verilen namaz vakitlerinden yola çıkarak herhangi bir namazın kılınamayacağı bir saat dilimi yazınız.

.....

16. Verilen namaz vakitlerinden yola çıkarak nafile namaz kılmanın mekruh olduğu iki ayrı saat dilimi yazınız.

.....

17 – 19. soruları aşağıda verilen ayet ve hadislere göre cevaplayınız.

1.	"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır." (Bakara suresi 267. ayet)
2.	"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana ve yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Tevbe suresi 60. ayet)
3.	"Yirmi dinarın olmadıkça senin üzerine (zekât olarak) bir şey yoktur..." (Ebu Davud, "Zekât", 5)
4.	"Yoksula verilen sadaka bir, akrabaya verilen ise hem sadaka hem de sılayırahim olmak üzere iki sadaka sayılır." (Tirmizi, "Zekât", 26)

17. 1 numaralı ayet ve 4 numaralı hadiste vurgulanmak istenen nedir? Kısaca açıklayınız.

.....

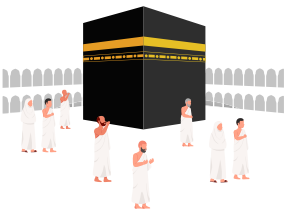
.....

.....

18. 2 numaralı ayette altı çizili olan kişiler hakkında kısaca bilgiler veriniz.

19. 3 numaralı hadiste ifade edilen nisap miktarına denk olan diğer nisap miktarı ölçütlerini yazınız.

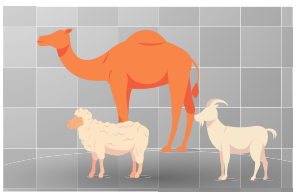
20 - 21. soruları aşağıdaki görsellere göre cevaplayınız.

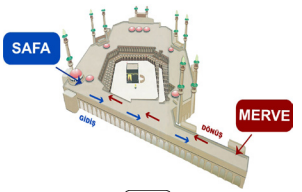
1.

2.

3.

4.

20. Verilen görsellerden hangileri haccın farzlarındandır?

21. 2 ve 4 numaralı görselleri kısaca açıklayınız.

22. Aşağıda haccın yapılışı ile ilgili bazı uygulamalar verilmiştir.

a)	Hacıların kurbanlarının kesilmesi.
b)	Büyük şeytan denilen Akabe Cemresi'ne yedi taş atılması.
c)	Öğle ve ikindi namazları öğle vaktinde birleştirilerek cemitakdim ile kılınması.
ç)	Ziyaret tavafı sonrası say yapılması.
d)	Akşam ve yatsı namazları birleştirilerek cemitehir ile kılınması.
e)	Tıraş olunup ihramdan çıkılması.
f)	Müzdelife vakfesinin yapılması.

g)	İhrama girilmesi.
ğ)	Arafat'a gidilmesi ve gece orada kalınması.
h)	Öğle namazından sonra Arafat vakfesi ve duasının yapılması.
ı)	Öğle vaktinden sonra sırayla küçük, orta ve büyük Cemrelere yedişer taş atılması.

Haccın yapılışı ile ilgili verilen uygulamaları doğru tarih ve sıralamada aşağıdaki tabloya yazınız.

8 Zilhicce	
9 Zilhicce (Arife Günü)	
10 Zilhicce (Bayram gecesi)	
10 Zilhicce (Bayramın 1. günü)	
11 - 12 Zilhicce (Bayramın 2 - 3. günü)	

23. Bir öğrenci 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü Programı'nda yapılan konuşmayı dinlerken sınıfta işledikleri bir konu ve bu konuyla ilgili ayetleri anımsamıştır. Yapılan konuşma metni şu şekildedir: "İslamiyet'in getirdiği bütün hükümlerin, emir ve yasakların temel amacı, beş temel esasın korunmasıdır. İnsanın yeryüzünde insanca yaşaması ve varlığını sürdürebilmesi bu beş temel değerin korunmasına bağlıdır. Hayatın korunması da bunlardan biridir. Belirtilen bu gayeler uğrunda mücadele edip can verenler şehit sayılırlar. Allah'ın (cc) dininin diğer insanlara tebliğ edilmesi ve buna uygun bir hayat yaşayabilmeleri zaman zaman bu uğurda mücadele vermeyi gerektirir. Bu mücadele sırasında gerektiğinde can verip şehit olanlar, Allah (cc) katında çok yüksek bir mertebeye ulaşırlar. Korunması gereken diğer esaslar uğrunda can verenlerin durumu da böyledir."

Buna göre aşağıdakilerden hangisi öğrencinin hatırladığı ayetlerden biri olabilir?

A) "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihat edin ki kurtuluşa eresiniz." (Maide suresi 35. ayet)

B) "Ey insanlar! Size Rabb'inizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik." (Nisa suresi 174. ayet)

C) "Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler var ya, işte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir." (Zümer suresi 63. ayet)

D) "Sonra her bir topluluktan, Rahman'a karşı en isyankâr olanları mutlaka çekip çıkaracağız." (Meryem suresi 69 ayet)

E) "O, kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Allah'tır. Gaybı da görünen âlemi de bilendir. O, Rahman'dır, Rahîm'dir." (Haşr suresi 22. ayet)

Üniteyle ilgili daha fazla soruya bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

3. ÜNİTE SONNOTLARI

1. Yaşaroğlu, "Namaz", 32/350.
2. Bakara suresi 83. ayet; Yunus suresi 87. ayet; Meryem suresi 31. ayet; Taha suresi 14. ayet.
3. Bakara suresi 153. ayet.
4. Tirmizi, "İman", 8.
5. Müslim, "İman", 137.
6. Buhari, "Taksîru's-salât", 19; Ebu Davud, "Salât", 176.
7. Ankebut suresi 45. ayet.
8. Nesai, "Muhârebe", 2.
9. Karaman vd., *İlmihal I*, 227.
10. Karaman vd., *İlmihal I*, 208.
11. Şener, "Abdest", 1/68.
12. Candan, *Muhtasar Şafiî İlmihali*, 99-100.
13. Erdoğan, "Gusl", 161; Karaman vd., *İlmihal I*, 204.
14. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/279.
15. Erdoğan, "Teyemmüm", 579; Boynukalın, "Teyemmüm", 41/50.
16. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 182-186.
17. Karaman vd., *İlmihal I*, 229.
18. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/350.
19. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/119.
20. Bakara Suresi 144. ayet.
21. Nisa suresi 103. ayet.
22. Tirmizi, "Salat", 1; Nesai, "Mevakit", 1.
23. Müslim, "Mesâcid", 176.
24. Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, 113.
25. Karaman vd., *İlmihal I*, 268.
26. Karaman vd., *İlmihal I*, 266, 269; Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 380.
27. Çetin, "Ezan", 12/36.
28. Serinsu vd., "Nafile", 341.
29. Karaman vd., *İlmihal I*, 237.
30. Karaman vd., *İlmihal I*, 238-239.
31. Karaman vd., *İlmihal I*, 227.
32. Karaman vd., *İlmihal I*, 240.
33. Karaman vd., *İlmihal I*, 241.
34. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/139.
35. Karaman vd., *İlmihal I*, 247.
36. Müslim, "Salat", 215.
37. Buhari, "Ezan", 133-134.
38. Karaman vd., *İlmihal I*, 247.
39. Öğüt, "Sehiv Secdesi", 36/318-319.
40. Çetin, "Tilâvet Secdesi", 41/157.
41. Karaman vd., *İlmihal I*, 247.
42. Kahraman, "Ta'dîl-i Erkân", 39/366.
43. Karaman vd., *İlmihal I*, 248.
44. Karaman vd., *İlmihal I*, 249.
45. Karaman vd., *İlmihal I*, 249-251.
46. Karaman vd., *İlmihal I*, 251.
47. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/211.
48. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/212.
49. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/213.
50. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 1/214.
51. Karaman vd., *İlmihal I*, 252-255.
52. Karaman vd., *İlmihal I*, 257-259; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 2/139-141.
53. Karaman vd., *İlmihal I*, 260-261.
54. Başoğlu vd., "İmam", 4/323.
55. Buhari, "Cemaat", 1.
56. Müslim, "Mesâcid", 176.
57. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 507-511.
58. Karaman vd., *İlmihal, I*, 269,276, 278, 281.
59. Karaman vd., *İlmihal I*, 326-329.
60. Genel ağdan alınmıştır.
61. Karaman vd., *İlmihal I*, 212-215.
62. Karaman vd., *İlmihal I*, 212-215.
63. Karaman vd., *İlmihal I*, 166.
64. Karaman vd., *İlmihal I*, 225.
65. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 1/201-202.
66. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 197.
67. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 468.
68. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 654.
69. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 426.
70. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 413.
71. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 421.
72. İsfahanî, "Savm", 291.
73. Erdoğan, "İftar", 462.
74. Karaman, vd., *İlmihal I*, 391.
75. Bakara suresi 185. ayet.
76. İbni Mace, "Sıyâm", 44.
77. Bakara suresi 183. ayet.
78. Buhari, "İman", 2.
79. Buhari, "Savm", 6.
80. Buhari, "Savm", 2.
81. Buhari, "Savm", 8.
82. Karaman vd., *İlmihal I*, 384.
83. "Oruç", 6/407; Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 710-720.
84. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 714-715.
85. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 714-715.
86. Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 532-538; Karaman vd., *İlmihal I*, 406-410.
87. Karaman, vd., *İlmihal I, İman ve İbadetler*, 406-410.
88. Şentürk - Yazıcı, *İslam İlmihali*, 275-289.
89. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, s. 723-726; DİB, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı".
90. Bakara suresi 110. ayet; Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslam İlmihali*, 758.
91. İbni Manzur, *Lisanü'l-Arab*, 2/36; Erkal, "Zekât", 44/197.
92. Bakara suresi 43, 110, 177. ayetler; Meryem suresi 31. ayet.
93. Buhari, "İman", 1, 2; Müslim, "İman", 16.
94. Tevbe suresi 60. ayet; Buhari, "Zekât", 55; İbni Mace, "Zekât", 5.
95. Tevbe suresi 103. ayet.
96. Duman, "Sadaka", 35/383.
97. Müslim, "Zekât", 56.
98. Karaman vd., *İlmihal I*, 439-460.

99. bk. Buhari, "Zekât", 55; Ebu Davud, "Zekât", 5; İbni Mace, "Zekât", 16.
100. Enam suresi 141. ayet.
101. Karaman vd., *İlmihal I*, 439-449.
102. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslam İlmihali*, 772.
103. Karaman vd., *İlmihal I*, 426-437; Tevbe suresi 60. ayet.
104. Cürcani, "Hac", 83.
105. Bûti, Fıkhüs-sire, 424; Nesai, "Menâsik", 220.
106. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 138.
107. Al-i İmran suresi, 97. ayet.
108. Müslim, "Hac", 412.
109. Erul - Keleş, *Haccı Anlamak*, 7.
110. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 149.
111. Serinsu vd., "Mikat", 371.
112. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 265.
113. Karaman vd., *İlmihal I*, 548.
114. Karaman vd., *İlmihal I*, 548.
115. Karaman vd., *İlmihal I*, 526; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 144-148.
116. Serinsu vd., "Menasik", 258.
117. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 4/158; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/60.
118. Serinsu vd., "İhram", 161.
119. Karaman vd., *İlmihal I*, 519, 526; Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 144-148.
120. Serinsu vd., "Mikat", 239.
121. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 161.
122. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 169.
123. Keskin, *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali*, 824.
124. Karaman vd., *İlmihal I*, 523-525.
125. Gürkan, "Vakfe", 42/463.
126. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 170.
127. Serinsu vd., "Tavaf", 351-352.
128. Karaman vd., *İlmihal I*, 530.
129. Karaman vd., *İlmihal I*, 533.
130. Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/60.
131. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 183.
132. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 183-184.
133. Serinsu vd., "Müzdelife", 270.
134. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 189.
135. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 191.
136. Aras, "Cemre", 7/340.
137. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 253.
138. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 249.
139. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 211-212.
140. Bakara suresi 196. ayet; Maide suresi 95. ayet.
141. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 290.
142. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 196; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 4/77.
143. Karaman vd., *İlmihal I*, 544, 545.
144. Karaman vd., *İlmihal I*, 545.
145. Döndüren, *İslâm İlmihali*, 726-729.
146. Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, 256-260.
147. Özel, "Cihad", 7/527.
148. bk. Zariyat suresi 56. ayet; Nisa suresi 59. ayet.
149. bk. Maide suresi 67. ayet; Enfal suresi 65, 66. ayetler.
150. Buhari, "Hac," 4; Müslim, "Hac", 438.
151. bk. Nisa suresi 75. ayet; Enfal suresi 39. ayet; Şems suresi 7-10. ayetler.
152. Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, 8/180.
153. Başoğlu vd., "Cihat", 2/91.
154. Saf suresi 11. ayet.
155. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/73-75.
156. Tevbe suresi 122. ayet.
157. Özel, "Cihad", 7/527; Hin vd., *Büyük Şafi Fıkhı*, 4/231.
158. bk. Al-İmran suresi 104. ayet; Nahl suresi 125. ayet; Muhammed suresi 35. ayet; Hadid suresi 8. ayet; Saf suresi 7. ayet.
159. Nahl suresi 125. ayet.
160. Görmez vd., *Hadislerle İslam*, 4/464.
161. Tirmizi, "Fiten", 9.
162. bk. Şuara suresi 204. ayet.
163. Görmez vd., *Hadislerle İslam*, 4/464.
164. Al-i İmran suresi 110. ayet.
165. Al-i İmran suresi 159. ayet.
166. bk. Maide suresi 64. ayet; Enfal suresi 57. ayet; Muhammed suresi 4. ayet.
167. Buhari, "Cihat", 112, 156; Müslim, "Cihat", 19-20; Müslim, "İmâre", 158.
168. Özel, "Cihat", 7/531.
169. Başoğlu vd., "Cihat", 2/91.
170. Akalın vd., "Şehadet", 2211.
171. Serinsu vd., "Şehit", 338.
172. Serinsu vd., "İlayıkelimetullah", 165.
173. Serinsu vd., "Gazi", 106.

4. ÜNİTE SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

4.1. Aile Hayatı
4.2. Ekonomik Hayat
4.3. Helaller ve Haramlar
4.4. İslam Ceza Hukuku (Ukubat)

▶ **Bu ünitede öğrenilecek kavramlar**

had riba
nikâh tazir

▶ **Bu ünitede sizlerden**

- aile hayatı ile ilgili konuları müşahede edebilmeyi,
- ekonomik hayat ile ilgili dinî görüş/argümanları irdeleyebilmeyi,
- helaller ve haramlarla ilgili dinî meseleleri anlayabilmeyi,
- İslam ceza hukuku ile ilgili konuları özetleyebilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Üniteye Başlarken

Gelişen iletişim teknolojileriyle birlikte bireylerin dijital ortamlarda etkileşimi artmış, bu durum mahremiyet ve kişisel haklara dair yeni fıkhi sorunlar doğurmuştur. Sosyal medyada izinsiz görüntü paylaşımı ve küçük düşürücü ifadeler; gıybet, iftira gibi kavramların sanal yansımalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de "... Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Birbirinizi çekiştirmeyin. Sizden biri ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz..." (Hucurat suresi 12. ayet) buyrularak gıybet açıkça yasaklanmıştır. Aynı zamanda bu yasak, hadislerle de pekiştirilmiştir. Sanal ortamda yapılan benzer eylemler, vasıta farklı olsa da hükmen aynıdır. Fıkıh, değişen zamanlara rağmen maksat değişmediği için geçerliliğini korur. Günümüz meselelerine çözüm; Kur'an, sünnet ve fıkıh ilmiyle mümkün olmaktadır.

Fıkıh ilminin güncel dinî meselelerin çözümüne yaklaşımı nasıldır?

Ünite karekodu

Ünite sunusu

4.1. AİLE HAYATI

Konuya Başlarken

Verilen ayet ve hadisten hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

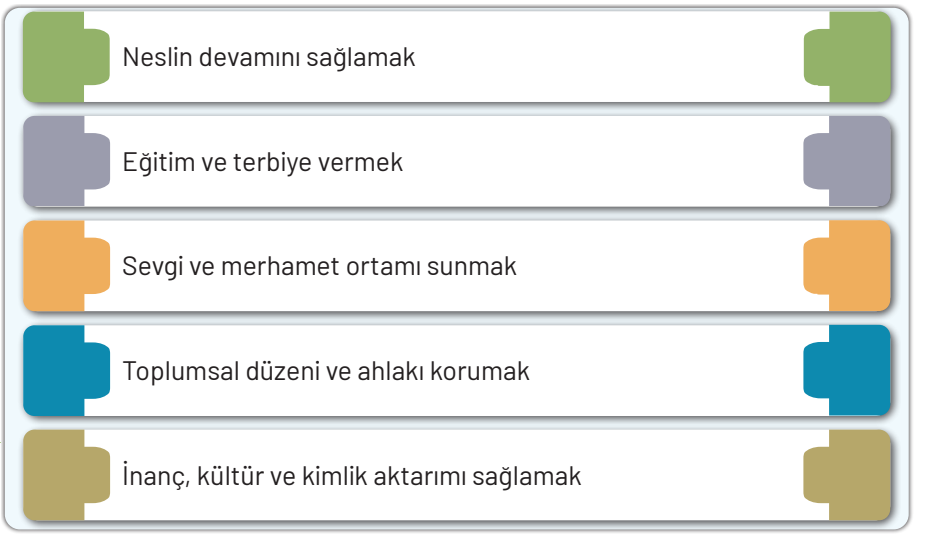
"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun varlığının ve kudretinin delillerindendir..." (Rum suresi 21. ayet)

"Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlilik, gözü haramdan daha çok sakındırır ve iffeti daha iyi korur..." (Buhari, "Nikâh", 3; Müslim, "Nikâh", 1)

- **İslam'ın aile kurumuna önem vermesinin sebebi ne olabilir?**
- **Sizce iffetin korunmasında evliliğin rolü nedir?**

Toplumsal hayatın en temel birimi ve sosyal yapının çekirdeği olan aile insanlık tarihiyle yaşıt bir kurumdur. Türkçede aile, evlilik ve kan bağına dayanan; karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik olarak adlandırılır.[1] İnsanlık serüveni aile kurumu ile başlamıştır. Kur'an'a göre ilk insan yalnız bırakılmamıştır. Hz. Âdem'in yanı sıra eşi yaratılmıştır. Bu durum Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: **"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan Rabb'inize itaatsizlikten sakının..."**[2] Yüce Allah **"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediklerinizden yiyin..."**[3] buyurarak Hz. Âdem'in eşiyle beraber bir aile oluşturduğuna işaret etmiştir. Bu ayetler, ailenin insanlık tarihi kadar eski ve ilahi bir temele dayandığını ortaya koymaktadır.

Aile, yalnızca bireysel ihtiyaçların karşılandığı bir birliktelik değil; aynı zamanda toplumsal yapının sürekliliğini sağlayan temel kurumdur. Nitekim bireyin sosyal kimliği, değer yargıları ve ilk sosyalleşme deneyimi aile içinde şekillenmektedir. Bu yönüyle aile hem bireysel gelişimin hem de toplumsal istikrarın en önemli unsurudur.

Grafik Bilgi 4.1
Ailenin bazı temel işlevleri[4]

Röportaj Formu

Aşağıda verilen sorulara ek olarak sizin hazırlayacağınız üç soruyla birlikte bir röportaj yapınız ve elde ettiğiniz bilgileri sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

Röportaj yapılan kişinin

Adı Soyadı:	Cinsiyeti:	Yaşı:

Röportaj soruları	
1.	Sizin için "aile" ne ifade ediyor?
2.	Sizce aile, toplumun temel yapı taşı olarak neden önemlidir?
3.	İslam'a göre sağlıklı ve huzurlu bir aile ortamı oluşturmak için nelere önem verilmelidir?
4.	Aile içi ilişkiler hangi değerler ve prensipler doğrultusunda şekillendirilmelidir?
5.	Aile içindeki sorunlara İslam'ın sunduğu çözüm önerileri nelerdir?
6.	.....
7.	.....
8.	.....

Evlilik

Aile olmak, bir bütünü tamamlamak demektir. Aile, Allah'ın (cc) en büyük nimetlerindendir. Muhabbetin ve neşenin paylaşılarak kıymet kazandığı yerdir. Allah Resulü, aileyi hem bir bereket kaynağı hem de büyük bir zenginlik olarak değerlendirmektedir. Hz. Peygamber, yeni evlenen bir kişiyi tebrik etmiş ve şöyle dua etmiştir: *"Allah mübarek etsin, sana bereketler ihsan etsin, eşini de seni de hayır ve iyiliklerde ortak etsin."*[5]

Ailenin temelini evlilik oluşturur. Evlilik, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı kurmalarına ve insan soyunun devamını sağlamalarına imkân veren tek meşru ilişkidir. Hayatın çeşitli alanlarına dair pek çok düzenleme, Kur'an ve sünnette belirtilen genel ilke ve amaçlar doğrultusunda zamanın şartlarına göre İslam toplumunun takdirine bırakılmıştır. Ancak evlenme ve aile ile ilgili bazı temel hükümler doğrudan naslar tarafından belirlenmiştir *(Görsel 4.1)*. Bu hükümlerin Hz. Peygamber tarafından genişçe açıklanıp uygulanması İslam dininin evlilik ve aile kurumuna atfettiği önemin bir göstergesidir.[6]

Görsel 4.1

İslam, Müslümanların evlenip yuva kurmalarına büyük önem verir. Hadislerde insanlar evlenmeye teşvik edilir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uygun davranmazsa benden değildir. Evlenin çünkü ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim..." (İbni Mace, "Nikâh", 1)

İslam'da evlenecek kişiler arasında dinî, ekonomik ve sosyal açıdan denklik bulunması önemlidir. Erkeğin evleneceği kadına Müslümanlık, soy, meslek ve maddi durum açısından denk olması kadının haklarını korumayı amaçlar. Hanefi mezhebi, evlilikte denklik esaslarını detaylı biçimde açıklamıştır. Şafii ve Maliki mezhepleri de bu görüşleri büyük ölçüde benimsemiştir.[7] Eş seçiminde denkliğe dikkat edilmesi müstehap kabul edilir. Bu anlayış, halk arasında "Davul bile dengi dengine çalar." sözüyle özlü bir şekilde ifade edilir.[8]

Her toplumda nikâh gerçekleşmeden önce eş adayları evlenme isteğiyle bir hazırlık sürecine girer ve sonunda evlenerek bir yuva kurarlar.Kültürümüzde bu süreç genellikle söz kesme ile başlar, ardından nişan yapılır ve en sonunda evlilik gerçekleşir. Bu aşamalar, çiftlerin birbirlerini daha iyi tanımalarına ve uyum sağlamalarına olanak tanır.[9] Nitekim Hz. Peygamber, Mugire bin Şubeye (ra) evlenmek istediği kadını görmesini söylerken *"Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur."* buyurmuştur.[10]

Evliliğin getirdiği yükümlülüklerden biri de mehirdir. Mehir, erkeğin eşine vermesi gereken para ya da mala denir. Kur'an-ı Kerim'de evlenen erkeğin eşine vermek zorunda olduğu mehirle ilgili âyetler vardır.[11] Mehrimuaccel, nikâh kıyılmadan önce erkeğin eşine peşin olarak ödediği mehirdir. Mehrimüeccel ise erkeğin eşine ödemesi gereken mehri zamanı belli olmak kaydıyla nikâhtan sonraya bırakılan mehirdir. Mehrin en az miktarı Hanefilere göre on dirhem (o dönemlerde yaklaşık iki koyun bedeli), Malikilere göre ise üç dirhem gümüştür. Şafii ve Hanbeli hukukçularına göre mehrin alt sınırı yoktur.Dört mezhepte ise mehir miktarında üst sınır yoktur.[12]

İslam hukukuna göre nafaka, ailenin geçiminden sorumlu olan erkeğin eşi ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılaması anlamına gelir. Bu bağlamda söz konusu olan nafaka, evlilik nafakasıdır. Evlenene kadar kız çocuğunun ve ergenlik çağına gelene kadar da erkek çocuğunun geçim masraflarını baba üstlenir.[13]

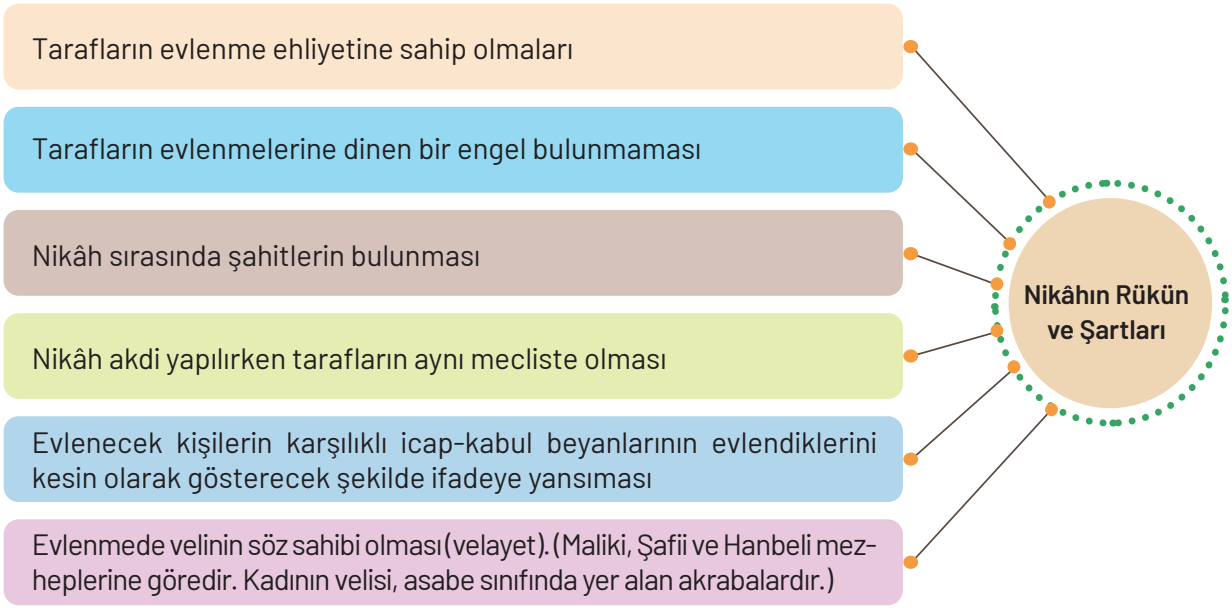
Aile içindeki tüm maddi sorumluluk kocaya aittir. Erkeğin fakir olması bu sorumluluğu ortadan kaldırmaz. Yiyecek, içecek, tedavi ve ilaç giderleri nafaka kapsamındadır. Ayrıca barınma ihtiyacı ve ev eşyalarının temini de erkeğin yükümlülüğündedir. Eğer evlilik boşanmayla sona ererse kadın iddet süresi boyunca kocasından nafaka alma hakkına sahiptir. Bu nafaka türüne ise boşanma nafakası denir.[14]

Görsel 4.2
Kadın ve erkeğin toplumsal hayatta birbirinden tamamen ayrı tutulması insan fıtratına uygun bir yaklaşım değildir. Aksine iffet ve mahremiyete riayet ederek bir arada bulunmaları fıtrata daha uygundur. Bu birliktelik ise en ideal biçimde evlilik çatısı altında gerçekleşir. Nitelikli ve sağlıklı nesillerin yetişmesi de ancak evlilik bağı içinde dünyaya gelen çocukların anne ve babanın ortak ilgisi ve sorumluluğu ile büyütülmesi sayesinde mümkün olur.

Nikâh

Nikâh, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem; evlilik akdi, akit olarak tanımlanır.[15] Nikâh akdi, tarafların rızasına dayalı olarak belirli şartlar ve şahitler huzurunda gerçekleştirilir. Bu akit, kişinin sadece bireysel hayatını değil, aynı zamanda ait olduğu ailenin ve toplumun yapısını da doğrudan etkiler. Evlilik akdi ile sadece iki insan arasında bir bağ kurulmaz; aynı zamanda iki aile arasında sosyal ve duygusal bağlar oluşur *(Görsel 4.2)*. İslam hukukunda nikâh olmadan kurulan birliktelikler zina sayılır ve dinen yasaklanmıştır.[16]

Grafik Bilgi 4.2
Nikâhın rükün ve şartları[17]

İslam'a göre kadın ve erkeğin kimle evlenebileceği Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in hadisleriyle açık bir şekilde belirlenmiştir.[18] Bu kapsamda evlenilmesi yasak olan kadınlara muharremat denir. Muharremat, evlenme engeli sürekli olan kişileri ifade eder. Bu engeller üç ana başlık altında toplanır. Bunlar; kan hısımlığı, sıhrî hısımlık (evlilik yoluyla oluşan akrabalık) ve süt hısımlığıdır. Kan hısımlığında anne, kız, teyze gibi yakın akrabalarla; sıhrî hısımlıkta kayınvalide, üvey anne gibi kişilerle; süt hısımlığında ise sütanne, süt kardeş gibi kişilerle evlilik ebediyen yasaktır. Bazı kişiler arasında evlenmenin yasaklanmasının temel amacı, insan neslinin fıtrata uygun bir şekilde devamını sağlamaktır. Bu yasaklar, kadın ve erkeklerin evlilikten doğan haklarını korumayı hedefler. Aynı zamanda çocukların sağlıklı bir aile ortamında eğitim almalarına imkân tanır. Ayrıca mahremiyet anlayışının hem dinî hem de hukuki açıdan güvence altına alınmasına katkı sağlar.[19]

Bilgi Kutusu

Çocuğun annesi ya da başka bir kadın tarafından emzirilmesi radâ kavramı ile ifade edilir. Bu durumun gerçekleşmesiyle evlenme engellerinden biri olan süt hısımlığı oluşmuş olur.
(Kaşıkçı, "Radâ', 34/384)

Bir Fetva

Soru
Süt haramlığının delili nedir? Süt akrabalığının oluşma şartları nelerdir?

Cevap
Kur'an-ı Kerim'de sütanneler ve süt kardeşlerle evlenmek yasaklanmıştır. (bk. Nisa suresi 23. ayet) Hz. Peygamber de "Nesep yoluyla evlenilmeleri haram olanlar, süt yoluyla da haramdır." buyurmuştur. (Buhari, "Şehâdât", 7; Müslim, "Radâ", 12)

Fıkıh bilginlerinin çoğunluğuna göre çocuğun ilk iki yaş içerisinde emdiği süt, az olsun çok olsun süt hısımlığının meydana gelmesi için yeterlidir. Buna göre iki yaş içerisinde aynı kadından bir defa da olsa süt emen kız ve erkeğin birbirleriyle evlenmeleri caiz değildir. Süt bağı mahremiyet oluşturur ancak miras hakkı oluşturmaz.

Şafii ve Hanbeliler ise süt hısımlığının oluşabilmesi için ilk iki yaş içinde ve bebeğin doyup da kendiliğinden bırakması sureti ile ayrı ayrı beş kez emmesinin şart olduğunu söylemişlerdir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Boşanma

Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması şeklinde tarif edilir.[20] Evlilik bağının çeşitli sebeplerle devam ettirilememesi durumunda evlilik, tarafların ya da hâkimin kararı ile sona erdirilir. Ayetlerde boşanmanın nasıl olacağı, hangi aşamaların takip edilmesi gerektiği sonrasındaki süreçlerin nasıl yönetileceği kurallara bağlanmıştır.[21]

İddet
Evliliğin sona ermesinden sonra kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süredir. Bu süre kadının durumuna ve evliliğin nasıl sona erdiğine göre farklılık gösterir.
(Acar, "İddet", 21/466)

Boşanma durumunda Hanefi mezhebine göre kadın üç âdet (hayız) dönemi, Şafii mezhebine göre ise üç temizlik dönemi ***iddet*** süresi bekler. Evlilik kocanın vefatıyla sona ermişse kadın dört ay on gün süreyle iddet bekler. Her iki durumda da kadın hamileyse iddet süresi doğumla sona erer. İddet süresi devam ederken boşanmış bir kadına açıkça ya da dolaylı yoldan evlilik teklifi yapılamaz. Ancak kocası vefat etmiş kadına üstü kapalı şekilde evlilik teklifinde bulunmakta sakınca yoktur.[22] Evlilik sona erdiğinde küçük çocuğun bakımı annesine verilir. Ancak çocuğun velayeti yani hukuki temsil hakkı babaya aittir.[23]

İslam, evlilik bağının önemli bir sebep bulunmadıkça keyfî şekilde sona erdirilmesini uygun görmemiştir. İslam anlayışına göre boşama, evlilik hayatının devamına imkân kalmadığı durumlarda gündeme gelmesi gereken en son çaredir. Tüm çabaların sonuçsuz kalması durumunda boşanmayı başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak meşru saymıştır.[24] Hz. Peygamber bu durumu *"Helal şeyler içerisinde Allah'a en sevimsiz geleni boşamadır."*[25] buyurarak ifade etmiştir.

Miras

İslam'a göre bir kişi vefat ettiğinde sırasıyla yerine getirilmesi gereken dört temel görev vardır. İlk olarak cenazenin teçhiz ve tekfini gerçekleştirilir. Bu işlemler; vefat eden kişinin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve ardından defnedilmesini kapsar. Bu görev hem dinî hem de insani açıdan büyük bir sorumluluktur.

Cenaze işlemlerinden sonra, ilk olarak ölen kişinin borcu varsa mal varlığından bu borçları ödenir. Bu borçlar hem kul hakkı hem de mali sorumluluklar açısından büyük önem taşır ve miras paylaşımından önce mutlaka ödenmelidir. Ardından, kişi hayattayken geçerli bir vasiyet bırakmışsa bu vasiyet, mirasın üçte birini geçmeyecek şekilde yerine getirilir. İslam hukukuna göre mirasçılardan birine vasiyette bulunulamaz ve mirasçı olmayan birine yapılacak vasiyet de mal varlığının üçte biriyle sınırlıdır.[26] Borçlar ödendikten ve vasiyetler yerine getirildikten sonra geriye kalan mal, mirasçılar arasında Kur'an'da belirlenen oranlarda adaletli bir şekilde paylaştırılır.[27]

- Kendisine mirasçı olunacak kişi (muris) ölmüş olmalıdır.
- Muris öldüğünde vâris sağ olmalıdır.
- Mirasa engel hâller bulunmamalıdır. Vârisin bir an önce mirasa konmak amacıyla murisini öldürmesi, muris veya vârisin birisinin Müslüman olmaması, babası tarafından nesebi reddedilen çocuğun nesebinin murise bağlanamaması mirasa engel sebeplerdendir.

Grafik Bilgi 4.3
Mirasçı olabilmek için gerekli şartlar[28]

Etkinlik-1

40 dk.

Adı Aile Üzerine Düşünüyoruz

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Sınıfta beş grup oluşturunuz ve çember düzeninde oturunuz.*
2. *Öğretmen rehberliğinde aile hayatı ile ilgili konuları belirleyiniz.*
3. *Belirlediğiniz konularla ilgili soru turunda sormak istediğiniz soruları tespit ediniz.*
4. *Grup olarak sormak istediğiniz soruyu bir kâğıda yazınız.*
5. *Arkadaşınızdan soruyu iki dakika içinde yazılı olarak cevaplamasını isteyiniz ve ardından cevabını solundaki arkadaşına vererek tüm grup üyelerinin soruyu cevaplamasını sağlayınız.*
6. *Tüm grup üyeleri soruyu cevapladıktan sonra sorunuz size ulaştığında cevapları sesli olarak okuyunuz.*
7. *Elde ettiğiniz bilgilerden hareketle çıkarım yaparak İslam'ın aile kurumuna verdiği önemle ilgili kısa bir metin yazınız.*

.....

.....

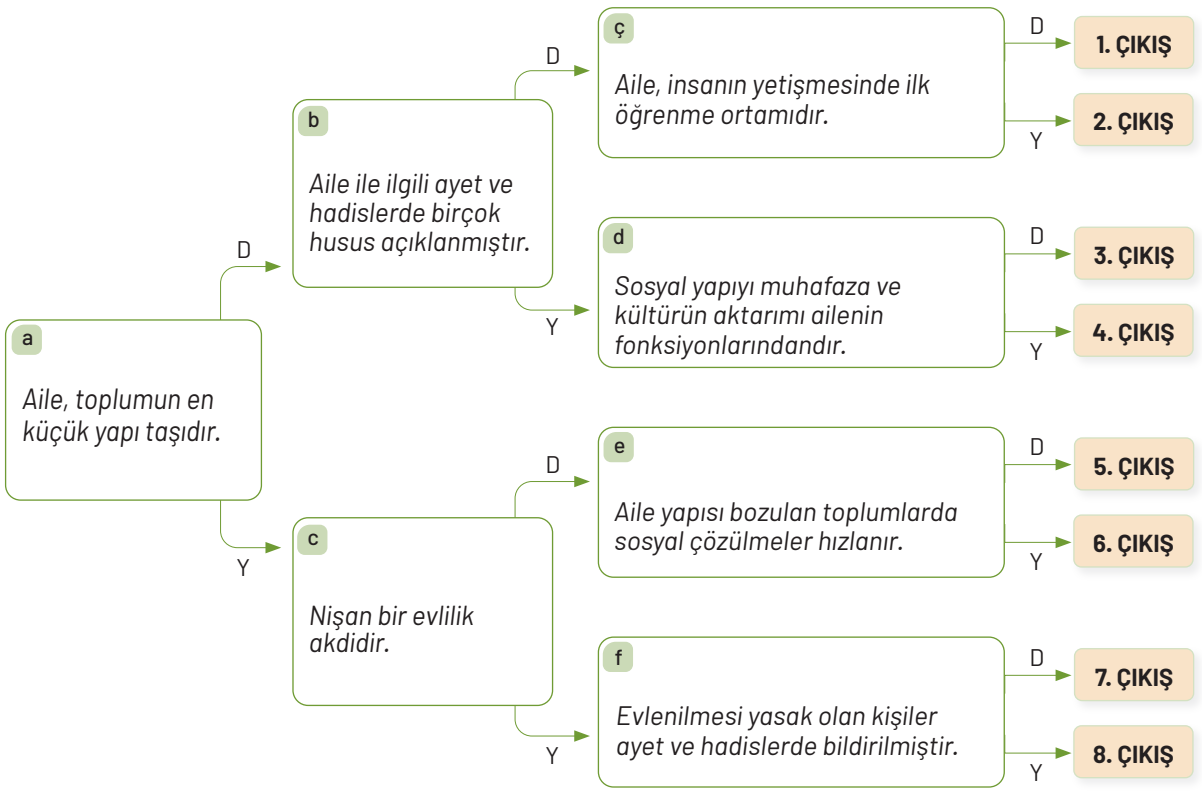
.....

Değerlendirme: *Etkinlikte öğrendiklerinizden hareketle İslam'ın aile kurumuna verdiği önem ile ilgili bir çarpıcı ifade yazınız.*

.....

1. Kontrol Noktası

Aşağıda verilen cümlelerin doğruluğu (D) veya yanlışlığına (Y) göre yönlendirici okları takip ediniz ve ulaştığınız çıkışı işaretleyiniz.

Performans Görevi

40+40 dk.

Görev	*Aile hayatı ile ilgili hükümlerin sağlıklı bir toplumun oluşmasına ve neslin devamına katkısıyla ilgili blog yazısı yazma*
Amaç	*Aile hayatı ile ilgili konuları müşahede edebilme*
Ürün	*Blog yazısı*
Değerlendirme Ölçütleri	*Veri toplama, yorumlama, sorgulama ve özgünlük*

Yönerge: *Bu performans görevini aşağıdaki uygulama adımları doğrultusunda hazırlayınız.*

1. *Bir çalışma planı oluşturunuz.*
2. *Blog yazısı için aşağıda verilen hazırlıkları yapınız.*
   - *Aile kavramının dinî ve toplumsal açıdan önemini araştırınız.*
   - *İslam'da aile ile ilgili temel hükümlere (evlilik, sorumluluklar, haklar) dair kısa notlar çıkarınız.*
   - *Toplumun temeli olarak ailenin rolüne dair örnekler toplayınız.*
3. *Aşağıda verilen planlamaya göre blog yazısının taslağını oluşturunuz.*
   - *Blog yazınızın başlığına karar veriniz.*
   - *Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin taslağını oluşturunuz.*

     Giriş: *İlgi çekici bir başlangıç ve konuya genel bakış ile giriş yapınız.*

     Gelişme: *Bu bölümde aile hükümlerinin toplum ve nesil üzerindeki etkilerini ele alınız.*

     Sonuç: *Genel bir değerlendirme yaparak kişisel yorumlarınızla sonuç bölümünü hazırlayınız.*
4. *Yazınızı, ayet ve hadislerden uygun alıntılarla destekleyip güncel örneklerle somutlaştırarak anlaşılır ve akıcı bir dille oluşturunuz.*
5. *Yazınızı, blog formatına uygun olacak şekilde başlık görselleri ve ikonlarla zenginleştirerek hem görsel hem de biçimsel açıdan dikkat çekici hâle getiriniz.*
6. *Hazırlık sürecini bir haftada tamamlayını.*

Değerlendirme:

1. *Öz değerlendirme formunu doldurarak çalışmanızla ilgili kendinizi değerlendiriniz.*

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Bu form, aile hayatı ile ilgili hükümlerin sağlıklı bir toplumun oluşmasına ve neslin devamına katkısıyla ilgili bilgi ve becerileriniz hakkında öz değerlendirme yapmanız için düzenlenmiştir. İlgili ifadeler size uygunsa "Evet"i, biraz uygunsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz.

Tüm ölçütlerle ilgili düşüncenizi işaretlemeyi unutmayınız.

	Değerlendirme Ölçütleri	**Dereceler**		
		Evet	**Kısmen**	**Hayır**
1.	Konuya uygun, özgün ve anlamlı bir blog yazısı oluşturdum.			
2.	Aileyle ilgili İslam'daki temel hükümlere yer verdim.			
3.	Konuyu güncel ve somut örneklerle destekledim.			
4.	Yazım kurallarına, noktalama işaretlerine ve dil bilgisine dikkat ettim.			
5.	Yazımı planlayarak (giriş, gelişme, sonuç) yazdım.			
6.	Blog yazıma kişisel yorumlarımı ve değerlendirmelerimi ekledim.			

2. *Hazırladığınız performans görevi yandaki karekodla verilen analitik dereceli puanlama anahtarıyla değerlendirilecektir.*

4.2. EKONOMİK HAYAT

Konuya Başlarken

"Bir gün Resulullah, Urve el-Bariki'ye (ra) bir dinar verip kendisi için bir koyun almasını istemişti. Urve, önce bir dinar vererek iki koyun aldı. Sonra bu koyunlardan birini bir dinara satarak Allah Resulü'ne bir koyun ve bir dinar getirdi. Bu durumdan çok memnun olan Hz. Peygamber "Allah ticaretini senin için bereketli kılsın." diyerek dua etmiştir. (Tirmizi, "Büyu", 34)

"Allah Resulü'nün bir Yahudi'den veresiye yiyecek bir şeyler alması ve bunun karşılığında ona zırhını rehin olarak bırakması veresiye alışverişin meşru olduğunu gösteren bir uygulamadır." (Nesai, "Büyu", 83)

"Hz. Peygamber zamanında bazı insanlar ağaç dalında henüz olgunlaşmamış yaş hurmaları alıp satarlardı. Hasat dönemi geldiğinde bazen müşteri 'Mahsul kararıp çürüdü, ürünleri hastalık vurdu, hurmalar döküldü.' derdi. Bu sebeple alıcıyla anlaşmazlığa düşerlerdi. Resulullah, dava ve anlaşmazlıklar çoğalınca 'Bu şekilde alışverişi bırakmayacaksanız o zaman meyvenin ağaç üstünde olgunlaşma belirtileri görülmeden alım satım yapmayın.' buyurarak anlaşmazlığa neden olabilecek hususların önüne geçmiştir." (Buhari, "Büyu", 85)

Verilen hadislerden hareketle Hz. Peygamber'in ekonomik hayatı düzenlemesiyle ilgili çıkarımlarda bulununuz.

İnsanın hayatını sürdürebilmesi; yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için çalışıp kazanması ve kimseye muhtaç olmadan hayatını sürdürebilmesi farz kabul edilmiştir.[29] İslam, tembellik yaparak başkasına muhtaç olmayı da mal hırsıyla meşru olmayan kazanç yollarını da yasaklamıştır. Yüce Allah, bu konuda Müslümanları uyararak el emeği ve alın teriyle helal yollardan kazanç sağlamalarını istemiştir.[30]

Bir Hadis

"Hiç kimse elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir rızık asla yememiştir..." (Buhari, "Büyu", 15)

İslam, iş ve ticaret hayatının düzenli ve kurallara uygun şekilde işlemesini istemiştir. Bu kurallar, fıkıhta muamelat kapsamındadır. Üretim, tüketim, tasarruf, yatırım gibi ekonomik faaliyetler bu kurallara dikkat edildiğinde helal kabul edilir. Tefecilik, kumar, rüşvet, faiz gibi haksız kazançlar yasaklanmıştır. Bir kimsenin ailesinin nafakasını karşılamak amacıyla meşru yollardan çalışıp kazanması ise ibadet, cihat gibi kutsal bir davranış olarak görülmüştür *(Görsel 4.3)*.[31]

Görsel 4.3
Çalışma hayatında helal kazanç elde edebilmek için güvenilir bir insan olmak, sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz şekilde yerine getirmek, yaptığı işe özen göstermek temel erdemler arasında yer alır.

Faiz Yasağı

Arapçada "artma, çoğalma" gibi anlamlara gelir. Riba kelimesiyle eş anlamlı olup faiz, borç verilen para veya malın belirli bir süre sonunda fazlasıyla geri alınmasıdır.[32] Faiz, para ve benzeri malların değişiminde şart koşulan karşılıksız fazlalığı ifade eder. Ana paraya eklenen fazlalık, İslam'da haksız kazanç sayıldığı için yasaklanmıştır.[33] Faiz, sadece alan ve verenle sınırlı değildir. Toplumda iktisadi adaleti sarsarak ekonomik, sosyal ve ahlaki yönden tahribata neden olan bir uygulamadır.[34]

Görsel 4.4
Faiz, malın bereketini ortadan kaldıran unsurlardan biridir.

Kur'an, faizin yasaklanmasında aşamalı bir yol izlemiştir. İlk aşamada faizle ilgili uyarılarda bulunulmuş, ardından kesin bir şekilde faiz yasaklanmıştır. Son olarak faizde ısrar etmenin Allah (cc) ve Resulü'ne karşı savaş açmak anlamına geldiği belirtilmiştir.[35] Hz. Peygamber de faizin insanı zarara uğratan bir davranış olduğunu belirtmiş; faiz yiyene, yedirene, faizli işleme şahitlik yapana ve yazana lanet etmiştir.[36] Kur'an'da **"... Allah alım satımı helal, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisinindir, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir."**[37] buyrulmuştur.

Bir Hadis

"Faiz yoluyla mal çoğaltan hiç kimse yoktur ki sonunda durumu (malında) azalmaya dönüşmesin."
(İbni Mace, "Ticarat", 58)

Faiz, sermayenin belirli kişi ve grupların elinde toplanmasına neden olarak ekonomik eşitsizliği artırmaktadır. Faiz yoluyla kolay yoldan para kazanma isteği, yatırımların daralmasına ve kaynakların verimli kullanılmamasına neden olur. Bu durum işsizliğin artmasına da yol açmaktadır. Faiz oranlarında artış olduğunda ülkede enflasyon meydana gelir ve maddi imkânları sınırlı olanların alım gücü düşer *(Görsel 4.4)*. Bununla birlikte anaparanın üzerine faiz eklenmesi, İslam'ın temel değerlerinden olan kardeşlik ve yardımlaşma ilkeleriyle çelişmekte ve güçlü olanın zayıfı sömürmesine zemin hazırlamaktadır.[38]

Borç Faizi

Bir borç zamanında ödenmezse borçluya yeni bir ödeme zamanı verilmesi karşılığında borç miktarının arttırılması ya da borçlunun ödeme süresine göre faiz ödemesinin kararlaştırıldığı faiz türüdür. Örneğin 1000 TL'nin bir ay süreyle 1100 TL karşılığında borç verilmesi bu tür faizdir. Bankalar bu işlemi kullanarak faizle borç verir.[39]

Alışveriş Faizi

Paranın para karşılığında ya da aynı türde ve piyasada benzer özellikte bulunan malların takasında taraflardan birinin daha fazla alması durumudur. Aynı cins malın veya paranın değişiminde aralarında ölçülebilir bir fark varsa bu faiz sayılır. Fark, kalite veya işçilikten kaynaklansa bile faiz olarak kabul edilir. Kaliteli 20 kg zeytinin kalitesiz 25 kg zeytin karşılığında satılması bu faize örnektir.[40]

Grafik Bilgi 4.4
Faiz türleri

Faiz konusu ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Türkiye'de 1985 yılında faizle çalışan bankalara alternatif olarak özel finans kurumları kurulmuştur. Faizsiz bankacılık prensibiyle çalışmak üzere faaliyete geçen bu kurumlar kâr-zarar ortaklığı, malların peşin alınıp vadeli satılması gibi işlemler yapar ve bankacılık hizmetlerinde faizden kaçınırlar.[41]

Bir Fetva

Soru

Katılım bankalarından alınan kâr payının dinî hükmü nedir?

Cevap

İslam'ın getirmiş olduğu genel finans, iktisat ve ticaret esaslarına aykırı olmamak şartıyla kâr-zarar ortaklığı adı altında yürütülen kurumsal ya da bireysel ticari işlemlerde ve bu işlemler sonucunda elde edilen kârın katılımcılar arasında paylaşılmasında dinen bir sakınca yoktur. Belirlenen esaslara uygun çalışmaları durumunda katılım bankalarının kâr hesaplarına para yatırmak ve elde edilen kâr payını almak caizdir. Kâr payı oranlarının banka faizlerine yakın veya eşit olması söz konusu işlemi faize dönüştürmez. Ancak İslam'ın genel muamelat esaslarına uymayan faiz gibi işlemler ise hangi ad altında ve kim tarafından yapılırsa yapılsın caiz değildir. Katılım bankaları hesapları müşareke, mudârebe, murabaha ve leasing işlemleri ile işletiyorsa kâr helal olur. Katılım bankalarının uyguladığı finansal yöntemleri araştırmak kişilerin kendi sorumluluğundadır.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Sigortanın Hükmü

Kelime olarak "güven, emniyet ve garanti" anlamına gelen sigorta kavramı, riskli durumlar karşısında insanın kendini güvende hissetmesi arayışının ürünüdür. Batı toplumlarında yaygın bir uygulama alanı olan sigorta, İslam dünyasına geç intikal etmiş ve özellikle son yüzyılda dinen caiz olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. İslam uleması sigortayı; sigorta kurumunun birey ve toplum açısından yarar ve zararları, sigorta akdinin fıkıh kurallarına uygun olup olmadığı gibi genel ilke ve kriterler açısından değerlendirmişlerdir.

Sıra Sizde

İslam hukukundaki "âkıle" uygulamasını ve bunun sigorta konusu ile bağlantısını araştırınız.

Sigortanın temelinde ihtimal dâhilindeki tehlikenin gerçekleşmesi hâlinde oluşacak zararın karşılanması fikri yatmaktadır. Nitekim sigorta aracılığıyla aynı risk ile karşı karşıya bulunan fertler, bir şirket aracılığıyla birbirleriyle yardımlaşırlar. Böylece, tek başlarına üstesinden gelmekte zorlanacakları riskli durumlara karşı kendilerini koruma gücüne erişirler.[42]

Bir Fetva

Soru

Hayat sigortası caiz midir?

Cevap

Ticari sigorta çeşitlerinden birikimli hayat sigortası ile bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sisteminde genel olarak primler şirketler tarafından nemalandırılarak iştirakçilere kâr payı dağıtılmaktadır. Bu da bir nevi ortaklık olduğundan, yatırılan primlerin değerlendirilme alanları dinî hüküm bakımından önem kazanmaktadır. Buna göre yatırılan primlerin dinen helal olan alanlarda değerlendirilmesi durumunda bu tür birikimli hayat sigortası yaptırmak, bireysel emeklilik tasarruf ve yatırım sistemine dâhil olmak ve bunların verdiği kâr paylarını almak caizdir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Günümüzde sigortalar; karşılıklı yardımlaşma sigortası, sosyal sigortalar ve ticari sigortalar olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Yardımlaşma ilkesi esas alınarak faize düşmeyecek şekilde İslami ölçüler içinde düzenleme yapılan karşılıklı yardımlaşma sigortası caizdir.[43]

Devletin tüm vatandaşlarını kapsayacak şekilde yangın, kaza, hastalık, işsizlik gibi durumlarla karşı karşıya kalanları koruyacak bir sosyal dayanışma sistemi kurması önemlidir *(Görsel 4.5)*. Bu kapsamda vatandaşlara dengeli bazı yükümlülükler yüklemesi, toplumda adaletin ve dayanışmanın sağlanmasına katkı sunar. Bu tür bir sistem, İslam'ın da teşvik ettiği bir uygulamadır. Bu anlamda sosyal sigortalar İslam'ın amacıyla uyumlu olup caiz kabul edilir.[44]

Görsel 4.5
Sosyal sigortalar, çeşitli konularda topluma güvence sağlar.

Hedefinin sadece kazanç olduğu gerekçesiyle eleştirilen özel veya ticari sigortaların reddedilmesi doğru değildir. Öz itibariyle sosyal sigorta kurumları ile özel sigortalar arasında hüküm değişikliğine götürecek temel bir fark yoktur. Sigorta, İslam'ın yardımlaşma esasına dayanan bir toplum meydana getirme hedefine aykırı bir kurum değildir.[45] Bu gerekçelere dayanarak primlerin faizli işlemlerde değerlendirilmemesi şartı dikkate alındığında sosyal sigortalar, karşılıklı sigortalar ile ticari ve özel sigortalar caiz kabul edilebilir. Günümüz dünyasında ticari sigortanın bulunmaması başlı başına bir risk oluşturmakta ve Müslümanların ekonomik açıdan zarar görmesine sebep olmaktadır.[46]

Karaborsacılık

İslam, ticarette serbestlik ile kamu yararını koruma arasındaki dengeye önem vermiş, insanların fert ve toplum olarak haklarını korumak üzere düzenlemeler getirmiştir. İslami kurallara göre işleyen bir ekonomide tüketicilerin ihtiyaçlarının karşılanması, mal ve hizmet kıtlığı yaşanmaması amaçlanmaktadır. İslam, bir taraftan kişilerin meşru kurallar çerçevesinde serbestçe üretim ve ticaret yapabileceği ortamı hazırlarken diğer taraftan topluma zarar verebilecek, tüketicileri mağdur edecek iktisadi davranışları engellemeye çalışır. Bu amaçla İslam'da aldatma, karaborsacılık gibi yanlış davranışlar yasaklanmıştır.[47]

Karaborsacılık; insanların ihtiyacı olan bir malı, ürünün fiyatının artmasını bekleyerek depolamak ve satışa sunmamaktır. Fıkıh literatüründe ihtikâr olarak tanımlanan karaborsacılık, piyasada mal darlığı meydana getirerek fiyatların yükselmesine sebep olmaktadır.[48] Herhangi bir ticari malı stoklayıp daha sonra satmanın karaborsacılık olarak değerlendirilmesi için söz konusu malın toplumun zorunlu bir ihtiyacı olması ve piyasaya arz edilmediği takdirde toplum hayatını olumsuz etkilemesi gerekir. Özellikle zorunlu tüketim maddelerinin ihtikârı, ihtiyaç sahiplerinin ve toplumun ciddi bir şekilde zarar görmesine yol açar. Bu sebeple ayet, hadis ve sahabe uygulamalarından hareketle İslam âlimleri ihtikârın haram olduğunu belirtmişlerdir.[49]

Karaborsacılık ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Bir Hadis

"İnsanlara satmak üzere mal getiren rızıklandırılır, malını stoklayıp karaborsaya düşüren ise lanetlenir."
(İbni Mace, "Ticarat", 6)

Hz. Peygamber, *"İnsanlara satmak üzere mal getiren rızıklandırılır, malını stoklayıp karaborsaya düşüren ise lanetlenir."*[50] buyurarak insanların sırtından haksız kazanç elde etmeye çalışan karaborsacılara yönelik ciddi bir uyarıda bulunmuştur.

Bir Fetva

Soru
Hangi durumlar ihtikâr olarak değerlendirilmez?

Cevap
Üretim veya arz fazlası malların gelecekteki taleplerini karşılamak için ihtiyaten depolanması karaborsacılık kapsamında değildir. Zira fakihlerin büyük çoğunluğu, bolluk ve ucuzluk zamanında halkın zarar görmeyeceği bir depolamayı caiz görmüşlerdir. Netice itibarıyla, bolluk ve ucuzluk zamanında mal depolayıp ihtiyaç hâlinde makul ve rayiç fiyattan satışa sunmak caizdir. Ancak bu ürünleri stoklamak suretiyle piyasa fiyatlarının yükselmesine sebep olmak ve bu şekilde aşırı kâr elde ederek topluma zarar vermek, karaborsacılık sayılacağından caiz değildir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

İhtikârın önlenmesi için çeşitli yaptırımlar bulunmaktadır. Pek çok âlime göre devlet yetkilileri gerektiğinde ihtikâr yapan kişiyi, stoklarını normal piyasa fiyatlarından satmaya zorlayabilir; hatta halk için hayati tehlike söz konusu olduğunda bedeli ödenmek üzere söz konusu mallara devlet tarafından el konulabilir. İhtikâr yasağının tamamlayıcı tedbirlerinden biri, devletin çeşitli yöntemlerle stoklanan malın piyasaya arzını arttırmasıdır. Normal şartlarda fiyatların devlet tarafından belirlenmesine karşı olan fakihler, toplumsal zararın önlenmesi için bazı durumlarda fiyatlarla ilgili üst sınır belirlenmesini caiz görür.[51]

Yapay Olarak Fiyatlarla Oynama

Ticaret, eski çağlardan beri insanların geçimini sağlamak için başvurdukları temel mesleklerden biridir. İslam; ticarette insanların ortak yararlarını, toplumsal huzur ve güven ortamını korumayı hedefleyen hukuki düzenlemelerin ve ahlak kurallarının oluşturulmasını gerekli görmüştür. Kur'an'da hukuki ve ticari işlemlerin aldanma ve aldatmadan uzak, açık ve güvenilir bir şekilde tarafların bilgisi ve hür iradesiyle gerçekleştirilmesi ilkesi şu şekilde vurgulanır: **"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."**[52]

Dürüst ve güvenilir ticaret anlayışını zedeleyen neceş kavramı, yapay olarak fiyatlarla oynamak anlamına gelmektedir. Neceş, başkasını zarara sokmak amacıyla pazarlığı kızıştırarak fiyat artırmaya sebep olan ticari bir hiledir.[53] Üçüncü kişilerce alım kastı bulunmaksızın pazarlık sırasında araya girilerek yapılan, mala rağbeti arttırıcı ve yanıltıcı yüksek fiyat teklifleri hadislerde yasaklanan neceş kapsamında değerlendirilmektedir. Kişinin kendisini alıcı gibi göstererek satıcı ile müşteri arasına girip müşteriyi aldatmaya yönelik yaptığı fiyat yükseltme işlemi olan neceş, İslam'da kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Aynı şekilde taraflar bir fiyat üzerinde anlaşmak üzere iken üçüncü bir şahsın aynı mala talip olmasının veya mal sahibinin daha kârlı bir müşterinin çıkması üzerine aynı malı farklı bir kişiye satması da uygun görülmemektir. Hz. Peygamber *"Biriniz, din kardeşinin satışı üzerine satış yapmasın."*[54] buyurarak Müslümanları bu tür davranışlardan menetmiştir.

Bir Hadis

"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılmadıkları sürece alışverişi kabul edip etmeme konusunda serbesttirler. Eğer dürüst davranırlar ve malın kusurunu açıkça söylerlerse alışverişleri bereketlenir. Fakat kusuru gizler ve yalan söylerlerse yaptıkları alışverişin bereketi gider." (Ebu Davud, "Büyu", 51)

Satıcı ile müşteri pazarlık yaparken araya girip daha yüksek bir fiyat teklif etmek ve böylece pazarlığı müşteri aleyhine etkilemek ya da satıcının malı pazarlık yaptığı kişiye değil, daha fazla para veren kişiye satması, ticari ahlaka uygun olmayan davranışlardır.

Neceşin önlenmesinin gerekliliği ve neceş yapanın günahkârlığı hususunda mezhepler arasında görüş birliği vardır. Neceş yapan kişi satıcıyla anlaşmalı ise günahta ona ortaktır. Sahabeden Abdullah bin Ebu Evfâ (ra) neceşe ortak olan kişiyi "hain, faiz yiyici" şeklinde nitelemiştir.[55] Neceşin karıştığı satım işlemlerini Hanefiler dışındaki üç mezhep haram sayar. Hanefilere göre bir malın fiyatı zaten gerçek değerini bulmuşsa bu noktadan sonra fiyatı daha da yükseltmek için (almaya niyeti olmadan) yapılan neceş (sahte teklifler) tahrimen mekruhtur.[56]

Borsada işlem yapmanın hükmü ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Borsa

Borsa; devletin kurduğu ve denetlediği, özel hukuk kuralları çerçevesinde çalışan, tarafların ticari değeri olan malların alım satımını yaptığı ve sürekliliği bulunan bir pazar yeri olarak tanımlanır. Borsa; ilk olarak ticaret ve sanayi borsaları ve tarım ürünleri borsası şeklinde doğmuştur. Günümüzde ise hisse senedi gibi kıymetli evrakların alınıp satıldığı menkul kıymetler borsası olarak ön plana çıkmaktadır.[57]

Görsel 4.6
Mudarebe, emek-sermaye ortaklığı anlamına gelen bir taraftan sermaye, diğer taraftan da emek olmak üzere akdedilen bir tür ortaklıktır. (Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü, 387)

Çağımızda ticari ilişkilerin ve iktisadi faaliyetlerin borsa ve bankalarla iç içe olması Müslümanların iktisadi konulara kaygıyla bakmasına sebep olmaktadır. Borsanın sakıncalı durumlarından olan faizli hisse senetleri konusunda Müslümanlar dikkatli olmalıdır. Çünkü önceden belirlenen miktarda sabit bir faiz geliri temin eden tahvil, hazine bonosu gibi faizli borç senetleri, faizle borç alıp verme niteliğinde olduğu için caiz değildir. Borsada kendisi ile işlem yapılan hisse senetleri ise şirketin kârına göre getirisi değişen bir ortaklık senedidir. Bu sebeple faizle işlem yapılan tahvillerden farklıdır. Dolayısıyla hisse senedi, kâr ve zararı ile bir şirketin mal varlığına ortaklığı temsil etmektedir. Borsada hisse senedine dayalı bu ortaklık, İslam'da "mudarebe" kavramı adı altında caiz görülmektedir (Görsel 4.6). Çünkü mudarebede kâra ve zarara ortak olma durumu vardır.[58] İslami bakış açısına uygun olan ve katılım endekslerinde yer alan şirketlerin hisse senetlerini alarak bu şirketlere ortak olmak mübahtır. Dinen haram olan bir faaliyeti esas alan veya bu faaliyeti gelir kaynağı hâline getiren şirketlerin (içki üretimi, kumar, faizli finans vb.) hisselerini satın almak caiz değildir. Bu tür şirketlerin hisse senetlerini satın almak, o şirketin yaptığı haram faaliyete ortak olmak ve onu finanse etmek anlamına gelir.

Grafik Bilgi 4.5
Hisse senedinin alınıp satılmasının caiz olmasının şartları[59]

- Şirketin üretim ve ticaret alanı dinen meşru bir alan olmalı.
- Şirket, dinen caiz olan alanda faaliyet göstermeli.
- Dövize endeksli tahvil ve borç senedi olmamalı.

Halkın elinde bulunan maddi tasarrufların bir araya gelerek güçlü bir finans kaynağı oluşturması ve yatırıma yönelmesi ülke ekonomisi için oldukça yararlıdır. Müslümanların İslam'ın öngördüğü ilkeleri ve yasakları dikkate alan, meşru alanda ve tarzda faaliyet gösteren borsayı ve ticari girişimleri desteklemeleri ülke ekonomisi için önemlidir.

Dijital Ticaret

Ticaret, insanların kazanç yollarından biri olan ve kâr amacıyla yapılan alım satım işidir.[60] İslam, helal ticareti teşvik etmiş; ticaretle meşgul olanlara güvenilir olmalarını ve İslami kurallara dikkat ederek ticaret yapmalarını tavsiye etmiştir.[61] İslam tarihine bakıldığında Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman, Zübeyr (ra) gibi sahabilerin ticaret yaptıkları anlaşılmaktadır.[62] Ticaret yapılmadığında toplum zarara uğrayacağı için bu mesleğin yerine getirilmesi farzıkifaye, ticaretle meşgul olan kişinin mesleği ile ilgili hükümleri öğrenmesi ise farzıayn kabul edilmiştir.[63]

Bir Hadis

"Güvenilir, dürüst tacir; peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir." (Tirmizi, "Büyu", 4)

Dijital ticaret; tüketicileri, firmaları ve hükümetleri kapsayan mal ve hizmet ticaretinde dijital teknolojiler kullanılarak yapılan işlemlerin tamamıdır. Satılan ürünler ya dijital ya da fiziksel olarak teslim edilebilir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ve dijital ticaret aracılığıyla geleneksel yöntemlerle ulaşılamayacak kadar mal ve hizmet tüketiciye ulaştırılabilmektedir. Bu durum ticaretin farklı boyutlarını gündeme getirmiştir.[64]

Grafik Bilgi 4.6
Ticarette dikkat edilecek hususlardan bazıları

Teknolojinin ilerlemesiyle geleneksel pazar anlayışı, yerini giderek daha fazla e-ticaret modeline bırakmaktadır. Elektronik ticaret (e-ticaret) olarak adlandırılan bu yeni model sayesinde insanlar, mağazalara gitmeye gerek duymadan bilgisayarları veya mobil cihazları aracılığıyla günün her saatinde kolayca alışveriş yapabilmektedir. Fiziksel mağazaların yanı sıra sanal pazarlar ve mağazalar da artık önemli ticaret merkezleri hâline gelmiştir.[65]

İslam fıkhında naslar doğrultusunda belirlenen temel ilkeler, hayatın tüm alanlarında olduğu gibi ticari faaliyetlerde de yol gösterici olmuştur. Ticarette karşılıklı rızaya dayanan işlemler, fıkıhta ibaha (mübah kılma) prensibiyle temellendirilmiştir. Ancak toplumsal faydanın gözetilmesi, bireysel hak ve özgürlüklerin korunması ve taraflar arasında rızanın sağlanması gibi gerekçelerle bu serbestlik belli sınırlarla çevrelenmiştir (Görsel 4.7). Zamanla ortaya çıkan yeni ticari sorunlar da bu temel ilkeler ışığında çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.[66]

Görsel 4.7
E-ticarette müşterilerin kişisel verileri ve ödeme bilgileri korunmalı, gizlilik ihlali yapılmamalıdır.

Telif hakkı olan bir eserin kopyasını kullanmak ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Telif

Telif hakkı, sahibine kendi fikir ve sanat eseri üzerinde başkasına tasarruf yetkisi veren mülkiyet hakkıdır. Soyut ve manevi bir özelliğe sahiptir.[76] Bu haklar güzel sanatlar, edebiyat, müzik, resim gibi kişinin hayal gücüne bağlı olarak elde edilen ürünleri kapsamaktadır. Mali haklar bir bedel karşılığı satılıp el değiştirirken manevi hak kapsamına giren telif hakkında fikir ve düşünceden oluşan manevi boyut mutlak manada el değiştirmez.[68]

Bir kişinin yazdığı eser, yaptığı proje üzerindeki telif hakkı mücerret hak (devredilemeyen kişisel hak) grubuna girer. Bu hak yazı yazılan, resim çizilen kâğıda; yazmakta kullanılan kaleme bağlı değildir. Bir eser kâğıda aktarıldığında ürün hâline gelse de bu ürün hakkın kendisi değildir, sadece bir görüntüsüdür, asıl haklar her zaman eser sahibine aittir. Her yayımlanmada sahibinin adını ve imzasını taşır. Eseri değiştirme, geliştirme, faydalanma hakkı sadece eser sahibine aittir. Devredilen sadece eserin mali değeridir. Telif hakkı satın alınmış olsa da eser başkasının imzasıyla yayımlanamaz.[69]

Telif hakkının meşru olmadığını düşünenler olsa da İslam âlimlerinin büyük çoğunluğu telif hakkının İslam hukuku açısından meşru olduğunu ve bu hak üzerinden kazanç elde edilebileceği fikrine sahip olmuştur. Çünkü bu haklar kabul edilmezse âlimler geçimini sağlamak için başka işlerle meşgul olmak zorunda kalacak ve ilmî çalışmalardan uzaklaşacaklardır. Bunun yanında yayınevleri ve eserin yazılmasında doğrudan katkısı olmayan kişiler kazanç elde ederken yazar, emeğinin karşılığını tam olarak alamayacaktır.[70]

Bir Fetva

Soru

İnternetten program, yazılım, kitap, müzik vb. indirmek ve bunları kullanmak helal midir?

Cevap

Başkasının emeğini gasp anlamına gelecek her iş, tutum ve davranış, kul hakkı sorumluluğunu gerektirir. Bu sorumluluk hak sahibiyle helalleşilmedikçe veya hakkı iade edilmedikçe ortadan kalkmaz. İnternetten indirilen program, yazılım, kitap gibi her türlü ürünün izinsiz kullanımı hem bireylerin hakkının gasp edilmesine hem de insanların yeni ürünler üretmesine engel olacağı için geniş anlamda kamu hakkı ihlali sayılır. Bu sebeple bu ürünlerin izinsiz elde edilip kullanılması caiz değildir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

İntihal

Sıra Sizde

"İsnad zinciri" ile akademik atıf sistemi arasında nasıl bir benzerlik vardır?

Bir kimsenin başkasına ait bir bilgiyi kendisine aitmiş gibi göstermesine intihal denir.[71] Bunun yanında başkasına ait bir çalışmanın önemli kısımlarını hiçbir düzenleme yapmadan aktarmak, farklı kaynaklardan elde edilen bilgileri bir araya getirip farklı sözcüklerle yeniden ifade etmek, yazarın önceki çalışmalarını atıf göstermeden kullanmak, kaynak hakkında yanlış bilgi vermek ve özgün katkının sınırlı olması da intihal sayılır.[72]

Bilgi Kutusu

"Bir eserden kaynak göstermeksizin iktibasta bulunan kişi altı aydan iki yıla kadar hapis ve adlî para cezasıyla cezalandırılır." (FSEK, md. 71/3)

İlim insanlarının kendi düşüncelerini ve başkalarının düşüncelerini ayırt ederek alıntı yaptığı kaynağı açıkça belirtmesi gerekmektedir. Bu şekilde hareket edilmediğinde etik ihlaller gündeme gelir. İntihal eyleminin gerçekleşmesi istemli olma şartına bağlanmıştır. Alıntıların belirli standartta verilmemesi, yapılan yazım hataları, orijinal kaynağa gitmeden alıntı yapmak hataların zincirleme bir şekilde devam etmesine neden olur. Ayrıca internette bilginin kaynağının belirtilmemesi de intihalleri arttıran sebeplerdendir.[73]

İntihal hem hukuki hem akademik yaptırımları olan bir eylemdir. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ve YÖK Bilimsel Yayın Etiği Yönergesi'ne göre suçtur.[74]

Şans Oyunları

İslam'da emeğe dayalı meşru kazanç esas alınmış ve kazancın toplum içinde dengeli dağılımı amaçlanmıştır. Şans oyunlarıyla kazanç sağlamak toplumda alın teriyle helal yoldan kazanç yerine kolay yoldan para kazanma arzusunun artmasına sebep olur. Bu tür oyunlar, katılımcıların belli bir miktar ödeme yaparak aralarından bazılarının büyük miktarda para kazanmasını kabul etmeleriyle oynanır.[75]

Kur'an'da **"İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder."**[76] buyrularak çalışma ve gayret sonucu elde edilecek kazancın önemi vurgulanmaktadır. Adı farklı olsa da şans oyunu niteliğinde olan tüm oyunlar kumarla aynı niteliktedir. Dolayısıyla kumar haram kılındığı için şans oyunları da haramdır. Kumar ve şans oyunlarının haram kılınması ile ilgili Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: **"Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz, değil mi?"**[77]

Bir Ayet

"Eğer mümin iseniz Allah'ın helâlinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim." (Hud suresi 86. ayet)."

Şans oyunlarını başlangıçta para koymadan eğlence için oynamak, kumarı öğrenmeye yol açacağı ve kişide kumara karşı ilgi oluşturacağı için caiz olmaz. Bu tür oyunların hasılatından bazı kuruluş ve hayır kurumlarının yararlanması, bu oyunların haram olmasını değiştirmez. Müslümanların bu tür meşru olmayan kazanç yollarından uzak durması gerekir. Elde edilen kazanç bu yollardan birisiyle elde edilmişse bir an önce tövbe edilerek bu kazanç ihtiyaç sahiplerine verilmelidir.

Görsel 4.8
Birçok İslam âlimine göre satranç zihni kuvvetlendiren, iş hayatında mücadeleci olmayı öğreten, görüş ufkunu genişleten, insanı sosyalleştiren bir strateji oyunudur.

Kur'an ve hadislerde kumar, ilke olarak yasaklanmış, nelerin kumar olduğu tek tek sayılmayıp kumar yasağı belli birkaç örnek üzerinde gösterilmiştir. Dolayısıyla bundan kumarın yalnızca zikredilen çeşitlerinin yasak olduğu sonucu çıkarılamaz. İslâm dini kumarı yasaklarken bunun belli çeşitlerini değil götürdüğü sonucu hedef almıştır.

Bir Fetva

Soru
Satranç oynamak caiz midir?

Cevap
Fıtrat dini olan İslam, insan tabiatına uygun esaslar koymuş; maddi ve manevî gereksinimleri çerçevesinde insanın eğlenme ihtiyacını da dikkate almıştır. Bu bağlamda spor, oyun, eğlence gibi konularda İslam'da asıl olan bunların mübah olmasıdır. Bu bağlamda zihin ve taktik geliştirdiği için satranç oynamak caiz görülmektedir. Ancak bu oyun kumara aracı kılınmamalı, dinî ve dünyevi yükümlülükler ihmal edilmemeli, taraflar arasında kin ve nefrete yol açacak tutumlardan uzak durulmalıdır *(Görsel 4.8)*.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Etkinlik-2

40 dk.

Adı	*Ekonomik Hayat ile İlgili Hükümler*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek aşağıdaki etkinliği yapınız.*

1. *Beş grup oluşturunuz ve her bir grup için başkan seçiniz.*
2. *Gruplar arasında aşağıdaki konuları paylaştırınız.*
   - Faiz yasağı, şans oyunları
   - Sigorta
   - Karaborsacılık, yapay olarak fiyatlarla oynama
   - Borsa, dijital ticaret
   - Telif, intihal
3. *Grubunuzun konusu/konularıyla ilgili görüş ve argümanları tespit ediniz.*
4. *Tespit edilen görüş/argümanları diğer gruplarla paylaşınız.*
5. *Görüş/argümanları karşılaştırarak aşağıdaki tabloyu grup arkadaşlarınızla doldurunuz.*

Konular	Helal	Haram	Koşula Bağlı	Gerekçeler
Faiz yasağı				
Şans oyunları				
Sigortanın hükmü				
Karaborsacılık				
Yapay olarak fiyatlarla oynama				
Borsa				
Dijital ticaret				
Telif				
İntihal				

6. *Konular hakkındaki görüş/argümanları temel dinî bilgi kaynaklarını ölçüt alarak inceleyiniz.*

Değerlendirme: *İncelediğiniz görüş ve argümanlardan hareketle aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.*

Faizin haram olma sebeplerinden üçünü yazınız.

1. .....
2. .....
3. .....

Yapay olarak fiyatlarla oynamanın üreticiler, tüketiciler ve genel ekonomi üzerindeki etkilerinden ikisini yazınız.

1. .....
2. .....

Hangi durumlarda borsanın caiz olmadığına bir örnek veriniz.

1. .....

2. Kontrol Noktası

1. Aşağıda ekonomik hayat ile ilgili ayet ve hadisler verilmiştir.

- "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir. Bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumar yoluyla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz değil mi?" (Maide suresi 90-91. ayetler)
- "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." (Nisa suresi 29. ayet)
- "... Allah alım satımı helal, faizi ise haram kılmıştır. Artık kime Allah'tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisinindir, durumunun takdiri Allah'a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir." (Bakara suresi 275. ayet)
- "İnsanlara satmak üzere mal getiren rızıklandırılır, malını stoklayıp karaborsaya düşüren ise lanetlenir." (İbni Mace, "Ticarat", 6)
- "Bir dinarı iki dinara, bir dirhemi iki dirheme satmayın!" (Müslim, "Müsakat", 78)

Bu ayet ve hadislerden hareketle aşağıdaki ifadelerde verilen bilgiler doğru ise "D", yanlış ise "Y" kutucuğunu işaretleyiniz.

	İfadeler	D	Y
1.	Karaborsacılık, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.		
2.	Şans oyunları oynamak caiz olarak kabul edilir.		
3.	Faiz, sadece borcun geç ödenmesi durumunda haramdır.		
4.	Ticaretin temiz ve güvenilir bir zeminde yapılması emredilmiştir.		
5.	Kumar ve kumara götüren bütün oyunlar haramdır.		

2. Katılım bankalarından alınan kâr payının dinî hükmünü kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

3. Ticarette dikkat edilecek hususlarla ilgili üç tane ilke yazınız.

.....

.....

.....

4.3. HELALLER VE HARAMLAR

Konuya Başlarken

Günümüz toplumu eski toplumlara nispetle çok daha karmaşık ve girift bir yapı arz etmektedir. Çağımızda sanayi ve teknolojinin gelişmesi, kapalı toplumdan açık topluma geçilmesi, iletişim ve bilişim imkânlarının yaygınlaşması, toplumun her alanında kadının daha fazla görünür olması gibi sosyal olgular daha önce söz konusu olmayan bazı meseleleri problem olarak toplumun karşısına çıkarmıştır. Artık siyasetten tıbba, ibadetten iktisada bütün alanların tek kişi tarafından etraflı bir şekilde kavranıp problemlere çözüm üretilmesi hemen hemen imkânsız hâle gelmiş ve fıkıh alanında uzmanlaşma bir zaruret olmuştur. Son yıllarda fıkıh uzmanlarının kimisi İslam ekonomisi ve finansına yönelirken, kimileri tıbbi sorunlara eğilmekte, kimileri de fıkıh ilminin kaynak ve yöntemleri gibi teorik meselelerle meşgul olmayı tercih etmektedir.

(Güman - Duman, *Fıkıh Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*, 7-8)

Bu metinden hareketle çağımızda Müslümanların karşılaştıkları güncel dinî meseleler nelerdir?

İlke ve Amaçlar

Bir Hadis

"Helal olan şeyler belli, haram olan şeyler bellidir. Bu ikisinin arasında insanların birçoğunun helâl mi haram mı olduğunu bilmediği şüpheli konular vardır. Şüpheli konulardan sakınanlar, dinini ve ırzını korumuş olur. Şüpheli konulardan sakınmayanlar ise gitgide harama dalar. Tıpkı sürüsünü başkasına ait bir arazinin etrafında otlatan çoban gibi ki sürünün bu araziye girme tehlikesi vardır. Dikkat edin! Her hükümdarın girilmesi yasak bir arazisi vardır. Unutmayın ki Allah'ın yasak arazisi de haram kıldığı şeylerdir."
(Buhari, "Büyu", 2; Tirmizi, "Büyu", 1)

Yüce Allah; insanı yarattıktan sonra başı boş bırakmamış, peygamberleri aracılığıyla ona mesajlar göndererek yol göstermiştir. Bu mesajlar, insana dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmayı hedefler. İman ve ibadet bireyin mutluluğunun hayatı anlamlı hâle getirebilmesinin vazgeçilmez yoludur. Dinin sosyal hayata, insanın yapıp ettiklerine ilişkin emir ve yasakları da sağlıklı bir toplum hayatı oluşmasının ön şartıdır.[78]

Din, hukuk ve ahlak sistemlerinde çirkin ve yakışıksız kabul edilen davranışlar vardır. İslam da insanlığın faydası için birey ve toplum yaşamıyla ilgili bazı kurallar koymuştur. İnsanlara sayısız nimetler veren Allah (cc), bu nimetlerin çoğunu kullanmayı serbest bırakmış, bir kısmına ise sınırlamalar getirmiştir. İslam, bu nimetlerin faydalı olanlarını helal; kötü ve faydasız olanlarını ise haram veya mekruh olarak adlandırmıştır.[79] Haramlar, Allah'ın (cc) kullarını kötülüklerden uzak tutmak için koyduğu ve aşılmamasını emrettiği sınırlardır.

İslam; hayatı bütün yönleriyle ele alıp her alanda bireye yardımcı olmayı, ona kılavuzluk etmeyi ve mutluluk kazandırmayı hedeflemiştir. Kişilerin inanç dünyası ve ibadet hayatı kadar yeme, içme, giyinme, süslenme, eğlence, aile içi ilişkiler, sosyal hayat, beşerî ilişkiler gibi hayatın değişik alanları da dinin bilgilendirme ve yönlendirmesine konu olmuştur. İslam; beşerî davranışlar ve ilişkiler alanında sadece temel kuralları hatırlatmakla veya zorunlu gördüğü yasak ve sınırlamaları belirlemekle yetinmiş, ferde geniş bir hareket alanı bırakmıştır. İslam bilginleri mübahlık ve serbestliğin esas olduğunu ancak dinî bir belirleme varsa o zaman görev ve yasaktan söz edilebileceğini ifade etmişlerdir.[80] Hz. Peygamber de bu konuda şöyle buyurmuştur: *"... Helal, Allah'ın kitabında helal kıldıklarıdır. Haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Hakkında bir şey demedikleri ise müsamaha gösterdiği (mübah) şeylerdendir."*[81]

İslam'da iyi, temiz olan, zararlı olmayan, tiksinti vermeyen şeyler helal; pis, zararlı ve tiksinti veren şeyler de haram kılınmıştır. Helal ve haram kılma yetkisi Allah (cc) ve Resulü'ne aittir. Bu konu Maide suresinin 4. ayetinde **"Sana kendileri için nelerin helal kılındığını soruyorlar. De ki iyi ve temiz olanlar size helal kılınmıştır..."** ve Araf suresinin 157. ayetinde **"... Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten meneder; yine onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar..."** buyrularak ortaya konmuştur. Kur'an'da insanların haram ve helalleri hafife alıp kendi arzularıyla hükümler koymaları ve bunları Allah'ın (cc) hükümleriymiş gibi göstermeleri ağır bir suç olarak belirtilmiştir.[82] Nitekim bu durum Nahl suresinin 116. ayetinde şöyle ifade edilmiştir: **"Ağzınıza geldiği gibi yalan yanlış konuşarak 'Bu helaldir, bu haramdır.' demeyin. Çünkü Allah hakkında asılsız şey söylemiş olursunuz. Allah hakkında asılsız şey söyleyenler de kesinlikle iflah olmazlar."**

1. Yasaklanmamış her şey mübah ve helaldir.

Naslarla yasaklandığı açıkça bildirilmeyen şeyler dinen mübah ve helal kabul edilir.

2. Helal dairesi harama muhtaç etmeyecek kadar geniştir.

İslam, haram dairesini oldukça sınırlı tutmuştur. Helaller, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak ve onları haramlara muhtaç bırakmayacak ölçüde yeterlidir.

3. Harama götüren her şey haramdır.

İslam, sadece kötü ve zararlı şeyleri yasaklamakla yetinmemiş, onları işlemeye zemin hazırlayan durumları da haram kılmıştır.

4. Haramı meşrulaştırmak için hileye başvurmak da haramdır.

Allah'ın (cc) haram kıldığı şeylerin isim ve şekillerini değiştirmekle haramlık özellikleri ortadan kalkmaz.

5. Harama düşmemek için şüpheli şeylerden kaçınmak esastır.

Helal ve haram olma ihtimali bulunan ve hükmü hakkında net bir neticeye varılamayan şüpheli fiillerden uzak durulmalıdır.

6. Haram, İslam ülkesi dışında da haramdır.

İslam'ın haram kıldığı fiil ve davranışlar İslam ülkesi dışında da haramdır.

7. Zaruretler haramları mübah kılar.

İslam, zorunluluk ve sıkıntı hâllerinde kişinin haram olan fiili işlemesine müsaade eder. Zaruretin ortadan kalkmasıyla haramlık geri döner.

Grafik Bilgi 4.7
Helal ve haram ile ilgili genel ilkeler[83]

Helal ve haramlarla ilgili genel ilkeler Müslüman'ın hem ibadet hem de muamelat alanındaki tutumlarını şekillendirir. Bu hükümlerin uygulanmasında denge ve hikmeti ise öncelikler fıkhı ortaya koyar. Öncelikler fıkhı; İslam'da bireyin dinî, ahlaki ve toplumsal görevler arasında öncelik sıralaması yapmasını sağlayan bir yöntemdir. Kişi, şeri hükümler arasında çelişkiye düştüğünde hangi konuya öncelik vereceğini bu ilkelere dayanarak belirler. Modern dönemin karmaşık meselelerine karşı dengeli ve maksada uygun kararlar almayı amaçlar.[84] İslam'ın emir ve yasaklarının öncelik ve sonralık sırasının belirlenmesi, dinin doğru anlaşılmasında büyük önem taşır. Bu sıralamanın dikkate alınmaması dini yorumlamada çeşitli yanlışlıkları ve sapmaları ortaya çıkarabilir.[85] Hz. Peygamber Dönemi'nde seferdeyken başından yaralanan bir sahabiye arkadaşları su olduğu için teyemmüm yapamayacağını söylemişlerdi. Bunun üzerine yaralı sahabi gusül abdesti almış ve bu nedenle de vefat etmişti. Hz. Peygamber olayı duyunca *"Onu öldürdüler... Mademki bilmiyorlar, bir bilene sorsalardı ya! Cehaletin ilacı sormaktır."*[86] buyurarak öncelikler fıkhına dikkat çekmiştir.

Yiyecek ve İçecekler

Beslenme; insanın vazgeçilmez, doğal ve temel ihtiyaçlarından biri olarak çeşitli bilim dallarının inceleme alanına girmiştir. Kaynakları ve sonuçları itibariyle bireyin fiziksel ve ruhsal sağlığına doğrudan etki eden beslenme, bazı yönleriyle toplumsal düzeni de etkileyebilmektedir. İslam, çok yönlü etkilerini göz önünde bulundurarak beslenme konusuna çeşitli açılardan yaklaşmış ve önem vermiştir.[87]

Yiyecek ve içecekler ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünde ne varsa hepsinin insanın yararına yaratıldığı ve insanın emrine verildiği belirtilmiştir.[88] Bakara suresinin 168. ayetinde **"Ey insanlar! Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin..."** buyrularak insanın emrine verilen bu nimetlerin kullanımı konusunda sınırlar çizilmiştir. Bu yasakların gerçek nedenini bilen sadece Yüce Allah'tır. İslam'da kulların bu hikmetlerin neler olabileceği üzerinde düşünüp araştırma yapmaları yasaklanmamış, aksine teşvik edilmiştir.[89]

Bir Ayet

"... Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (Araf suresi 31. ayet)

İslam'da yiyecek ve içecekler konusundaki yasakların öncelikli amacı, insanın beden ve ruh sağlığının korunmasıdır. İnsanın beden ve ruh sağlığına zararlı olduğu sabit olan maddelerin yenilip içilmesi dinen haram görülür. İslam, insanların hayatını düzenleyen kurallar getirirken çok katı ve her şeyi mübah gösterecek bir yaklaşımdan ziyade orta bir yol tutmuştur. İslam dünya ile ahiret, beden ile ruh arasında denge getirdiği gibi yiyecekler konusunda da dengeli beslenme ve tüketimi emretmiştir. İhtiyaç fazlası tüketimi "israf" olarak adlandırıp haram kılmış ve toplumsal dengeyi gözetici tavsiyelerde bulunmuştur. Aşırı beslenme ve israfın günümüzde sağlık ve ekonomi üzerinde ciddi sorunlara neden olduğu görüldükçe İslam'ın bu konudaki öğütlerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.[90]

Kur'an-ı Kerim, birçok ayette yenilmesi uygun olmayan yiyecekleri saymış; onları kötü, pis gibi sıfatlarla nitelemiş ve haram kılmıştır. İslam bilginleri de Kur'an'da ve hadislerde belirtilen amaç ve ilkeler ışığında içtihat ederek hangi hayvanların etinin helal ve haram olduğunu belirlemeye çalışmışlardır. Bu belirlemelerde bazı hadislerin sahih kabul edilip edilmemesi, yöresel âdet ve beslenme kültürü ve aynı hayvanın değişik isimlerle anılması etkili olmuştur. Bu sebeple de fıkıh kültüründe eti yenen ve yenmeyen hayvanlar konusunda zengin bir bilgi birikimine ve birbirinden oldukça farklı görüş ve temayüllere rastlanır.[91]

Haram Kılınan Yiyecekler	İlgili Ayetler
Kendiliğinden ölmüş hayvan (meyte)	Maide suresi 3. ayet, Bakara suresi 173. ayet, Enam suresi 145. ayet, Nahl suresi 115. ayet.
Meyte sayılanlar (boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş ve yırtıcılar tarafından öldürülmüş)	Maide suresi 3. ayet.
Kan	Maide suresi 3. ayet, Bakara suresi 173. ayet, Enam suresi 145. ayet, Nahl suresi 115. ayet.
Domuz eti	Maide suresi 3. ayet, Bakara suresi 173. ayet, Enam suresi 145. ayet, Nahl suresi 115. ayet.
Allah'tan (cc) başkası adına kesilen hayvanlar	Maide suresi 3. ayet, Bakara suresi 173. ayet, Enam suresi 145. ayet, Nahl suresi 115. ayet.

▲
Grafik Bilgi 4.8
Kur'an-ı Kerim'de haram kılınan yiyecekler

Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim'in kendisine verdiği teşri yetkisine dayanarak Kur'an'da adı zikredilmeyen kara hayvanları ile ilgili hükümler koymuştur. Resulullah, bütün köpek dişli yırtıcıları ve yırtıcı pençesi olan kuşları yemeyi yasaklamıştır.[92] İslam âlimleri bundan hareketle bazı hayvanların etinin yenilmesini uygun görmemiştir. Bu görüşe göre bir hayvanın (etinin yenmemesinin) asıl sebebi o hayvanın ya avcı (yırtıcı) olması ya da pis şeyler yiyerek beslenmesidir. Kurt, aslan, kaplan, pars, maymun, sırtlan, köpek ve kedi gibi hayvanlar bu gruba dâhildir. Ayrıca pençesiyle avını yakalayan şahin, doğan, kartal, akbaba gibi kuşların eti de haram sayılmıştır. Bununla birlikte, yırtıcı olmasalar bile genellikle pislikle beslenen kuzgun, karga gibi kuşların da yenilmesi uygun görülmemiştir. Tabiatı itibariyle iğrenç bulunan fare, yılan gibi hayvanlar; akrep, sinek, örümcek gibi haşerat; fakihlerin büyük çoğunluğu tarafından haram olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, eşek ve katır etini yasaklamıştır.[93]

Su Hayvanları	Mezheplerin Görüşü
Balık türleri	Bütün mezheplere göre helaldir. (Hanefilere göre kendiliğinden ölmüş ve su üzerine çıkmış balıklar yenmez.)
Balık türü dışında kalan su hayvanları	Hanefilere göre helal değildir. Diğer üç mezhebe göre ise sadece suda yaşayan her türlü hayvan -kendiliğinden ölmüş bile olsa- helaldir.

▲
Grafik Bilgi 4.9
Su hayvanları ile ilgili hükümler[94]

Kur'an-ı Kerim'de deniz avının ve denizden elde edilen yiyeceğin helal olduğu bildirilmiştir.[95] Hz. Peygamber de deniz hakkında sorulan bir soruya *"Onun suyu temiz, meytesi (içinde ölen) helaldir."* şeklinde cevap vermiştir.[96] Gerek bu açıklamalar gerekse hakkında özel bir hüküm bulunmayan konularda mübahlığın esas alınması ilkesi suda yaşayan hayvanlarla ilgili hükmün temelini teşkil eder.

Bir Fetva

Soru

Yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye gibi deniz ürünlerini yemek caiz midir?

Cevap

Kur'an ve sünnette yenilmeyecek olan hayvanlar ile ilgili bir liste verilmemiş, domuz gibi ismi belirtilerek yasaklananların yanında diğer hayvanlar için ilke ve ölçüler konulmakla yetinilmiştir. Bu nedenle yenmesinin haram olduğu hususunda ittifak edilen hayvanlar oldukça sınırlıdır. Ayrıca sağlığa zararlı maddelerin tüketilmemesi İslam'ın genel ilkelerinden kabul edilmiştir. Bunun dışında hakkında açık hüküm bulunmayan ürünlerin hükmü hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Aslında bu tür ihtilaflar, meselelerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunduğu gibi mükellefler için uygulamada kolaylık da sağlamaktadır. Kur'an ve sünnette yer alan bilgilerden hareketle yengeç, ıstakoz, karides, kalamar, midye gibi ürünlerin üretimi ve tüketiminin helal olduğu söylenebilir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Yiyeceklerde olduğu gibi içecekler konusunda da asli hüküm ibahadır. Haramlık arızi sebeplerden kaynaklanır. Bu sebepler içeceklerin zehirleyici, uyuşturucu ve sarhoşluk verici özelliklere sahip olmasıdır. İslam, sarhoşluk veren, akli ve ruhi dengeyi bozan, sinir sistemini uyuşturan maddelerin kullanımını haram kılarak insanların bunlardan uzak durmasını istemiştir.[97]

Kur'an-ı Kerim'de "hamr" olarak zikredilen ve içildiği zaman azı veya çoğu sarhoşluk veren içecekler Türkçede "içki" olarak ifade edilir.[98] İslam'ın geldiği bölge ve dönemin insanlarınca "hamr" dışındaki sarhoşluk verici ve uyuşturucu diğer maddeler fazla bilinmemektedir. Bu sebeple Kur'an ve sünnette o dönemin yaygın içkisi olan şarap (hamr) üzerinde durulmuş ve yasak bu örnek üzerinden anlatılmıştır.[99]

İslam, yasaklar koymadan önce imanın sağlam temeller üzerine oturmasını sağlamış ve ilahi buyruklara mutlak itaat gerektiği fikrini zihinlere ve gönüllere yerleştirmiştir. Bu inanç temeli oluşturulup fikrî hazırlık tamamlandıktan sonra ayetler inmiş, içki tedricî olarak yasaklanmıştır.[100] İslam, sarhoşluk veren bütün içkileri haram kılmıştır. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "**Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.**"[101] İçkinin haram kılınmasının hikmeti, onun aklı işlevsiz hâle getirmesidir. İslam, insanın düşünme gücünü yok eden ve yükümlülüklerini yerine getirmesini engelleyen her türlü maddeyi yasaklamıştır.

Bir Fetva

Soru

Kullanılması veya yenilmesi haram bir maddenin ya da bunlardan imal edilen ilaçların tedavide kullanılması caiz midir?

Cevap

"Zaruretler yasakları mübah kılar." (Mecelle, md. 21) ilkesi gereği aşağıdaki şartlar çerçevesinde haram bir maddenin tedavide kullanılmasında dinen bir sakınca yoktur.

- Kullanılmadığı takdirde sağlığı tehdit eden gerçek bir hastalığın bulunması
- Tedavi için helal olan başka maddelerden elde edilmiş bir ilaç henüz üretilmemiş olması ya da üretilen bu ilaca ulaşma imkânının bulunmaması
- İlacın meslekî ehliyet ve dürüstlüğüne güvenilen uzman bir doktor tarafından tavsiye edilmesi

Ancak zaruret ortadan kalkar ve başka helal maddelerden yapılan ilaçlar bulunursa o zaman helal olanları kullanmak gerekir. Çünkü "Zaruretler kendi miktarlarınca takdir olunur." (Mecelle, md. 22).

(Genel ağdan alınmıştır.)

Uyuşturucu madde kullanımı, en ciddi kötü alışkanlıklardan ve toplumsal sorunlardan biridir. Bu maddeler, alkollü içkilerin vücutta oluşturduğu etkiden çok daha güçlü bir etkiye sahip olup hem birey hem de toplum açısından ciddi zararlar doğurmaktadır.[102] Sarhoşluk veren içkileri haram kılan İslam, aynı özellikleri gösteren uyuşturucu maddeleri de haram kabul etmiştir. İslam'da içkiyle ilgili yasak belli bir maddeye has kılınmamış, bütün uyuşturucu maddeleri kapsayan bir dille ifade edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber *"Sarhoş eden her şey haramdır."*[103] buyurmuştur. Ayrıca *"Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."*[104] hadisiyle alkollü içki ve uyuşturucu maddelerin azının da çoğunun da haram olduğunu ifade etmiştir.

Alkol ve uyuşturucu maddeler kişileri dış dünyadan koparıp bağımlı hâle getirir. Her türlü kötülük ve suçu işlemeye hazırlar ve âdeta insanı kendi öz kimliğinden soyutlar. Tıp, psikoloji, toplum bilimleri aile ve toplum bilimi uzmanları huzurunu bozan, sosyal ilişkileri olumsuz etkileyen uyuşturucu maddelerin insan sağlığı ve toplum düzeni için tehlikeli olduğu görüşündedir.[105]

Toplumda en yaygın olan zararlı alışkanlıkların başında sigara gelir. Sigara ve diğer tütün ürünleri insan sağlığını tehdit eden ve bağımlılık yapan maddeler arasında yer alır. İçerdiği kimyasal maddeler sebebiyle insana telafisi mümkün olmayan zararlar verir. Bu maddelerin büyük bir kısmının kanserojen olduğu bilinmektedir. Tütün ürünlerinin tamamında yüksek derecede bağımlılık yapıcı nikotin bulunmaktadır.[106]

Sigara içen kişinin kendisine ve ortamda bulunan insanlara zarar verdiği ve başkalarını rahatsız ettiği çok açıktır. Bu sebeple bazı âlimler sigaranın tahrimen mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak açık bir israfın olması, kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakasını kısması ve zorunlu ihtiyaçlarını bile karşılayamaması gibi durumlarda haram olduğu yönünde görüşler vardır.[107]

Bağlantı Noktası

Yiyecek ve içeceklerin insanın beden ve ruh sağlığı üzerinde doğrudan etkisi vardır. Bu sebeple insanın haramlardan kaçınarak helal daire içerisinde beslenmesi, yalnızca dinî bir görev değil aynı zamanda sağlıklı yaşamasını sağlayacak bir hayat tarzıdır. İslam'ın yiyecek ve içeceklerle ilgili koyduğu ilkeler insana sağlıklı, temiz ve dengeli bir yaşam biçimi önerir.

Genel İlkeler	İslam'daki Karşılıkları	Sağlıklı Yaşamla İlişkisi
Temiz Gıda Tüketmek	Kötü ve pis şeylerin haram, temiz olanların helal kılınması	Besin zehirlenmesi, sindirim sorunları ve beslenme yetersizliklerini engeller.
Alkol ve Uyuşturucu Gibi Maddelerden Uzak Durmak	Alkol ve uyuşturucunun haram sayılması	Bağımlılık, organ hasarı, psikolojik hastalıklar ve trafik kazalarını önler.
Ölçülü Olmak	İsrafın haram sayılması	Obezite, hipertansiyon gibi bazı hastalıklara yakalanma riskini azaltır ve yaşam kalitesini artırır.

Görsel 4.9
Tıp ilmindeki gelişmeler insan hayatını olumlu yönde etkilemiş ve sağlıklı bir hayatın oluşmasına katkı sunmuştur.

Beden Üzerinde Tasarruflar

İslam; insanı yüceltmiş, ona değer vermiş ve birçok sorumluluk yüklemiştir. İnsanların hem hayatta iken hem vefatlarından sonra dokunulmazlıkları vardır. Bu dokunulmazlık kişinin maddi ve manevi bütün varlığını içine alır. Dolayısıyla insan bedeni dokunulmazlık hakkına sahiptir. İslam inancına göre insanların ruh ve bedenleri kendilerine ait olmayıp birer ilahi emanettir. Bu sebeple kişi kendi beden ve ruh üzerinde istediği gibi tasarruf hakkına sahip değildir. İnsan bunları kendisine emanet veren Allah'ın (cc) emirleri doğrultusunda kullanmakla yükümlüdür.[108]

İnsanın doğuştan sahip olduğu doğal görünüm ve yapıyı, çeşitli amaçlarla değiştirmeye çalışması ve bu maksatla estetik ya da tıbbi müdahaleler yaptırması İslam'da hoş karşılanmaz. Bunun temel nedeni insanın beden ve ruh sağlığını korumak ve toplumsal, ahlaki ve doğal değerleri muhafaza etmektir.[109]

Organ Nakli

Günümüzde birçok organ hastalığında alternatifsiz bir tedavi yöntemi olarak uygulanan organ nakli, kaybedilen veya görevini yapamayan bir organın yerine canlı yahut ölü bir vericiden alınan sağlam ve aynı görevi üstlenecek bir organın nakledilmesi işlemidir.[110]

Organ nakli, hastalıkların tedavisi bağlamında günümüz toplumunda dinî inançlar açısından sıkça tartışılan konulardan biridir. Günümüzde organ nakli, başka bir tedavi seçeneği bulunmaması nedeniyle tıbbın en önemli çalışma alanlarından biri hâline gelmiştir *(Görsel 4.9)*. Ancak organ nakli hem verici hem de alıcının insan olması ve insan vücuduna ait bir organ üzerinde tasarruf yapılması gibi nedenlerle sadece tıbbi değil aynı zamanda dinî, hukuki ve ahlaki açıdan da ciddi tartışmalara konu olmaktadır.[111]

Günümüzde organ nakli meselesi, itikadi açıdan ve fıkhın temel ilkeleri çerçevesinde iki yönlü olarak ele alınır. Bu mesele itikadi açıdan cismani haşir inancı, organların sorumluluğu, kıyamet günü şahitliği gibi konularla ilgili belli bir sonuca ulaşmayı gerekli kılmaktadır.[112]

İtikadi ve dinî sorumluluk açısından bakıldığında duygu, düşünce, inanç gibi manevi özellikler organların biyolojik yapısına bağlı olmadığı için organ nakliyle kişilik aktarımı söz konusu değildir. Bu nedenle organ veren ya da alan kişinin gayrimüslim veya günahkâr olması diğer tarafı dinen sorumlu kılmaz. Organ nakli konusunda Müslüman-gayrimüslim, dindar-günahkâr ayrımı yapılması doğru olmaz. Organ vermek, karşı tarafın günahına ortak olmak anlamına gelmez; sorumluluk kişiseldir.[113]

Fıkhi açıdan organ naklinin hükmü hakkında naslarda ve klasik fıkıh kitaplarında açık bir ifade bulunmamaktadır. Kur'an ve sünnet gerekli gördüğü bazı konularda ayrıntılı hükümler koymakla beraber genelde her hukuki olayı ayrıntılı olarak yer vermemiştir. Her dönemde ortaya çıkabilecek problemler için geçerli ilke ve ölçüler koymuştur. Bu, Kur'an ve sünnetin kıyamete kadar Müslümanlar için kaynak ve ölçü olmasının doğal bir sonucudur. Organ nakli konusu fıkhi açıdan ele alınırken genel hükümler içeren naslara ve temel fıkıh prensiplerine dayanılmaktadır. İslam fıkhındaki fayda-zarar dengesi gözetilerek literatürdeki bazı çözümlerden yararlanılmaktadır.[114]

Sıra Sizde

"... Kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur..."
(Maide suresi 32. ayet)
Verilen ayeti organ bağışı açısından yorumlayınız.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, Dünya İslam Birliğine bağlı Fıkıh Akademisi, İslam Konferansı Teşkilatına bağlı İslam Fıkıh Akademisi gibi fetva kuruluşları ölüden (kadavra) diriye ve diriden diriye organ nakline belli şartlarla cevaz vermişlerdir.

- Organ naklinde zaruretin bulunması
- Ölümünden önce kendisinin veya ölümünden sonra mirasçılarının onayının alınmış olması
- Konunun uzmanlarında hastanın bu tedavi ile iyileşeceğine dair güçlü bir kanaatin oluşmuş olması
- Organın bir ücret ve menfaat karşılığında verilmemiş olması
- Tıbbi ve hukuki ölümün kesinleşmiş olması
- Alıcının organ nakline razı olması

Grafik Bilgi 4.10
Ölüden diriye organ naklinin caiz olabilme şartları[115]

Diriden diriye organ naklinin caiz olabilmesi için organın alınmasının vericinin hayatını ve sağlığını bozmayacak olması, bu durumun tıbbi raporla belgelendirilmesi ve nakil operasyonunun yapılabilmesi için yeterli tıbbi ve teknik şartların bulunması gerekir.[116]

Kişinin kendi hayatını riske atmadan yaşam mücadelesi veren insanlara organ bağışında bulunarak onlara yardım elini uzatması İslam'ın ruhuna uygun bir davranıştır. Organ bağışına dayanak olarak **"... İyilik ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın..."** mealindeki Maide suresinin 2. ayeti ile *"Bir insan, kardeşine yardım ettiği sürece Allah da ona yardım eder..."*[117] şeklindeki yardımlaşmayı tavsiye eden hadisler gösterilmektedir.

Otopsi

Otopsi; insan vücudunu daha yakından tanıma, ölüm ve hastalık sebeplerinin belirlenmesi, cinayet gibi kriminal olaylarda suçun işleniş biçimini ortaya çıkarma işlemidir.[118] İslam'a göre insan eceli gelip ölünce usulüne göre yıkanır, kefenlenir, namazı kılınır ve defnedilir. Bütün bu vazifeleri yerine getirmek Müslümanların dinî görevleri arasındadır. Ölü defnedildikten sonra da kabri çiğnenmez, bir zaruret bulunmadıkça mezar açılıp cesedi çıkarılmaz. Ancak defin esnasında kabirde maddi değeri bulunan bir şeyin unutulmuş olması gibi bir durumlarda kabrin açılması caiz görülmüştür. Belli bir müddet geçip cesedin çürüdüğüne kanaat getirilince kabrin açılması, buraya başka bir ölünün gömülmesi ve kamunun kaçınılmaz bir ihtiyacını giderme zarureti varsa kabristanın taşınması caiz görülmüştür.[119]

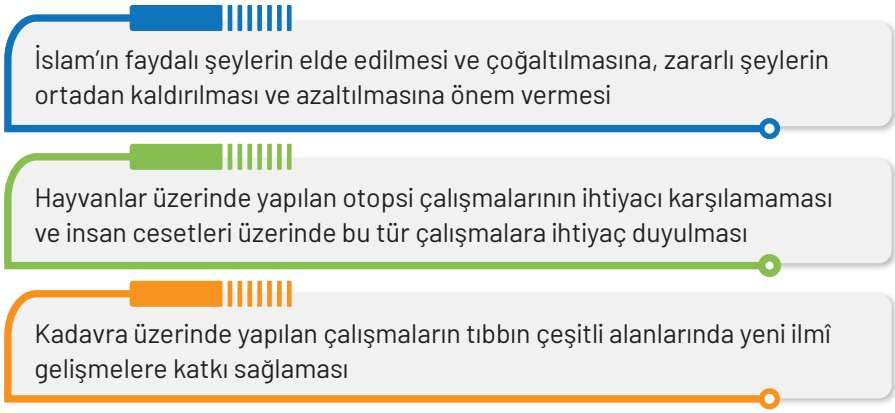
Sıra Sizde

Zarar-ı eşed zarar-ı ehaf ile izale olunur. (İki zararla karşılaşıldığında daha ağırı hafif olanıyla savuşturulur.)

Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur. (Karşılaşılan iki kötülükten hafif olanını tercih etmek esastır.)

Verilen Mecelle maddelerini otopsinin caizliğine dayanak olması açısından yorumlayınız.

Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslam dininde de kişinin hak ve beden dokunulmazlığı mutlak ve sınırsız değildir. Gerek hayat hakkını gerekse diğer dokunulmazlıkları sınırlayan hatta ortadan kaldıran bazı durumlar vardır. Gerekli olduğunda cesede dokunmak ve otopsi yapmak caizdir. Çünkü otopsi ile hastalıklar hakkında daha yeni ve geniş bilgilere ulaşılmakta, hastalıkların insan vücudunda geçirdiği gelişim seyri tespit edilerek bu hastalıklarla mücadele yolları geliştirilmekte ve tıp eğitimi almakta olan öğrencilere vücudun içyapısı tanıtılmaktadır. Bunların yanında adli tıp kurumlarında cesetler üzerinde yapılan otopsilerle kişinin ne zaman, nasıl ve hangi sebeple öldüğü tespit edilerek birçok adli vaka aydınlatılmakta, ceza davalarında adliyeye yardımcı olunmaktadır.[120]

Grafik Bilgi 4.11
Tıp eğitiminde yapılan otopsinin caiz olma sebepleri[121]

Kürtaj

Anne rahmindeki ceninin rahim dışında kendi başına yaşayabilecek canlılığı kazanmasından önce gebeliğin doğal yollarla sona ermesine "düşük", normal doğum vaktinden önce ilaçla veya başka bir müdahale ile kasten düşürülmesine yani gebeliğin isteyerek sonlandırılmasına ise "kürtaj" denir.[122] İnsan, Allah'ın (cc) verdiği yaşama hakkına gebeliğin başlangıcından itibaren sahip olur. Bir çocuğun doğumuna kadar geçen herhangi bir safhada anne baba da dâhil hiçbir kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmemiştir. Çünkü cenin, yaşama hakkını anne babasından değil doğrudan yaratandan alır. Anne babanın gebeliği önleyici tedbir ve yöntemleri kullanmalarına dinen izin verilmişse de gebelik oluştuktan sonra doğacak çocuğun hayatına son verme hakları yoktur.[123]

Bir Ayet

"Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır." (İsra suresi 31. ayet)

İslam hukukçuları gebeliği sonlandırmanın dinî hükmü konusunda iki gruba ayrılırlar: Çoğunluğun yer aldığı birinci gruba göre hamileliğin hiçbir döneminde meşru sebep olmaksızın kürtaj caiz değildir. Anne karnındaki ceninin hayatına insan tarafından son verilmesi meşru olamaz. İkinci grupta yer alan hukukçulara göre ise hamileliğin ilk dönemlerinde gebeliğin sonlandırılması haram değildir. Bunlardan bazılarına göre böyle bir fiil mekruh, bazılarına göre de mübahtır.[124]

İslam hukukunda tıbbi ve dinî bir zaruret bulunmadıkça gebeliğin sonlandırılması ve anne karnındaki çocuğun aldırılması cinayet olarak adlandırılıp haram sayılmıştır. Günümüzde ulaşılan tıbbi bilgiler, ceninin döllenmeden itibaren canlılık ve bütünlük kazandığını göstermektedir. Ayrıca organları ilk haftalardan itibaren oluşmaya başlayıp kalp atışları bile hissedilmektedir. Annenin hayatını kurtarma gibi tıbbi ve kesin bir zaruret

ortaya çıkmışsa Müslüman ve uzman bir doktorun karar vermesi hâlinde zaruret prensibi işler ve kürtaj caiz olur.[125]

Ötanazi

Ötanazi, yaşadığı acı ve sıkıntılardan dolayı hayatını sürdürmek istemeyen hastaların tıbbi bir destek ile öldürülmesi veya iyileşmesi imkânsız bir hastalıktan dolayı kişinin tedavisinin bitirilmesi yoluyla yaşamının sonlandırılmasına denir.[126]

İslam'da insan hayatına büyük önem verilmiş, insanın yaşaması ve yaşatılması temel gayelerden biri olarak benimsenmiştir. İnsan hayatının korunması; malın, neslin, aklın, dinin korunması gibi İslam dininin gerçekleştirmeyi hedeflediği diğer temel gayelerden önce gelmektedir. Çünkü yaşam hakkına sahip olamayan bir şahsın diğer temel hak ve hürriyetlerinden söz edilmesi mümkün değildir. İslam'ın insanın şahsında gerçekleştirmeyi hedeflediği sosyal, kültürel, ekonomik, ahlaki gibi değerlerin bir anlam taşıyabilmesi insana hayat hakkının tanınmasına bağlıdır.[127]

İsra suresinin 33. ayetinde **"Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın..."** diye buyrularak yaşam hakkına yapılacak saldırılar yasaklanmıştır. İslam'da insanın yaşama devam etme veya hayatına son verme konusunda tercihte bulunma gibi bir hakkı yoktur. Ayrıca böyle bir tercihte bulunma hakkının başkalarına devri de mümkün değildir. Bu nedenle bir kimsenin başkasının yaşam hakkı ile ilgili tasarrufta bulunması mutlak olarak geçersizdir. Bu kişi hastanın ebeveyni veya kanuni temsilcisi olsa da hüküm aynıdır.[128]

Bir Hadis

"Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü asla temenni etmesin. Şayet ölümü istercesine olağanüstü bir darlık içinde kalırsa o zaman şöyle desin: 'Allah'ım! Benim için yaşamak hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, benim için ölüm hayırlı ise beni öldür." (Buhari, "Deavat", 30; "Merda", 19)

İyileşmesi tıbben mümkün görülmeyen bir hastanın acı ve ızdırabını gidermek maksadıyla kendisinin veya kanuni temsilcisinin isteğine binaen hayatına son verecek maddelerin bilerek kullanılmasıdır.	**Aktif Ötanazi**
Sürdürülmekte olan tedavinin durdurulması veya gerekli tedavinin hiç başlatılmaması yoluyla hastanın ölümüne sebebiyet verilmesidir.	**Pasif Ötanazi**
Ölüm gerçekleşinceye kadar geçici tedbirlerle hastanın ızdırabını azaltmak yönünde bir uygulama ile yaşamını kısaltmaktır.	**Dolaylı Ötanazi**

Grafik Bilgi 4.12
Ötanazi çeşitleri[129]

Bir Fetva

Soru
Ötanazi caiz midir?

Cevap
Ötanazi, talepte bulunan kişi açısından intihar; bunu uygulayan açısından cinayettir. İslam dinine göre kişinin kendi canına kıyması (intihar) haramdır. Allah'ın (cc) emanet ettiği cana kıymak caiz değildir. Çünkü bu hem Allah'ın (cc) koyduğu sınırları çiğnemek hem de O'nun takdirine karşı isyan anlamına gelir. Çekilen dertler ve acılar müminin günahları için kefarettir. Üstelik bugün yaşamından ümit kesilen hasta için hızla gelişen tıpta yeni bir tedavi imkânının ortaya çıkması ihtimal dışı değildir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Estetik ameliyat ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Sıra Sizde

"Zarar izale olunur." (Zarar giderilir.) "Hacet umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur." (İhtiyaç ister genel ister özel olsun zaruret gibi değerlendirilir.) Verilen Mecelle maddelerini estetik ameliyatların caiz olması açısından yorumlayınız.

Estetik Ameliyat

Estetik ameliyat; insan bedenini güzelleştirmek için ya da organlarla ilgili herhangi bir kaybı, bozukluğu veya eksikliği gidermek için yapılan cerrahi işlemlere denir.[130] Bu işlemler günümüzde plastik cerrahinin alanına girer. Plastik cerrahi, insan vücudunun bütünlüğü ve dış görünümünde doğuştan olan veya sonradan ortaya çıkan sorunları düzeltip kişinin yaşamını fonksiyonel, estetik ve ruhsal açıdan kolaylaştırarak topluma kazandıran bir tıp uzmanlık dalıdır.[131]

Estetik ameliyatlar tedavi, zorunluluk, ihtiyaçtan dolayı veya estetik kaygılardan hareketle yapılmaktadır. Fakihler vücut üzerinde yapılacak tasarruflarda tedavi kastının ihtiyaç veya zaruretin bulunmasını esas almış ve bu maksatla yapılan operasyonları caiz görmüşlerdir. Doğuştan gelen veya sonradan oluşan organ ve şekil bozuklukları için yapılan operasyonları yaratılışa müdahale olarak değil, bir sıkıntının giderilmesi olarak değerlendirirler. Bir kimsenin kendini toplum içerisinde aşağılık kompleksine iten, aşağılanmasına yol açan şekil bozukluklarının giderilmesi için bu yola başvurması tedavi mahiyetinde olup caizdir. Çünkü bu bir ihtiyaçtan kaynaklanmakta olup yaratılışı değiştirme yasağının kapsamına girmemektedir.[132]

Günümüzde estetik cerrahi müdahalelerin önemli bir kısmı insanın bedeninde ve görüntüsünde yaratılıştan veya sonradan meydana gelen bir bozulma olmadığı hâlde sırf estetik gerekçeler, gençleşme gibi gayelerle yapılmaktadır. Bu çeşit ameliyatlar âlimlerin büyük çoğunluğuna göre haram kabul edilmektedir.[133]

- Tıbbi bir ihtiyaç ve zaruret durumu olmalıdır.
- Tedavi için başka bir yöntem bulunmamalıdır.
- Doğuştan gelen özellikleri değiştirme amacıyla yapılmamalıdır.
- Aldatma ve hile için yapılmamalıdır.
- Karşı cinse benzeme kastı bulunmamalıdır.
- Operasyon ya bir yarar sağlamak ya da bir zararı gidermek için yapılmalıdır.

Grafik Bilgi 4.13
Vücut üzerindeki tasarruflarla ilgili genel ilkeler[134]

Giyinme ve Tesettür

Giyinme ve örtünme canlılar arasında insana has bir özellik olup onun hem fıtri hem de bedenî bir ihtiyacıdır. İlk insandan bu yana örtünme farklı medeniyet ve geleneklerde soğuk veya sıcaktan korunma, süslenme ve hayâ duygusuna dayalı olarak değişik biçimlerde uygulanmıştır. Kıyafet; çoğu kültürde kişilerin cinsiyetini, medeni durumunu, dinini ve mesleğini belirten bir unsur şeklinde görülmüştür.[135]

Giyinme ve örtünme insanlık tarihi kadar eskidir. Araf suresinin 22. ayetinde Hz. Âdem ile eşinin şeytanın aldatmasıyla cennette yasak meyveden yiyip mahrem yerlerini gördükleri ve hemen yaprakla kapattıkları belirtilir. Bu ayete göre giyinme ve örtünme yaratılıştan gelen utanma duygusundan kaynaklanmaktadır.[136]

İslam'ın örtünme emri ferdin ruh sağlığını, fıtri yapı ve onurunu, toplumun genel ahlakını koruma ve insanlar arası münasebetlerde dengeyi gözetme gibi çeşitli amaçlara yöneliktir.[137]

İslam'da örtünme ile ilgili ölçülerde cinslere göre farklılıklar bulunur. Erkekle kadının farklı hükümlere tabi olması iki ayrı cinsin yaratılış özellikleri gözetilerek yapılmış bir ayrımdır. Erkeğin örtülmesi gereken avret yeri göbek ile diz kapağı arasında kalan bölgedir. Nur suresinin 30. ayetinde kadınlardan önce erkeklere yönelik gözlerini kısma ve avret yerlerini örtme buyruğu yer almaktadır. Bu ayetle erkeklerin gözlerini harama bakmaktan sakındırmaları ve iffetlerini korumaları istenmektedir.[138]

Kur'an'da genel anlamda giyinme ve korunma amaçlı giysi, libas kelimesiyle ifade edilir.[139] Bununla beraber örtünmenin zıddı teberrüc kelimesine atıf yapılmaktadır. Dikkat çekme ve kendini gösterme demek olan ve bir yönüyle teşhir sayılan teberrüc yasaklanmaktadır.[140]

Kadının örtünmesinin niteliğine ve biçimine ilişkin temel açıklamalar Nur suresinin 31, Ahzab suresinin 53 ve 59. ayetlerinde yer alır. Nur suresinin 31. ayetinde **"Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar... Yürürken gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar..."** buyrularak el, yüz ve ayaklar dışında kalan yerleri örtmeleri emredilmektedir. Bu ayette kadınların örtünme amacına aykırı hareket ederek karşı tarafın dikkatini çekmeye yönelik davranışlarda bulunması yasaklanmıştır.[141]

Kur'an-ı Kerim'de erkek ve kadının iffetlerini korumaları ve kadının örtünmesi gerektiğinden bahsedilmekle birlikte örtünme konusunda belirli bir şekil veya kalıp sunulmamıştır. İslam, giyinmede mübahlığı temel kural olarak benimsemiştir. İnsanların imkân ve kültürlerine göre giyinip kuşanmasına izin vermiştir. İnsanların zaaf ve temayüllerinin sapma noktasına varmasını ve toplumsal bünyenin bozulmasını önlemek amacıyla bazı temel ölçüler ve kısıtlamalar getirmiştir.[142]

Bilgi Kutusu

Sözlükte "örtünmek, kuşanmak; araya perde koymak, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenmek" anlamlarındaki "tesettür", terim olarak ölçüleri dinen belirlenmiş örtünme yükümlülüğünü ifade eder. "Hicap" kelimesi de Arapçada tesettür anlamında kullanılır. (Başoğlu vd., "Tesettür", 8/109)

Sıra Sizde

Resulullah bakımsızlıktan saçları dağınık birini gördü. Bunun üzerine "Bu adam saçlarını düzeltecek bir şey bulamamış mı?" Bir de üzerinde kirli elbiseler bulunan başka birini gördü. Bunun üzerine de "Bu kişi elbisesini yıkayacak bir şey bulamamış mı?" buyurdu. (Ebu Davud, "Libas", 14) Verilen hadisi İslam'ın giyim kuşamda düzen ve temizliğe verdiği önem açısından yorumlayınız.

- Kıyafetler avret olan her yeri örtmeli.
- Giysiler vücudun içini gösterecek şekilde ince ve şeffaf olmamalı.
- Elbiseler vücut hatlarını belli edecek kadar sıkı ve dar olmamalı.

Grafik Bilgi 4.14 *Tesettürde temel ilkelerden bazıları*[143]

Bir Fetva

Soru

Üzerinde resim olan elbiseyle namaz kılınabilir mi?

Cevap

Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmak mekruhtur. Mümkünse bu elbiseler çıkarıldıktan sonra namaz kılınmalıdır. Böyle bir elbise ile namaz kılınması mekruh olsa da bu şekilde kılınan namaz geçerlidir. Ancak bakan kişinin kolayca fark edemeyeceği şekilde küçük resimler kerahet kapsamında değildir.

(Genel ağdan alınmıştır.)

Sosyal Medya Kullanımı

Sosyal medya; internette oluşturulan sosyal ağlar üzerinden kullanıcılar arasında görsel ve işitsel malzeme paylaşımını, bilgi aktarımını, haberleşmeyi sağlayan iletişim ortamına denir.[144] Sosyal medya ile birlikte dijitalleşme ve etkileşim artmıştır. Dijitalleşme; ses, yazı ve görüntünün telefon, bilgisayar gibi teknolojik aletlere aktarılmasıdır. Etkileşim ise kullanıcıların içeriklerle veya diğer kullanıcılarla kurduğu karşılıklı iletişim sürecini ifade eder. Etkileşim; paylaşılan bir içeriği beğenmek, paylaşmak, etiketlemek, ona yorum yapmak bir canlı yayına katılmak gibi çeşitli şekillerde olur.

Sosyal medya ahlakı ile ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Mobil iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve internet erişiminin kolay hâle gelmesi insanların hayatlarını etkilemiştir. Özellikle akıllı telefon kullanımının yaygınlaşması, sosyal medya uygulamalarına ulaşımı daha erişilebilir hâle getirmiştir.

Görsel 4.10
Sosyal medya bağımlılığı, kişinin sosyal medyada aşırı zaman geçirmesi ve bunu kontrol edememesi durumudur. Bu bağımlılık, bireyin günlük yaşamını olumsuz yönde etkiler.

Sosyal medyanın yapısı ve sunulan içerikler aracılığıyla bireylerin dikkati dijital ortama çekilmektedir. Sosyal medyada paylaşılan içerikler, genellikle tüketimi teşvik etmek ve kullanıcı davranışlarını istenilen şekilde yönlendirmek amacıyla geliştirilmektedir. Sosyal medya platformları; insanların paylaşımları, beğenileri, takip ettikleri hesaplar, arama geçmişi, konum bilgisi gibi veriler ile hangi tür içerikleri sevdiklerini analiz etmektedir. Bu sayede kullanıcıların ilgi alanları tespit edilerek kişiye özel içerik sunulmaktadır. Geliştirilen bu algoritmaların amacı sunulan ilgi çekici içerikler aracılığıyla kullanıcıları sosyal medyada daha uzun süre tutmak ve istenilen davranışlara yönlendirmektir *(Görsel 4.10)*.[145]

Fıkıh, İslam'ın ferdî ve içtimai hayata dair hükümlerini inceleyen bir ilim dalı olması sebebiyle insanların sosyal medya hesaplarında yaptıkları paylaşım, beğeni, yorum, canlı yayın gibi eylemler de bu ilmin alanına girmektedir. Sosyal medyaya ilişkin davranışların bireysel ve toplumsal boyutları olup İslam fıkhında birtakım ölçüleri vardır. İslam'a göre sosyal medya kullanımı da diğer tüm davranışlar gibi ahlak, sorumluluk ve niyet çerçevesinde değerlendirilir. Sosyal medya doğru kullanıldığında hayırlı işlere vesile olabilirken yanlış ve ölçüsüz kullanıldığında ise bireyi ve toplumu maddi ve manevi zararlara sürükler.

İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak sistemine aykırı olan yazı, video ve resim paylaşılmamalıdır.

Müslümanlar İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak sistemine aykırı olan paylaşımlarda bulunmamalıdır. Ayrıca İslam'ın ortaya koyduğu değerlere hakaret eden kişi ya da grupların takip edilmesi uygun değildir. Yüce Allah bu konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır: "Ayetlerimiz hakkında ileri geri konuşmaya dalanları gördüğünde onlar başka bir söze geçinceye kadar kendilerinden uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!" (Enam suresi 68. ayet)

Sosyal hayatta haram ve günah olan fiillerin sosyal medyada da haram ve günah olduğu bilinmelidir.

Başkalarının kusurlarını, özel hayatını ifşa eden, insanlarla alay eden, onları aşağılayan ve doğruluğu kesin olmayan paylaşımlar yapmak günahtır. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin, zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler... Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın... Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayın, birbirinizin gıybetini yapmayın..." (Hucurat suresi 11-12. ayetler)

Sosyal hayatta mahremiyet sınırlarına nasıl riayet ediliyorsa sosyal medyada da edilmelidir.

Yapılan paylaşımlarda bireysel ve toplumsal mahremiyetlere dikkat edilmeli, başkalarının özel hayatı ile ilgili hususlarda izinsiz paylaşım yapılmamalıdır. Teşhircilik ve gösterişten uzak durulmalıdır. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: "Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar..." (Nur suresi 30-31. ayetler)

Toplumun fertleri arasındaki kardeşliği zedeleyici paylaşımlardan kaçınılmalıdır.

Toplumda huzursuzluk çıkaracak, insanları kutuplaştıracak içerikler paylaşılmamalıdır. Allah (cc) bu konuda şöyle buyurmuştur: "Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin..." (Hucurat suresi 10. ayet)

Sosyal medya kullanımı kişinin dinî ve dünyevi vazifelerini aksatmamalıdır.

Bir Müslüman, sosyal medyayla aile ve iş sorumluluklarını ihmal edecek ya da dinî görevlerini aksatacak kadar meşgul olmamalıdır. Allah (cc) bu konuda şöyle buyurmaktadır: "Onlar anlamsız, yararsız söz ve davranışlardan uzak dururlar." (Müminun suresi 3. ayet)

Grafik Bilgi 4.15
Sosyal medya kullanımındaki ilkelerden bazıları[146]

Etkinlik-3

40 dk.

Adı	*Dinî Meseleleri Anlıyorum*

Yönerge: *Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek verilen etkinliği yapınız.*

1. *Dört gruba ayrılınız ve her gruba birer sözcü seçiniz.*
2. *Aşağıdaki örnek olayları/durumları inceleyerek hangi güncel dinî meseleyle ilgili olduğunu belirleyiniz.*

	Dinî Meseleler ile İlgili Örnek Olaylar/Durumlar
a	Hz. Peygamber Dönemi'nde sağlık açısından gerekli olan uygulamalara izin verilmiştir. Kesilen organların yerine madenî organ yapılmasına müsaade edildiği gibi bunun en sağlıklı yoldan ve kaliteli malzemeyle yapılması da önerilmiştir. Nitekim Afrece bin Esad'ın (ra) Cahiliye Dönemi'ndeki Külâb Savaşı'nda burnu kesilmiş ve kendisi, yerine gümüşten bir burun yaptırmıştı. Ancak burnu zamanla koku yapmış ve rahatsızlık vermişti. Bunun üzerine Allah Resulü, Afrece'ye altından burun yaptırmasını tavsiye etmişti. (Tirmizi, "Libas", 31)
b	Hz. Cabir anlatıyor: Resulullah bizi gazveye gönderdi. Biz üç yüz kişilik bir gruptuk. Kureyş'in kervanını takip ediyorduk. Fazla yiyeceğimiz yoktu. Yiyeceğimiz tükenince şiddetli açlık geçirdik. Öyle ki ağaç yapraklarını yiyecek duruma geldik. Bu sırada denizden balinaya benzer büyük bir balık kıyıya vurdu. Ebu Ubeyde (ra) buna önce "Bu meytedir (Leştir, yenmesi haramdır.)" dedi. Sonra da "Hayır, meyte değildir çünkü biz zor durumdayız." dedi. Balığı iki hafta boyunca yedik. Onun etinden kendimize azık yaparak Medine'ye döndük. Durumu Resulullah'a anlatınca o şöyle buyurdu: "Bu, Allah'ın sizin için denizden çıkardığı bir rızıktır. Onun etinden hâlâ var mı?" Biz de kendisine bir miktar ikram ettik. O da bundan yedi. (Müslim, "Sayd", 17)
c	Hz. Aişe'nin kız kardeşi Esma (ra) bir gün ince bir elbise ile Allah Resulü'nün yanına gelmişti. Resulullah yüzünü başka tarafa çevirdi ve şöyle buyurdu: "Ey Esma! Şüphesiz kadın erginlik çağına ulaşınca onun şu ve şu yerlerinden başkasının görünmesi uygun değildir." Hz. Peygamber bunu söylerken yüzüne ve avuçlarına işaret etti. (Ebu Davud, "Libas", 31)
ç	Bir genç, sosyal medyada gezinirken eski bir arkadaşının özel hayatıyla ilgili dedikoduların yayıldığı bir paylaşıma rastlar. Pek çok kişi bu paylaşımı yorum yaparak ve paylaşarak yaymaktadır. Bu genç, bu tür içeriklerin hem gıybet hem de mahremiyet ihlali olduğunu düşünür. Bu yüzden ne paylaşımı beğenir ne de başkalarıyla paylaşır. Hatta paylaşımı yapan kişiye ulaşıp bu tarz paylaşımların zararlarını anlatır. Birlikte hem bu tür olumsuz içeriklerden uzak durmaya hem de sosyal medyada faydalı ve bilinçlendirici içeriklere yönelmeye karar verirler. Böylece sosyal medyayı daha doğru ve yararlı kullanmayı amaçlarlar.

3. *Numaralandırılmış örnek olaylardan/durumlardan bir tanesini seçerek örnek olayın/durumun ilgili olduğu dinî meseleyi tanımlayınız.*
4. *Aşağıda dinî meselelerin ortaya çıkış sebepleri ile ilgili verilen soruları cevaplayınız.*
   - *Helal olanın insan hayatı ve sağlığı için uygun olması hususunu "... Size iyi ve temiz nimetler helal kılınmıştır..." (Maide suresi 5. ayet) ayeti çerçevesinde değerlendiriniz.*
   - *Organ nakline neden ihtiyaç duyulmuştur?*
   - *Tesettürle ilgili hükümlerin ortaya çıkış nedenleri nelerdir?*
   - *Sosyal medya kullanımının ortaya çıkardığı olumsuz durumlar nelerdir?*
5. *İslam'da helaller ve haramlarla ilgili dinî meselelerin başlıca özellikleri nelerdir?*

.....

.....

Değerlendirme: *Güncel dinî meselelere çözüm üretmede dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir?*

.....

.....

.....

3. Kontrol Noktası

Aşağıdaki soruların cevaplarını altlarında verilen boş alanlara yazınız.

1. Fıkıh ilminde boğularak veya yırtıcı hayvanlar tarafından öldürülen hayvanlara ne ad verilir?

2. Bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakasını kısması, zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi durumlarda kişinin sigara içmesinin hükmü nedir?

3. Üzerinde canlı varlıkların resimlerinin bulunduğu elbise ile namaz kılmanın hükmü nedir?

4. Tesettürde temel ilkeler nelerdir?

5. Aşağıda verilen metinden yola çıkarak sosyal medya kullanımında temel ilkelerden üç tanesini yazıp kısaca açıklayınız.

Fıkıh, İslam'ın bireysel ve toplumsal hayata dair hükümlerini inceleyen bir ilim dalıdır. Bu yönüyle, insanların sosyal medya hesaplarında yaptıkları paylaşım, beğeni, yorum, canlı yayın gibi eylemler de fıkıh ilminin alanına girer. Sosyal medyada sergilenen davranışların hem bireysel hem de toplumsal etkileri vardır ve İslam fıkhı bu konuda belirli ölçüler sunar. İslam'a göre sosyal medya kullanımı da diğer tüm davranışlar gibi ahlak, sorumluluk ve niyet esaslarına göre değerlendirilir. Sosyal medya doğru bir şekilde kullanıldığında hayırlı işlere vesile olabilirken, yanlış ve ölçüsüz kullanıldığında bireye ve topluma maddi ve manevi zarar verebilir.

4.4. İSLAM CEZA HUKUKU (UKUBAT)

Konuya Başlarken

İslam ceza hukukunun temel amacı insanın can, mal, nesil, akıl, din gibi vazgeçilmez haklarını koruyarak toplumsal barış ve adaleti tesis etmektir. Bu hukuk sistemi, cezayı yalnızca bir karşılık ya da intikam aracı olarak değil, bireyin ıslahını ve toplumun güvenliğini esas alan yapıcı bir mekanizma olarak görür. Suç ile ceza arasındaki denge adaletin sağlanmasında kilit bir rol oynar. Cezaların belirlenmesinde hem suçun caydırıcı yönü hem de failin vicdani dönüşümü ve topluma yeniden kazandırılması dikkate alınır. Böylece İslam ceza hukuku, birey ile toplumun yararını birlikte gözeten dengeli ve insani bir adalet anlayışı sunar.

Bu metinden hareketle İslam ceza hukukunun toplum hayatının düzenlenmesindeki rolü ile suç ve ceza dengesinin sağlanmasındaki önemi neler olabilir?

İslam, hayatın her alanında olduğu gibi suçlar ve bu suçlara verilecek cezalar konusunda da belirli kurallar koymuştur. Bu kuralların bütününe İslam ceza hukuku, diğer adıyla ukubat denir. Ukubatın temel amacı; adaleti gerçekleştirmek, toplum düzenini ve mağdurun hakkını korumak, suçluyu ıslah etmek ve suçluların yaptıklarının hesabını vermelerini sağlamaktır. Bununla beraber İslam ceza hukukunda verilen cezaların caydırıcı olması ve başkalarını da aynı ya da benzer suçlardan sakındırması hedeflenir.

İslam hukukunda suç, işleyene müeyyide uygulanması öngörülmüş olan yasak fiillerdir.[147] Ceza ise şeri hükümlere aykırı bir fiil işleyen kimseye işlediği bu fiilin karşılığı olarak dünyada uygulanan maddi veya manevi müeyyidelerdir.[148] Bu müeyyideler, suçun türüne ve niteliğine göre farklılık gösterir.

İslam Ceza Hukukunda Temel İlkeler

İslam ceza hukukunda bir kişiye ceza uygulanabilmesi için onun temyiz gücüne sahip olması ve ergenlik çağına girmiş olması gerekir. Ergenlik çağına girmemiş çocuklara had ve kısas cezaları uygulanmaz. Ancak bu durum, çocuklara uygulanabilecek sınırlamalar ve caydırıcı önlemlerden hiç bahsedilmediği ya da İslam'ın bu bağlamda herhangi bir çözüm önerisi sunmadığı anlamına gelmez. Bunun yanı sıra İslam ceza hukukunun uygulanmasında dikkat edilen bazı temel ilkeler vardır.

Suçun Şahsiliği	Herkes sadece kendi işlediği suçtan sorumludur. Bir kişinin işlediği suçtan dolayı başkası cezalandırılamaz.
Hukuki Delil	Bir kimsenin suçlu bulunabilmesi için geçerli ve güvenilir delillerin olması gerekir. İslam hukukunda başlıca deliller; ikrar (suçlunun suçu kabul etmesi), şahitlik ve bazı durumlarda yemin ve karinelerdir (olaylardan çıkarılan kesin bilgiler).
Masumiyet Karinesi	Bir kişi suçlu olduğu kesinleşene kadar masum kabul edilir. Suçluluğu ispatlamakla yükümlü olan taraf iddia sahibidir.
Adalet ve Eşitlik	Hukuk önünde herkes eşittir. Cezalar uygulanırken kişilerin sosyal statüsü, zenginliği veya fakirliği gibi özellikler dikkate alınmaz.
Caydırıcılık ve Islah	Verilen cezaların hem suç işlemeyi düşünenleri caydırması hem de suçlunun ıslah olmasına katkı sağlaması amaçlanır.
Şüphe Hâlinde Beraat	Eğer bir suçun işlenip işlenmediği veya suçlunun kim olduğu konusunda şüphe varsa sanık beraat eder.

Grafik Bilgi 4.16
İslam ceza hukukunda temel ilkeler[149]

Anlam Çözümleme Tablosu

Aşağıdaki tabloda verilen ayet ve hadislerin ilişkili olduğu İslam ceza hukuku ilkelerini işaretleyiniz.

Ayetler ve Hadisler	Suçun Şahsiliği	Hukuki Delil	Masumiyet Karinesi	Adalet ve Eşitlik	Caydırıcılık ve Islah	Şüphe Hâlinde Beraat
"... Herkesin yaptığının sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez..." (Enam suresi 164. ayet)						
"İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin..." (Nur suresi 4. ayet)						
"Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin." (Maide suresi 38. ayet)						
"Ey iman edenler! Kendinizin veya anne babanızın ve akrabanızın aleyhine bile olsa adaleti ayakta tutun, Allah için şahitlik eden kimseler olun. (İnsanlar) zengin olsunlar, yoksul olsunlar Allah onlara sizden daha yakındır. Öyleyse siz hislerinize uyup adaletten ayrılmayın..." (Nisa suresi 135. ayet)						
"Şüphe varsa had cezalarını düşürün. Çünkü imamın (hâkimin) affetmesi, yanlış ceza vermesinden hayırlıdır." (Tirmizi, "Hudud", 2)						
"Sizden önceki insanlar şu yüzden helak oldular: Onların ileri gelenlerinden biri hırsızlık yaptığında onu bırakırlar, güçsüz ve zayıf biri çaldığında ise onu cezalandırırlardı. Allah'a yemin olsun ki eğer Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsaydı onun elini de keserdim." (Buhari, "Enbiya", 54)						

Had Cezasını Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Had cezaları; Kur'an ve sünnette açıkça belirtilen, belirli suçlara verilen sabit cezalardır. Bu cezaların miktarı ve uygulanma şekli bellidir ve değiştirilemez. Had cezası gerektiren suçlar şunlardır:

- Dinden dönme (İrtidat)
- Namuslu bir kadına iftira atma (Kazf)
- Hırsızlık (Sirkat)
- İçki içme
- Zina
- Yol kesme veya eşkıyalık (Hirabe)
- Meşru devlet düzenine karşı isyan, başkaldırı (Bağy)[150]

Kısas ve Diyet Gerektiren Suçlar ve Cezaları

Sıra Sizde

Yanlışlıkla adam öldürme ile ilgili olarak Kur'an'da yer alan cezaları belirten ayetleri araştırarak sınıfta paylaşınız.

İslam'a göre masum bir insanı öldürmek bütün insanları öldürmekle eşdeğerdir ve büyük günahlardan sayılır. İslam hukukunda kısas, kasten (bilerek ve isteyerek) adam öldürme veya yaralama suçlarında suçluya da aynı şekilde karşılık verilmesidir *(Görsel 4.11)*. Kasten adam öldürme suçunu işleyen kişiye kısas uygulanması ile ilgili Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı kadın kısas edilir..."**[151]

İslam ceza hukukunda vücut bütünlüğüne yönelik yaralamalar ya da herhangi bir organın işlevini yitirmesine sebebiyet veren eylemler kasten müessir fiil kavramı ile ifade edilir. Bu fillerde suçun unsurları kesinleştiğinde fiilin niteliğine göre faile kısas uygulanır.[152]

Kasten ya da hata sonucu adam öldürme veya ölümle sonuçlanmayan yaralamalarda ölen kişinin vârislerinin ya da mağdurun tercih etmesine bağlı olarak suçlunun ödemesi gereken maddi tazminata diyet denir. İslam ceza hukukunda ödenecek diyet miktarı işlenen suça ve yaralanmanın derecesine göre belirlenir.

Tazir Gerektiren Suçlar ve Cezaları

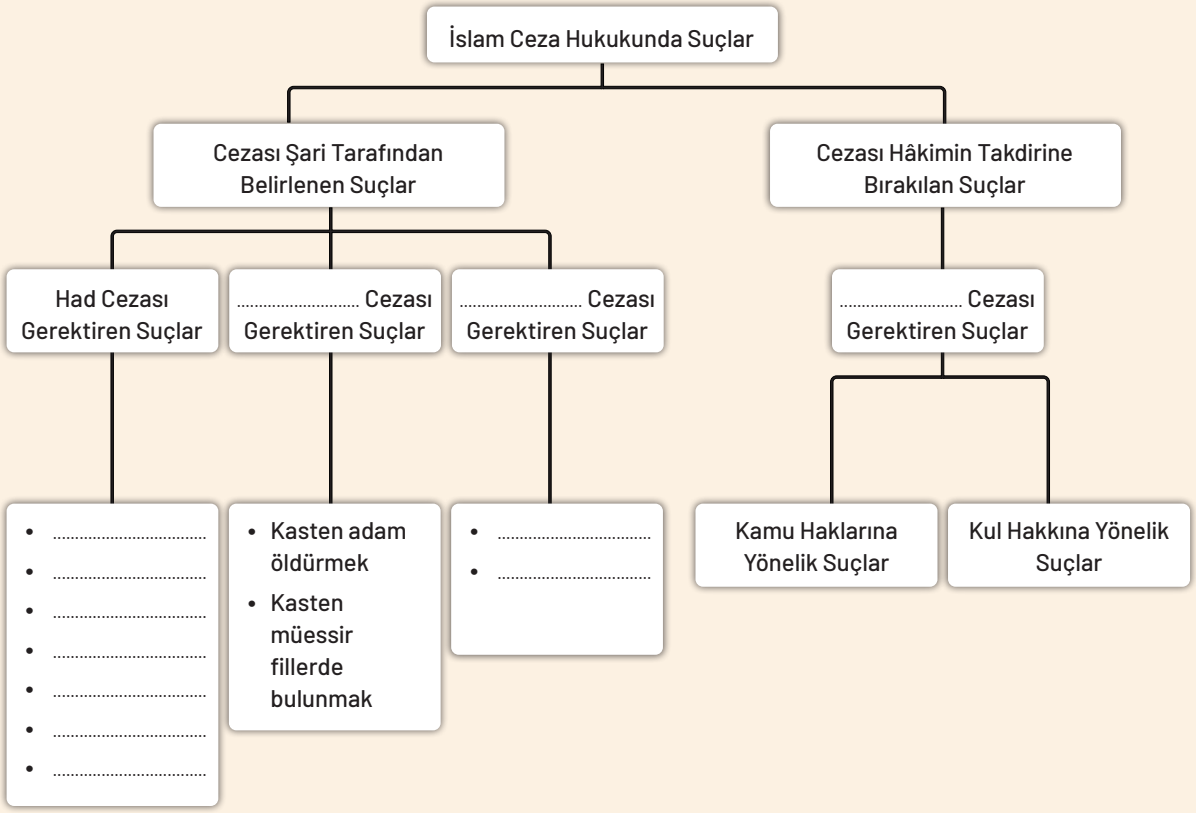
Tazir, Kur'an ve sünnette yasaklandığı belirtilen ancak cezası açıkça belirtilmeyen fiiller için kamu yararı veya kişisel zarar gözetilerek yetkili makamlarca belirlenen cezalardır. Bu cezaların türü ve miktarı hâkimin takdirine bırakılmıştır. Tazir cezaları; uyarı, kınama, hapis, para cezası, sopa vurma (celde) gibi çeşitli şekillerde olabilir. Amaç, suçluyu ıslah etmek ve toplumda düzeni sağlamaktır. Örneğin trafik kurallarını ihlal etmek, başkalarına hakaret etmek gibi davranışlar tazir cezası gerektirir.[153]

Görsel 4.11
İnsanın işlediği iyi ya da kötü her fiil ve davranışın hem dünya hem de ahirette bir karşılığı olacağı gerçeği, sadece naslarla değil, insan aklı ve vicdanıyla da doğrulanan evrensel bir ilkedir. Kur'an ve sünnet bu hakikati açıkça ortaya koyarken akıl ve vicdan da adaletin ancak böyle mümkün olabileceğini tasdik eder.

Kavram Haritası

İslam ceza hukukuna göre suçlar ve cezaları ile ilgili aşağıda verilen kavram haritasında boş bırakılan yerleri doldurunuz.

Çıkış Kartı

İslam ceza hukuku ile ilgili aşağıdaki çıkış kartını doldurunuz.

İslam ceza hukukunun temel hedefi ile ilgili üç madde yazınız.	1. ..... 2. ..... 3. .....
İslam ceza hukukunun temel ilkelerinden iki tanesini yazınız.	1. ..... 2. .....
İslam ceza hukuku ile ilgili sormak istediğiniz bir soru yazınız.	1. .....

4. Kontrol Noktası

1. Aşağıdaki ifadelerin harflerini, ait oldukları tanımların başındaki kutuya yazarak eşleştiriniz.

a. Suçun Şahsiliği

b. Hukuki Delil

c. Masumiyet Karinesi

ç. Adalet ve Eşitlik

d. Caydırıcılık ve Islah

e. Şüphe Hâlinde Beraat

1.		Cezaların uygulanmasında kişinin toplumsal konumu, mal varlığı ya da yoksulluğu göz önünde bulundurulmaz.
2.		Suçun işlenip işlenmediği ya da suçlunun kim olduğu kesin değilse şüpheli serbest bırakılır.
3.		Verilen cezaların hem suç işlemeyi düşünenleri vazgeçirmesi hem de suçlunun düzelmesine katkı sağlaması amaçlanır.
4.		Birinin suçlu olduğu kanıtlanmadıkça o kişi masum sayılır. Suçlu olduğunu ileri süren taraf, bunu ispat etmek zorundadır.
5.		Bir kişinin suçlu sayılabilmesi için sağlam ve geçerli deliller bulunmalıdır. İslam hukukunda delil olarak itiraf, tanıklık, bazen de yemin ve belirtiler kullanılır.
6.		Her birey yalnızca kendi işlediği suçtan sorumlu tutulur, başkasının işlediği suç yüzünden ceza verilmez.

2. Fıkıh mezheplerine ve bazı fakihlere göre ayrıntıda görüş farklılıkları bulunsa da İslam hukuk literatüründe had ile, genelde Allah (cc) hakkı yani toplum hakkı olarak yerine getirilmesi gerekli olan, miktar ve keyfiyeti şâri tarafından belirlenmiş cezaî müeyyideler kastedilir. Had cezası gerektiren suçlar Kur'an'da belirlenmiştir.

Aşağıda verilen boşluğa had cezasını gerektiren suçları yazınız.

.....

.....

.....

.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME SORULARI

1 - 2. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

1. Aşağıda ekonomik hayat ile ilgili bazı kavramların tanımları verilmiştir.

a. Para veya malın belirli bir süre sonunda fazlasıyla geri alınması (.....)

b. Güven, emniyet ve garanti anlamı taşıyan kavram (.....)

c. Karaborsacılık kavramının eş anlamlısı (.....)

ç. Sahibine kendi fikir ve sanat eseri üzerinde tasarruf yetkisi veren mülkiyet hakkı (.....)

d. Bir kimsenin başkasına ait bir şiir veya sözü kendisine aitmiş gibi göstermesi (.....)

e. Yapay olarak fiyatlarla oynama (.....)

Yukarıda verilen tanımlara karşılık gelen kavramları, bulmacadan tespit ederek karşılarındaki parantez içine, satırdaki rakam ve sütundaki harfle birlikte yazınız. (Örneğin bir kavram 5. satır, d sütununda başlıyorsa paranteze 5d yazınız.)

	a	b	c	ç	d	e	f	g	ğ	h	ı
1.	N	Y	H	U	V	J	U	M	R	İ	O
2.	E	A	Z	D	P	Ğ	Ü	F	D	Ö	T
3.	C	T	İ	H	T	İ	K	A	R	L	E
4.	E	Ş	B	C	İ	N	T	İ	H	A	L
5.	Ş	K	A	S	Ö	D	E	Z	Ç	J	İ
6.	V	G	A	T	H	K	D	Y	Y	B	F
7.	P	İ	S	İ	G	O	R	T	A	S	U
8.	B	C	V	F	E	N	K	R	I	Z	Ü

2. Bulmacadan tespit ettiğiniz kavramlardan iki tanesini açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

3 - 5. soruları verilen bilgiler ve şekiller üzerinden cevaplayınız.

trafik kurallarını ihlal etmek - hırsızlık - içki içmek - suçun şahsiliği - başkalarına hakaret etmek - dinden dönmek - kasten adam öldürmek veya yaralamak - kamu malına zarar vermek

I	II	III

3. Kutucukların üzerindeki I, II ve III numaralı alanlara suçların çeşidini yazınız.

4. Verilen kavramları ait oldukları bölüme göre sınıflandırarak ilgili kutucukların içine yazınız.

5. Bu sınıflandırmanın dışında kalan ve kutucuklardan birine yerleştirilemeyen kavramın anlamını kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

6 - 7. soruları aşağıdaki bilgilerden yararlanarak cevaplayınız.

6. Evlilik, insana sükûnet aşılayan bir nimettir. Allah (cc) Kur'an'da aile birliğinin kurulmasının ardından hayatın akışına ayak uydurması için insana öğütler verir. Aile olmanın hayata güvenle bakan ve geleceği şekillendiren yüzünü tanıtır. Öncelikle aile olmanın ne anlama geldiğini kavramasını ister. Aile olmak, bir bütünü tamamlamak demektir. Kur'an'ın ifadesiyle eşlerin birbirlerine örtü olmaları demektir. Aile, Allah'ın (cc) en büyük nimetlerindendir. Muhabbet ve neşenin paylaşılarak kıymet kazandığı yerdir. Allah Resulü, aileyi hem bir bereket kaynağı hem de büyük bir zenginlik olarak değerlendirmektedir. Efendimiz yeni evlenen bir sahabiyi tebrik ederken "Allah mübarek etsin, sana bereketler ihsan etsin, eşini de seni de hayır ve iyiliklerde ortak etsin." (Ebu Davud, "Nikâh", 35-36) diye dua ederdi. Ailemiz, hayat boyu sahip olacağımız ahlak ve şuurun temellerinin atıldığı, ruhlarımızın manevi değerlerle beslendiği sıcacık yuvamızdır. Ailede kardeşliğin anlamını, anne babalığın şerefini, evlat olmanın güvenini keşfederiz. Ailede kendimize, yakınlarımıza ve bütün dünyaya bir anlam biçeriz. Aile ile paylaşmayı, geçinmeyi, sıkıntıyı hep birlikte göğüsleyip mutluluğu hep beraber yaşamayı öğreniriz.

Bu metinde vurgulanan düşünceyi destekleyecek ayet ve hadisler hangileri olabilir? Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.

		Ayetler ve Hadis
1.		"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık..." (Hucurat suresi 13. ayet)
2.		"(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin." (Nisa suresi 8. ayet)
3.		"İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah'ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir." (Nur suresi 32. ayet)
4.		"Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: "Selam size! Rabb'iniz kendine, merhamet etmeyi yazdı. Gerçek şu ki, sizden kim bilmeyerek bir kötülük yapar da ardından tövbe edip kendisini düzeltirse bilsin ki Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir." (Enam suresi 54. ayet)
5.		"Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetime uygun davranmazsa benden değildir. Evlenin. Çünkü ben kıyamet günü diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim..." (İbni Mace, "Nikâh", 1)

7. Üniversitenin düzenlemiş olduğu bir panelde bir konuşmacı panel konusu ile ilgili şunları ifade etmiştir: "Akıl sağlığı da vücut sağlığıyla ilişkili. Yediklerimiz, vücut sağlığımız kadar akıl sağlığımızı da etkiliyor. Temiz ve hijyenik gıdanın gerekliliği günümüz biliminde kabul edildiği gibi asırlar öncesinde İslam'da da belirtilmiş. İslam helal gıdayı üç noktada ele alır. İlki helal kazançtır. Tüketeceğimiz gıdalar helal yolla elde edilmemişse bu gıdanın sağlıklı ve faydalı olması düşünülemez. İkincisi, gıdanın yapı olarak temiz ve insan fıtratına uygun olması, üçüncüsü de tüketim usulü açısından gıdanın helal olmasıdır."
(Genel ağdan alınmıştır.)

Bu paneli dinleyen bir kişi helal gıda ile sağlıklı yaşam arasındaki ilişki tablosunu verilen cümlelerden faydalanarak nasıl doldurabilir?

a) İslam'a uygun şekilde üretilir, hijyen kurallarına dikkat edilir.
b) Doğal olan ve katkı maddesi içermeyen gıdalar, vücut sağlığını korur.
c) Üretiminde genellikle doğal ve organik yöntemler kullanılır.
ç) Organik gıdalar, kimyasal maddelere maruz kalmayı azaltır ve vücut sağlığını destekler.
d) Genellikle katkı maddesi ve zararlı kimyasallar içermez.
e) Temiz ve hijyenik gıda tüketimi, sağlık için önemlidir.
f) Bakteri ve hastalıkları önler.
g) Gıda üretiminin adil ve etik kurallara dayanması, toplum sağlığı ve çevrenin korunması açısından önem taşımaktadır.

Özellikler	Helal Gıda	Sağlıklı Yaşam
Temizlik ve Hijyen		
Katkı Maddesi ve Kimyasal		
Etik Üretim		
Doğal ve Organik		

8 - 9. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Borsayla ilgilenmeye başlayan bir kişi, hisse senedinin alınıp satılmasının caiz olmasının şartlarına dikkat ederek borsada yatırım yapmaya başlar. Bir süre sonra kazancını artırmak amacıyla başarılı yatırımlar yapar ve hisse senetleri aracılığıyla yatırımları kâr getirmeye başlar. Ancak bazı arkadaşları, borsa ile şans oyunlarının benzer yapıda olduğunu, borsada ihtilaflı bazı konular bulunduğunu ve yatırımcıların faizli işlemler yoluyla kazanç elde ettiklerini ifade ederler. Bu kişi ise borsada yapılan işlemlerin ticari mantığını anlatır ve borsanın haram olmadığını delilleriyle beraber savunur.

8. Borsada yapılan işlemler helal kazanç ilkesine uygun mudur? Açıklayınız.

.....

.....

.....

9. Borsa ile şans oyunları arasındaki farkları açıklayınız.

.....

.....

.....

10 - 11. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Aile hayatı ile ilgili sınıfta etkinlik yaptıran bir öğretmen tahtaya çeşitli kavramlar yazmıştır.

1.	mehir - nikâh – şahitlik - akit
2.	adalet - aile – merhamet - sevgi

10. Birinci satırdaki kavramlar arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

11. Müslüman bir ailenin özelliklerini ikinci satırdaki kavramlarla ifade ederek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

12 - 14. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

"İki veya daha fazla kişinin aralarında doğrudan veya dolaylı olarak anlaşma suretiyle bir tarafın kazanacağı, diğer tarafın kaybedeceği şansa dayalı her türlü oyun haramdır. Kendi aralarında yarışacak kimselerden kazananın, üçüncü kişi tarafından vaat edilen ödülü alması ile kaybedenin bir zarara girmemesi esasına dayalı meşru içerikli yarışmalara katılmak ve buradan kazanılacak ödülleri almak ise caizdir. Ancak bu nitelikleri taşıyan bir yarışmaya katılabilmek için normal ulaşım ücreti dışında ilave ücret ödemek ya da bir ödeme taahhüdünde bulunmak, çekilişe katılmak için piyango bileti satın almak niteliğinde olduğundan yarışma bir tür kumara dönüşür ve bu yarışmanın hükmü ----."

(Genel ağdan alınmıştır.)

12. Verilen metinde hangi soruların cevaplarının bulunabileceğini yazınız.

.....

.....

.....

13. Altı çizili bölümde verilen teklifî hükmün sebebini açıklayınız.

.....

.....

.....

14. Metnin sonunda verilen boşluğa gelebilecek teklifî hükmü yazınız.

.....

.....

.....

15 - 16. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

15. Bir sınıfta öğrencilerden birinin bir miktar parası kaybolmuştur. Sınıfta bir öğrenci, delil olmaksızın başka bir öğrenciyi suçlamış, suçlanan öğrenci ise suçu reddederek kendini savunmuştur. Kaybolan para ile ilgili tanık bulunamamıştır. Okul yönetimi, olayın çözülebilmesi için öğrencilerle görüşmüş ancak öğrencilerin çoğu paranın kaybolmasına bizzat şahit olmadıkları için görüş belirtmekten kaçınmışlardır.

Bu olayda islam ceza hukukunun hangi temel ilkeleri devreye girer? En az iki ilkeyi belirtip kısa açıklama yapınız.

.....

.....

.....

.....

16. Rahatsızlığı sebebiyle doktora giden bir kişi, reçeteye yazılan ilacın içeriğine baktığında ilacın içerisinde yer alan maddelerden birinin alkol olduğunu fark eder. Alkol içeriğine sahip bir ilacı kullanmak istemeyen kişi, eczaneden aynı ilacın alkol içerikli olmayan muadilini istediğinde piyasada bu ilacın başka bir muadili olmadığını öğrenir.

Kişinin bu ilacı kullanması/ kullanmaması konusundaki görüşlerinizi kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

17 - 19. soruları verilen bilgilere göre cevaplayınız.

Bir öğretmen sınıfta üç grup ve üç istasyon oluşturmuştur. Öğrencilere "Helaller ve Haramlar" konulu bir video izleterek bu video ile ilgili öğrencilere çeşitli görevler vermiştir. Her öğrenci her istasyonda beşer dakika çalıştıktan sonra istasyon değiştirerek görevlere devam etmiştir.

Birinci istasyon, videoyu izledikten sonra anlatılan ilk konuyla ilgili "Fakirlik korkusuyla çocuklarınızın canına kıymayın! Biz onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir günahtır." (İsra suresi 31. ayet) ayetini delil olarak kullanmıştır.

İkinci istasyonun videoda anlatılan konularla ilgili çıkarımlarda bulunduğu maddelerden bazıları şunlardır:

- Ölümünden önce kendisinin veya ölümünden sonra mirasçılarının onayının alınmış olması
- Konunun uzmanlarında hastanın bu tedavi ile iyileşeceğine dair güçlü bir kanaatin oluşmuş olması

Üçüncü istasyonda "İhtiyaç ister genel ister özel olsun zaruret gibi değerlendirilir." ilkesi benimsenmiştir.

17. Birinci istasyonda delil olarak kullanılan ayetten yola çıkarak videoda anlatılan konuyu kısaca açıklayınız.

.....

.....

.....

18. İkinci istasyonda anlatılan konuyu belirleyerek grubun oluşturduğu maddelere iki tane daha ekleyiniz.

.....

.....

.....

19. Üçüncü istasyonda benimsenen ilkeden yola çıkarak anlatılan konunun hükmünü açıklayınız.

.....

.....

.....

Aşağıdaki soruların cevaplarını işaretleyiniz.

20.
- "Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin..." (Bakara suresi 188. ayet)
- "... Hırsızlık eden kişi hem mümin olup hem çalamaz..." (Müslim, "İman", 104)
- "Kim bir malı yağmalarsa bizden değildir." (Tirmizi, "Siyer", 40)

Yukarıda verilen ayet ve hadisler hangi konularla ilgili hükümlere ait olabilir?

A) Borsa-İhtikâr
B) Dijital ticaret-Borsa
C) İntihal-Telif
D) Neceş-İhtikâr
E) Sigorta-Faiz

21. "Sizden hiçbiriniz başına gelen bir sıkıntıdan dolayı ölümü asla temenni etmesin. Şayet ölümü istercesine olağanüstü bir darlık içinde kalırsa o zaman şöyle desin: 'Allah'ım! Benim için yaşamak hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, benim için ölüm hayırlı ise beni öldür.'" (Buhari, "Deavat", 30)

Verilen hadis hangi güncel konunun caiz olmadığını belirten bir delil olarak kullanılabilir?

A) Borsa
B) Dijital ticaret
C) Estetik ameliyat
D) Faiz
E) Ötanazi

22.
I. Kur'an-ı Kerim'de erkek ve kadının iffetlerini korumaları ve kadının örtünmesi gerektiğinden bahsedilmiş ve örtünme konusunda mübahlık kavramı kural olarak benimsenmiştir.
II. Elbiselerin dar ve sıkı olması tesettürdeki ilkelerden biridir.
III. İslam insanların zaaf ve temayüllerinin sapma noktasına varmasını ve toplumsal bünyenin bozulmasını önlemek amacıyla bazı temel ölçüler ve kısıtlamalar getirmiştir.
IV. Bu ölçülerden biri giysilerin vücudun içini gösterecek şekilde ince ve şeffaf olmamasıdır.
V. İslam, insanların kültürlerine göre giyinip kuşanmasına imkân tanımıştır.

Numaralandırılmış cümlelerden hangisi yanlış bir hüküm ifade etmektedir?

A) I
B) II
C) III
D) IV
E) V

Üniteyle ilgili daha fazla soruya bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

4. ÜNİTE SONNOTLARI

1. Parlatır vd., "Aile", 1/50.
2. Nisa suresi 1. ayet.
3. Araf suresi 19. ayet.
4. Başoğlu vd., "Aile", 1/171-173.
5. Ebu Davud, "Nikâh", 35-36.
6. Atar, "Nikâh", 33/112.
7. Karaman vd., *İlmihal II*, 214.
8. Döndüren, *Aile İlmihali*, 181-182.
9. Karaman vd., *İlmihal II*, 201-202.
10. İbni Mace, "Nikâh", 9.
11. bk. Bakara suresi 229. ayet; Nisa suresi 24, 25. ayetler.
12. DİB, *Fetvalar*, 428.
13. Erbay, "Nafaka", 32/285.
14. Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 63-64.
15. Parlatır vd., "Nikâh", 2/1652.
16. İsra suresi 32. ayet; Nur suresi 2. ayet.
17. Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 46-47.
18. Bakara suresi 221. ayet; Nisa suresi 23, 24. ayetler; Bakara suresi 230, 235. ayetler, Nisa suresi 3, 19, 22. ayetler; Buhari, "Şehâdât", 7; Müslim, "Radâ", 9; Buhari, "Nikâh", 27; Müslim, "Nikâh", 37-38.
19. Atar, "Muharremât", 31/6-8.
20. Parlatır vd., "Boşanma", 1/333.
21. Bakara suresi 228-229; Nisa suresi 35; Ahzab suresi 49; Talâk suresi 64/1-7 ayetler.
22. Yaman, *İslâm Aile Hukuku*, 76.
23. Yaman, *İslam Aile Hukuku*, 125.
24. Hüsrevoğlu, *İslam'da Evlilik ve Boşanma Hukuku*, 155.
25. Ebu Davud, "Talak", 3.
26. Aktan, "Miras", 30/143.
27. Karaman vd., *İslam İlmihali II*, 246.
28. bk. Nisa suresi 11, 12. ayetler.
29. Karaman vd., *İslam İlmihali II*, 209.
30. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/49.
31. Karaman vd., *İslam İlmihali II*, 408.
32. Özsoy, "Faiz", 12/110.
33. Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, 846.
34. Karaman vd., Kur'an Yolu, 1/429.
35. Rum suresi 39. ayet; Nisa suresi 161. ayet; Al-i İmran suresi 130. ayet; Bakara suresi 275-279. ayetler.
36. Buhari, "Büyu", 25; Müslim, "İman", 144.
37. Bakara suresi 275. ayet.
38. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 217-219.
39. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular II*, 203.
40. Başoğlu vd., "Faiz", 2/529.
41. Hazıroğlu, "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi", 119, 123.
42. Başoğlu vd., "Sigorta", 7/ 253-256.
43. Döndüren, *Ticaret Rehberi*, 269.
44. Karaman vd., *İlmihal II*, 453.
45. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dinî Konular 2*, 403.
46. DİB, "Din İşleri Yüksel Kurulu Başkanlığı".
47. Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 5/206.
48. Döndüren, *Ticaret Rehberi*, 288.
49. Başoğlu vd., "İhtikâr", 4/278.
50. İbni Mace, "Ticaret", 6.
51. Başoğlu vd., "İhtikâr", 4/278.
52. Nisa suresi 29. ayet.
53. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 55.
54. Buhari, "Büyu'", 58.
55. Buhari, "Büyu'", 60.
56. Kallek, "Müzayede", 32/236-238 .
57. Döndüren, *Delileriyle İslâm İlmihali*, 888.
58. Karaman vd., İlmihal II, 448.
59. Döndüren, *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*, 271-272.
60. Erdoğan, "Ticaret", 581.
61. Enam suresi 152. ayet; Müslim, "İman", 164.
62. Fayda, "Ebû Bekir", 10/101; Yiğit, "Osman", 33/438.
63. Kallek, "Ticaret", 41/144.
64. TCTB, "Dijital Ticaret Tanım ve Kavramlar".
65. Liv, "Stoksuz E-Satış (Dropshipping) Modelinin İslâm Hukuku Açısından Tahlili", 570.
66. Liv, "Stoksuz E-Satış (Dropshipping) Modelinin İslâm Hukuku Açısından Tahlili", 584.
67. Sezer, "Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunun Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma", 999.
68. Orhan, "İslam Hukuku Açısından Manevî Hak Kavramı (Telif Hakkı Özelinde)", 2510-2511.
69. Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, 105-106.
70. Orhan, "İslam Hukuku Açısından Manevî Hak Kavramı (Telif Hakkı Özelinde)", 2512.
71. Durmuş, "İntihal", 22/347.
72. Gülcüoğlu - Reis, "Türkiye'de ve Dünyada İntihalin Yaptırımları", 191.
73. Yavuzdoğan, "İdari Yargı Kararlarından Hareketle 'İntihal'" , 227.
74. FSEK, md. 71/3; YKBAYEY, md. 4.
75. Hökelekli vd., İslam'a Giriş, 384.
76. Necm suresi 39. ayet.
77. Maide suresi 90-91. ayetler.
78. Karaman vd., İlmihal II, 29-30.
79. Karaman, *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*, 13-14.
80. Karaman vd., *İlmihal II*, 30.
81. İbni Mace, "Et'ıme", 60; Tirmizi, "Libas", 6.
82. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 2/219; 3/449.
83. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 21-29.
84. Karadavî, *Öncelikler Fıkhı*, 9; Telkenaroğlu, *Fıkhu'l-Evleviyyât*, 19-20.
85. Karadavî, *Öncelikler Fıkhı*, 9.
86. Görmez vd., *Hadislerle İslâm*, 1/432.
87. Karaman vd., *İlmihal II*, 31.
88. bk. Bakara suresi 29. ayet; Casiye suresi 13. ayet.
89. Karaman vd., *İlmihal II*, 32-33; Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 31-33.
90. Karaman vd., *İlmihal II*, 37.
91. Karaman vd., *İlmihal II*, 33-34; Koca, "Haram", 16/101.
92. Müslim, "Sayd", 15-16; Tirmizi, "Sayd", 9-11.
93. Karaman vd., *İlmihal II*, 39; Buhari, "Megazi", 38, "Zebaih", 27-28.

94. Karaman vd., *İlmihal II*, 41; Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 36.
95. Maide suresi 96. ayet; Fatır suresi 12. ayet.
96. Ebu Davud, "Taharet", 41; Tirmizi, "Taharet", 52.
97. Yalçın, "Yiyecek", 43/555; Karaman vd., *İlmihal II*, 60.
98. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 43.
99. Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dinî Hükmü*, 122.
100. Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dinî Hükmü*, 80.
101. Maide suresi 90. ayet.
102. Karaman vd., *İlmihal II*, 69.
103. Müslim, "Eşribe", 70.
104. Tirmizi, "Eşribe", 3; Nesai, "Eşribe", 44.
105. Karagöz, *Ayet ve Hadislerin Işığında Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dinî Hükmü*, 122.
106. Taşdemir, "Bağımlılık ile Mücadele Stratejik İletişim Belgesi", 20.
107. Karaman vd., *İlmihal II*, 68.
108. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 232.
109. Karaman vd., *İlmihal II*, 79.
110. İnce, "Organ Nakli", 33/373.
111. Karaman vd., *İlmihal II*, 168.
112. İnce, "Organ Nakli", 33/374; Karaman vd., *İlmihal II*, 168.
113. Karaman vd., *İlmihal II*, 169.
114. Karaman vd., *İlmihal II*, 170; İnce, "Organ Nakli", 33/373.
115. Karaman vd., *İlmihal II*, 171; İnce, "Organ Nakli", 33/375; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular II*, 51-52.
116. Karaman vd., *İlmihal II*, 172; İnce, "Organ Nakli", 33/375.
117. Müslim, "Zikir", 38.
118. Turan, "Fıkhi Açıdan Otopsi", 271.
119. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 233.
120. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 233; Turan, "Fıkhi Açıdan Otopsi", 271-272.
121. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 236.
122. "Çocuk Düşürme", 2/151; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, 180.
123. Karaman vd., *İlmihal II*, 137.
124. Çeker, "Çocuk Düşürme", 8/364.
125. Karaman vd., *İlmihal II*, 137-139; Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 105.
126. Hökelekli, "İntihar", 22/352.
127. Kaya, "İslâm Hukukunda Ötanazi", 134.
128. Kaya, "İslâm Hukukunda Ötanazi", 137.
129. Kaya, "İslâm Hukukunda Ötanazi", 140-143; "Ötanazi", 6/453.
130. Caner, "Estetik Operasyonlara Yönelik Fıkhî Bir Değerlendirme", 239.
131. Duman, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, 401.
132. Karaman vd., *İlmihal II*, 83; Duman, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, 402.
133. Duman, *Günümüz Fıkıh Problemleri*, 403.
134. Karaman vd., *İlmihal II*, 83-84.
135. Başoğlu vd., "Tesettür", 8/109.
136. Başoğlu vd., "Tesettür", 8/109.
137. Karaman vd., *İlmihal II*, 71.
138. Apaydın, "Tesettür", 40/542; Karaman vd., *İlmihal II*, 70-71; "Tesettür", 8/111.
139. Araf suresi 26. ayet.
140. Ahzab suresi 33. ayet.
141. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 4/74.
142. Karaman vd., İlmihal II, 70.
143. Karaman, *Helaller ve Haramlar*, 50; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dînî Konular*, 335-341.
144. Güncel Türkçe Sözlük, "Sosyal Medya".
145. Yurduseven Evci, "Sosyal Medya ve Gençlerin İslam Algısı", 215-216.
146. Duman, Günümüz Fıkıh Problemleri, 342-345.
147. Boynukalın, "Suç", 37/453.
148. Karaman, *Yeni Gelişmeler Işığında İslâm Hukuku*, 235.
149. Zeydan, *İslâm Hukukuna Giriş*, 588-590.
150. Yiğit, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, 33-76.
151. Bakara suresi 178. ayet.
152. Şazelî, "Cinayet", 8/14.
153. Yiğit, *Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku*, 99.

A

Abbasi: Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın soyundan gelen ve 750-1258 yılları arasında hüküm süren hânedan.

ahad haber: Mütevatir olmayan haber. İslam'ın ilk dönemlerinde Hz. Peygamber'e ulaşıncaya kadar isnadının her tabakasında bir kişi tarafından nakledilen haberler.

algoritma: Orta Çağ'da ondalık sayı sistemine göre son zamanlarda ise iyi tanımlanmış kuralların ve işlemlerin adım adım uygulanmasıyla bir sorunun giderilmesi veya sonuca en hızlı biçimde ulaşılması işlemi.

analitik: Bir bütünü parçalarına ayırarak anlamaya çalışma, çözümlemeli, çözümleyici.

anestezi: Testler veya ameliyatlar gibi cerrahi operasyonlar sırasında ağrı hissetmeyi engellemek için ilaç kullanılması.

anjiyo: Kalp damarlarının tıkalı olup olmadığını anlamak için uygulanan bir işlem.

asabe: İslam hukukunda miras bırakana doğrudan veya erkek vasıtasıyla bağlı bulunan mirasçılar.

B

biyopsi: Vücutta hastalıklı olduğu şüphesi bulunan dokunun mikroskop altında incelenmek üzere alınması.

bono: Belirli bir sürenin sonunda belirli bir paranın belirli bir kimseye ödeneceğini belirten senet.

C-Ç

caiz: İslam hukukunda bir söz ve davranışın dinî veya hukuki esaslara uygunluğunu, yapılmasının serbest ve geçerli olduğunu belirtir.

cimrilik: Cimri olma durumu, pintilik, hasislik, nekeslik.

D-E

delalet: İşaret etme. Söylenilen bir sözün nasıl bir manada olduğunun anlaşılır olması.

dinar: Bahreyn, Cezayir, Irak, Karadağ, Kuveyt, Libya, Sırbistan, Tunus ve Ürdün'ün para birimi.

döviz: Ülkeler arası ödemelerde kullanılabilecek para, çek, poliçe gibi her türlü ödeme aracı.

Emevi: Hulefayıraşidin'den sonra 661-750 yılları arasında hüküm süren ilk İslam hanedanı.

endoskopi: Endoskop adı verilen küçük bir kamera içeren uzun ve ince bir tüp ile ağızdan girilerek hastalıkların teşhisinde kullanılan bir tanılama yöntemi.

Endülüs: İslam hâkimiyetindeki İspanya için kullanılan ülke adı.

enjeksiyon: Vücutta damar, doku, kanal veya boşluk içine genellikle enjektör ve şırınga aracılığıyla sıvı veya ilaç verme işlemi.

etik: Çeşitli meslek kolları arasında tarafların uyması veya kaçınması gereken davranışlar bütünü.

F-G-Ğ

farazi: Var saymaya, farz ve takdire dayanan, gerçek olmayıp farz edilmiş olan.

ferman: Osmanlı Devleti'nde padişahın verdiği, uyulması gerekli hükümleri taşıyan yazılı belge; yarlık, kaime.

fetva: Hayatın akışı içerisinde Müslümanların karşısına çıkan problemlere ilişkin, sahasında uzman olan İslam fıkıh âlimlerince gösterilen çözüm yolu.

fıkıh usulü: Müçtehidin Kur'an-ı Kerim, sünnet ve İslam fıkhının diğer kaynaklarından uygulamaya yönelik dinî hükümleri çıkarabilmesine yarayan yöntem ve kuralları içeren ilim dalı.

fıtrat: İlk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısı, karakteri ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumları.

H

hemodiyaliz: Hastanın damarından alınan kanın diyaliz makinesinde zararlı maddelerden arındırıldıktan sonra başka bir damarından tekrar hastaya verilmesi.

Hicaz: Arabistan Yarımadası'nda Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan, Mekke ve Medine ile hac ve umre yapacakların ihrama girecekleri yerleri de içine alan coğrafi bölge.

hipertansiyon: Yüksek tansiyon. Atardamarlarda kanın normalden daha yüksek basınçla akması sonucu kan basıncının normal değerler üzerine çıkması durumu.

I-İ-J

iddet: Evliliği sona eren kadının yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süre.

ifa: Dinî mükellefiyetlerin ve zamanla borçlanılan edimin gerektiği şekilde yerine getirilmesi.

iffet: İnsanın bedenî ve maddi hazlara aşırı düşkünlükten korunmasını sağlayan erdem.

ihtida: İnançsız iken veya başka bir dine mensupken İslam dinini benimseme.

ikrah: Cebir ve tehdit kullanarak kişiyi rıza göstermeyeceği bir söz veya davranışa zorlamak.

iktibas: Bir söz veya yazıyı olduğu gibi veya kısaltarak almak. Birisinden ilmen istifade etmek.

ilam: Mahkemenin hükmünü ve altında kararı veren hâkimin imza ve mührünü taşıyan yazılı belge.

iletişim: Telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi; haberleşme, muhabere.

istikrar: Kararlılık; aynı kararda olma, aynı biçimde sürme, bir düzende devam etme; yerleşmiş.

K-L

kanserojen: Kanser yapıcı özelliği olan.

kanunname: Kanunların toplandığı kitap.

kolonoskopi: Kolonoskop adı verilen fiberoptik kamera içeren cihaz yardımıyla, makattan girilerek kalın bağırsağın monitör altında incelenme işlemi.

kriminal: Suçla ilgili, suç içeren, suça dair.

Kurtuba: Endülüs Emevî Devleti'nin başşehri.

kürtaj: Vücutta boşluklar içinde bulunan yabancı cisimleri, hasta veya zararlı sayılan dokuları kazıyarak alma. Döl yatağının içini kazıyıp cenini alma işi.

lavman: Kalın bağırsağın alt kısmına sıvı veya gaz gönderilerek bağırsakları boşaltmak ve uygulanacak testlere ya da tedavilere kişiyi hazırlama işlemi.

leasing: Makine, teçhizat, taşıt aracı ve benzeri malların bu mallara ihtiyaç duyan müteşebbislere bir kira sözleşmesi çerçevesinde kiralanmasını, kira süresi bitiminde de önceden belirlenen fiyat karşılığında kiralayana satışını esas alan orta vadeli bir finansmandır.

M-N

Mecelle: Osmanlı Devleti'nde 1868-1876 yılları arasında hazırlanan ve daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku esaslarını içeren kanun.

medya: İletişim ortamı, iletişim araçları.

metodoloji: Yöntem bilimi.

miras: Birine, ölen bir yakınından kalan mal mülk, para veya servet; tereke.

mudârabe: Kâr paylaşımı esasına dayanan emek-sermaye ortaklığı anlamında İslam hukuku terimi.

murabaha: Alış fiyatı veya maliyet üzerine belli bir kâr ilâvesiyle yapılan bir tür güvene dayalı satış sözleşmesi anlamında fıkıh terimi.

mücerret: Soyut, yalın durum. Katışık ve karışık olmayan.

müfsit: Başlanan bir ibadeti bozan veya dinin onay vermiş olduğu hukuki bir işlemi geçersiz kılan iş, söz, davranış.

mükellef: Şeri hitapla yükümlü tutulan, söz ve davranışlarına şeri sonuçlar bağlanan akıl ve baliğ insan.

mürsel: İsnadında sahabi olan ravisi veya diğer ravilerinden biri zikredilmeyen hadis.

müstakil: Kullanış yönünden başka bir yapı ile bağlantısı olmayan; bağımsız.

müşahede: Görmek, şahitlik etmek, gözlemlemek; bir nesnenin hakikatine vâkıf olmak.

müşareke: Katılım bankaları ile iştirakçilerinin ortaklaşa sermaye koymasını, birlikte iş yapmasını ve meydana gelecek kâr veya zararı paylaşmasını esas alan ortaklık yapmaları.

mütevatir: Arkası kesilmeden birbirini izleyen, birbiri ardına gelen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan, nakledilen.

necis: Dinen pis sayılan nesne, murdar.

nikotin: Tütün yapraklarından çıkarılan güçlü bir uyarıcı ve bağımlılık yapıcılığa sahip madde.

O-P-R

obezite: Boy ve kiloya dayalı vücut yağı ölçüsünün (vücut kitle indeksi) 30 veya daha yüksek değere sahip olduğu ve sağlık açısından risk oluşturan vücutta yoğun yağ birikimi.

organ nakli: İşlevini yitirmiş bir organın yerine sağlam bir organı koyma; organ aktarımı, transplantasyon.

periton diyaliz: Karın boşluğuna yerleştirilen bir alet aracılığıyla vücutta biriken atık maddelerin ve fazla sıvının temizlendiği bir diyaliz türüdür. Hemodiyalizden farklı olarak vücut dışındaki bir makine kullanılmaz; karın zarı doğal bir filtre görevi görür.

rayiç: Bir para biriminin veya malın satış ve sürüm değeri.

rey: Görüş, düşünce, kıyas, nasla düzenlenmemiş şeri amelî bir meselede ortaya konan kanaat.

S-Ş-T

sahabe: Hz. Peygamber zamanında yaşamış, Müslüman olarak Peygamberi çok kısa bir süre olsa da görmüş, onun sohbetinde bulunmuş ve yine Müslüman olarak ölmüş kimse.

sübut: Gerçekleşme, şüpheye yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkma.

şura: Danışma, görüş alışverişinde bulunma, danışan kimseye fikrini söyleyip onu yönlendirme.

taassup: Din, düşünce, siyaset, milliyet gibi birçok alanda koyu bir muhafazakârlığı, değişik anlayışları aşağılayıp yok etme eğilimini, farklılıklara karşı katı bir tutumu ifade eden bağnazlık.

tâbiin: Sahabenin zamanına yetişen, bunlarla görüşen, sohbette bulunan ve Müslüman olarak ölen kişiler.

tahvil: Devletin veya özel bir kuruluşun ödünç para almak için çıkardığı, değişik dönemlerde belirli oranlarda faiz getiren yazılı senet.

tedricî: Yavaş yavaş olan, derece derece.

tedvin: Herhangi bir ilim dalının dağınık hâldeki konularını bir araya getirerek düzene sokma ve kitap şekline getirme. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, İslam coğrafyasının dört bir

tarafına dağılan sahabilerden hadislerin toplanıp bir araya getirilmesi.

telbiye: Hac ve umre için ihrama giren kişinin "Buyur Allah'ım! Her zaman emrindeyim Allah'ım! Buyur Allah'ım! Senin hiçbir ortağın yoktur. Emrindeyim her zaman Allah'ım! Bütün hamtler ve şükürler sanadır Allah'ım! ve bütün nimetler sendendir, tüm var olanların sahibi sensin. Senin hiçbir ortağın yoktur!" anlamına gelen "Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lâ şerike leke lebbeyk innelhamde ven nimete leke velmülk lâ şerike leke." biçiminde söylediği dua.

temyiz: İnsanın söz ve davranışlarının sebep ve sonuçlarını idrak edebilme ve bu idrake uygun biçimde iradesini kullanabilme gücü.

teşehhüt: Namaz kılarken oturuşlarda kelimeişehadeti içeren Tahiyyat duasının okunması.

teşhir: Gösterme, sergileme. Herkese duyurma, dile düşürme.

U-Ü

ultrason: Vücut içerisindeki yapıların yüksek yoğunluklu ses dalgalarından yararlanılarak görüntülenmesi.

ümmet: Bir peygamberin getirdiklerine inanıp ona tabi olanların oluşturduğu topluluk.

V-Y-Z

vâris: Kendisine miras düşen kimse, mirasçı.

vesk: Hz. Peygamber devrinde Medine'de kullanılan katı madde ölçeği.

yerküre: Üstünde yaşadığımız gök cismi; yer, yer yuvarı, yer yuvarlağı.

zabt: Ravinin hocasından öğrendiği hadisi başkasına rivayet edinceye kadar ezberinde saklaması.

Acar, Halil İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/466-471. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Acar, Halil İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Ahmed Cevdet Paşa. *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: DİB Yayınları, 2017.

Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2011.

Aktan, Hamza. " Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/143-145. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Akyüz, Vecdi. "İkâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Akyüz, Vecdi. *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık. 1995.

Apaydın, Hacı Yunus. "Kıyas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/528-538. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Apaydın, Hacı Yunus. "Tesettür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/538-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Aras, Mehmet Özgü. "Cemre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Arpaguş, Hatice Kelpetin. "İlmihal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/139-141. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Atar, Fahrettin. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 5. Baskı, 2002.

Atar, Fahrettin. "Muharremât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/6-8. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Atar, Fahrettin. "Nikâh". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Atar, Fahrettin. "Şehit" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/428-431, İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Bağdadî, Hatib Ahmed bin Ali bin Sâbit. *Târihu Bağdad*. thk. Beşşar Avvad Maruf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 2001.

Bağlıoğlu, Ahmet. "Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/1 (2010), 91.

Bardakoğlu, Ali. "Ehliyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/533-539. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Bardakoğlu, Ali. "Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/22-27. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Bardakoğlu, Ali. "Kitap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/122-126. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Başoğlu, Tuncay vd. "Aile". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 1/171-173. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Cihat". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 2/89-92. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Çocuk Düşürme". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 2/150-152. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Delil". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 2/191-193. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Faiz". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 2/526-533. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Fıkıh". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 3/55-70. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "İhtikâr". Temel İslam Ansiklopedisi. 4/276. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "İmam". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 4/323-327. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Oruç". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 6/406-413. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Sigorta". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 7/253. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Teklif". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 8/77-80. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Başoğlu, Tuncay vd. "Tesettür". *Temel İslam Ansiklopedisi*. 8/109-112. İstanbul: İSAM Yayınları, 2020.

Bayanuni, Muhammad Abu Al-Fath. "Hüküm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/466-468. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük İslâm İlmihali*. İstanbul: Bilmen Yayıncılık, 2012.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*. haz. Abdullah Kahraman. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016.

Boynukalın, Ertuğrul. "Makâsıdü'ş-Şerîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/423-427. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Boynukalın, Mehmet. "Teyemmüm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Boynukalın, Mehmet. "Suç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/453. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail. *Sahihu'l-Buhari*. Beyrut: Darü İbn Hazm, 2009.

Bûtî, Ramazan. *Fıkhüs-Sîre*. İstanbul: Bilge Adam Yayınları, 2006.

Candan, Abdurrahman. *Muhtasar Şafiî İlmihali*. Ankara: DİB Yayınları, 2021.

Caner, Abdurrahman. "Estetik Operasyonlara Yönelik Fıkhî Bir Değerlendirme". *Amasya İlahiyat Dergisi* 20 (Haziran 2023), 232-263.

Cürcani, Ali İbn Muhammed es-Seyyid eş-Şerif. *Tarifat* (*Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü*). çev.

Ali Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları. 1997.

Çeker, Orhan. "Çocuk Düşürme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/364-365. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Çetin, Abdurrahman. "Ezan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/36-38. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Çetin, Abdurrahman. "Tilâvet Secdesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/157—159. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dînî Konular II*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018.

Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dînî Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 3. Basım 2007.

Demir, Fahri. *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*. Ankara: DİB Yayınları, 5. Baskı, 2012.

DİB. Diyanet İşleri Başkanlığı. *Fetvalar*. Ankara: DİB Yayınları, 4. Baskı, 2018.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.

Döndüren, Hamdi. *İslami Ölçülerle Ticaret Rehberi*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.

Dönmez, İbrahim Kâfi. "İcma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/417-431. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Duman, Ali. "Sadaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/383-384. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Durmuş, İsmail. "İntihal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/347-350. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Ebu Davud. Süleyman bin el-Eşas es-Sicistani. *Sünenu Ebi Davud*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Halidi. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 2015.

Ebu Zehra, Muhammed. *İslamda Fıkhî Mezhepler Tarihi*. çev. Abdülkadir Şener. İstanbul: Hisar Neşriyat, 2. Baskı, ts.

Ebu Zehra, Muhammed. *İslam Hukuku Metodolojisi*. çev. Abdülkadir Şener. Ankara: Fecr Yayınevi, 7. Basım, 1997.

Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Erdoğan, Mehmet. *Vahiy- Akıl Dengesi Açısından Sünnet*. İstanbul: MÜİFV Yayınları,1996.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh İlmine Giriş*. İstanbul: DEM Yayınları, 5. Baskı, 2017.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Baskı, 2005.

Erkal, Mehmet. "Zekât". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Erul, Bünyamin – Keleş, Ekrem. *Haccı Anlamak*. Ankara: DİB Yayınları, 2012.

Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/101-108. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Görmez, Mehmet vd. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2014.

Gücükoğlu, Behlül- Reis, Zerrin Ayvaz. "Türkiye'de ve Dünyada İntihalin Yaptırımları". *Akademik Bilişim - XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*. Mersin Üniversitesi, (2014), 189-197.

Güman, Osman - Duman, Soner. *Fıkıh Konusunda Bilinmesi Gereken 88 Soru*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.

Gürkan, Menderes. "Vakfe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/463-465. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Hazıroğlu, Temel. "Türkiye'de Katılım Bankacılığı Fikrinin Doğuşu ve Kavramsal Önemi". *İslâm Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 2/1 (2016), 119-132.

Hin, Mustafa vd. *Büyük Şafii Fıkhı*. 4 Cilt. çev. Ali Arslan. İstanbul: Huzur Yayınları, 2018.

Hökelekli, Hayati vd. *İslam'a Giriş*. Ankara: DİB Yayınları, 2008.

Hökelekli, Hayati. "İntihar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/351-353. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

İbni Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Ahmed Şemseddin, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 2013.

İbni Manzur, Muhammed b. Mükerrem. *Lisanü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, ts.

İnce, İrfan. "Organ Nakli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/373-375. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

İsfahani, Ragıp. el-*Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Seyyid Keylani. Beyrut: Daru'l- Marife, ts.

Kahraman, Abdullah. "Ta'dîl-i Erkân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/366. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Kahraman, Abdullah. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.

Kallek, Cengiz. "Müzayede". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/236-238. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Kallek, Cengiz. "Ticaret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/144-147. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Karadavî, Yusuf. *Öncelikler Fıkhı*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.

Karagöz, İsmail vd. *Hac İlmihali*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.

Karagöz, İsmail. *Ayet ve Hadislerin Işığında Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dinî Hükmü*. Ankara: DİB Yayınları, 2019.

Karakaya, Hasan. *Fıkıh Usulü*. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2013.

Karakoç, Sezai. *Günlük Yazılar II Sütun. İstanbul: Diriliş Yayınları*, 5. Baskı, 1999.

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.

Karaman, Hayreddin vd. *İlmihal I. İman ve İbadetler*. Ankara: DİB Yayınları, 2001.

Karaman, Hayreddin vd. *İlmihal II. İslâm ve Toplum*. Ankara: DİB Yayınları, 2001.

Karaman, Hayreddin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2012.

Karaman, Hayreddin. "Fıkıh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/1. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Karaman, Hayreddin. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975.

Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku-1*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1987.

Karaman, Hayreddin. *Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 37. Baskı, 2012.

Karaman, Hayreddin. *İslam Hukukunda İctihad.* İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2. Baskı 1996.

Karaman, Hayreddin. *Yeni Gelişmeler Işığında İslâm Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.

Kaşıkçı, Osman. "Radâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 34/ 384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Kaya, Ali. "İslâm Hukukunda Ötanazi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/6, (Bursa, 1994)

Keskin, Mehmet. *Dört Mezhebe Göre İslâm İlmihali.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

Kıyıcı, Selahattin. *İslâm Hukukunda Örf ve Âdet*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1. Basım, 1990.

Keskioğlu, Osman. *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*. Ankara: DİB Yayınları, 6. Baskı, 2003.

Koca, Ferhat. "Haram". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 16/100-104. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Köse, Saffet. *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, *6. Baskı, 2015*.

Liv, Cemil. "Stoksuz E-Satış (Dropshipping) Modelinin İslâm Hukuku Açısından Tahlili". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (2023), 569-587.

Molla Hüsrev, *Fıkıh Usûlü Mirkâtü'l-Vusûl Tercümesi ve Şerhi*. çev. Haydar Sadıkoğlu. İstanbul: Özgü Yayınevi, 2014.

Müslim bin Haccac, Ebül Hasan Nisaburi. *Sahihu Müslim*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 8. Basım, 2018.

Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali. *Sünenü Nesâî*. thk. Ahmed Şemseddin, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiye, 2015.

Orhan, Fatih. "İslam Hukuku Açısından Manevî Hak Kavramı (Telif Hakkı Özelinde)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/43 (2016) 2510-2522.

Öğüt, Salim. "Sehiv". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/318-319. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Özel, Ahmet. "Cihad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/527-531. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Özsoy, İsmail. "Faiz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/110-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Parlatır, İsmail vd. *Türkçe Sözlük*. 2 Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Razi, Muhammed bin Ömer bin Hüseyin Fahreddîn. *Tefsiru Fahru'r-Râzî*. 32 Cilt. Beyrut: Dârü'l- Fikr, 1981.

Serinsu, Ahmet Nedim vd. *Dinî Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yayınları, 2. Basım, 2009.

Sezer, Ayşe. "Telif Hakları Özelinde İslam Hukukunun Fikri Mülkiyet Yaklaşımına Dair Bir Araştırma". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/2 (2020), *985-1015.*

Sinanoğlu, Mustafa. "Teklif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/385-387. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Soner, Duman. *Günümüz Fıkıh Problemleri.* İstanbul: Beka Yayıncılık, 2. Baskı, 2018.

Şaban, Zekiyyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh).* çev. İbrahim Kâfi Dönmez. İstanbul: TDV Yayınları, 14. Baskı, 2011.

Şafi, Muhammed bin İdris. *er-Risale*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. Mısır: Mustafa el-Halebi Matbaası, 1938.

Şazelî, Hasan Ali. "Cinayet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/14-15. İstanbul: TDV Yayınları,1993.

Şener, Abdulkadir. "Abdest". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Şener, Abdülkadir. *İslâm Hukuku Dersleri I*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1992.

Taşdemir, Mustafa. *Bağımlılık ile Mücadele Stratejik İletişim Belgesi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı, 2019.

Telkenaroğlu, Merter Rahmi. *Fıkhu'l-Evleviyyât (Öncelikler Fıkhı) Kaynakları ve Kuralları*. Konya: Menba Yayınları, 2010.

Tirmizi, Ebu isa Muhammed bin İsa bin Sevre. *Sünenü Tirmizi (el-Câmiu's-sahîh).* thk. Halid Abdülganî Mahfûz. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, 2017.

Topaloğlu, Bekir - Çelebi İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.

Topçu, Nurettin. *Büyük Fetih*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 10. Baskı, 2015.

Turan, Muhammed Fatih. "Fıkhi Açıdan Otopsi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi. 23*, (2014), 271-296.

Türcan, Talip. "Tedrîc". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/265-267. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Uludağ, Süleyman. *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*. Ankara: TDV Yayınları, 15. Basım, 2021.

Yalçın, İsmail. "Yiyecek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/554-557. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Yaman, Ahmet. "Savaş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/189-194. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Yaman, Ahmet-Çalış, Halit. *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: MÜİFV Yayınları, 10. Baskı, 2015.

Yaşaroğlu, Mehmet Kâmil. "Namaz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/550-557. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yavuz, Yunus Vehbi. *Hanefi Mezhebinde İctihad Felsefesi.* İstanbul: İşaret Yayınları, 1993.

Yavuzdoğan, Seçkin. "İdari Yargı Kararlarından Hareketle İntihal". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 8/1 (2017), 225-254.

Yiğit, İsmail. "Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/438-343. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yiğit, Yaşar. *Ana Hatlarıyla İslâm Ceza Hukuku*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2023.

Yurduseven Evci, Vildan. "Sosyal Medya ve Gençlerin İslam Algısı". *Güncel Dinî Meseleler Ve Çözüm Önerileri*. ed. Mehmet Dirik vd. 213-236. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2024.

Zeydan, Abdülkerim. *İslâm Hukukuna Giriş*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Çevik Matbaacılık, 1995.

Zuhayli, Vehbe. *Fıkıh Usulü*. çev. Ahmet Efe. İstanbul: Risale Yayınları, 3. Baskı, 2015.

Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*. 10 Cilt. çev. Ahmet Efe vd. İstanbul: Risale Yayınları, 1994.

Kaynakça, İSNAD atıf sisteminin İSNAD Sonnot versiyonu esas alınarak düzenlenmiştir.

Kitap içerisindeki "Kontrol Noktası" ve ünite sonu "Ölçme ve Değerlendirme" sorularının cevap anahtarına yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Kitaba ait görsel ve genel ağ kaynakçasına yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
AZERBAYCAN
ERMENİSTAN
Erivan
YUNANİSTAN
EGE DENİZİ
MARMARA DENİZİ
İRAN
SURİYE
IRAK
LİBYA
MISIR
İSRAİL
LÜBNAN
Beyrut
Bağdat
Şam
Atina
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Lefkoşa
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
A K D E N İ Z
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
Edirne
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Çanakkale
Gökçeada
Bozcaada
Balıkesir
Bursa
Yalova
Kocaeli
Sakarya
Düzce
Bolu
Bilecik
Eskişehir
Kütahya
Manisa
İzmir
Aydın
Denizli
Muğla
Uşak
Afyonkarahisar
Isparta
Burdur
Antalya
Konya
Karaman
Mersin
Adana
Hatay
Niğde
Aksaray
Nevşehir
Kırşehir
Kırıkkale
Ankara
Çankırı
Karabük
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
Çorum
Yozgat
Kayseri
Sivas
Sinop
Samsun
Amasya
Tokat
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Artvin
Ardahan
Kars
Gümüşhane
Bayburt
Erzincan
Erzurum
Ağrı
Iğdır
Tunceli
Bingöl
Muş
Elâzığ
Malatya
Bitlis
Van
Diyarbakır
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Mardin
Adıyaman
Kahramanmaraş
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Kilis
ADARA Ö.C.
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
SAHA (YAKUT) C.
TUVA C.
MOĞOLİSTAN
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
AZERBAYCAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
IRAK
SURİYE
SUUDİ ARABİSTAN
Akdeniz
Karadeniz
Hazar Denizi
Kara Denizi
Barents Denizi
Norveç Denizi
Bering Denizi
Ohotsk Denizi
Umman Denizi
Yemen Denizi